

Донбаська державна машинобудівна академія

кафедра фізичного виховання і спорту

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС З ДИСЦИПЛІНИ

Історія фізичної культури і спорту

галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

спеціальність 017 Фізична культура і спорт

ОПП «Фізична культура і спорт»

Освітній рівень перший (бакалаврський)

Вид дисципліни Вибіркова

Факультет інтегрованих технологій і обладнання

Розробник: Кошева Л.В.. канд. пед. наук, доцент кафедри фізичного виховання і спорту

Затверджено на засідання кафедри фізичного виховання і спорту,
Протокол № 21 від 30.08.2022 р.

Краматорськ-Тернопіль
2022 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ

Кафедра фізичного виховання і спорту

«ІСТОРІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ»

(назва навчальної дисципліни)

ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Розробник: Кошева Л.В. канд.пед. наук,
доцент кафедри ФВС

Затверджено на засідання кафедри фізичного виховання і спорту,
Протокол № 21 від 30.08.2022 р.

2022

Лекція 1

Тема 1.1 Предмет, зміст і завдання історії фізичної культури та спорту. Витоки фізичної культури.

План

1. Предмет, завдання та зміст курсу історії фізичної культури та спорту.
2. Основні терміни й поняття дисципліни та еволюція їх розвитку.
3. Періодизація, історіографія, джерела історії фізичної культури та спорту.
4. Основні фактори, що вплинули на зародження елементів фізичної культури:

Література[9,11,14,19-20]

1. Предмет, завдання та зміст курсу історії фізичної культури та спорту.

Історія фізичної культури є однією із профільюючих дисциплін навчальних планів вищих закладів освіти 1-4 рівнів акредитації, які готують фахівців за напрямом “Фізичне виховання і спорт”.

Основними формами вивчення курсу є лекції, семінарські заняття, індивідуальні та групові консультації, самостійне опрацювання літератури, підготовка реферату, участь у науковому студентському гуртку, виступ з доповіддю на студентській науковій конференції. Семінарські заняття узагальнюють матеріал вивченого розділу.

Форма звітності – семестровий екзамен.

Курс дисципліни складається з трьох змістових модулів:

- всесвітня історія фізичної культури;
- історія міжнародного спортивного і олімпійського рухів;
- історія фізичної культури і спорту в Україні.

Принцип викладання предмету “Історія фізичної культури” - від загального до конкретного. Тобто, добре знання матеріалу першого розділу “Світова історія фізичної культури” сприятиме кращому засвоєнню наступних розділів “Історія міжнародного спортивного і олімпійського рухів” та “Історія фізичної культури і спорту в Україні”, оскільки загальні тенденції розвитку фізичного виховання та спорту у світі актуальні щодо будь-яких конкретних проявів фізичної культури.

Метою вивчення історії фізичної культури у вищій школі є:

- формування системи знань щодо виникнення й розвитку засобів, форм, методів, ідей та теорій фізичного виховання та спорту
- розвиток професійної самосвідомості майбутніх фахівців

- виховання морально-етичних та ідейно-патріотичних переконань фахівця, причетності до світової історичної спадщини та традицій в галузі фізичної культури
- прищеплення фахівцям навичок наукового аналізу, спрямованих на забезпечення самостійного осмислення закономірностей історичного розвитку фізичної культури та спорту
- навчання практичних навичок роботи з історичною та науковою літературою, критичного осмислення документів та першоджерел
- вироблення умінь застосовувати набуті знання у професійній діяльності, для орієнтації в сучасних тенденціях розвитку фізичної культури та спорту, оцінки спортивних явищ та подій.

Історія фізичного виховання і спорту становить специфічну галузь історичних і педагогічних знань. Вона є важливим розділом науки про фізичну культуру.

Предмет її вивчення – загальні закономірності виникнення, становлення та розвитку фізичної культури і спорту на різних етапах розвитку суспільства.

Завдання, що стоять під час вивчення курсу історії фізичного виховання і спорту України, полягають у такому:

- формуванні у студентів певного обсягу історичних знань щодо становлення та розвитку фізичної культури у світі та Україні;
- прищепленні навичок наукового аналізу, спрямованих на забезпечення самостійного осмислення закономірностей історичного розвитку фізичної культури та спорту;
- набутті практичних навичок роботи з історичною та науковою літературою, критичного осмислення документів та першоджерел;
- усвідомленні причетності української нації до формування світової історії фізичної культури та спорту;
- вихованні морально-етичних та ідейно-патріотичних переконань фахівця, причетності до світової історичної спадщини та традицій у сфері фізичної культури, формування національної свідомості.

Унаслідок вивчення дисципліни студенти **повинні знати:**

- спеціальну термінологію з історії фізичної культури та спорту;
- загальні положення та напрями розвитку фізичної культури і спорту залежно від етапів розвитку людського суспільства;
- основні історичні події, факти і дати, що характеризують історію фізичної культури та спорту;
- основні відомості про діяльність провідних персоналій у сфері фізичної культури та спорту;
- особливості становлення й розвитку фізичної культури та спорту в Україні від найдавніших часів до сьогодення.

Студенти **повинні вміти:**

- аналізувати історичні події, факти та процеси;

- працювати зі спеціальною історичною літературою, історичними джерелами та енциклопедично-довідковими матеріалами з історії фізичної культури та спорту України;
- самостійно готувати доповіді з обраних тем у межах дисципліни;
- визначати історичний етап і рівень розвитку фізичної культури та спорту на основі конкретних подій і дат загальної історії;
- застосовувати одержані знання та набуті навички у професійній діяльності для орієнтації в сучасних тенденціях розвитку фізичної культури та спорту, оцінюванні спортивних явищ та подій.

Вивчення дисципліни зорієнтує студентів на поважне ставлення до національних досягнень та культурної спадщини, зорієнтує на сприйняття історії у взаємозв'язку та єдності світового процесу розвитку фізичного виховання і спорту з особливостями історичного шляху фізичної культури в Україні.

2. Основні терміни й поняття дисципліни та еволюція їх розвитку.

Вивчаючи історію фізичного виховання та спорту, потрібно розуміти походження та значення понять «фізична культура», «фізичне виховання», «спорт», «гімнастика», «олімпійський рух».

Фізична культура – це частина загальної культури людства, історія та досвід, накопичені суспільством і спрямовані на виховання свого тіла, це вироблені людством у процесі свого розвитку духовні та матеріальні цінності у сфері оздоровлення засобами фізичних вправ та розвитку фізичних якостей.

Фізична культура – частина загальної культури суспільства, одна зі сфер соціальної діяльності, спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних здібностей людини.

Поняття «фізична культура» з'явилося відносно недавно, у кінці XVIII – на початку XIX століть, у слов'янських народів, до сьогодні використовується лише у слов'янських країнах. В інших країнах оперують лише поняттями «фізичне виховання» та «спорт».

Фізичне виховання – органічна частина загального виховання, це соціально-педагогічний процес, спрямований на зміцнення здоров'я, гармонійний розвиток форм і функцій організму людини.

Поняття «спорт» з'явилося у кінці XIX століття. Походить із французької мови (*de sportive*) і спочатку означало гра, розвага, марна витрата часу на дозвіллі. Сьогодні «спорт» має більш вузьке значення. Його системоутворювальним фактором є змагання.

Спорт – складова частина фізичної культури, засіб і метод фізичного виховання, система організації, підготовки та проведення змагань із різних комплексів фізичних вправ.

Поняття «гімнастика» з'явилося у Стародавній Греції і походить від слова «*гюгнос*» – оголений, оскільки давньогрецькі атлети займалися фізичними вправами у роздягнутому вигляді. В Елладі термін «гімнастика» був широким і містив три основні розділи: палестрику (власне спортивні вправи – пентатлон, кулачний бій, плавання тощо), орхестрику (вправляння в

акробатиці, рухи обрядових, ритуальних та бойових танців), ігри (рухливі, з м'ячем тощо). Тобто давньогрецький термін «гімнастика» приблизно відповідав сучасному поняттю «фізична культура».

Із часом поняття «гімнастика» зазнає значних змін – воно поступово звужується. І на сьогодні

гімнастика – це система спеціально підібраних фізичних вправ і методичних прийомів, що застосовуються для зміцнення здоров'я, гармонійного фізичного розвитку.

Термін «гімнастика» зазнав найбільших змін у ході історичного процесу, тому використовувати це поняття щодо різних часових проміжків потрібно особливо обережно, враховуючи його значення за тієї чи іншої історичної епохи.

Ще одне поняття, яке необхідно розуміти в ході вивчення історії фізичної культури, – це «олімпійський рух». Цей термін виник відносно недавно, в кінці XIX – на початку XX століття, із відродженням сучасних Олімпійських ігор.

Олімпійський рух спирається на концепцію олімпізму – це величезний соціальний рух сучасної епохи, що охоплює світове співтовариство в дусі взаємного визнання і співробітництва, чесної то відкритої конкуренції, де високо цінується людська особистість, її здібності та досягнення без дискримінації за расовими, національними, політичними та економічними ознаками.

3. Історія фізичного виховання та спорту як частина історичної науки підпорядковується загальним історичним принципам. Тому її періодизація відповідає загальноприйнятій в історичній науці й поєднує чотири періоди:

1. Фізична культура стародавнього світу (часу) – від появи людини до V ст. н. е.
2. Фізична культура епохи середніх віків – від V ст. до XVII–XVIII ст.
3. Фізична культури нового часу – XVIII–XIX ст.
4. Фізична культура новітнього часу – з початку XX ст. до сьогодні.

Якщо звернути увагу на тривалість історичних періодів, то можна зауважити їх нерівномірність у часі: чим ближчий період до сьогодення, тим він коротший. При цьому недопустимою є думка, що причина такого явища полягає у кращому розвитку людства в останніх епохах. Адже розвиток кожного наступного історичного періоду базується на досягненнях минулих поколінь і з часом простежується відповідний прогрес у винайденні нового. Некоректним буде твердження, що сучасне покоління людства розвивається краще, аніж, наприклад, у середні віки. Науково-технічний прогрес кожного періоду є неповторним і відповідає розвитку людства на цьому етапі.

Матеріали та дані, з яких дослідники черпають інформацію про розвиток історії фізичної культури, називають історичними джерелами.

У ході вивчення історії фізичної культури використовують такі джерела:

1) археологічні та етнографічні дані, що свідчать про застосування фізичних вправ та ігор;

2) пам'ятки образотворчого мистецтва, художню літературу, кіно, фото, та фотоматеріали, що відображають проблематику фізичного виховання;

3) архівні матеріали, літописи, книги, брошури, журнали, газети та інші письмові джерела, що містять відомості з фізичної культури та спорту;

4) урядові документи, праці провідних вчених і державних діячів;

5) практичні дані з розвитку фізичної культури в різних народів і дотичні або суміжні джерела – інформація, що надають нам засоби сучасної техніки (фотографії, кінозйомки, відеозйомки, магнітофонні записи, комп'ютерні технології т. п.).

Методи вивчення історії фізичної культури: історичний аналіз, узагальнення, систематизація історичних матеріалів; проведення історичної аналогії, зіставлення та порівняння; письмове опитування, бесіда, інтерв'ю; узагальнення практики, вивчення досвіду розвитку історії фізичної культури.

3. Основні фактори, що вплинули на зародження елементів фізичної культури:

3.1. Природні рухи та полювання.

Фізична культура як специфічна сфера суспільної діяльності виникла 80 – 8 тис. р. до н. е.. Про появу фізичних вправ як таких можна говорити лише тоді, коли вони відокремлені від праці. Заняття фізичною культурою відрізняються від інших видів діяльності (у тому числі і трудової) перш за все тим, що вони спрямовані на розвиток власних фізичних здібностей, тобто рухових умінь, навичок, якостей, функціональних можливостей та ін.

Наші віддалені предки прийшли до розуміння наступного: вдосконалюючи свої рухові можливості, є можливість не тільки успішніше працювати, полювати, воювати, а й фізично розвивати самого себе. Дана обставина була істотним поштовхом до виникнення перших вправ які сприяли розвитку рухових вмінь і якостей.

Природні рухи – як підґрунтя виникнення фізичних вправ

Характеризуючи природні рухи первісної людини (тривала ходьба, біг, подолання перешкод, стрибки, пірнання і плавання) необхідно зауважити, що їхньою специфікою було постійне подолання значних відстаней, тобто тривала ходьба, основними факторами якої були:

□ фактор харчування – пошук їжі, кращих умов для полювання, рибальства й збиральництва;

□ кліматичні фактори – розливи річок, виверження вулканів, сходи лавин, каменепаді та інші природні катаклізми;

□ біологічні фактори – рятування від нападу хижих звірів;

□ соціальні фактори – війни, міжплемінні сутички, необхідність сховатися від зовнішньої агресії, а також переслідування противника або захоплення його території.

Полювання – як передумова виникнення і розвитку фізичних вправ Фізична культура виникла з потреб первісних людей в підготовці до того чи іншого роду трудової діяльності. Оскільки в самому ранньому періоді свого становлення людина займалася полюванням і саме воно було серйозним фізичним випробуванням, пов'язаним з необхідністю бігати, метати, плавати, переносити важкі туші вбитих тварин.

Полювання, впливаючи на фізичний розвиток людини, сприяло розвитку багатьох його здібностей: далекозорості, влучності, обережності, спостережливості, спритності та ін.. Перебуваючи весь час в умовах впливу природних сил природи, мисливець гартувався в боротьбі з нею.

Головним джерелом існування первісної людини стало полювання на великих тварин. Проте мамонти, печерні ведмеді й тури виявилися небезпечними супротивниками. Вдале полювання на них можна було забезпечити тільки за допомогою заздалегідь виготовлених і випробуваних засобів, організованих сумісних дій усіх членів клану. В процесі цього стародавня людина навчилася найбільш раціонально використовувати як металюну зброю різноманітні предмети: палицю, пращу, остень, спис. Вона відкрила для себе спосіб метання списа, що значно збільшував дальність польоту. В процесі застосування металюної зброї людина, володіючи своїми м'язами, навчилася розраховувати їхню силу і точність польоту в залежності від віддаленості цілі, координувати власні рухи.

Опанувавши усі види металюної зброї, первісна людина винайшла важіль, спочатку у вигляді атлатля, а потім луку, які в 2–3 рази збільшили дальність польоту зброї для полювання.

Атлатль (atlatl) – ручне пристосування для метання списа (списометалка), яке з чималим успіхом застосовувалася мисливцями з північної Африки вже 20– 25 тис. р. до н. е.. Стародавній пристрій свою назву отримав від американських індіанців, точніше, ацтеків, які теж активно його використовували (в перекладі «атлатль» означає «метальник списа»). Гнучке плече – важіль атлатля – дозволяв метати легкі дротики зі швидкістю більше 100 км/год на відстані понад 200 метрів.

Приблизно 12 000 р. до н.е. відбувся стрибок у розвитку людства, списометалки поступилися луку зі стрілами. У способі життя племен в цей період відбуваються значні зміни. У багатих дичиною низинах і долинах річок виникають відносно осілі поселення. В той же час на печерних малюнках, які раніше відображували тільки сцени полювання, виникають зображення людей, що борються між собою. Списи, дротики, луки і стріли які використовувалися для полювання на звірів, пізніше стають і військовою зброєю.

3.2. Магічні дії

На основі археологічних розкопок, які відносяться приблизно до періоду 40 000 р. до н. е. можна констатувати, що фізичний розвиток людини більш пізньої давньої епохи супроводжувався магічними діями.

Оволодіння життєво необхідними руховими навичками відбувалося, вочевидь, шляхом спостереження і копіювання, але все більшого значення при розвитку абстрактного мислення, членороздільної мови, зображення знаків людиною набувала магія.

У первісної людини існувало уявлення про надзвичайні властивості деяких природних явищ. Поряд з реальною дійсністю вона припускала буття невидимих явищ – душ, духів, які живуть серед людей і можуть безпосередньо впливати на оточення людини. Це привело первісну людини до думки про те, що якщо умилювати ці духи, впливаючи якимось чином на них, то можна розраховувати на успіх у справі. Так народилася магія, а разом з нею супроводжуючі її культові обряди. У кам'яну епоху існувало декілька культових обрядів: тотемічні обряди, пов'язані з промисловою і шкідливою магією, поховальні обряди і, нарешті, обряди посвяти – ініціації.

У зв'язку з тим, що первісна людина не знала ніякої іншої форми виробничої діяльності, крім полювання і збирання, провідне місце в його житті грала так звана промислова магія. Сутність обряду полягала в тому, що людина виконувала низку дій, що імітували бажаний результат. На землі малювалося зображення тварини, на яку в майбутньому полюватимуть. Влучення у тварину стрілою чи списом переслідувало одну мету – вбити її життєву силу. Цей обряд був заснований на вірі в те, що, вбиваючи зображення живої істоти, можна нібито здобути владу над його волею і тілом. Магія, таким чином, не породила самостійну діяльність, пов'язану з фізичним вихованням, а використовувала вже існуючі форми рухів під час полювання.

Ініціації

Трансляція норм поведінки в повному обсязі проводилася старшими членами громад при посвятах – ініціаціях, де юнакам та дівчатам розкривали священні перекази і вірування роду, племені, вселяли покору звичаям і моральним настановам. Це був обряд переходу в іншу вікову групу, як наприклад від материнського виховання до старійшини роду або громади, прийняття до військової організації тощо.

У кожного народу існували свої особливості його здійснення. Ініціації передбачали певні обрядові дієства, характерні для кожної події, їм передувала старанна підготовка та участь в ритуалах. Таким чином, магичні ритуали забезпечували необхідну підготовку до наступної діяльності, а ініціації були методом контролю досягнутого її рівня.

Наприклад, у племені апарап «кандидати в чоловіки» співають і танцюють цілий день – від сходу до заходу сонця, танцюють, поки не впадуть знеситенні на землю.

У племені східноафриканських вахумов необхідною умовою при ініціаціях є вміння стрибнути вгору вище свого зросту. Майстри із стрибків у висоту завжди привертають натовп захоплених глядачів, і багато племен, наприклад високорослі стрункі вахуми, розглядають рекорди в цій фізичній вправі як вираження чоловічої гідності. Юнак, стрибок якого не перевищує

висоти власного тіла, не вважається дорослим. В якості трамплінів вахуми використовують невисокі термітники і горбки і без значних м'язових зусиль досягають висоти стрибка в два з половиною метра.

3.3. Військові дії

Був час, коли кожен материнський рід жив окремої, замкнутої групою, мешкаючи на належній тільки йому території. Такі роди перебували у ворожих відносинах. Всі, хто не належав до даного роду, вважалися чужинцями, а всяка зустріч могла супроводжуватися збройними зіткненнями через втручання у кордони роду.

На стадії пізньої первісної общини військові зіткнення частішали. Війни велися у зв'язку із звинуваченнями в чаклунстві, для захоплення жінок, через використання чужих угідь, крадіжки. При цьому захоплення майна не було метою, а побічним наслідком. Не була метою і територія противника. Головним у війні було підірвати матеріальний стан чужинців і вигнати його якомога далі. Такі війни були швидкоплинні, та мали каральний характер. Проводилися й інші війни, затяжні, причинами яких були кровна помста, полювання за головами, канібалізм.

Так як роди були економічно відособлені і в повсякденному житті практично не були пов'язані між собою, змагання між ними проходили тільки в період племінних свят. Приводом для таких зустрічей слугували обряди, присвячені похорону або ініціаціям, проведення яких було обов'язковим для всіх працездатних членів роду. Змагання носили не релігійний, а швидше соціальний і моральний характер. Кожна з груп учасників змагань представляла рід або фратрію – особливий соціальний колектив, а всяка перемога чи поразка неминуче отримували громадську оцінку з його боку. Таким чином, в епоху родового ладу участь в змаганнях кожного чоловіка було не тільки бажаним, а й обов'язковим. Участь в змаганнях була не стільки правом, скільки обов'язком.

3.4. Трудова діяльність та її вплив на виникнення елементів фізичної культури

Удосконалення методів полювання та підвищення ефективності мисливської зброї разом із зростанням чисельності населення зменшило ресурси природного середовища. Його експлуатація досягла тієї межі, за якою при збільшенні продуктів харчування відбувався зворотний ефект – скорочення поголів'я промислових тварин. Мисливська економіка остаточно втратила здатність бути основою існування суспільства. Виникли передумови переходу до принципово нових методів отримання продуктів харчування – до землеробства та скотарства. Вони стали визначальними рисами наступної за мезолітом епохи – новокам'яного віку, або неоліту.

Зміни у виробництві та суспільному житті викликали нові явища у фізичній культурі. Старі ігри, зберігаючи попередню мисливську термінологію, за характером рухів вже безпосередньо не впливали на підготовку мисливця. Так, наприклад, кулачний бій, боротьба, підняття вантажу поступово перетворились у самостійні види індивідуальних змагань,

в цей же час виникли нові змагальні ігри, що відображали побут землероба, скотаря чи мисливця.

При патріархаті відбувається також диференціація ігрової творчості. Так, у багатьох народів наявні ігри збереглися тільки у дітей, а дорослі залишили лише окремі їх елементи, що наблизились до змагання. Наприклад, у рівнинних індіанців популярними були ігри з метанням томагавка в ціль, гонки на човнах, ходьба на ходулях (дибах). В племені Апачі з дитинства навчали бігу, верховій їзді, стрибкам у воду. Популярними були ігри із стрілами, ракетками, колесом тощо. Ескімоси змагались з бігу, боротьби, метання важких каменів, перегонів на човні, їзди на санях, грали у «футбол» дерев'яним або кам'яним м'ячем.

В епоху розвитку первісного ладу деякі племена перейшли до підсічного землеробства в поєднанні з полюванням. Заняття землеробством змінили релігійні уявлення і вірування, які більшою мірою стали зв'язуватися з силами природи, які на думку людини забезпечували родючість. Предметами шанування стають такі явища природи, як сонце, місяць, вітер, вода. Серед інших культів першорядну роль починає відігравати землеробський культ, який іноді супроводжується жертвопринесенням. Поширюються змагання з боротьби, підняття й перенесення важких предметів, обрядові танці, які присвячувалися богам родючості.

Велике поширення мали жіночі обрядові танці. Найчастіше вони були пов'язані з культом родючості. Танцюристки зображали за допомогою пластики руху і малюнка танцю необхідну для племені рослину чи тварину. Ці танці прагнули забезпечити багатий врожай або захист від посухи.

Приручення коня привело до виникнення нових форм і засобів фізичного виховання, нових ігор і фізичних вправ. Так у скотарів втратили життєву необхідність біг, стрибки, метання й переслідування дичини.

Пастухи починають проявляти інтерес до їзди верхи і облавного полювання. З прирученням тварин (бика) зароджуються ігри з биком. На Київський Русі це відомо з розповіді про Кожум'яку, де відображалась діяльність людини з приручення диких тварин.

Зміна в характері праці призвела до змін у відносинах між людьми і до організації соціальної структури суспільства. Наявність надлишкового продукту створило передумови для зосередження його в руках не багатьох людей, що сприяло виникненню майнової нерівності. Саме до цієї епохи відноситься зародження соціальних родових і громадських органів влади, поява особливих посадових осіб – старійшин і вождів. Вождям приписувалася надприродна сила, вони вважалися як би управителями природних і атмосферних явищ. Звідси виникло повір'я, що вождем може бути тільки нестарий, фізично міцний і здоровий чоловік, так як старий і хворий не може впоратися з важливими обов'язком роду або племені. Цим мотивувався відомий багатьом народам звичай позбавляти влади і навіть убивати вождя, фізично знесиленого, старого або хворого. Тому, як тільки у одноплемінників виникали сумніви у фізичних здібностях вождя, між ним і

претендентами на його місце влаштовувалися змагання, переможець яких ставав вождем. Змагання ці могли бути різними

З появою приватної власності виникають церемонії посвяти чоловіків у воїни. Згодом практика подібних церемоній стала загальноприйнятою, в цей період здійснювалися перші суперництва та змагання.

Поступово в рамках обрядів посвяти, поряд з самими церемоніями посвяти, на перший план виходять змагання між учасниками. Виникають постійні центри ритуальних посвят. Найбільш відомі з них: Олімпія в Південній Греції, Карнак в Єгипті, Стоунхендж в Південній Англії, Ваце близько Загреба (Хорватія), Регей в Швеції. В Куфферені знайдено бронзове відро (близько VI тисячоліття до н.е.) із зображенням вправ з обтяженнями, змагань на колісницях

Вважається, що там також знаходився центр проведення обрядів посвяти у кельтів. Призначалися особи, відповідальні за їх проведення. Під час розпаду родового ладу, при виокремленні родової і військової верхівки, військово-фізична підготовка стає з появою більшої кількості вільного часу основним заняттям родової аристократії. Рядові члени суспільства поступово усуваються від суспільного життя, участі в змаганнях, іграх. Заняття фізичними вправами набувають класового характеру і стають привілеєм правлячої верхівки.

З появою багатств і жаги наживи військовий грабіж стає однією з можливостей швидкого і легкого збагачення. В таких умовах на перший план все більше просувається родова верхівка, яка збагачується головним чином в результаті грабіжницьких воєн. Навколо вождя поступово гуртується деяка частина вільних общинників, створюючи його дружину. Виникає так звана військова демократія. Змінюється психологія людини. Війна, грабіж стали вважатися почесним заняттям, що знайшло відображення в міфології й епічних творах того часу.

В епоху переходу від первісного ладу до класового суспільства виник естетичний ідеал наділений надприродними тілесними і духовними здібностями легендарного героя, який наважується вступати в боротьбу з потойбічними силами і здобуває для людства таємниці, які ретельно приховані від нього і добре охороняються цими силами. Гільгамес у вавилонян, Озіріс у єгиптян, Великий Ю у китайців, Геракл, Прометей і Ахіллес у греків, Зіґфрид у германців, Кешар у тибетців, Рустем у персів – всі вони були непереможними майстрами боротьби. Постає майбутній ідеал фізичної культури народжуваної рабовласницької епохи

– якого ще не зломила соціальна несправедливість – сильний, гордий і непереможний титан.

У розвитку фізичної культури первісного ладу двічі відбувався якісний стрибок, в ході першого – полювання на великих тварин викликало до життя систему рухів, що поступово вдосконалювалися і трансформувалися на інші сфери життя. В рамках утвореної нової сфери діяльності (фізична виховання) почалася диференціація безпосередньо корисних тілесних вправ,

танцювальних рухів та ігрових елементів. В ході ж другого стрибка – в епоху розпаду первісного суспільства – виникли соціальні норми підготовки і відбору, які стали засобами громадського підпорядкування.

У найбільш розвинених видах фізкультурної та спортивної діяльності таяться елементи, що відображають прагнення людини до підкорення природи, які або окремо, або в поєднанні один з одним осіли в сучасну фізичну культуру (рис. 3).

Таким чином, для фізичної культури первісного ладу характерно наступне:

1) створення (зародження) фізичних вправ, тобто початок відокремлення їх від добування матеріальних благ, необхідних для існування людей;

2) у розвитку фізичної культури двічі спостерігався якісний стрибок: у період появи полювання на великих тварин і в період розкладання первісного ладу;

Питання для самопідготовки

1. Що є предметом вивчення історії фізичного виховання і спорту?
2. Дайте визначення основних термінів із дисципліни.
3. Виникнення терміна «гімнастика» та еволюція цього поняття.
4. Які підходи використовують для періодизації історії фізичної культури?
5. Які джерела використовують для вивчення історичних матеріалів?
6. Назвати та охарактеризувати основні напрямки зародження фізичної культури в первісну епоху.
7. Які із засобів рухової активності використовувалися в обрядах посвяти первісної людини.
8. Виховний ідеал в епоху переходу від первіснообщинного ладу до класового.

Лекція 2

Тема 1.2 Фізична культура в первісному суспільстві. Теорії походження фізичної культури

План

1. Передумови виникнення і розвитку фізичних вправ та ігор у первісному суспільстві
2. Теорії походження фізичної культури

Література: [6,9,11,14,19-20]

1. Передумови виникнення і розвитку фізичних вправ та ігор у первісному суспільстві

Предісторія фізичної культури сягає коріннями в той період, коли уся фізична і розумова діяльність людини обмежувалася безпосереднім забезпеченням умов існування. Питання полягає у тому, які фактори в цих умовах, у невпинній боротьбі з природою спонукали наших предків розробити комплекс фізичних вправ, що слугував формуванню людини.

Завдяки знайденим під час розкопок предметами древньої культури, ми можемо простежити розвиток людини з 150000 року до н.е. У цей період на арену історії вийшов неандерталець. Його кістяк, будова тіла, розміри черепа і риси обличчя, відтворені вченими, майже не відрізнялися від сучасної людини. Він міг виготовляти і використовувати знаряддя з дерева, каменю, кістки. У суспільному сенсі він міг розробляти моделі дій. У ході цього, при добуванні їжі за допомогою вогню зросла роль полювання. Відбувся початковий поділ праці між чоловіками і жінками. Почало складатися матріархальне суспільство.

Створення фізичної культури як специфічної сфери суспільної діяльності, відособленої від добування матеріальних благ, необхідних для існування, відбулося в більш пізній період давньої історії (80 000-8000 р. до н. е.). У цей час з'явилася метална зброя з кістяним наконечником і зубцюваті остроги.

Головним джерелом існування стало полювання на великих тварин.

Метальна зброя з кістяним наконечником і зубцюваті остроги

Магічний танець у масці тварини (близько 15 000 р. до н. е.). Печера Труа Фрер (Франція)

Однак мамонти, печерні ведмеді і тури виявилися небезпечними супротивниками. Вдале полювання на них можна було забезпечити тільки за допомогою заздалегідь виготовлених і випробуваних засобів, організованих спільних дій усіх членів клану. У процесі цього древня людина навчилася найбільш раціонально використовувати як металну зброю різноманітні предмети: ціпок, пращу, острогу, спис. Вона відкрила для себе спосіб метання, що значно збільшує дальність польоту. У процесі застосування металної зброї вона, володіючи своїми м'язами, могла розраховувати затрачувану енергію в залежності від віддаленості цілі, кординувати власні рухи.

Від інстинктивних атакуючих і оборонних рухів до скоординованих акцій, до придбання досвіду найбільш ефективного володіння зброєю вона протягом багатьох тисячоліть пройшла шлях, сповнений численних трагедій. На основі перемінних успіхів і невдач людина виявила, що одні дії призводять до успішних результатів, а інші - до невдач. У той же час вона усвідомила значення можливості навчання найбільш раціонального володіння зброєю, атакуючим і оборонним рухам і можливості запозичити ці

способи в інших. Оволодіння життєво необхідними навичками руху відбувалося, мабуть, шляхом спостереження і копіювання, але усе більшого значення набував розвиток абстрактного мислення, що виражався в магичній діяльності, членороздільній мові і зображенні знаків. З цією ж метою малювали поранених списом чи стрілою зубрів. Стародавня людина все частіше спостерігала і застосовувала ті закономірності в рухах, за допомогою яких можна було перебороти водяні перешкоди, пухкий сніг, багністі, болотисті місця. Запас м'яса убитої тварини, що у холодний час року могло зберігатися протягом тривалого часу, створював можливість для діяльності соціального характеру, що не була безпосередньо пов'язана з добуванням їжі чи збереженням життя. Зрештою виникли умови для того, щоб процес навчання і передачі досвіду організаційно відокремився від безпосередньої роботи. Біг і стрибки через перешкоди, що застосовувалися при полюванні на дичину чи при порятунку втечею від супротивника, в рамках магичних дій почали самостійний розвиток. З'явилися синтезовані форми бігу на відстань, стрибків, танцювальних і металевих рухів.

Суттєве значення у походженні тих чи інших видів фізичних вправ та ігор мають географічне середовище і кліматичні умови, в яких жили первісні люди. У народів півночі з давніх часів у праці і побуті застосовувались лижі. Племена, які проживали на берегах водоймищ, широко практикували плавання, греблю, а в зимовий час пересування по льоді на кістяних ковзанах, виготовлених з довгих трубчатих кісток тварин. Кочові племена, що жили в степових районах, з ранніх років привчали дітей до верхової їзди.

Стрибок у розвитку людства, що наступив у кінці цієї епохи, був викликаний винаходом луку приблизно в 12 000 р. до н.е. Очевидно, у застосуванні луку велику роль відіграла також та обставина, що скоротилася кількість тварин, на яких можна було полювати за допомогою металевих зброї і пасток. Стріла, випущена з нової механічної “стрілецької зброї”, давала можливість добувати багато дрібну дичину, птахів і рибу. Тепер уже не потрібно було бродити слідами тварин, що кочують. У способі життя племен, що володіли луком, наступили значні зміни. У багатих дичиною низинах і долинах рік виникали відносно постійні поселення. У той же час на печерних малюнках, що раніше зображували тільки сцени полювання, стали з'являтися зображення людей, що борються між собою. В арсенал рухів, яким навчалася молодь, стала входити військова підготовка. Імовірно, у зв'язку з цим зросли вимоги в цій області, розвинулись форми підготовки до вступу в зрілий вік, а точніше, у її заключний акт - обряд посвячення. Формувались організовані форми виховання і початкові форми виховної діяльності.

Настінний малюнок у печері Пеш- Мерль. Дикий кінь зі слідами від списа. Кисть руки означає заволодіння трофеєм (20-15 000р. до н.е.)

Однак наведений тут процес зародження фізичної культури не міг бути позбавлений протиріч людського пізнання. Свідоме подолання труднощів повсякденного життя перепліталось з придбанням такого досвіду, що надавав

реальним навичкам забезпечення існування суспільства ірреальної форми. На основі археологічних знахідок, що відносяться приблизно до періоду до 40 000 р. до н.е., а також на основі співставлення зібраних протягом останніх півтора століть етнографічних даних можна констатувати, що фізичний розвиток людини більш пізньої древньої епохи теж супроводжувався своєрідними магічними діями.

Магію стародавніх часів ще не можна вважати релігією в сучасному розумінні цього слова. У ній не було молитви. Вона не виражала поклоніння святому престолу чи віру в потойбічних духів. Всі ознаки вказують на те, що вона виконувала винятково економічну, самозахисну функцію, а також функцію суспільного регулятора, тобто в більш широкому сенсі символізувала собою пізнання окремих явищ природи, компенсувала залежність людини від природи. З погляду фізичної культури забобонний сенс тут полягав у тому, що якщо людина на малюнку чи в барельєфі, що зображує “сутичку”, “зв'язала” і “перемогла” тварину чи свого ворога, якого переслідувала, то це означає, що вона нібито в дійсності одержала над ними гору. Це означало, що, якщо навколо зображення тварини здійснювалися танцювальні рухи, що імітували полювання, кидалися списи, пускалися стріли, то, “перемігши” особистість, яка втілювала супротивника, досягала справжньої цілі. Отже, тут мова йшла не про символічні функції, що заміщають, а про реальні цілеспрямовані дії. Не ідея, не віра творить чудеса, а реальний вчинок, те, що на сьогоднішній професійній мові спорту тлумачиться як вправа, “що виконується в стресі реального змагання”. Усе це правильно відбивають знахідки в альтамірській, тьокдодуберській і монтеспанській печерах.

Окремі моменти збереження в наші дні древніх магічних церемоній відзначали багато етнографів, однак найбільш ясна загальна картина у їх відношенні пов'язана з ім'ям Лео Фробеніуса. Завдяки щасливому випадку німецький дослідник Африки Лео Фробеніус у 1905 році під час своєї подорожі по Конго став свідком церемоніальних приготувань, що відтворювали звичаї древньої людини.

Військова сцена. Наскельний малюнок з печери Марцелла-ла-Валле (приблизно 9 тис. років до н.е.)

У своєму щоденнику він записав, що провідниками експедиції були найняті пігмеї - троє чоловіків і одна жінка. Коли продовольчі запаси експедиції майже закінчилися, їх попросили, щоб вони до вечері підбили антилопу.

Було дивовижно, що пігмеї дали відповідь тільки після тривалої збудженої суперечки. Вони завірили, що прохання виконають, але не в той же день, тому що ще не зробили ніяких приготувань.

Пігмеї ввечері уважно обстежили околиці табору. Вони досить довго пробули на вершині протилежного пагорба. Їхня незвичайна поведінка викликала інтерес ученого. Він вирішив, що пігмеї потай вистежують дичину. Ще до світанку вчений обережно піднявся на пагорб і сховався за

кущем. Після короткого очікування він помітив пігмеїв, що йшли один за одним, на вершині пагорба розчистивши невелику площадку, зробивши її поверхню гладкою. Нарешті один з них - у той час як інші виконували різні церемоніальні обряди - щось намалював на пагорбі. Після цього пігмеї піднялися і, завмерши, не рухаючись, очікували сходу сонця. Коли на них упали перші промені сонця, один чоловік повернувся і направив на землю натягнутий лук. Після напруженого очікування - як тільки світло сонячних променів позолотило малюнок на пагорбі - раптово усі зарухалися. Руки жінки витягнулися убік сонця, начебто б вона хотіла обійняти вогненну кулю, і незрозумілі слова злітали з її вуст. Пігмей відпустив тятину луку, і стріла встромила в землю. Тоді жінка знову щось закричала, і чоловіки зі своєю зброєю кинулися в чагарник. Жінка ще нетривалий час провела біля малюнка, а потім повільно, ніби вагаючись, рушила слідом за мисливцями.

Ілюстрація мисливської магії. У колах збережених австралійських мисливських племен ще й у наші дні живі древні магичні традиції. Чоловіки, що відправляються на полювання навколо подоби кенгуру здійснюють рухи, які імітують полювання.

Магічні традиції

нагадує ритуальна гра з м'ячем зі шкіри тюленя ескімосів Гренландії (гравюра по дереву Арона фра Кангека)

Після цього Фробеніус вийшов зі свого укриття і на місці церемоніального обряду знайшов зображення, антилопи розміром близько 0,5 м. У ший антилопи стирчала стріла.

У другій половині дня мисливці-пігмеї з'явилися, несучи на спині красиву лісову антилопу, яку постріл вразив також у шию. Після передачі трофея пігмеї мовчки із клаптиком вовни і посудиною з кров'ю повернулися до малюнка на вершині пагорба.

Наскільки в наших очах уся церемонія здається гротеском, настільки вона у свідомості пігмеїв була серйозною процедурою. Безперечно, що делювіальна людина настільки вірить у силу мисливської магії. Тільки це могло її підбадьорити, тільки це могло дати їй досить сили для того, щоб вступити в протиборство з могутніми тваринними й іншими небезпеками.

Ці церемонії включали в себе розробку плану полювання чи бою, розподілення задачі у них. У той же час розігрування чи "витанцьовування" у ритуальних обрядах рухів, що імітують полювання чи здобуту перемогу, сприяло підготовці до нього, а також допомагало передачі досвіду наступним поколінням.

На наступних етапах розвитку - в епоху мезоліту і неоліту (8000-3000 рр. до н.е.) - головними джерелами існування стали землеробство і тваринництво. Окремі групи племен перейшли до осілого способу життя. Починаючи з VII тисячоліття до н.е. стали з'являтися розрізнені центри патріархального родового суспільства. Почався розпад первіснообщинного ладу.

У фізичній культурі народів, що займалися випасанням худоби, утратили свою життєву важливість біг, стрибки, метання і переслідування дичини. На передній план висунулися верхова їзда й облавне полювання верхи на конях, інтерес землеробських громад до боротьби і підняття важких предметів, а також до танців і медитацій типу йоги, що ґрунтувався на віруваннях, пов'язаних з родючістю. Перехід до осілости загострив боротьбу за кращі землі і території, більш багаті. Це викликало необхідність ускладнення процесу підготовки юнацтва до самостійного життя. Центр уваги церемонії присвяти, що пристосовувала до нових умов випробування, став усе більш зосереджуватися на формах руху, характерних для бойової підготовки. Переслідування дичини й облавне полювання, у яких брав участь практично весь чоловічий склад племені, придбали характер військових маневрів. Проведення поєдинків, що передували сутичкам і були покликані служити “пробою сил” чи “передбаченням”, організовувалося таким чином, щоб вони символізували непереможність тих, хто веде боротьбу і втілює собою силу співтовариства героїв. Точно таку ж ціль - “примиритися” і “залякати” - переслідував і виклик, кинутий супротивнику перед битвою, згадки про який є в міфології майже всіх народів.

У ході подальшого розвитку патріархально-родове суспільство через порівняно короткий термін почало розпадатися. З'явилася приватна власність. У результаті покорення більшої частини свого племені і пограбування інших народів представники пануючої племінної верхівки перестали займатися деякими формами роботи. В інтересах захисту власності і привілеїв набуває все більш важливого значення військова підготовка. Вимоги такої підготовки для частини племені, що відокремилася, в умовах військової демократії стають усе більш значними й одночасно набувають демонстративного характеру. Підготовка до церемоній посвяти у воїни стала загальноприйнятною. У рамках же самого акта посвяти, що зберіг у значній мірі види церемоній, що існували раніше, на передній план висунулося суперництво типу змагань. Виникли постійні ритуальні центри проведення церемоній присвяти (Карнак, Марас, Пампас, Олімпія, Рьогьой, Куфферн, Вас, Стоунхендж). Виокремилися особи відповідальні за проведення церемоній просвят, а в деяких місцях і тотемістичні родові співтовариства, що проводили випробування, пов'язані з виборами вождів племен.

Сцени кінних змагань і змагань на колісницях (Тассілінський наскельний малюнок, II тисячоліття до н.е.)

Практично це означало, що у найрозвиненіших центрах світу відбувався процес диференціації випробувань посвяти. Продемонстровані тут поведінка і перемога не раз призводили до вирішення питання про вибір вождів. Спільно проведені змагання символізували кривну приналежність один до одного. Типовий приклад цього приводить Енгельс у зв'язку з іграми ірокезів: “У грі в м'яч фратрії виступають одна проти іншої; кожна висуває своїх кращих гравців, інші стежать за грою, розбившись за фратріями, і тримають один з одним парі за перемогу своїх гравців”.

В епоху переходу від первіснообщинного ладу до класового суспільства виник естетичний ідеал наділеного надприродними тілесними і духовними здібностями легендарного героя, що насмілюється вступати в боротьбу з потойбічними силами і здобуває для людства таємниці, ретельно сховані від нього, і які охороняються цими силами. Гільгамес у вавілонян, Озіріс у єгиптян, Великий Ю у китайців, Геракл, Прометей і Ахіллес у греків, Зігфрід у германців, Кешар у тибетців, Рустем у персів - усі вони були непереможними майстрами боротьби. Немає мисливців, бігунів, металників диска, каменю чи спису більш спритних, кращих, аніж вони. Людство, у якого прокинулася самосвідомість, звеличуючи себе до героїв своєї фантазії, почало кидати виклик силам природи. З'явився майбутній ідеал фізичної культури рабовласницької епохи, що народжувалася - якого ще не зламала соціальна несправедливість - сильний, гордий і переможний титан.

Процес розпаду фізичної культури первіснообщинного ладу, що відбувався з VII тисячоріччя до н.е. і до епохи розквіту Римської імперії, охоплював порівняно невелику частину заселеної території Землі. Її залишки збереглися аж до поширення сучасної цивілізації на півночі, у тропічній і субтропічній Африці, на архіпелагах Ост-Індії і Тихого океану, а також у більшій частині Північної і Південної Америки. Крім згаданого вище Фробеніуса, відомості про звички аборигенів зафіксували багато етнографів, мандрівників, місіонерів і колоніальних чиновників. Зважаючи на те, що окремі племена донині живуть в умовах, що нагадують первісний рівень виробничих відносин, ці відомості дозволяють виробити відправні позиції для приблизного реконструювання пам'ятників фізичної культури первіснообщинного ладу. (Відносну цінність цих джерел варто підкреслити тому, що колоніальні завоювання, впливи європейської цивілізації надзвичайно деформували, опошлили самотутні умови життя цих народів. Там же, де вони все-таки змогли залишитися недоторканими, панували настільки суворі умови проживання, що первісна фізична культура була в змозі дати лише хирляві паростки.

Бронзове відро з Куфферна з ознаками того, що там знаходився магічний центр проведення змагань посвяти у кельти (близько VI тисячоріччя до н.е.) За словами норвезького мандрівника Карла Лумхольца, тарахумари - індіанці, що живуть на схилах гірського ланцюга Сьєрра Мадре, що простирається по північній границі Мексики, - здатні проводити змагання з бігу на дистанції довжиною в декілька сот кілометрів. Ці здібності пов'язані, очевидно, з переслідуванням дичини і суворими природними умовами. Мексиканці намагалися використовувати дані якості тарахумарів у марафонському бігу на Олімпіаді 1928 року, однак індіанці, що стартували без серйозного тренування, викликали розчарування, оскільки прийшли до фінішу з результатами нижче середніх, але без будь-яких ознак втоми. Східноафриканські вахуми здатні, відштовхуючись босими ногами від низької термітної купи, стрибнути вгору на висоту понад два метри. Умови життя змушують їх у першу чергу розвивати стрибучість, що є головним

критерієм в обряді посвяти в чоловіки. Той, хто під час випробувань не здатний стрибнути вище свого росту, не може потрапити в число повноправних чоловіків свого племені. Подібні ж відомості можна знайти про змагання з боротьби на Канарських островах і в Гвінеї, про змагання з “м'яча з перами” і Зображення вправ з обтяженнями, змагань на колісницях і перегонів на бронзовому казані з Васа і бронзовому відрі з Куфферна (V тисячоліття до н. е.)

На одному з невеликих островів архіпелагу Нові Гебриди кульмінацією традиційних змагань, що влаштовуються щорічно, є своєрідні “стрибки з вишки” на суші. Учасник цих змагань летить униз головою з висоти 30 метрів. До щиколоток його ніг прив'язуються кінці сплечених з ліан мотузок, протилежні кінці яких закріплюються на вершині вишки. Коли голова стрибуна майже досягає землі, точно виміряні пружні ліани скорочуються і злегка підкидають його, у результаті чого він плавно приземляється на ноги. Найбільшим авторитетом користуються ті учасники змагання, які в останню мить вільного падіння торкаються землі руками. За старих часів ті, хто не насмілювався брати участь у цьому обряді посвяти, не мали права з'являтися на людях доти, поки не проходили всі випробування. Сьогодні ж від цього рятуються, надаючи в дарунок сільській громаді свиню чи який-небудь інший коштовний викуп.

Навіть із наведених вище уривчастих відомостей видно, що первісна фізична культура гармонійно поєднала в собі особисту фізичну підготовку кожного члена племені і виховання в одноплемінників почуття спільноти. Між іншим, саме це розвинуло ту стійкість і тверду волю, яку народи колоній протягом сторіч протиставляли, і часто небезуспішно, своїм завойовникам, озброєним сучасною вогнепальною зброєю.

У розвитку фізичної культури первіснообщинного ладу двічі відбувався якісний стрибок. У ході першого - полювання на великих тварин викликало до життя систему рухів, що відокремилася від процесу праці і поступово удосконалювалася, і її перенос на інші області життя. У рамках нової сфери діяльності (фізичне виховання) почалася диференціація безпосередньо корисних тілесних вправ, танцювальних рухів і ігрових елементів. У ході ж другого стрибка - в епоху розпаду первіснообщинного ладу - виникли ті інституційовані норми підготовки і відбору, що стали засобами суспільного підпорядкування.

Від основних елементів форм рухів, що склалися в рамках первісної магії, через суперечливі умови класових суспільств людство прийшло до високого ступеню систем рухів фізичної культури наших днів. У ході цього процесу матеріал рухів фізичної культури постійно піддавався стилізації, диференціації й інтеграції. Але навіть у найбільш розвинутих видах фізкультурної і спортивної діяльності приховані елементи, що відображають прагнення людини до підкорення природи, що або порізно, або у поєднанні один з одним вросли в сьогоденну фізичну культуру. Так, наприклад:

а) за іграми з м'ячем, важкою атлетикою, штовханням ядра і полюванням стоять виробничі процеси;

б) за кінним спортом, бігом, стрибками, автоперегонами, лижним і ковзанярським спортом, змаганнями човнів - види діяльності, пов'язані з пересуванням і подоланням перешкод, і відповідно засоби досягнення цього;

в) за плаванням і польотами - рухи, помічені в природі;

г) за лікувальною гімнастикою і масажем - досвід лікування;

д) за змаганнями зі стрільби, метання спису і диску, боротьбою і масовими виступами фізкультурників видно окремі бойові дії чи їхні елементи.

2. Теорії походження фізичної культури

На сьогодні існують декілька теорій (гіпотез) походження фізичних вправ в ході розвитку суспільства:

- теорія трудової діяльності (марксистська теорія);
- теорія гри, ігрової діяльності (належить Шіллеру);
- теорія магії, культу, релігійних уявлень (уперше викладена Рейнаком);

- теорія зайвої енергії (сформульована Спенсером).

Теорія трудової діяльності.

Фізична культура, як і культура в цілому, є результатом суспільно - історичної практики людей. У процесі праці люди, впливаючи на оточуючу їх природу, в той же час змінюють і свою власну природу, розвиваючи при цьому свої фізичні і духовні сили. Необхідність підготовки людей до життя, і перш за все до праці, історично обумовила виникнення і подальший розвиток фізичної культури.

У стародавньої людини на відміну від тварин існував соціальний спосіб передачі досвіду (люди зберігали знаряддя і передавали із покоління в покоління навички їх виготовлення і використання). Саме це привело давню людину до того, що вона звернула увагу на явище вправляння в процесі праці. Фізичні вправи були не тільки засобом підготовки до майбутньої діяльності, але і служили для передачі досвіду, були спрямовані на узгодження рухових актів, співробітництво, вироблення плану спільних дій. Досвід застосування фізичних вправ фіксувався і закріплювався у наочних образах первісного мистецтва.

Здатність до мислення дозволила людині встановити, зокрема, зв'язок між попередньою підготовкою і результатами полювання. З цього моменту і починається поступове відділення ряду рухових актів від виробничої основи і перетворення їх у початкові фізичні вправи. Вказані дії протікали поза прямим виробничим процесом (навчання стрільбі на точність попадань у різні зображення тварин відоме за археологічними джерелами). При цьому мисливець усвідомлював дійсність, а правильність своїх дій порівнював із справжнім полюванням, бачачи безсумнівну користь попередньої підготовки.

Теорія гри, ігрової діяльності

Діти, наслідуючи дорослих, відтворювали основні форми їх трудових рухів і тим несвідомо готували себе до праці. Поступово люди усвідомили залежність між вмінням користуватися знаряддями праці і результатами праці. Усвідомлення цього привело їх до свідомого ігрового відтворення трудових процесів як засобу удосконалення своїх трудових навичок.

З удосконаленням знарядь праці (спис, лук і стріла, сокира і т.п.) відбувся природний поділ праці (за статевою і віковою ознакою), виникло первісне господарство, а разом з ним і родова організація суспільства. На початковому ступені первіснообщинного ладу всі члени роду брали участь в ігрових змагальних діях, що відображали основні трудові процеси. Ігрові дії були важливим засобом трудового виховання й одночасно з цим - засобом фізичного виховання. Ніяких спеціальних пристосувань для ігор не було. Гравці користувалися тими ж предметами (знаряддями), що використовували в праці. У деяких народів до XIX ст. збереглися багато ігор, що зародилися в умовах раннього первіснообщинного ладу. Наприклад, у мансі, ханте і нанайців збереглася гра у ведмеда, у ній учасники бігають, стріляють з луків, борються з ведмедем і т.д. У слов'ян же довгий час існували такі ігри, як "льон", "просо", "город", "мак", "капуста", "ріпа", "гуси-лебеді", "кішки-мишки", "шуліка" і т.д.

У колективній праці і побуті удосконалювалися мова і мислення людей. В іграх люди стали вже переходити від простого копіювання технічних прийомів трудових процесів до творчого узагальнення реальної дійсності. Поступово абстрагувалася тематика ігор і рухів граючих. З'явилися штучні предмети (знаряддя) для ігор (м'ячі, бабки, кулі, свайки, цурки, ключки, ракетки і т.п.). Стали обладнуватися і спеціальні площадки для змагальних ігор. Абстрагування тематики змагальних ігор, поява штучних ігрових знарядь і спеціальних майданчиків для ігор уже свідчать про виділення змагальних ігор у відносно самостійну галузь суспільно корисної діяльності - фізичну культуру. У цей час виникають регулярні загальнонародні свята з визначеним у кожного народу ритуалом їхнього проведення. Основним змістом свят були танці, колективні змагальні ігри, єдиноборства. Останні стали засобом підготовки людей не тільки до трудового, але і до бойової діяльності. Збільшення народонаселення і розвиток скотарства іноді приводили родово-племінні групи до боротьби за пасовища і місця для полювання. Потрібно було вміти не тільки працювати, але й боротися за кращі природні угіддя.

Теорія магії, культу, релігійних уявлень.

Із виникненням релігійних вірувань елементи фізичних вправ пов'язувались із релігійними обрядами. Так появились культові танці, ігри.

Важливу роль у цьому питанні відігравала також свідомість древньої людини, її духовний світ. Полювання й інші життєво важливі заняття вимагали уважного, свідомого до себе ставлення, а також певного рівня розвитку цілого ряду вмінь і навичок. Нерідко, перед тим як відправитися на полювання, людина зображала на скалі чи землі ту тварину, на яку вона

передбачала полювати, і наносила по зображенню удари чи стріляла по ньому з луку. Здійснюючи магічні дії, людина в той же час загартовувала свою волю, виробляла точність ока і влучність руки, набувала навички, необхідні в реальному полюванні. Розвиток мислення, свідомості первісної людини стало суб'єктивною передумовою виникнення фізичного виховання в суспільстві.

Теорія зайвої енергії.

Людина - істота соціально-біологічна з властивою їй руховою активністю. Рухова діяльність людини призводить до вправлення її органів. Радянський дослідник М.О. Косвен в "Нарисах історії первісної культури", відзначаючи прагнення людини до руху, пише: "...увечері, відпочивши від втоми трудового дня, первісна людина відчуває природну фізіологічну потребу розім'яти свої члени. Фізкультурно-тренувальний чи свого роду емоційно-збудливий характер мають поширені мисливські та військові танці, які виконуються перед відправленням на полювання або в похід".

Людина - це істота не лише соціальна, але і природно-біологічна. Вона не успадковує види діяльності, але біологічні можливості їх засвоєння можуть передаватися у спадок. Людина з народження наділена у вигляді задатків природними життєвими силами, які можуть бути розвинуті за допомогою фізичних вправ. Саме тому біологічною передумовою, природною основою появи фізичних вправ вважається природна потреба у вправленні органів, необхідному для їх повноцінної життєдіяльності.

Питання для самопідготовки

1. Охарактеризувати основні напрями зародження фізичної культури в первісну епоху.
2. Визначити які із засобів рухової активності використовувалися в обрядах посвяти первісної людини.
3. Проаналізувати виховний ідеал в епоху переходу від первіснообщинного ладу до класового.
4. Охарактеризувати теорії походження фізичних вправ

Лекція 3

Тема 1.3 ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

План

1. Особливості, провідні форми та суспільне значення фізичної культури стародавнього світу.

2. Значення фізичного виховання в житті Стародавньої Греції. Зміст античної гімнастики.
3. Особливості фізичної культури Стародавнього Риму.
4. Особливості фізичної культури у країнах Стародавнього Сходу та Америки.

Література [6, 9, 14, 19-20]

1. Особливості, провідні форми та суспільне значення фізичної культури стародавнього світу

На територіях розташованих безпосередньо на схід від Середземного моря, на рівнині між Тигром і Євфратом, вздовж Нілу і далі в долинах Інду і Хуанхе протягом V і VI тисячоліть до н.е. почали відбуватися такі зміни, які викликали корінний поворот в історії людства. Окремі народи, створивши землеробські і тваринницькі поселення, досягли рівня урбанізації. В результаті інтенсивного розвитку їх громад у напрямку приватної власності і класових відносин там вперше виникли державні утворення. В процесі виробництва із більшою чи меншою мірою участі було включено працю рабів.

У відповідності із зміною умов життя ключовим завданням фізичної культури, яка почала носити класовий характер, стало виховання типу людини готової для утримання влади і завоювань. Види фізичної культури, які зберегли трудові мотиви, в середовищі панівних прошарків, які відокремилися від народу, поступово перетворилися в практичний додаток до військової підготовки.

Загальновідомо, що древнє військо мистецтво характеризувалося розташованими в лінію бойовими порядками і серією примітивних маневрів. Долю битв, які велися холодною зброєю, яка легко виходила з ладу і деформувалася, врешті-решт вирішували сила м'язів окремих воїнів, їх витривалість, спритність, досвідченість, воля і моральна стійкість. Відповідно цьому введено замість підготовки до ритуальних випробувань посвячень обов'язкове фізичне виховання юнацтва майже у всіх державах базувалося на атлетиці, стрільбі із луку, перегонах колісниць, перегонах на конях, плаванні, полюванні, контактних фізичних поєдинках і танцях зі зброєю, ціллю яких було підняття бойового духу. Підвищенню ж ефективності навчання служили різні змагання, які організовувалися в більшості з урочистими зовнішніми атрибутами.

Заслуговує уваги одна помітна закономірність у співвідношенні розвитку стародавньої фізичної культури і військового мистецтва. Там, де у фізичній культурі аристократії атлетичні форми рухів відходять на задній план і починають панувати репрезентативне полювання, культ лазень, гра у м'яч, розваги, які не потребують великої рухливості, а бойові танці

перетворюються у театральні видовища, мова вже йде або про використання армії найманців, або про занепад самої держави.

Вивчення форм змагань, які регулюються різного роду нормами, дозволяє виявити другий ключовий фактор суспільної саморегуляції ролі фізичної культури стародавнього світу – надмірна кількість магічно-містичних обмежень. Мотиви рухів, що несли на собі відбиток різних релігійних ідеологічних течій та одночасно виконували функції виховного, лікувального, військово-прикладного і виразного характеру в межах своїх зв'язків із магією – особливо в епоху становлення фізичної культури – що перепліталися настільки тісно, що, відокремивши їх один від одного, навряд чи можна зрозуміти що-небудь. В умовах, які існували в державах Стародавнього Сходу, фізична культура також постає в якості уявних засобів розвитку. Свою роль посередника між людством і природою вона може здійснювати, лише будучи підкореною усталеним, відчуженим від людини уявленням. Творча діяльність людини з формування і удосконалення культури рухів виявляється примушеною обслуговувати культ.

Третій ключовий фактор особливостей фізичної культури стародавнього світу захований в обмежуючих межі суспільного розвитку відмінностях визначаючого характеру між двома основними способами виробництва і їх відтінках. Наперед скажемо тільки те, що у характерних для Стародавнього Сходу способах виробництва праця окремого індивідуума носила не громадський, а всього лише побічний характер. Згідно системи цінностей, які сформувалися у цих умовах, із досягнень індивідуума в рамках фізичної культури також приймалися тільки ті взяті із минулого і раз і назавжди закріплені основні норми, які знаходилися в суворій відповідності до уявлень громадськості, а точніше, деспотичного режиму влади, який утілював її. На противагу цьому із появою способу виробництва, який вимагав взаємозв'язок індивідуальної та суспільної праці, фізична культура народів Середземномор'я звільнилась від характерних для Стародавнього Сходу культових обмежень. Тут могла сформуватися така еластична гуманоцентриська система канонів, при якій фізична культура не тільки відокремилася від безпосередніх практичних умовностей, але й зуміла створити самостійні естетичні і етичні категорії.

2. Значення фізичного виховання в житті Стародавньої Греції. Зміст античної гімнастики.

Ще древні зрозуміли та усвідомили корисність занять фізичними вправами для людини. Заради виховання гармонійної особистості та громадянина у Стародавній Греції була створена унікальна для того часу система виховання, яка включала розумову, естетичну та фізичну освіту. При чому фізичній культурі відводилося неабияке значення: греки вважали однаково неосвіченим, як того хто не вмів читати, так і того, хто не вмів

плавати, а давньогрецький філософ Платон приймав за кульгавого кожного, хто був непропорційно розвинутий духовно та фізично.

Все тогочасне грецьке суспільство пронизувала ідея калокагатії (від грецьких слів “красота” та “доброта”). Калокагатія – ще одночасне благородство особистості плюс краса та фізична досконалість тіла людини. Один із напрямків досягнення калокагатії включав гармонію фізичного розвитку. Звідси відоме правило: у становленні вільного громадянина з дитячих років, було важливе і відігравало першорядне значення фізичне виховання.

Давньогрецька цивілізація тому і зайняла своє виключне місце в історії, що виділялась серед країн і народів і раніше, і пізніше саме пріоритетом та повагою до фізичної досконалості людини. Досконалістю, яка була життєвою якістю кожного вільного громадянина з дитинства до старості. Через фізичну досконалість, як основу буття, вважали греки, можуть досягатися і особисті цілі і цілі служіння місту, державі.

В той же час фізична досконалість не була самоціллю, готовністю проявити грубу силу. Вона поєднувалась з іншими якостями людини. Громадянин грецького полісу повинен був займатися фізичними вправами, якщо він сподівався в подальшому відігравати яку-небудь роль у державі. Видатний політик Перікл говорив, що не може довірити навіть другорядну державну посаду людині, яка не підкріпить інтелект фізичною підготовкою.

Після загибелі Мікенського світу, в Стародавній Греції утворилася велика кількість міст-держав з різноманітними соціальними структурами та політичними системами. В цих полісах були не лише створені, але і сотні років процвітали виховні системи для розвитку тіла та розуму молоді, які мали за основу згадані нами принципи та ідеї створення досконалого громадянина.

Відомості про організацію виховання в Стародавній Греції є бідними, особливо щодо найдавніших періодів. Найбільш ймовірно, що обов’язок виховання лежав на главі сімейства. У певних випадках закони робили виховання молоді обов’язковим. Відомий законодавець Харон зробив заготовки для створення публічних шкіл у кодексі, що він вимріяв для Катани. Розробки щодо виховання молоді знаходимо у Солона, Есхіна, Платона. Ми дізнаємося від Плутарха, що коли афіняни покинули своє місто у 480 р. до н.е. і знайшли притулок у Тройзені, вони відразу ж продовжили виховання маленьких дітей.

Не можливо створити задовільну картину виховання молоді у всьому давньогрецькому світі. Тому спираючись на літературні та археологічні свідчення ми можемо висвітлити деякі головні життєві аспекти виховання молоді у двох містах, які були опірними стовпами в античному світі і які представляли дві протилежні позиції цього світу: Спарті та Афінах.

Виховання у Спарті

Загальновідомо, що з раннього архаїчного періоду спартанське виховання мало на меті підготовку досконалого воїна. З цієї точки зору

спартанська система була досконалою. Спарта ніколи не налічувала більш ніж 10 тисяч чоловік, які тримали у покорі ілотів, число яких нерідко коливалося від 200 до 300 тисяч. Саме це показує досконалість їхнього військового вдосконалення, які дозволяли їм не лише вижити, але й бути провідною військовою державою у грецькому світі. Ідеал спартанської системи виховання є підсумований у наступних рядках Тіртея:

Найвищим призначенням для чоловіка є вмерти
Борючись в авангарді за рідну землю.
Також:
Я не вважаю ні пам'яті доброї, ні слави достойним
Мужа вправного в бігу чи боротьбі...
Бо як не буде відважно стояти він
В битві кривавій чи з ворогом йди в рукопашну:
Це лише доблесть і це лише подвиг для юного мужа,
Краще, прекрасніше інших похвал поміж людей.

Хоча цей тип виховання не зустрів схвалення в сучасності, так само, як і в інших греків, але він був оцінений в історичному контексті держави, яка його прийняла. Особисте життя спартанців належало державі. Молодий спартіат виховувався буквально під наглядом всієї держави: тут контролювали дитину майже з перших днів її існування. За легендою, слабких дітей скидали з урвища, оскільки вважалося, що життя такого малюка не потрібне ані йому самому, ані державі. Таким жорстоким (з погляду сьогодення) чином спартіати прагнули не допускати у своє середовище слабких і хворобливих людей.

Новонароджених не пеленали, а уже з 7 років хлопчики виховувалися в громадських школах. Першу групу складали хлопчики 7-12 років. Педоном слідував за іграми дітей спостерігаючи, чи сміливий хлопчик, чи наполегливий у бійках. Навчанню ж грамоті приділявся мінімум часу. Головні зусилля спрямовувались на досягнення фізичного загартування.

З 12-14 років режим хлопчиків будувався так, щоб привчити їх до невибагливості та витривалості. Тут уже вибирався серед хлопчиків старший – ірен, - який цілком розпоряджався своїм загоном. Їжу юні спартанці зобов'язані були здобувати крадіжкою: так виховувалась спритність. За найменшу провину жорстоко карали: так виховувалось терпіння. Одежа зводилась до мінімуму навіть взимку. А з 18 років юнак ставав ефебом, отримував озброєння воїна та займався лише військовими вправами. З цього часу молоді спартанці приймали участь у криптіях – нічних походах у пошуках ілотів. На їх думку, кожен ілот, який знаходився вночі поза домівкою, був змовником і його слід було вбити.

За давнім звичаєм, кожні 10 днів ефеби повинні були без одягу проходити перед ефорами – чиновниками, які слідували за виконанням громадянами Спарти всіх законів і постанов. З приводу цього щодакного контролю за ефебами Павсаній повідомляє: “Якщо вони були міцними і

сильними, ніби викарбуваними із каменю, завдяки тілесним вправам, то їх заохочували загальним одобренням. Якщо ж ефори помічали у них сліди кволості та крихкотілості або ж зайвого жиру (результат недостатніх тренувань), юнака піддавали тілесному покаранню”.

Розумове виховання державою не заохочувалось. Це було особистою справою кожного спартанця. Основними ж елементами навчання молоді були полювання, релігійні та військові танці, яким присвячувалась більша частина дня хлопчиків та юнаків. Головними видами фізичних вправ були: біг, стрибки, метання, боротьба, кулачний бій, ігри.

Дівчата спартанки також одержували фізичне виховання. Головна ціль їх фізичної підготовки пов'язувалася із посиленням військової могутності Спарти. Молоді спартанки, міцні та загартовані готувалися стати матерями таких же міцних і загартованих воїнів.

Кінцевою метою спартанської системи фізичного виховання було виховання досконалого воїна, без зважання на обмеженість і некультурність основної маси спартанців. Фізичне виховання зробило з них добрих атлетів. Завдяки йому саме вони домінують на ранніх Олімпійських іграх. В цьому ракурсі важливого значення набувають судження Фукіда, що спартанці першими ввели новачі в ігри та тренування атлетів. Вони створили фундаментальні риси грецького атлетизму: змагання оголених атлетів у іграх і звичка натирати тіло атлета оливковою олією.

Плутарх з ентузіазмом розповідає про заняття спортом жінками, яке було цікавим феноменом у період, коли це писалось, тобто у період римського правління.

Хоча історичний факт обмеженості горизонту спартанського життя є безперечним, добре відомо, що Спарта була видатним культурним центром і виробляла незрівнянні витвори мистецтва, вона приваблювала до себе велику кількість артистів і поетів.

Виховання в Афінах

Афінська виховна система істотно відрізнялась від спартанської. На противагу міцному військовому тренуванню спартанців, лідери афінської демократії створили у своїй країні гармонійне виховання, метою якого було створення добрих громадян здатних добре оборонятися. Це виховання було в загальній гармонії з цілою системою афінського життя, в якій воно було невід'ємним і неодмінним елементом. Контраст між виховними системами обумовлений контрастом у політичній і соціальній структурі обох міст.

Афінська виховна система, як і виховні системи всіх інших грецьких міст, складалася з гімнастики, музики та граматики. Суть розбіжності між афінською та спартанською системами полягала у меті виховання молоді та характері фізичних вправ і музичного тренування.

В Афінах виховання молоді протягом архаїчного періоду мало виключно аристократичний характер. Метою афінського виховання на початок класичного періоду стає калокагатія.

Перший етап виховання дітей складали різноманітні ігри. А з 7 років починалось шкільне життя афінського хлопчика. На відміну від Спарти, дитину тут і в учбовий період не відривали від сім'ї. До 14-16 років хлопчик під наглядом раба відвідував приватні школи, де навчався музиці, читанню, письму і, зрозуміло, фізичним вправам.

В Афінах існувало три види шкіл, які могли відвідуватися одночасно: граматична, музична і гімнастична (палестра). В палестрі хлопчик афінянин знаходився значну частину дня. Тут, під керівництвом педономів і гімнастів, він проводив час в безперервних вправляннях і дружніх змаганнях із своїми ровесниками. Але уже з 14-16 років виховання афінянина відбувалося у громадських гімнасіях. Тепер ними керували гімнасіархи, педотриби і все ті ж гімнасти. Значно збільшувалось фізичне навантаження. Одночасно вводились елементи громадського виховання (бесіди із дорослими, відвідування театрів, судів, народних зібрань, мусичних змагань та змагань атлетів).

Хлопчика послідовно привчали не лише до елементарної товариськості, але й до активної соціальної позиції.

Виховання в гімнасіях було підготовкою до військового навчання. Вісімнадцятирічний юнак міг бути прийнятим до числа вільних громадян і після принесення присяги на вірність державі він вступав у ряди ефебів.

Дворічне навчання ефебів спочатку проходило у таборах, де вони засвоювали техніку тактику ведення бою. Другий рік ефеби проводили вже у віддалених гарнізонах. Вони вели життя регулярних солдатів, несли охорону на кордоні держави.

Не дивлячись на спільність кінцевої мети (захист рабовласницької держави від зовнішніх та внутрішніх ворогів), між вихованням молоді в Афінах і Спарті є суттєві відмінності. Афінська система відкривала більше можливостей для різнобічного удосконалення особистості. Військова фізична підготовка не заважала тут розвитку широкого культурного процесу. В Спарті ж було нормою не лише вузько військове виховання, але й безперечне принесення інтересів окремої особистості рабовласницькому колективу.

Однак, при цьому не можна забувати, що й Афінська держава справу розумового виховання не рідко надавала приватній ініціативі.

Багато тут залежало і від фінансових можливостей батьків. У Спарті ж весь педагогічний процес не лише контролювався, але й здійснювався державою. А в Афінах така опіка поширювалась на виховання лише частково. Перші громадські гімнасії тут з'явилися у VI ст. до н.е., а у V ст. до н.е. їх планування та архітектура досягли максимальної досконалості.

З часом гармонійне виховання стало майже нормою не лише в Афінах, але й у багатьох інших містах та містечках, де жили вільні елліни.

Зміст античної гімнастики

Слово "гімнастика", точніше, гюмнастика, походить від грецького "оголений". Оголеність пов'язана із гомерівським періодом, коли заняття, які проводилися на березі річок, струмків і біля моря, містили багато таких

завдань, для виконання яких одяг була перешкодою (подолання водної перешкоди, боротьба у воді). Згідно інших згадок, греки, вірячи у магію, вважали, що одяг може ослабити фізичні здатності людини.

Антична гімнастика у тому, що стосується її цілі навчання і вправ, складалася із трьох основних частин: із рухливих ігор, в яких під спостереженням батьків чи вихователів приймали участь діти від 1 до 7 років, а також із навчання палестриці і орхестриці.

1. Вправи дитячих ігор, які проводилися у рамках фізичного виховання, вправи із м'ячем, обручем, біг, метання спису, диску та інші вправи, які розвивали спритність.

2. Елементи фізичного виховання, взятого у більш вузькому смислі слова, включала у себе палестра. Ця назва пов'язана із першопочатковими залами для боротьби (палестра), які були побудовані у VIII ст. до н.е. замість турнірних майданчиків під відкритим небом. У рамках системи вправ основу загальної фізичної підготовки складало комплексне випробування, пентатлон. Воно включало у відповідності зі традиціями біг (приблизно 192-196 м), стрибки у довжину з гальтерами, метання спису, диску і боротьбу. Із числа інших вправ, які відносяться до палестри, найбільше значення мали рукопашний поєдинок, кулачний бій, боротьба вільним стилем, боротьба і метання каменів. В цій школі навчали також бігу зі зброєю, верховій їзді, стрільбі зі луку, плаванню і навіть, за виключенням Спарти, веслуванню.

3. Орхестрика, яка сформувалася із ритуальних танців, тісно пов'язаних з древніми обрядами посвячення, включала у себе мистецтво рухатися і вправи, що вважалися необхідними для розвитку спритності. Одночасно вона служила ввідним і додатковим до палестри навчанням. До неї зараховували ігри із м'ячем і для розвитку спритності, акробатичні вправи, обрядові, театральні і бойові танці. Дуже важко вияснити розвиток вправ і їх різницю в орхестриці, тому що зображення вправ, що збереглися, показують не процес їх виконання, момент, який виражає їх зміст. На основі цього можна встановити лише те, що вправи з м'ячем, яким навчали у рамках орхестрики, не містять у собі елементів групової гри. А у самих формах танцювальних рухів і їх мотивах відображаються племінні мисливські традиції, ритуальні танці в часи егейської культури, а також звичаї оточуючих народів. Так, наприклад, Ксенофонт посилається на запозичення критських мотивів, а Геродот – ефіопських танців зі стрілами. Історичну цінність останньої заяви підкреслює той факт, що згадані Геродотом танці зі стрілами можна і сьогодні зустріти в ефіопському фольклорі.

Фізичне виховання Стародавньої Греції через десятки століть було використане у багатьох країнах при формуванні національних систем фізичного виховання дітей і молоді.

Атлетика Стародавньої Греції за багатьма показниками, такими як: масовість, поголовне фізичне виховання та захоплення спортом, усвідомлення корисності занять фізичними вправами та збільшення обороноздатності держави, естетикою і кодексом честі атлета тощо, -

дорівнюється, а можливо в чомусь і перевищує сучасну систему фізичного виховання.

3. Особливості фізичної культури Стародавнього Риму.

Найвищого розвитку рабовласницький лад досяг у Стародавньому Римі. На відміну від Стародавньої Греції Рим виник і розвивався як держава централізована, що робило його значно більш сильним, ніж Греція, і суттєвим чином вплинуло на розвиток різних сторін суспільного життя і культури, у тому числі і культури фізичної. Історія Стародавнього Риму нараховує три основних періоди: царський період, період республіки і період імперії. Так званий царський період (VIII-VI ст. до н.е.) – це епоха розпаду родового ладу і освіти Римської держави. Фізична культура цього періоду мало чим відрізнялася від фізичної культури інших народів. Носила вона переважно військовий характер. Поширені були змагання вершників, перегони колісниць, вправи в метанні спису, боротьба, кулачний бій та ін.

В період республіки (VI-I ст. до н.е.) Римська держава вела численні й успішні війни, розширюючи свою територію спочатку в Італії, а згодом і за її межами. Це привело до того, що фізична культура, як і багато інших сторін загальної культури, набула яскраво вираженого військового характеру. Але на відміну від Греції у Римі не було обов'язкової державної системи фізичного виховання. До того ж на великій території Римської держави не було можливості слідкувати за вихованням кожного хлопчика, та й не було необхідності у цьому. Із великої кількості громадян завжди набиралося достатньо воїнів. Питання про фізичне виховання у сім'ї вирішувалося з волі батька. Кожен римлянин повинен був бути готовим до несення військової служби, яка для більшості була єдиною можливістю зайняти більш високе положення у суспільстві. Крім того, завойовницькі війни, які супроводжувалися грабежами, приносили багатства навіть рядовим легіонерам. Тому кожна сім'я була зацікавлена у хорошій фізичній підготовці юнаків.

У Римі існували приватні школи, у яких хлопчики із багатих і знатних сімей одержували добру фізичну підготовку. Підлітки бігали, боролися, метали списи, навчалися їздити верхи, фехтували. Крім того, вони грали у м'яч та інші ігри. Час від часу в Римі влаштовувалися змагання, на яких юнаки змагалися у верховій їзді, фехтуванні та інших вправах військово-прикладного характеру (троянські ігри, римські ігри, плебейські, тобто народні, ігри, а також змагання з нагоди урочистих дат та ін.). Були й спроби проводити у Римі змагання подібні до Олімпійських. Одного разу консул Сулла навіть заставив провести Олімпійські змагання у Римі (80 р. до н.е.), але вони не мали успіху. В той же час вплив грецької культури в Римі, особливо після завоювання Греції посилюється. Римська молодь стала широко використовувати фізичні вправи греків. Змагання римських юнаків спочатку влаштовувалися на майдані, присвяченому богу війни Марсу

(Марсове поле), а згодом для них почали будуватися спеціальні споруди, подібні до сучасних стадіонів, - цирки.

Таким чином, у Стародавньому Римі не склалася така струнка система фізичного виховання, як у Греції. Зате система військово-фізичної підготовки воїнів досягла тут досконалості. Про це багато писали військові історики. Навчання воїна тут було дуже суворим і було розраховане на розвиток у ньому всіма можливими способами фізичної сили. Окрім регулярного навчання володінню зброєю і різним рухам широко практикувалися біг, стрибки, стрибки із шестом, скелелазіння, боротьба, плавання – спочатку без одяжі, потім у повному спорядженні. Тривалі марші у повних похідних обладунках, коли кожен воїн ніс на собі від 40 до 60 фунтів, здійснювалися зі швидкістю 4 милі на годину. І не тільки новобранці, але й ветерани-легіонери повинні були робити всі ці вправи, щоб зберегти фізичну бадьорість і спритність і бути звичними до втомливих занять і позбавлень.

У римській армії широко застосовувалися спеціальні приладдя для фізичних вправ: дерев'яний кінь, штурмові драбини, опудала для нанесення ударів і уколів.

В кінці II ст. до н.е. у Римі створюється постійна, професійна армія. Це звільняє основну масу населення від військових обов'язків, і значення військово-фізичної підготовки молоді поступово зменшується. Разом із тим все більше зростає інтерес до різного роду циркових видовищ, які влаштовувалися представниками римської знаті у цілях завоювання популярності у народі для досягнення своїх цілей (вибори на вигідні посади та ін.).

Звільнення від військових обов'язків і фізичної праці, яка тепер цілком лягла на плечі рабів, римські громадяни в більшості своїй перетворюються у декласований натовп, який має масу вільного часу. Кількість видовищ для неї безперервно зростає. Якщо спочатку глядачі задовольнялися лише співом, музикою, боротьбою і кулачним боєм, то тепер появляються битви із дикими тваринами або навіть страти, коли на арені цирків беззбройних людей віддають на розтерзання тваринам, появляються і бої гладіаторів. Спочатку це був звичай, коли на могилах знатних людей після похоронів влаштовували битву гладіаторів, яка була відголосом людських жертвопринесень, але із II ст. до н.е. ці битви стали влаштовуватися в цирках спеціально для розваги глядачів. Підготовка гладіаторів відбувалася в спеціальних школах, куди відбиралися фізично найсильніші раби. Їх навчали володінню найрізноманітнішою зброєю і складним прийомам ведення бою. Пізніше на арену цирків випускали цілі загони гладіаторів, а згодом стали влаштовувати між ними на спеціальних водоймах морські бої. Іноді гладіатори, які добре билися, в якості нагороди одержували свободу, але більшість із них гинула.

Хороша військова і фізична підготовка гладіаторів створювала небезпеку для Риму, особливо під час повстання рабів. Гладіатори завжди були передовим, найбоєздатнішим загоном повсталих. Добре відоме в історії повстання Спартака (73-71 рр. до н.е.) ледве не повергло Римську державу.

Незадовго до початку нашої ери в Римі відбувалися громадянські війни, викликані загостренням протиріч рабовласницького суспільства – повстаннями і масовою втечею рабів, боротьбою за владу між різними угрупованнями аристократії. У прагненні стабілізувати своє становище верхівка римського суспільства все більш схилилася до встановлення диктатури. У Римі утверджується одноосібна влада імператорів. Володіючи державними коштами, імператори тепер мали можливість влаштовувати значно більш пишні і навіть багатоденні видовища для римського натовпу. Недивлячись на те, що влада імператорів була, по суті, військовою диктатурою, популярність у народу, його підтримка мали для імператорів велике значення. Кількість святкових днів у році до кінця існування Римської імперії досягала 175-ти. Поряд із змаганнями атлетів, галдіаторськими боями та іншими вступами у цирках широкий розвиток одержали перегони колісниць.

Для проведення змагань були побудовані грандіозні споруди. Найвідоміші зі них терми імператора Каракалли (приміщення для плавання і купання) і Колізей.

Римські імператори засновували різні змагання і для вільної молоді. Так, імператор Август неодноразово влаштовував атлетичні змагання на марсовому полі, свята із змаганнями атлетів на честь перемог. Деякі із них проводилися регулярно раз і чотири роки, подібно до грецьких Олімпійських змагань. Багато змагань влаштовував імператор Нерон, який навіть сам приймав участь у перегонах колісниць. Імператор Доміціан заснував так звані капітолійські ігри. Для проведення цих ігор на Марсовому полі було побудовано спеціальний стадіон, які вміщував до 15 тис. глядачів. Так само поступали й інші імператори.

Як і в Греції, серед атлетів з'являються професіонали, які навіть створюють професіональні об'єднання. Про одне із них, очевидно найбільше, відомо, що воно мало своє розкішне приміщення і носило назву “Товариство атлетів, увінчаних перемогою на священних іграх”.

З IV ст. до н.е. із приходом у Рим християнської релігії проведення свят поступово припиняється. Християнська церква вела боротьбу із цими видовищами, так як вони відволікали людей від церкви, особливо у святкові дні. Змагання, присвячені язичницьким богам, заборонялися, як такі, що суперечать новій релігії. В 394 р. до н.е. імператором Феодосієм було заборонено язичницькі святкування, в тому числі й Олімпійські змагання в Греції. Останніми були 293-ті агони. В 404 р. до н.е. було заборонено бої гладіаторів, які тепер замінялися змаганнями атлетів і виступами акробатів. У східній частині Римської імперії, у Візантії, циркові видовища і особливо перегони колісниць зберігалися ще дуже довго. Однак у цілому, фізична культура рабовласницького ладу приходить до занепаду, уступаючи місце культурі нового суспільства.

4. Особливості фізичної культури у країнах Стародавнього Сходу та Америки.

Перші відомі нам сліди фізичної культури стародавнього світу були виявлені у районі, що примикає зі сходу до Середземного моря, а точніше в Месопотамії. В IV тисячолітті до н.е. тут склалися суспільні системи, в умовах примітивного войовничого деспотизму яких військові і культурні функції політичної влади були поділені між світськими та релігійними колами пануючих класів.

Зона Стародавньої Месопотамії

Стародавню Месопотамію та прилеглий до неї регіон правомірно вважають колыскою людської культури та цивілізації. Саме тут вперше на службу державної організації були поставлені мистецтво, писемність, календар, а також фізична культура.

Збереглися тільки окремі відомості про фізичну культуру державних утворень, які змінювали один одного на території Месопотамії з IV тисячоліття до н.е. Одними із них були шумери, які проживали п'ять тисяч років назад в долинах річок Тигр і Євфрат. В період формування та зміцнення окремих держав активну участь у підтримці й розвитку фізичної культури приймало, зокрема, вільне сільське населення, із якого набирався у рекрути прошарок простих воїнів. Однак на більш пізніх етапах розвитку цих держав участь у демонстративних заходах змагального характеру і ритуальних танцях, які пред'являли високі вимоги до фізичних даних учасників, із багаточисельними акробатичними елементами (оскільки вони служили військовим і культовим цілям), поступово ставало привілеєм замкнених груп пануючого класу. Наймана ж армія, яка виникала зазвичай у періоди занепаду (її формували із представників сусідніх народів), збагачувала фізичну культуру елементами військово-прикладної підготовки.

Вирішальну роль в революціонізації фізичної культури Месопотамії, а згодом і Близького Сходу і всього стародавнього світу відіграла та обставина, що на початку II тисячоліття до н.е. була винайдена легка (із застосування осі) і швидкий бойовий візок (колісницю) на кінній тязі. Масове використання коней не тільки привело до перетворення військового мистецтва і фізичної культури, але також покращило транспортне з'єднання між країнами і тим самим прискорило обмін культурними цінностями та досвідом. Серед пам'яток про це, зокрема, свідчить "Книга тренінгу" мітаннійця Кіккули, яка є найдавнішою із відомих методичних посібників з тренінгу коней. (До нас дійшов переклад на хетську мову, який датується 1360 роком до н.е.)

На основі різних письмових і неписьмових джерел, а також деяких аналогій можна встановити, що саме тут палка, виготовлена із очищеного стержня фінікової пальми, стала застосовуватися для гри в так званий м'яч із битою, а згодом і в кінному поло. Найдревніший пам'ятник культу боротьби на поясах, в основі якої лежали бойові прийоми полонення суперника, - бронзова статуя, виготовлена приблизно в 2800 р. до н.е. (Виставлена в Багдадському музеї.) Ритуальні змагання, які проводилися в новорічні свята

на честь бога Мардука, більш ніж на тисячу років випередили Олімпіади античних греків.

Про розвиток фізичної культури Вавилону свідчать теракотові зображення полювання, загону тварин, стрільби із луку, кулачного бою і змагань на колісницях, а також висічені на камені тексти Законів Хаммурапі, які датуються 1800-1750 рр. до н.е.

Від асирійської держави до нас дійшло рельєфне зображення воїнів, що плывуть, рухи яких нагадують стиль “кроль” (приблизно 1200 р. до н.е.), а з пізніших часів – зображення володарів і знаті, які полюють на колісницях. Згідно інших знахідок, асирійці організували навчання фехтуванню на мечях і метанню спису.

Стосовно персів, окрім свідчень пам'ятників матеріальної культури, до нас дійшли також записки давньогрецьких історіографів Геродота і Ксенофонта, із яких зрозуміло, що вони навчали своїх дітей у віці 7-16 років у “виховних будинках”, які діяли при дворах сатрапів, боротьбі, бігу, верховій їзді, метанню спису, стрільбі із луку і правдивості. (Пізніше із цих закладів утворилися так звані будинки розвитку сили, які майже до поширення сучасного шкільного фізичного виховання і спортивних організацій залишалися центрами фізичної культури Персії.) Подальшій підготовці юнаків служили обов'язкові мисливські випробування на сміливість, змагання з кінного поло (чауган), які виникли на основі “три в м'яч із битою”, і які розвивали швидкість і спритність, і, накінець, гра індійського походження, яка стала відомою під назвою “шатранг шахматнах”, яка виховувала здатність до стратегічного мислення.

Стародавній Єгипет

Із запізненням приблизно на півтисячі років в долині Нілу розвернувся такий же процес розвитку, як і у Месопотамії. В кінці IV тисячоліття до н.е. в місцях проживання крупних племен Північного і Південного Єгипту утворилося декілька відносно невеликих центрів політичної влади. За переказами – приблизно в 3000 р. до н.е. – міфічний цар Менес заснував першу єдину імперію. Найдревніший із відомих рельєфів на спортивну тематику зображує перемогу Джосера (2778-2723 рр. до н.е.) у культовому змаганні з бігу. Біг давньоєгипетського царя-бога найочевидніше пояснюється тими ж мотивами, що і випробування героїв грецької міфології і сучасних вождів окремих африканських племен, в ході яких кандидати фізичними досягненнями підтверджують, що вони достойні бути вибраними.

Пізніше випробування у бігу при вибранні царя-бога були витіснені боротьбою, яка краще виражає перевагу в силі та спритності, прийоми якої нагадують сучасну вільну боротьбу, акробатики і полювання на стіні гробниці Фіоххотена в Саккарі (середина III тисячоліття до н.е.). Найбільш ранній пам'ятник, пов'язаний із цією боротьбою, - зображення серії рухів, яке добуто із гробниці Фіоххотена (середина III тисячоліття до н.е.) в Саккарі. Вимога, щоб властители володіли всебічною фізичною підготовкою, відповідало суті примітивної класової держави Стародавнього Єгипту, в

якому фараони будучи царями-богами, володіли майже необмеженою централізованою владою. В той же час на інших зображеннях помітні риси, характерні для фізичної культури Месопотамії. А саме ознаки процесу, в результаті якого у період правління V-VI династій пануючі класи вже привласнили собі військову підготовку, яка сприяла культу владі, полювання, боротьбу, фехтування на палицях і ритуальні танці.

Заслуговує уваги обставина, що серед зображень танцюючих можна зображено також і жінок, фігури яких такі ж пласкі і худі як і чоловічі, рухи які вони виконують більш близькі до гімнастики.

Із поширенням рабовласництва відбувалися зміни. Магічний обряд відтіснявся на задній план, все більшого значення набував естетичний аспект публічного видовища. В період Середнього царства (2040-1730 рр. до н.е.) в результаті різних реформ освіти фізичне виховання, початково поширене тільки в сім'ях родової знаті, стало практикуватися і в засіданнях, які готували чиновників і жерців. Утворювалися училища для підготовки і відбору храмових танцівниць для містерій Ізиса – Озириса – Гороса.

До періоду Середнього царства відносяться і найдревніші написи, які містять детальний опис парних ігор із м'ячем. Заслуговує уваги, що різні рельєфи, малюнки і скульптурні групи зображують тільки гравців, які кидають м'яч чи б'ють по ньому – в основному в жіночій одязі, - які ніколи не борються за м'яч. Тому можна зробити висновок, що фізичній культурі Стародавнього Єгипту були не відомі командні ігри. З іншого боку, це свідчить про те, що в іграх з м'ячем, які культивувалися для естетичного виховання і веселого проведення часу жінок із пануючих прошарків суспільства. Аналогічна ситуація була характерна і для танців.

Фізична культура Нового та Пізнього царства (1562-332 рр. до н.е.), яке наступило після повергнення гіксосів, із самого початку стала збагачуватися новими рисами. На створених за правління Аменхотепа II (1447-1420 рр. до н.е.) знаменитих зображеннях сфінксів зафіксовано вже змагання веслярів і воїни, що біжать за колісницями. В період правління спадкоємців цього фараона появилися перші документи, які свідчать про поширення змагань лучників і кулачних бійців. На храмових святкуваннях Рамзеса II (1290-1223 рр. до н.е.) стали вже проводитися змагання з боротьби та фехтування на палицях із представниками Нубії, Лівії та інших народів, якими у відповідності із встановленими правилами керували судді. Все частіше увічнювалися бої на човнах, які відображали боротьбу за воду, що дає життя, але згодом вони перетворилися в традиційні видовищні змагання.

Стародавня Індія

Розвиток фізичної культури Індії в стародавній період відрізнявся від традицій розглянутих вище культур. Як свідчить характерний пам'ятник 2000-1200 рр. до н.е. написаний на санскриті корінне населення Стародавньої Індії мало найцінніші відомості в області ритуальної оздоровчої гімнастики, танцю та самооборони без зброї. У той же час поради із зняття болі в різних

частинах тіла зі допомогою натискань і розтирань свідчать про розвинуте мистецтво масажу.

В стародавніх індійських описах вперше зустрічаються згадки і про такі форми поєдинку і одноборства, стиль яких характеризується нанесенням ударів рукою чи ногою по чутливих щодо болю частинах тіла суперника, а також проведенням прийомів на удушення. Що стосується помічених під час медитацій і екстазу шаманських танців органічних і психічних змін в організмі, які викликаються шляхом регулювання дихання, то ці спостереження лягли в основу створення системи йоги. В ході розкопок в околицях Гараппи в Пенджабі було знайдено кам'яну пластину – печатку, виготовлену в III тисячолітті до н.е., в центральній частині якої зображено фігуру людини, яка сидить у позі “лотос”. Про високу культуру кінних змагань в Стародавній Індії на основі вживаної санскритської термінології свідчить “підручник з тренінгу”, який уже згадувався, коли мова йшла про Месопотамію. Характерний ритуал виразних рухів, який бере свій початок від магії родючості, одержав класичну форму в рамках інституту танцівниць в храмах.

Із приходом з півночі племен індо-арійців (1200-600 рр. до н.е.) відбуваються корінні суспільні зміни. З'являється поділ суспільства на касты. Тим не менше збереглися характерні магичні обряди, ритуали і міфологічні уявлення. Серед іншого – різні вчення тантризму і практика йоги. Відповідно до кастової приналежності зарання нав'язувалися уявлення про те, хто, чим і в якій мірі може займатися. Так, для неарійських каст вважалися “недоторканими” верхова їзда, всі вправи зі зброєю, які забезпечували бойову підготовку, а також йога. У той же час кшатрії вважали зовсім неприйнятним для себе займатися поширеними серед шудрів танцювальними вправами, а також вправами із чучелами, кубиками чи обручами й іншими видами змагань.

В той же час арійська каста завойовників та їх озброєна челядь одержували фізичну підготовку високого рівня. Згідно законів Ману, записаних у I столітті до н.е., вони були здатні успішно битися навіть із більш чисельним ворогом на рівнинах – на бойових колісницях і верхи, на ділянках місцевості, залитих водою, - на слонах і човнах, на лісистій і зайнятій кущами місцевості – застосовуючи лук, на гористій місцевості – із мечем і щитом. Вони також признавали за поєдинками зі зброєю і навіть голими руками роль фактора, який вирішує долю битви.

Змагання у силі і спритності, окрім військової підготовки у вузькому розумінні, мали також велике значення для святкових заходів давньоіндійських міст. Атлетичні змагання, змагання із самооборони зі зброєю і без зброї, перегони і змагання на колісницях, так само як і конкурси в танцях, які влаштовувалися на честь посідання трону новим властителем, традиційних релігійних святкувань і повернення із переможних походів, відіграли важливу роль у справі об'єднання всієї общини. Гру в м'яч із битою “катхі-ценду” месопотамського походження, яка, подібно аналогічній

персидській грі. Розвивала спритність, принесли сюди завойовники-арійці. Згідно санскритським рукописам, уже в VII столітті до н.е. в Індії повсюдно існував культ ігор на дошках, які вимагали зібраності і роздумів. Серед них виділялася попередниця сучасних шахів чатуранга, яка виховувала стратегічне мислення.

Фізична культура інших пануючих каст була пристосована перш за все до складових системи канонів емоційно насичених танцювальними рухами та вправами із метою зміцнення здоров'я.

Навчання вищому рівню індійського танцювального стилю, художній мові його форм здійснювалося в закритих учбових закладах, які готували танцівниць для храмів. Матеріал вправ із ціллю зміцнення здоров'я (йога), який базувався на традиціях раціональної магії, був розвинутий в таку містифіковану систему рухів, що вищі її ступені були доступні тільки для посвячених. Засвоїти практику йоги можна було у вчителя (гуру).

В тисячорічній “застиглості” сільських каст у формі таємних обрядів (субкультура) продовжували жити вправи пов'язані із самообороною без зброї, які збереглися з часу первіснообщинного ладу. Інші форми руху – такі як біг, стрибки у висоту, танці та ритуальні омивання, - так само як і публічні масові заходи були підкорені потребам релігійного світу Індії. Стрибки у висоту, наприклад, здійснювалися для підвищення родючості поля, а різні види оббігання предметів і змієподібні рухи в танцях підготовлювали шлях до переселення душі.

Стародавній Китай

В китайських хроніках, які відносяться до періоду VIII-VI ст. до н.е., повідомляється, що перші паростки фізичної культури, яка одержала розвиток в долині Хуанхе і Янцзи, появились на початку III тисячоліття до н.е. Поруч із стародавніми святами і пов'язаними із ними звичаями і обрядами в хроніках часто посилаються на написану очевидно в 2698 році до н.е. книгу під назвою “Кунфу”, в якій вперше були систематизовані кваліфіковані описи поширених серед народу різних вправ лікувальної гімнастики, болевотлюючого масажу, ритуальних танців, які лікували від хворіб, безпліддя, а також бойових танців. Як свідчать записи у хроніках, і в той період хлопчиків виховували в спеціальних закладах.

В Стародавньому Китаї велику роль у фізичній підготовці відігравали бойові танці, як і у всіх народів, які мали легке озброєння, і де кіннота не відігравала домінуючої ролі у веденні військових дій. Тут також склались форми рухів типу пантоміми, які, окрім розвитку спритності і стійкості воїнів, служили також зображенню героїчних подвигів.

В Стародавньому Китаї не відбувається різкий поділ суспільства на касты. Тут залишається можливість для простолюдина добитися кращого положення у громаді завдяки фізичним і розумовим здібностям.

Сильно вплинули на суспільну роль фізичної культури прагматичні природно-філософські погляди і медичні знання, одержані на основі експериментів. За допомогою методів лікування із використанням рухів було

одержано можливість впливати на функціонування людського організму, це явище було найрозвинутішим у порівнянні із іншими центрами стародавнього світу.

У той же час чиновники, які займали монопольне положення в області просвіти і в державному апараті, не були зацікавлені висувати на перший план фізичні, спортивні досягнення в колах військових. Таким чином, закостеніле товкачання пануючих в стародавній китайській фізичній культурі громадських обов'язків закривало дорогу таким нормам особистих досягнень, які були однією із найхарактерніших рушійних сил у досягненні успіху античним європейцем, фізично значно менш міцним.

Під час панування першої династії – Шан (що підтверджується і історичними джерелами) були систематизовані лікувально-терапевтичні рухи і військова підготовка. У цей період основу військової підготовки складали змагання на колісницях, стрільба із луку, полювання, метання спису і рукопашний поєдинок без зброї. В рамках танцювальної культури почалося виділення танців, які виліковували безпліддя, так званих танців померлих, які зображували подвиги предків, а також бойових танців, тобто, по суті, трьох головних джерел, із яких сформувалися більш пізні обряди.

За письмовими пам'ятниками і результатами розкопок, можна зробити висновок, що древня китайська фізична культура досягла розквіту під час панування династії Чжоу (XI–III ст. до н.е.). Відносно самостійні центри поселень феодалних правителів об'єднаної імперії створювали сприятливі для розвитку умови, аналогічні тим, що були в античних грецьких полісах. Два зі шести предметів вищого ступеню школи – змагання на колісницях і стрільба із луку – носили яскраво виражений характер фізичного виховання.

Серед народу, за винятком рабів, одержав поширення попередник сучасного футболу – “чжу ке”. Ця гра використовувалася як додаткові рухи, які служили розвитку швидкості, спритності і винахідливості, у підготовці піших воїнів. В центрі ігрового майданчика певного розміру на відстані 4 метрів один від одного в землю закопувалися 2 бамбукові палиці висотою близько 4 метрів, між якими натягували сітку. У верхній частині сітки вирізали отвір діаметром 60 см. Це були “ворота”. М'яч передавали один одному із двох сторін сітки, для чого били по ньому ногами і руками. Можна було торкатися м'яча головою, спиною, грудьми, і лише не можна було допускати торкання його відкритою долонею. Гру “чжу ке” спостерігали не пасивні глядачі. Гравців, які одержували очки, преміювали вином, квітами, фруктами, а з випадку свят вручали які-небудь прикрашені посудини. Тих, хто потерпів поразку висміювали. Тим часом на площадку виходили дві інші команди, і матчі продовжувалися до тих пір, поки не зіграють всі команди. Східне тлумачення “гри” не знало поняття абсолютного переможця, тому не потрібно було проводити матчі по такій схемі, коли ті, хто потерпів поразку виходили із гри. Однак правила гри були суворими. Розрізняли майже 10 порушень правил при використанні 70 різних видів ударів по м'ячу ногами і руками. В основному на основі таких же принципів проходили змагання з

боротьби, кулачного бою, підняття тягарів, перетягування канату, танцям і змагання на воді.

Подібно до калокагатії стародавніх греків, у Стародавньому Китаї також склалася своя система ідеалів в області фізичної культури яка знайшла вираження в принципі “сань мей”. У цьому принципі, як в у різних жанрах мистецтва, знайшли відображення вимоги принесення користі для суспільства, володіння волею, яка сприяє моральному вихованню, і розвинутих смаком. У відповідності із принципом “цзинь і цзянь” “сань” виражав внутрішню, а “мей” – зовнішню досконалість. Особлива увага зверталася на формування волі і характеру. Якщо учасник гри в м'яч чи борець грубили, суддя і глядачі клеймили його як “сяо цзянь”, що означало високий ступінь громадського презирства. Під час кулачного бою, який носив характер боротьби тіней, високо цінувалося не саме попадання в суперника (цзянь), а спритне ухиляння від ударів суперника з тим, щоб викликати у нього внутрішній неспокій (цзинь).

В подальшому перетворенні міського способу життя, веденні військових дій і мислення, танцювальні форми, які зародилися в V ст. до н.е. в рамках раціональної магії, все більше губили значення фізичних вправ, а згодом і військової підготовки і продовжували існувати як обрядові рухи.

Але навіть у цей “період розквіту” Стародавнього Китаю жінки не відігравали ніякої ролі у тому, що торкалося фізичної культури суспільства. Однак на виконаних на шовку зображеннях дитячих ігор можна часто побачити фігури дівчаток. У відношенні дівчат-підлітків існувала думка, що їм достатньо навчитися прясти, шити, готувати їжу, танцювати, достойно вести себе і граційно ходити (дрібнотати). А “панські дівчата із кращих домів”, поклоняючись моді нівечення ніг, самі позбавляли себе більшості фізичних вправ і ігор.

В період бюрократичного, диктаторського правління династій Цинь і Хань (III ст. до н.е.-III ст. н.е.) почався перехід до феодалізму. Під впливом серії поразок від кочівників-гунів, які володіли численними мобільними кінними загонами, Великий Жовтий імператор Цинь (Цинь Ши-хуанди) і його спадкоємці провели корінну військову реформу. За допомогою різних виплат вони створили новий дворянський прошарок, зобов'язаний служити в кінноті. У військових школах припинили їзду на колісницях. Були введені верхова їзда, стрільба із луку з коня, що скаче (“за методом гунів”), застосування незамінних у ближньому бою поясів і необхідних для ловлі солдатів суперника методів боротьби із використанням арканів. Історія військового мистецтва приписує цій військовій реформі те, що на початку I ст. до н.е. китайська армія змогла вигнати із території сучасної Зовнішньої Монголії дуже маневрену кінноту гунів.

Спираючись на нових воїнів-дворян, централізована влада знищила центри влади місцевих деспотів. Була ліквідована спадкова аристократія, яка в попередні століття перетворилася у рабовласників. Природно, були знищені і місця проведення представницьких турнірів. У той же час

централізована влада прагнула також ослабити народні рухи, переслідуючи змагання у фізичній силі, які організовувалися у нижчих прошарків. Цим прагненням сприяло конфуціанство, яке проповідувало ідеологію центрizmu. Конфуціанство протиставляло “сань”, які означали мудрість, достоїнства внутрішнього змісту людини, його фізичним достоїнствам. На противагу цьому буддистські монахи і даосистський таємний союз, який організував народний рух “жовтих тюрбанів”, заохочували фізичні вправи, пов’язані із самообороною простих людей (II ст. до н.е.).

Лікувальна гімнастика Кун-цзи, відносно не пов’язана із суспільно-політичною боротьбою, тим часом розпалася на декілька напрямків, які різко відрізнялися один від одного. Основу нових, більш практичних напрямків складала так звана система “би цзинь чжи”, яку розробив даосистський лікар Хуа-де, який жив в III ст. до н.е., базуючись на спостереженнях за різними тваринами: ведмедами, мавпами, птахами, тиграми й оленями (у сучасному розумінні “цзинь” відповідає вправам, що розслаблюють, а “цзянь” – вправам, що розтягують). За допомогою цих вправ хотіли перш за все вилікувати викривлення постави, захворювання органів травлення, дихальних органів і кровообігу. На основі принципів врівноваження пари протилежних “цзинь” і “цзянь” у якості предмету навчання лікарів було введено також розслаблюючий і тонізуючий лікувальний масаж.

Фізична культура народів Америки у період до європейської колонізації

Про фізичну культуру народів Америки ми черпаємо відомості із археологічних знахідок, етнографічних колекцій та з іспанських хронік XVI-XVIII століть. На думку дослідників, у часи Колумба більша частина корінного населення Америки жила у соціальних умовах первіснообщинного ладу. Тільки у племен, які населяли західний берег південної півкулі, а також у мексиканських і центральноамериканських племен склалися своєрідні класові відносини.

Рівень розвитку виробничих сил тут набагато відставав від більш розвинутих країн Європи й Азії. Тварини у якості тяглової сили чи для верхової їзди тут не використовувалися, не було і колісних візків. Тут не знали навіть заліза. Зброя виготовлялася із каменю чи з бронзи. Племена, які промишляли полюванням, кочові і осілі племена часто воювали між собою за більш багаті території, за долини рік, за соляні копальні, через рабів і навіть деколи через каучук, який служив вихідним матеріалом для виготовлення м’ячів. Для тренування сили волі їх воїни застосовували форсовані марші, біг, веслування, боротьбу, силові змагання, ігри із м’ячем та збройні ігри, а також методи ще більш безпощадні, ніж у спартанців. Правом називатися дорослим користувався тільки той, хто із честю витримував ці випробування. При відсутності інших засобів пересувань серед різних видів фізичних випробувань значного розвитку одержав біг. Для бігунів того часу (перуанців, тарахумарів) характерна була не швидкість бігу, а в першу чергу витривалість і настирливість бігуна, які досягали незвичних для

середньовічної Європи масштабів. Вправи у самозаглиблені представників духовного стану привели до виникнення системи оздоровчої гімнастики, подібної до індійської.

В місцях, населених колись ольмеками, на берегах затоки Гольф і в Ла Венті, вчені знаходять пам'ятники, вже починаючи з XIV ст. до н.е., які зображують ритуальні ігри в м'яч, типові для фізичної культури того часу. На думку окремих авторів, величезні камінні голови в околицях Ла Венти є пам'ятниками тим знатним ольмекам, які були обезголовлені після видатних досягнень, продемонстрованих ними у ході ігор. У великій кількості збереглися рельєфні і настінні малюнки. Які зображували класичні ігри епохи теотиуаканської культури (II-IX ст. н.е.). Іспанські джерела XIV століття недвозначно вказують на те, що техніка володіння м'ячем у корінних жителів перевершувала навіть рівень італійських і французьких віртуозів. Вони володіли мистецтвом індивідуальної і командної гри. Мужчини грали проти мужчин, а жінки – проти жінок, але виступали і змішаними парами. По набитому або надувному м'ячу вдаряли ключкою чи різними частинами тіла.

У світі індійських релігійних уявлень, які базувалися на культі полювання і родючості, гра виявилася необхідною. М'яч там можна було зустріти серед засобів, покликаних впливати на природу точно так, як у змаганнях і іграх богів, які утілювали сили природи. В Європі гра, яку витіснили із релігійних і виховних закладів, а також зі сфери громадського життя і діяльності, уже своїм існуванням означала порушення порядку і церковних устоїв, рух у вільній атмосфері, протест проти заповіді середньовічного католицизму. Однак у Новому Світі вона задовольняла офіційні суспільні потреби, була тісно пов'язана із обрядами і новим літочисленням.

Суспільна роль індійських ігор у м'яч розрізнялася у залежності від ступеню розвитку різних племен. Ігри в ракетт племен ірокезів, тольтеків, дакотів і маскогів, які вели надзвичайно дикий спосіб життя, близько нагадували їх військові дії і проходили за участю сотень людей. Ці ігри протягом тривалого часу вирішували питання про авторитет племен, за їх допомогою вирішувалися і спірні питання. Часто і переселенці пропонували гру у м'яч чи фехтування на палках у якості засобу припинення розбратів і чвар, не дивлячись на те що у них функція гри була швидше пов'язана із культом сонця і обрядом родючості. Численність команд зменшилась до семи людей, а умови гри стали більш складними.

Записи стосовно техніки гри не містять у собі яких-небудь моментів, які торкаються винесення рішень про оцінку результатів і досягнень і мотивів таких рішень. Це надзвичайно ускладнює вивчення дійсної ролі звичаїв. Так, наприклад, на питання про те, чому в ході ритуальних ігор не використовувалися кисті рук і ступня ноги, спортивна історіографія досі не може дати задовільної відповіді. Деякі схильні шукати пояснення у тезисі про “неохайності кисті рук”. Однак це повір'я не було поширене серед корінних жителів, які населяли Америку. Більш вірогідно, що у ході битв. Які

проводилися за допомогою примітивних засобів, і у першу чергу тих битв, у ході яких прагнули захопити полонених, головну роль відігравали панкратіонівські захвати, удари і поштовхи. А у процесі ігор, які у них були пов'язані із прагненням до мирного вирішення спірних питань, невикористання кисті рук зарання виключало можливість того, що змагання буде носити грубий характер.

Питання для самопідготовки

1. Проаналізувати причини популярності військово-фізичної підготовки у період розшарування на класи.
2. Охарактеризувати фізичну культуру у Месопотамії
3. Охарактеризувати фізичну культуру у стародавній Індії
4. Охарактеризувати фізичну культуру у стародавньому Китаї
5. Охарактеризувати фізичну культуру у стародавньому Єгипті
6. Визначити головні напрямки виникнення перших фізичних вправ і зародження елементів фізичної культури періоду родового, родового суспільства і періоду утворення класового суспільства.

Лекція 4

Тема 1.4 ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЕПОХИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

План

1. Особливості європейської фізичної культури в середні віки.
2. Особливості фізичного виховання у середні віки в країнах Сходу.
3. Лицарська система фізичного виховання.
4. Розвиток фізичної культури серед селян та ремісників-міщан європейських країн.
5. Вплив християнської релігії на розвиток фізичного виховання.
6. Зародження науково-методичної думки в галузі фізичного виховання.

Література [6, 9, 14, 19-20]

Сучасна історична наука використовує термін «середні віки» стосовно до періоду суспільного розвитку з кінця V до другої половини XVII століття, а в деяких країнах і довше, коли в найрозвинутіших районах світу визначальну роль відіграв феодалізм, феодальний устрій. Феодальне суспільство поділялося на два основних класи: феодалі і підлеглі їм васали, селяни та ремісники. Пануючими станами при феодалізмі були світські феодалі (лицарі) і духівництво.

З урахуванням головних тенденцій розвитку фізичної культури можна говорити про фізичну культуру раннього середньовіччя, іншими словами, періоду становлення феодалізму (V-X ст.), фізичну культуру розквіту середньовіччя, тобто періоду розвинутого феодалізму (XI-XV ст.), і про фізичну культуру періоду заходу феодалізму (XV-XVII ст.). Впродовж

останніх двох періодів в Європі одержує розвиток фізична культура епохи Відродження (XIV—XVI ст.).

В остаточному підсумку різні суспільні потреби, умови, місцеві звичаї і їхній взаємний вплив створили в середні віки різноманіття феодальних форм фізичної культури. Однак у рамках такої удаваної різноманітності усе більше відокремлювалися відповідно до характеру суспільного ладу норми ігор і «спортивних» занять з фізичного виховання правлячих класів і різних прошарків, пов'язаних з ними васальними й іншими відносинами, а також селян і міського населення.

З появою феодального ладу змінюється характер праці, трудових відносин, починається інтенсивніший розвиток виробництва. Впроваджені в трудовий процес нові технології вимагали нових підходів до фізичного розвитку людини.

На розвиток фізичної культури в середні віки впливає також тісно пов'язана із нею військова справа. В цей період з'являються нові види зброї, нова тактика ведення бою, регулярні армії.

Велику роль у створенні феодальних форм фізичної культури відіграли різні світові релігії, а також виниклі в їхніх рамках релігійні напрямки. Буддизм, християнство й іслам, тісно пов'язані з утворенням феодальних держав, вибирали і використовували у своїх інтересах місцеві звичаї або ж самі пристосовувалися до них.

1. Особливості європейської фізичної культури в середні віки.

Одночасно з розпадом Західної Римської імперії порушився досить розвинений суспільний поділ праці в античному світі, були знищені відносини, пов'язані з виробництвом товарів і їх обміном. Основою нових державних утворень, що включили в себе прийшлих варварів і корінне населення, стало натуральне господарство. Колишні класичні області культури поступово відмирили, а традиції варварів у видозміненій формі виявилися пристосованими до нових суспільних відносин.

На території колишньої Римської імперії внаслідок протиріч, що загострилися у результаті завоювань варварів, перетворення рабовласницької формації супроводжувалося катастрофічними потрясіннями. Хоча в східній частині імперії самі варвари тимчасово асимілювалися, існуючі там найбільш характерні інститути античної фізичної культури вступили в протиріччя з інтересами правлячого класу. Інша справа, що у Візантії в міру посилення імператорської влади були відновлені деякі видовищні заходи, що одержали новий зміст, у тому числі атлетичні змагання і змагання на колісницях, і, крім того, спостерігалось сильне захоплення кінним поло, запозиченим у персів.

Слов'яни й угорці, що утворили пізніше свої держави, створили свою феодальну фізичну культуру відповідно до їх специфічних рис. На перетворенні їхньої фізичної культури позначився вплив народів, що стояли вже на більш високому ступені феодальної форми фізичної підготовки. У цьому, природно, вирішальну роль відіграли також економічні і політичні зв'язки. Так, на фізичній культурі руських князівств позначався вплив

Візантії, а на фізичній культурі угорців і поляків — вплив німецького лицарського ордена.

Ідеалом людини в античному полісі була багатосторонньо розвинута людина. Значне місце серед рис гармонійно розвинутої, активної особистості приділялося фізичним даним. Норми оцінки фізичного загартування, видовищність і емоційні потреби відіграли таку важливу роль у суспільстві, що їх не могла ігнорувати і політика. Однак ідеал середньовічної людини, що складався одночасно з формуванням феодалських відносин, був нескінченно далекий від античного ідеалу. Якщо говорити взагалі про ідеал людини у фізичному сенсі, що відноситься до середньовічного періоду християнства, то в цьому випадку варто виходити з ідеалу тіла розп'ятого Христа, змученого стражданнями в ім'я порятунку людського роду. Таким чином, ідеалом людини середньовічного світу став святий образ аскетичного ченця, що ніс на своєму чолі відображення страждань в ім'я порятунку душі. Мабуть, ніщо не вказує яскравіше на контраст між двома світоглядами, як зміна поняття «аскетизм». Грецьке слово «аскетизм» означало насамперед фізичні вправи, а «аскет» — переможця змагань. У період середньовічного християнства слово «аскет» вже означало людину, що знехтувала тіло, мучить його і загартовує лише дух. Фігура святого аскета, що заперечує фізичну культуру, була загальним ідеалом для всіх соціальних прошарків. Правда, склалися і власні ідеали в орденів, що створювалися, і прошарків феодалного суспільства. Таким, наприклад, був ідеал лицаря. Однак в остаточному підсумку цей ідеал також вписувався в загальний ідеал аскета. У лицарі поважали і вважали гідними наслідування не тільки фізичну силу, бойовий дух, свідомість орденської честі і поведінку відповідно до запропонованих норм кодексу поведінки, але і те, що ці якості лицар підкоряв службі господу богу і церкві.

Відродження — період в історії культури XIV—XVI століть, тоді визначальними у прискореному розвитку природознавства, філософії, літератури, мистецтва, педагогічної думки і фізичної культури стали суспільний вплив і антифеодалний світогляд міської буржуазії, що піднімається. Його основу склав розвиток економіки, у якому сполучалися прогрес ремесел, торгівлі, транспорту, географічні відкриття. У Північній Італії й інших найбільш розвинених пунктах Європи виникали зародки капіталізму. В окремих місцях починалися перші спроби переходу до буржуазного суспільного устрою. Пов'язаний із цими явищами новий світогляд Відродження служив потребам і інтересам буржуазії, що складалася в клас, виражав її погляди. Його ідеалом був «гомо універсали» (усебічно розвита людина), продукт того «історичного моменту», коли засновані на поділі праці матеріальні умови сприяли появі особистості в сучасному змісті слова, широкому розвитку її здібностей і зв'язків між людьми. Новий канон фізичної культури, відкидаючи карикатурний аскетизм середньовіччя, спирався на ідеї античності. Однак звертання в стародавність

було лише запереченням заперечення, початком нового шляху і на новому ґрунті.

У формуванні сформованої під впливом цих суспільно-економічних факторів фізичної культури епохи Відродження брали участь два тісно взаємозалежних ідейних плинні: гуманізм і Реформація.

Гуманізм замість теологічної культури середньовіччя орієнтувався на культуру, педагогіку, систему цінностей і норми поведінки, у центрі яких знаходилася людина. Сюди відносилися навчання дворянської і буржуазної молоді класичному мистецтву, музиці, літературі; засвоєння модних природничонаукових знань; знання військової справи; захоплення красотою природи; визначені навички в полюванні, іграх, танцях, змаганнях — словом, формування таких потреб і такого підходу, коли для підростаючого покоління «ніщо людське не чуже».

Реформація протиставляла ієрархічній, авторитарній вірі релігійність, засновану на індивідуальних сприйняттях і спонукальних мотивах, створюючи відповідні їй систему виховання і спосіб життя. Культура гуманізму, у центрі якої знаходилася людина, у чималій мірі підготувала появу релігійної культури, викликаній до життя Реформацією. Хоча Реформація протистояла світському погляду гуманістів на життя, однак у вимозі відновити колишню чистоту релігії вона заперечувала головний інститут ідеології феодалізму — папство.

Культурно-історичне сполучення гуманізму і Реформації виникало з єдності рушійних сил, що стояли за соціальними битвами епохи.

Завдяки новому класу буржуазії, що створював свої власні закономірності у світі ігор і інших заходів, обмежених ритуалами змагань, що нерідко таїли в собі небезпеку для життя, виділилася особлива область, розвиток якої привів, з одного боку, через джентльменську спортивну діяльність до формування системи ідей сучасного спорту, суспільного за своїм характером; з іншого боку — до виникнення зв'язаного з визначеними інститутами фізичного виховання.

2. Особливості фізичного виховання у середні віки в країнах Сходу.

Особливою своєрідністю відрізнявся в епоху середньовіччя розвиток фізичної культури в народів Азії, Америки й Африки. Це було зумовлено особливостями соціально-економічного укладу, культури, побуту і народних звичаїв. Феодальні відносини в даних регіонах склалися більш повільно і з меншими потрясіннями, аніж у Європі. Тут більш міцно зберігалися і поступово збагачувалися новим змістом древні традиції фізичної культури.

Так, древня практика розвитку фізичної культури середньовічної **Індії** розширювалася за рахунок вправ у боротьбі, стрільбі з луку, кінних ігор. Поряд з національними танцями великою популярністю стала користуватися хатха-йога, в основі якої лежали норми руху тіла, ритуальні вправи, пов'язані з бігом та іграми.

У середньовічному **Китаї** після масового повстання селян «Жовті пов'язки» для запобігання подібних виступів протягом декількох сторіч (III—

V ст.) діяв указ про здачу населенням усякої зброї. У цей час серед селян і в монастирях стали формуватися різні способи самооборони без зброї. Починаючи з VI ст. швидко розвивалася техніка своєрідної гімнастики, що носила назву **ушу**. Її основним змістом були захвати голими руками, удари кулаком і долонею в поєднанні з ударами ногами. В епоху правління династії Мін (XIV—XVII ст.) ушу досягло високого розвитку. У ті часи воно містило в собі до двох десятків вправ без зброї, а також велику кількість вправ зі списом і ціпком. З появою вогнепальної зброї бойове значення ушу зменшилося, але при цьому зростала його оздоровча спрямованість. У Китаї також одержали поширення гра в кінне поло, змагання з бігу і запозичена з Індії хатха-йога.

Розвиток фізичної культури в середньовічній **Японії** пов'язаний із встановленням інституту лицарства — самураїв. Система фізичного виховання самураїв (бусидо) включала різноманітні види боротьби (сумо, елементи джиу-джицу і карате), мистецтво фехтування з одним чи двома мечами (кендо), володіння списом (нагіната), стрільбу з луку в пішому і кінному строю, усілякі ритуальні змагання, різновиди ігор у м'яч.

В Америці перед її колонізацією до числа найбільш розвинених цивілізацій відносилися держави інків, майя й ацтеків. У XII-XV ст. у цих народів склалися визначені системи фізичного виховання, що включали в себе сімейні і державні форми. Ці системи придбали класову спрямованість. У школах, що існували, учні займалися іграми й іншими фізичними вправами. Багато уваги приділялося військово-фізичній підготовці: стрільбі з луку і метанню пращі, умінню користуватися мечем і щитом, боротьбі, що нагадує карате. Особливо слід зазначити підготовку бігунів-кур'єрів в інків і ацтеків, що було зумовлено їх життєвою необхідністю. Багато ігор і вправ у цих народів було пов'язано з релігійними ритуальними обрядами. Проводилися також міжплемінні ігри, священні церемонії, атлетичні змагання. Усі системи фізичного виховання займали важливе місце в трудовому, військовому житті та побуті аборигенів Американського континенту. Втручання європейських колонізаторів, що супроводжувалося грабежами, убивствами і насильством, на багато років загальмувало подальший розвиток самобутньої фізичної культури в народів цього регіону.

У середні віки також безпосередньо працею, військовою справою і побутом визначалися форми фізичного виховання й у народів **Африканського континенту**. Виховання здійснювалося в сім'ї, будинках мисливців і вождів племені і громади. Більшість фізичних вправ африканці виконували в змагальній формі, наприклад стріляли з луку і метали палки в ціль, лазили по стовпі на результат. Разом із танцями були розвинуті вправи, пов'язані з воєнними діями. Часто в племенах біля будинків вождів чи родових старійшин проводилися свята, що служили своєрідною формою перевірки фізичної і військової підготовки молоді. Змагання проходили з боротьби, бігу, метання спису і диску. У систему підготовки юнаків і дівчат входили ритуальні танці, різні рухливі ігри, акробатичні вправи і танці під

звуки тамтама. Жоден обряд (різні присвяти, коронації вождів та ін.) не обходився без змагань у силі, витривалості, спритності, сміливості, красі танцювальних рухів. Різноманітні ігри і фізичні вправи у формі змагань у той час були єдиним засобом мирного спілкування між різними племенами і громадами Африки. З проникненням в Африку колонізаторів національна культура в цілому і фізична культура зокрема занепали.

3. Лицарська система фізичного виховання.

Протягом XI-XII століть на всю Західну Європу поширився інститут лицарів. Подаровані королем маєтки могли передаватися в спадщину, і лицарське походження стало необхідною умовою приналежності до лицарського ордену. Тих, хто не мав лицарського походження, могли присвятити в лицарі тільки королі. Один із перших лицарських орденів було засновано у Німеччині у 1198 році. Очолював кожен лицарський орден обраний ним головний магістр. Лицарство складало замкнуту феодальну військову систему усередині дворянства.

Норми фізичного виховання в лицарських закладах визначалися високими фізичними вимогами, необхідними для повного міжусобиць життя феодалів і воєнних дій того часу. Загальновідомо, що аж до кінця XIV ст. найважливішим елементом ведення бойових дій у Західній і Центральній Європі був двобій із застосуванням холодної зброї. А боєздатність визначалася насамперед фізичною силою і стійкістю лицаря в латах. У той же час володіння зброєю у важких обладунках підвищувало роль почуття рівноваги, що стало в остаточному підсумку необхідною умовою того, щоб вершник удержався в сідлі, а піший — на ногах. Мало цінувалися високі результати у швидкості і спритності, досягнуті не верхи, і тим більше без лат. Не випадково, що з лицарських турнірів були цілком виключені ігри з м'ячем і навіть такі форми, як біг зі зброєю чи бойові танці, що відігравали головну роль в античному вишколі. Правда, із середини XIV століття, коли стрільба із луку і бої піших воїнів знову вийшли на перший план, змінилися методи бойової підготовки. Однак це не торкнулося основ лицарської фізичної культури.

Фізичне виховання лицарів носило класовий і суцільно військово-прикладний характер. Вважаючи гідним для себе лише заняття військовою справою, лицарі нехтували фізичну працю, вели привільний спосіб життя, були неосвічені, а часом і неписьменні. Багато часу проводили у військових походах, грабували чужі землі. Виховання лицарів зводилося до оволодіння ними семи «лицарськими доблестями». Їх навчали: 1) їздити верхи, 2) плавати, 3) полювати, 4) стріляти з луку, 5) боротися, 6) розважальним іграм на площадках і грі з м'ячем для служби при дворі, а також 7) мистецтву читання віршів, необхідному для придворного з гарними манерами, і основним танцювальним рухам.

Найважливішою і найскладнішою вправою у **верховій їзді** лицаря, закованого в лати, було вироблення почуття рівноваги. Основи цього вміння відпрацьовувалися на дерев'яному коні, а потім у підлітковому віці

переходили до верхової їзди на місцевості. **Плавання** означало практично плавання на коні, під час якого вершники використовували бурдюки і в'язки хмизу, щоб не потонути. Головною формою полювання в період феодалізму вважався двобій з великими звірами: зубрами, ведмедями, оленями, кабанами, під час якого лицарі використовували зброю. Соколине полювання і полювання з луком на дрібну дичину влаштовувалися заради великосвітських дам і як колективні розваги. У ході **стрільби з луку** **вчилися** користуватися арбалетом.

У поетичному творі XV століття «Лицарське дзеркало» відзначалося, що, поряд із сьома фізичними навичками, **лицарі повинні засвоїти також сім лицарських чеснот**. До числа **лицарських чеснот** відносили безумовну вірність церкви і сюзерену, особисту хоробрість, дотримання правил двобоїв, святість даного слова, великодушність стосовно переможеного і більш слабкого, а також обов'язкове при дворі шляхетне відношення до аристократичних дам. Словом, усе, що суспільна свідомість у період феодалізму вкладала в поняття ідеалу лицаря. Прояв лицарських достоїнств тлумачили відповідно до феодалної моралі. Ступінь «безумовної покори і покірності» звичайно визначався положенням сюзерена. Стільки разів оспіване «поклоніння жінкам» не поширювалося на фортечних селянок і жінок з міських станів.

Однак духовні знання лицарів тлумачилися дуже широко. «Високоосвічений» лицар знав пісні трубадурів. Він прекрасно читав вірші, що прославляли подвиги предків і його власні, дещо знав про астрономію і магію. У разі потреби він міг спритно прислужувати за столом сюзерена, але рідко міг читати і писати.

Вправність, потрібну для військової служби і придворного життя, лицар здобував ще в юності. Феодали посиляли своїх синів, що досягли семирічного віку один до одного чи до короля в «навчання». Там хлопчики одночасно були як заручники. З 7 до 14 років майбутній лицар був у служінні господарки будинку, виконував роль пажа при дамі знатного феодала. Після досягнення 14-річного віку пажі ставали зброєносцями. У 21 рік зброєносців посвячували в лицарі. До цього часу вони повинні були цілком опанувати «лицарськими доблестями», навчитися лицарському обходженню, досягти придворний етикет. Готуючись стати лицарем, юнаки багато займалися фізичними вправами, виробляли в собі витривалість і силу. Велике значення у фізичному вихованні лицарів мали ігри і спорт. Ігри поділялися на рухливі, спортивні і військові. Серед спортивних ігор популярними вважалися французька же де пом - прообраз тенісу, англійська суль - прототип футболу, голландська гольф. Військові ігри складалися зі штурму міських стін, облоги замків чи інших штучно споруджених укріплених місць.

З видів спорту найбільший розвиток одержали фехтування, верхова їзда, боротьба, метання (молота, спису), стрибки в довжину, стрільба з луку. Для навчання прийомам фехтування запрошувалися фейхтмейстери — вчителі фехтування, мистецтву верхової їзди навчали берейтори. Розвагою і

спортом для лицарів було полювання: соколине, собаче, кінне, піше. Методичні прийоми навчання фізичним вправам носили емпіричний характер.

З метою перевірки військово-фізичної підготовленості лицарів проводилися лицарські турніри, що були своєрідною формою спортивних змагань. Турніри підрозділялися на масові бої (бухурди) і одиночні (жут чи тьост). Масові проходили на великих площах і відтворювали картину воєнних дій. Одиночні були двобоєм двох лицарів на списах. Турніри проводилися з різних приводів: народження сина, перемога в бою, одруження лицаря, день народження великого феодала і т.п. Перед початком одиночного турніру лицар давав клятву, що він готовий віддати «життя королю, серце дамі, а честь собі». Найбільшого розвитку турніри досягали в часи хрестових походів. Найбільше подібних змагань проводилося в Німеччині, Франції, Англії, Іспанії. Останні турніри відбулися наприкінці XV ст. (Німеччина) і на початку XVI ст. (Франція). До цього часу лицарство як стан занепає. У надрах феодалізму зароджувалися нові буржуазні відносини. Лицарська культура і система виховання вступили в період свого розпаду. Винахід же пороху і вогнепальної зброї, поява найманого війська (ландскнехтів) привели до того, що лицарська система фізичного виховання стала непотрібною і вижила себе.

4. Розвиток фізичної культури серед селян та ремісників-міщан європейських країн.

Феодальне суспільство було більш прогресивним, ніж рабовласницьке. Кріпосний селянин чи ремісник, маючи своє господарство і свої знаряддя виробництва, виявляв деяку зацікавленість у праці, чого не було в рабів. Народні маси при феодалізмі піддавалися жорстокій експлуатації, але її форми не носили такого грубого характеру, як у рабовласницькому суспільстві. Кріпосні селяни і ремісники, на відміну від рабів, мали хоча й обмежений, але особистий вільний час.

Феодали і духівництво негативно відносилися до занять фізичними вправами й ігор народних мас. Вони побоювалися того, що селяни і міщани можуть використовувати уміння і навички, придбані в стрільбі з луку, верховій їзді, кулачному бою у боротьбі за свої класові інтереси проти феодальних порядків. Але у супереч усім гонінням і заборонам народні маси продовжували зберігати і розвивати традиційні форми ігор і фізичних вправ.

У цілому фізичне виховання народних мас у період феодалізму проходило стихійно. Однак у ряді випадків воно приймало деякі організовані форми. Так, у кантонах Швейцарії (XIV ст.) для юнаків 16—18 років проводилися систематичні заняття з бігу, стрибків, боротьби, метання спису, фехтування на ціпках. Їхня фізична підготовленість перевірялася в спеціально організованих змаганнях. У період повстань і народних воєн селяни і ремісники широко застосовували фізичні вправи в якості одного з засобів бойової підготовки своїх військ. Показовою в цьому відношенні є боротьба чеських селян і міщан проти римо-католицької церкви і феодальних

повинностей у XV ст. У період гуситських воєн під керівництвом Яна Жижки (1360—1424) таборити (революційне антифеодальне крило гуситів) організовували постійні заняття фізичними вправами. Вони тренувалися в стрільбі з луку, метанні каменів, займалися боротьбою, стрибками, училися плавати, фехтувати на мечях і списах у пішому і кінному ладі.

З ростом середньовічних міст (XI-XIV ст.) відкрилася нова можливість для подальшого розвитку народних форм фізичного виховання. Міщани, в основному ремісники, з метою самооборони міст від феодалів організовували фехтувальні і стрілецькі «братства». Найбільше поширення вони одержали у Франції, Італії, Німеччині, Бельгії, Швейцарії. Крім цього, у містах практикувалися ігри і розваги. На площах і вулицях Англії грали в суль, що нагадував сучасний футбол. На міських гуляннях виступали акробати, борці, кулачні бійці.

У період пізнього феодалізму (XV-XVII ст.) міцніюча міська буржуазія перетворювала стрілецькі і фехтувальні «братства» у замкнуті аристократичні клуби. Фізичне виховання міської знаті усе більше відокремлювалося. Заможні шари міста стали будувати спеціальні приміщення для своїх занять фізичними вправами й іграми. У трудящих же мас, задавлених нестатком і безправ'ям, усе більш скорочувалися можливості для подібних занять.

5. Вплив християнської релігії на розвиток фізичного виховання.

Величезну роль у житті середньовічного суспільства протягом декількох сторіч відігравала католицька церква, що нанесла великий збиток не тільки розумовому, але і фізичному вихованню народних мас. Християнська релігія встановила своє панування в області виховання й освіти. Вона проповідувала аскетизм, гріховність турботи про тіло, називаючи тіло «притулком диявола», закликала піклуватися тільки про порятунок душі і підготовку до загробного життя.

Під впливом релігії в середньовічних школах і університетах зовсім не піклувалися про фізичне виховання молоді. У той же час церква, сприяючи зміцненню феодального ладу, усіляко заохочувала систему військово-фізичної підготовки лицарів, особливо в періоди раннього і розвинутого феодалізму (V—XIV ст.).

Теологічне вчення середньовічної християнської церкви, що визначало європейську освіту (відповідно до описаного вище ідеалу людини), проголошувало презирство фізичних потягів і зосереджувало увагу на загробному щасті. Наслідком цього стало те, що в педагогічних установах, які діяли під безпосереднім керівництвом християнської церкви, були скасовані заняття фізичною культурою, відсунуто на задній план гігієнічне виховання. Це вчення відмовилося від обрядів, що існували в примітивному суспільстві, посвят, пов'язаних з віковими категоріями, надало забуттю античні принципи виховання і протягом довгого часу не враховувало дитячий і перехідний вік. Воно розглядало дітей як маленьких дорослих, не усвідомлювало роль дитячих рухливих ігор, необхідних для розвитку

особистості, більш того, вважало їх джерелом гріха, що відволікає від міркувань. Посилаючись на церковника Тертулліана, це навчання оголосило фізичні вправи й ігри діями диявола.

Однак ідеал людини, що став пануючим у період становлення феодалізму, не розкриває з усією глибиною історію практичного розвитку фізичної культури. Різним було відношення до фізичної культури і батьків православної і католицької церкви, що розробляли основні церковні догмати. Батьки православної церкви в меншому ступені симпатизували аскетизму. Про цей напрямок свідчать не тільки послання апостола Павла до коринф'ян, що багаті критеріями оцінки фізичних даних людини, але і такі заяви, як, наприклад, зроблені Єврапіусом (345—414 р.), що називав брудними собаками своїх друзів, які не вирізнялися охайністю.

Середньовічна церква у своїй політиці й у інших відношеннях повинна була рахуватися з народами, яких вона вже навернула чи ще наvertала в християнство. Так, багато укорінених традицій цих народів, як, наприклад, турніри, що організовувалися германцями під час весняного свята, двобої, що проводилися норманами в різний час року, чи, наприклад, ірландські ігри, що безперешкодно проходили з 632 до 1169 року, ніде не піддавалися анафемі. У нас немає також даних і про те, щоб засуджувалися форми фізичних вправ, які супроводжували умови бойової підготовки, що змінилися, і все ще відігравали велику роль. У період переселення народів досвід і засоби боротьби кочівників Сходу з'єдналися воєдино з досягненнями народів Середземномор'я в області виготовлення виробів з металу. Ціною поступового підпорядкування більшості населення новий правлячий прошарок, що зайняв місце римської аристократії зміг забезпечити себе і своє особисте оточення важким озброєнням підвищеної боєздатності і більш високим рівнем підготовки. В пам'ятниках VIII століття є записи про учнів, що виховувалися в палацах, в яких недвозначно говориться про те, що при дворах Франкської держави й англійського королівства фізична підготовка дітей знаті проходила в організованих рамках.

З рухів, які зображують щось, церква послідовно переслідувала лише пантоміму, у той час як «танці ангелів», що проголошують радість спокути, дозволялося виконувати навіть у церквах. На початку середніх століть у танцях, що організовувалися з нагоди передодня якого-небудь церковного свята, брали участь навіть мирські брати нижчого духовництва. У повчаннях св. Георгія, адресованих імператору Юліанові, теж засуджувалися лише рухи, що наслідують танцю Саломеї. «Утім же, — підкреслює святий, — якщо тобі дуже хочеться танцювати... то танцюй... наслідуючи гідному танцю пануючого Давида. Це шляхетна, невойовнича вправа гідна правителя, і християни воздають йому славу». Лише в VIII і IX століттях на засіданнях синоду стали виступати проти виконання танців з нагоди різних релігійних свят у церквах, під час хресного ходу і похорону, коли вони здобували шалений характер і загрожували порядку релігійних обрядів, а також

порушували ритм виробничої роботи. Аналогічний підхід був і стосовно рухливих ігор і полювання.

Багато в чому цьому заважала і релігія. Але в XVI ст. у багатьох країнах Європи, що вступили на шлях капіталістичного розвитку, відбулася реформа церкви, так звана реформація, у результаті якої в них був прийнято новий напрямок християнської віри — протестантство. Відношення деяких церковників до фізичного виховання змінилося. Реформатори церкви Мартін Лютер (Німеччина), Ульріх Цвінглі (Швейцарія) і їхні послідовники вважали фізичне виховання потрібною справою, тому що воно зміцнювало фізичні сили людини і відволікало молодих від дурних звичок. Вони пристосували своє навчання до потреб нової буржуазії. Католицька церква за допомогою чернечого ордену єзуїтів (заснований у 1540 р.) прагнула готувати сильних духом і тілом своїх захисників. У школах єзуїтів (у Німеччині, Польщі, Литві) заохочувалося фізичне виховання, яке супроводжувалося впровадженням у душі учнів єзуїтської моралі, за якою ціль виправдує будь-які засоби (безцеремонність, шпигунство, доноси, обман і ін.). Єзуїтам не вдалося широко розповсюдити свою ідеологію. Згодом служителі культу (католики, протестанти й ін.) стали більш широко використовувати фізичне виховання і спорт із метою надання свого впливу на молодь.

6. Зародження науково-методичної думки в галузі фізичного виховання.

У середньовічній Європі, за винятком лицарських фортець, тільки у швейцарських кантонах, у гуситів, а також у цехових і корпоративних школах вільних міст приділялася увага фізичній підготовці молоді. Але і вона в основному складалася з воєнізованих іспитів, що проводилися від випадку до випадку, й ігор. У переважній більшості шкіл вважали, виходячи з догми первородного гріха, що в цих іспитах і іграх укладена «справа диявола», дитяче легкомудство, роздратування дорослих і зло. У кінцевому рахунку бажання й емоції дітей протиставили їхнім життєвим потребам. Доти поки над педагогікою безроздільно панували ідеї аскетизму середніх століть, це протиріччя виявлялося тільки в житті дітей чи їхніх взаєминах з педагогами, а для придушення дитячої тяги до ігор і руху досить було тілесних покарань. Однак в епоху Відродження все це придбало суспільне звучання. Під впливом Великих географічних відкриттів, виникнення нових ідей на історичну сцену виступив ідеал формування всебічно розвинутої особистості, яку прогресивні представники тієї епохи не мислили поза боротьбою за ослаблення цехових, станових і церковних пут. Нові методи ведення війни вимагали і солдатів нового типу, більш стійких і маневрених. Поразка тактики лицарських боїв означала одночасно і крах ідеалу лицарського виховання. Лікарі знайшли, що людина, яка вільно рухається є здоровішою за ремісника прикутого до свого стільця чи ченця, що переписує кодекси. Видатна просвітительська роль у цьому плані випала на частку італійського лікаря Ієроніма Меркуріаліса, що писав у вступі до своєї головної праці про мистецтво гімнастики: «...найбільше помиляються ті, хто

стверджує, начебто фізичні вправи не сприяють підтримці здоров'я... На відміну від них правильно і розумно поводитися Гіппократ, Платон, Гален і Абіценна, що залишили нащадкам вчення, відповідно до якого найефективніший спосіб зберегти здоров'я — правильне харчування і відповідні фізичні вправи».

Згадані вище обставини дозволили організованій системі фізичної підготовки знову завоювати право громадянства в педагогіці. Очевидно, не можна вважати випадковим і той факт, що вперше питання про це було підняте педагогами-гуманістами, лікарями і священиками італійських міст.

Розвиток науки дав у руки вчених багато нових наукових фактів. Так, італійський учений, інженер, живописець і поет Леонардо да Вінчі (1452—1519) вивчив пропорції тіла людини і механіку його рухів. Він висловив свої наукові думки, у яких передбачив створення літальних апаратів, велосипеда, акваланга. Англієць Вільям Гарвей (1578—1657) відкрив закони кровообігу і поклав початок вивченню фізіології людини. Голландець Андреас Везалій (1514—1564) досліджував анатомічну будову людського тіла.

Поряд з розвитком природознавства великий внесок був зроблений і в педагогічну науку. Діячами, що прокладали нову дорогу у вихованні, стали гуманісти (від слова «гуманус»—людяний). Вони в центрі виховання поставили людину і виступили проти характерного для середньовіччя покріпачення особистості, у захист її достоїнств і прав. Гуманісти прагнули виховувати здорових, життєрадісних людей, практично пристосованих до життя. Але висунуті ними прогресивні положення стосувалися лише соціальної верхівки суспільства. Педагогічні ідеї фізичного виховання гуманістів знаходили своє відображення в практиці окремих шкіл, де навчалися діти знатних батьків.

Гуманізм зародився в Італії, а потім існував у Франції, Англії, Чехії і деяких інших країнах.

Вітторіно да Фельтре (1378-1446) — представник раннього італійського гуманізму. На кошти герцога Гонзага в Мантуї він організував школу і назвав її «Будинок радості». На противагу похмурим середньовічним школам, «Будинок радості» був відкритий на лоні природи, у прекрасному палаці, де було багато світла і повітря. У школі, де вчилися діти герцога і його наближених, Вітторіно да Фельтре застосовував нові методи виховання, засновані на принципах гуманістичної педагогіки. Велике значення тут надавалось поєднанню розумового, естетичного і фізичного виховання. Учні займалися верховою їздою, боротьбою, різноманітними іграми і танцями. Ці заняття були спрямовані на розвиток гнучкості, спритності, краси і витонченості рухів. Педагогічна діяльність Вітторіно да Фельтре сприяла поширенню ідей фізичного виховання в подальші роки.

Франсуа Рабле (1494-1553) - значний французький гуманіст, видатний вчений і письменник, автор знаменитого роману «Гаргантюа і Пантагрюель». У своєму романі Рабле дав гостру сатиру на схоластичне середньовічне виховання. Він захищав ідеї гуманістичного виховання, в якому

передбачалися різностороння освіта, розвиток творчості й активності, строгий режим дня дитини. Рабле відводив важливе місце фізичному вихованню. Так, Гаргантюа багато часу приділяє фізичним вправам. Він вправляється зі списом і сокирою, полює на оленів, грає в м'яч, стрибає і бігає, плаває на боці і грудях, метася спис і дротик, займається на перекладині, шестах, канатах і драбинах. У цих рекомендаціях Рабле вправи античності поєднуються з народними вправами його часу. Він висловив ряд цінних думок і за методикою застосування фізичних вправ. Рабле був прихильником наочності навчання, рекомендував поступове підвищення складності вправ. Він добивався виховного навчання, формування моральних якостей і високих чеснот.

Ієронім Меркуріаліс (1530— 1606) — представник пізнього італійського гуманізму, доктор філософії і медицини, автор шести книг про мистецтво гімнастики. У перших трьох книгах він описав історію гімнастики, а три наступні присвятив аналізу фізичних вправ з погляду охоронної медицини. Меркуріаліс поділяв усі фізичні вправи на три групи: істинні (лікувальні), військові (необхідні) і помилкові (атлетичні). Він віддавав перевагу тим вправам, що мали оздоровчо-гігієнічне значення і сприяли виконанню військових обов'язків. Меркуріаліс засуджував атлетичні вправи, що вимагали «надмірного напруження сил». Він рекомендував не плавання, а купання, не кулачний бій, а бій з «тінню», що не викликають сильного напруження і втоми. Своєю діяльністю і працями І. Меркуріаліс сприяв поширенню фізичних вправ як одного із засобів лікувально-профілактичного напрямку в медицині.

Ян Амос Коменський (1592— 1670) - найбільший слов'янський мислитель і педагог-гуманіст, народився в родині мірошника, що належала до протестантської громади «Чеські брати». У своїх педагогічних творах «Велика дидактика», «Світ чуттєвих речей у картинках» поряд з питаннями розумового і морального виховання він багато уваги приділяв фізичному вихованню дітей. У «Материнській школі», складеній Коменським, були закладені основи фізичного розвитку дитини. Він радив батькам, особливо матерям, піклуватися про здоров'я дітей, їхній їжі, одягу, режим. Заняття іграми і фізичними вправами, на думку Коменського, покликані готувати дітей до праці, до практики життя. Педагогічні погляди Яна Амоса Коменського, що склалися в період переходу від феодалізму до капіталізму, дуже вплинули на формування світової демократичної педагогічної думки.

Цінні ідеї про фізичне виховання молодого покоління висловили ранні соціалісти-утопісти. Томас Мор (1478—1535) і Томмазо Кампанелла (1568—1639) у своїх творах («Утопія» і «Місто Сонця») гостро критикували не тільки феодальне суспільство і його систему виховання, але й нові буржуазні відносини. Вони мріяли про суспільство, де всі стануть рівні, не буде приватної власності, де виховання буде носити всебічний характер. Т. Мор і Т. Кампанелла вважали, що фізичне виховання є необхідним елементом гармонійного розвитку людини і турбота про здоров'я і фізичне виховання

всіх членів суспільства повинна бути державною справою. Вони стверджували, що шляхом занять гімнастикою і військовими вправами можна підготувати людину до праці, виховати в ній здоров'я, силу і красу. Педагогічні ідеї Т. Мора і Т. Кампанелли мали велике значення для розвитку педагогічної думки в області фізичного виховання. Вони далеко випередили практику фізичного виховання епохи Відродження. Незважаючи на незрілість і обмеженість педагогічних ідей ранніх соціалістів-утопістів, їхня заслуга полягає в тому, що вони вперше проголосили принципи загального фізичного виховання як для чоловіків, так і для жінок, підкреслили роль фізичного виховання у всебічному розвитку особистості.

Однак в епоху Відродження практика розвитку фізичної культури і спорту набагато відставала від передової педагогічної теорії. Соціально-економічні і культурні умови життя в містах і сільській місцевості того часу обмежували можливості розвитку фізичного виховання і спорту. Багато в чому цьому заважала і релігія.

Питання для самопідготовки

1. Охарактеризувати особливості фізичної культури в середні віки.
2. Охарактеризувати фізичну культуру у період виникнення феодалізму.
3. Охарактеризувати фізичну культуру в період розвинутого феодалізму (Лицарська система фізичного виховання).
4. Лицарські турніри.
5. Проаналізувати розвиток фізичної культури серед селян європейських країн.
6. Проаналізувати розвиток фізичної культури серед ремісників-міщан європейських країн.
7. Охарактеризувати фізичну культуру епохи Відродження і занепаду феодалізму.
8. Проаналізувати зародження науково-методичної думки в галузі фізичного виховання у працях вчених-гуманістів.
9. Охарактеризувати фізичну культуру народів Азії, Америки та Африки у період середньовіччя

Лекція 5

Тема 1.5 ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА В ПЕРІОД НОВОГО ЧАСУ

План

1. Передумови створення національних систем фізичного виховання Німецька система фізичного виховання.
2. Гімнастичний рух в скандинавських країнах. Шведська система фізичного виховання.
3. Становлення та розвиток французької системи фізичного виховання.

4. Початки слов'янського сокільського руху. Сокільська система фізичного виховання.

Література [2, 4, 7, 9, 12, 19,]

1. Передумови створення національної системи фізичного виховання

У кінці XVIII ст. європейська наукова думка все прихильніше ставилася до проблеми виховання майбутнього покоління. Педагогічні погляди спрямовуються до системи військово-фізичної підготовки людини. Цьому сприяв і суспільний розвиток - посилений ріст промисловості, бурхливий розвиток військової справи, розвиток науки, підсилення національних рухів. Революційні війни епохи французької революції і наступні за ними

загарбницькі війни Наполеона призвели до створення масових армій. Регулярні кадрові війська уже не могли захищати суверенітет і цілісність держави. Успіх нападу і оборони залежав від здатності держави швидко створити і навчити масову армію. Це зумовило необхідність у військовій і фізичній підготовці населення

Перспективи неминучої війни в майбутньому заставили буржуазні держави звернути увагу на необхідність організованого фізичного виховання підростаючого покоління, прийняти активну участь в створенні національних гімнастичних систем фізичного виховання, направлених на підготовку повноцінних резервів для своїх кадрових армій.

Гімнастична направленість створюваних систем фізичного виховання обумовлювалась особливостями фізичної підготовки буржуазних армій і їх бойовими діями в період війни. В кожній із армій вимагалось: 1. Точне виконання команд на стройове рівняння в рядах; 2. Узгодження рухів під час виконання бойових прийомів із зброєю; 3. Швидкість пересування по місцевості; 4. Узгодженість дій солдат у навчанні, у бойових операціях, на фронті. Цим вимогам армії і повинні були відповідати створювані національні системи фізичного виховання, які залишились в історії з відповідними назвами: шведська система гімнастики, німецький, французькі напрямки в гімнастиці. Серед слов'янських народів найбільше поширився сокільський рух.

Слід мати на увазі, що поняття «гімнастика» в перший період нової історії об'єднувала не тільки вправи на приладах і без приладів, а також інші види вправ (біг, стрибки, боротьбу, їзда на лижах, прийоми захисту і нападу). Тільки в кінці цього періоду спостерігалась тенденція до розвитку різних видів гімнастичних вправ, спорту, ігор, туризму.

Широкий розвиток пруської системи фізичного виховання почався з початку XIX ст. У 1810 році був створений перший клуб любителів гімнастики, який і є початком німецького гімнастичного руху. Активну роль у ньому відіграв **Фрідріх Ян** (1778-1852). У 1811 році він почав проводити воєнізовані ігри молоді на гімнастичній площадці в Хазенхайде (сьогодні

парк імені Яна). На цій площадці були встановлені гімнастичні снаряди (перекладина, кінь, паралельні бруси тощо). З того часу гімнастичний рух почав поширюватися, охоплюючи, в основному, студентську молодь. З учасниками руху проводилася ідеологічна робота - формувалася розвиток у них німецького націоналізму та ненависті до пруського короля. Число послідовників Яна швидко зростало і вже весною 1812 року складало 500 чоловік. Під його керівництвом молодь займалася гімнастичними вправами, військовими іграми та приймала участь напіввійськових туристичних походів.

Будучи обмеженим у знаннях з педагогіки, гімнастики та методики Ян допустив серйозні помилки у фізичному вихованні молоді. Він був прихильником і стимулював проведення змагань за принципом «хто більше». Ян схвально відзивався про гімнаста, який виконав на перекладині 132 оберти без зупинки. На таких змаганнях першість присуджувалася не за якість виконання вправ, а за кількість безупинних рухів.

Ф. Ян вніс свою лепту і у зміну гімнастичної термінології. Назву «гімнастика», що слалася історично, він замінив новим німецьким «турнуст» (від слова - турнік). Місця, де проводилися заняття назвав «турнплаци», тих, хто займався спортом, - «турнери».

З допомогою своїх соратників Фрізена, Ейзелена та інших, Ян розробив техніку вправ на гімнастичних приладах і намагався вдосконалити гімнастичну підготовку німецького населення. За взірцем площадки у Хазенхайді були створені такі ж площадки в інших містах. Заняття на них проводили учні Яна. Велике поширення турнерського (фізкультурного) руху в Німеччині стало можливим завдяки підтримці багатих прошарків населення.

Під час занять з гімнастики обговорювались шляхи об'єднання німецьких країн, проводились демонстрації протесту проти феодальних напрямків. Такі виступи викликали занепокоєння пруського уряду і у 1819 р. турнерський рух був ліквідований.

Відродження турнерського руху припадає на 40-і роки, коли розпочалося зростання промисловості у Німеччині. З цього часу гімнастичний рух використовують в боротьбі за об'єднання Німеччини.

У 50-ті роки почалося запровадження фізичного виховання (гімнастики) у навчальні заклади. Найвідомішим діячем шкільної гімнастики був **Адольф Шпісс** (1810-1853 роки). Протягом тривалого часу він працював у Швейцарії і там підготував до друку свою працю в чотирьох частинах «Учіння про гімнастичне мистецтво» (1840-1846 роки). Шпісс пристосував німецьку гімнастику до умов шкільного життя, зосередився на організації шкільних занять та розробив структуру уроку. Урок починався, головним чином, стройовими вправами. Потім використовувалися вільні вправи, які називалися вправи «без приладів».

Для того, щоб забезпечити щільність уроку, А. Шпісс використовував груповий метод організації діяльності учнів на уроці. Це дозволялося

займатися великій кількості учнів одночасно. В заключній частині уроку проводилися ігри.

З плином часу питання фізичного виховання постає на найвищому державному рівні. Пруський уряд створив спеціальну комісію для визначення доцільності вправ на приладах для школи. Серед членів комісії виникли суперечки, але все ж у 1862 році більшістю голосів німецька гімнастика була визнана необхідною для школи. При цьому особливо підкреслювалося значення національних традицій. Що ж стосується відсутності у німецькій шкільній гімнастиці будь-якої наукової основи, то це не засмучувало більшості членів комісії. Відомий німецький фізіолог Дюбуа Раймонд заявив, що наука для гімнастики не потрібна.

Ідея Шпісса, стосовно німецької шкільної гімнастики, цілком відповідала інтересам німецького дворянства. За її допомогою із юнаків готували сильних, дисциплінованих людей, які без вагань виконували накази старших. Така гімнастика задовольняла і юнкерський уряд Пруссії.

У 1860-1862 роках у країні проводились свята турнерів, в яких брали участь близько 4500 чоловік. У 1868 році всі турнери були об'єднані в Загальний німецький гімнастичний союз (Дойчестуршафт). Його члени займались гімнастикою, велику увагу приділяли туризму та екскурсіям, військово-ігровим вправам, розвитку волі, фізичної сили і витривалості, дисципліні.

Методика проведення занять і класифікація вправ німецької гімнастики не мали наукового обґрунтування. В основу класифікації вправ була покладена зовнішня форма рухів. З точки зору анатомії, фізіології та педагогіки німецька система не мала відповідного науково-методичного рівня розвитку. В методиці не було розробок, пов'язаних з питанням фізичного навантаження, педагогічного і методичного контролю. Відомий діяч Росії в галузі фізичного виховання професор П. Ф. Лесгафт піддавав різкій критиці німецьку гімнастику. Пруський уряд взяв під свою опіку турнерський рух і у 70-х роках перетворило його в одну з форм військової підготовки резерву своєї армії.

2. Гімнастичний рух в скандинавських країнах. Шведська система фізичного виховання

Ідея попередників французької буржуазної революції надихнули датчанина **Франца Нахтегаля** (1777-1847 роки) на активну діяльність в галузі фізичного виховання. В 1799 році він створив в Данії «Товариство прихильників фізичного виховання», а у 1800 році - школу гімнастики. Загроза вторгнення Наполеона змусила датський уряд посилити військову підготовку - у 1807 році вони відкрили нові військово-навчальні заклади та ввели гімнастику в навчальні плани кадетських корпусів. Випускники школи вчителів гімнастики викладали в армії та самодіяльних гімнастичних гуртках. Популярність школи росла і згодом вона була перейменована в інститут гімнастики.

Велика кількість підготовлених вчителів гімнастики дозволила

включити фізичне виховання як обов'язків предмет в усіх навчальних закладах Данії. За чверть століття Нахтагаль і його послідовники уточнили і вдосконалили керівництво по гімнастиці Густ-Мутса. В 1831 році Нахтагаль написав спеціальний підручник для сільських і міських шкіл. Крім цього, ним видана книга з основ індивідуальної гімнастики. Однак у цих книгах він не виклав своєї теорії та методики викладання гімнастики, а популяризував і пристосував для датських умов вже відомі методики.

Паралельно проходив розвиток гімнастичного руху у Швеції. Різниця була лише в тому, що шведи опиралися на гімнастику створену співвітчизником **П'єром Лінгом** (1776-1839).

За дорученням свого уряду Лінг знайомився з методикою викладання фізичного виховання в Німеччині, Данії, Франції, Англії, вивчив анатомію, праці Песталоцці і на цій основі створив свою гімнастику. Анатомам того часу організм людини представлявся сумую різних органів, чимось схожим до машини, яка складалася із окремих частин. У зв'язку з цим Лінг був переконаний у можливості вдосконалення організму засобом фізичних вправ.

У 1813 році Лінг відкрив у Стокгольмі інститут Гімнастики, який існує і сьогодні, де став викладати і свою гімнастику. Лінг розділяв чотири види гімнастики: військову, педагогічну, медичну і естетичну.

Метою педагогічної гімнастики був гармонійний розвиток дітей починаючи зі шкільного віку. Засобом військової гімнастики вдосконалювали фізичну підготовку шведського війська. Лікувальна гімнастика застосовувалася з метою профілактики захворювань. Естетична гімнастика була засобом розвитку красивих форм тіла і формування почуття прекрасного.

Після смерті П'єра Лінга шведську гімнастику (а саме педагогічну) вдосконалював його син **Ялмар Лінг**. До 40-х років ним було описано техніку і методику виконання гімнастичних вправ, структуру уроку. Я. Лінг ввів нові гімнастичні прилади (стінку, лаву, колоду тощо). Ця гімнастика розраховувалася на дітей і дорослих, була покликана розвивати силу і спритність, зміцнювала здоров'я, давала загальний фізичний розвиток, виховувала мужність та хоробрість.

Виходячи з уявлення про людину як просту суму органів, автор шведської гімнастики вважав за необхідне розвивати «окремі частини тіла». Всі вправи він розділив на групи в залежності від їх впливу на ту чи іншу частину тіла, чи групи м'язів.

Таким чином, шведська гімнастика «поповнилась» вправами для м'язів рук, ніг, спини, м'язів черевного пресу, вправами, пов'язаними з переміщенням тіла: ходьбою, бігом, стрибками, вправами на рівновагу. При цьому, вправи з бігу і стрибків призначалися для впливу на серцево-судинну систему та дихальну систему, а вправи на рівновагу - для розвитку координації та відпочинку після великих навантажень.

Великого значення автори шведської гімнастики надавали вихідним положенням. Таких положень було розроблено досить багато. Більша

частина їх збереглася до наших днів, наприклад «вихідне положення - руки на пояс», «руки до плечей», «руки в сторони», «ноги на ширину плечей». Автори шведської гімнастики вважали, що правильне виконання вправи залежить від вибору вихідного положення.

У шведській гімнастиці більшість вправ була статичного характеру (не враховуючи ігор). Після виконання вправ робилась велика пауза, через яку шведську гімнастику іноді називали гімнастикою поз. Обов'язковою умовою було дотримання симетричності рухів.

Дуже складна була структура уроку. Вона складалася з великої кількості частин - від 12 до 16. В кожній частині зберігалась дія на ті чи інші групи м'язів. Пізніше навантаження на уроці почали дозувати у вигляді ламаної лінії - «кивої», яка мала тенденцію до збільшення в 10-11 частині уроку, а потім різко знижувалася до вихідної точки. Так складна структура уроку нічим не була виправдана, однак її «науковий» вигляд довго служив їй рекламою.

Урок шведської гімнастики складався з:

1. Стройових вправ, що застосовувались на початку занять;
2. Вправ для ніг (виконуваних на місці і в русі);
3. Пружинистих вигинів або вправ на осанку;
4. Підтягувань (на приладах);
5. Вправ на рівновагу (на приладах);
6. Підтягувань (проведених на місці і в русі);
7. Вправ для черевного преса;
8. Вправ для шиї, спини та потилиці;
9. Поперемінно-сторонніх вправ;
10. Вправ для ніг (різні види ходи);
11. Повторних підтягувань;
12. Відволікаючих вправ;
13. Стрибків;
14. Повторних відволікаючих вправ;
15. Дихальних вправ;
16. Стройових вправ, що завершують урок.

Тривалість уроку шведської гімнастики була різною. Вона могла змінюватися в залежності від завдань уроку. Стандартна схема уроку шведської гімнастики обмежувала самодіяльну, творчу діяльність вчителя, залишаючи його без ініціативи і винахідливості. Уроки були досить одноманітними, мало емоційними.

Ще за життя П. Лінга шведська система гімнастики була впроваджена в шведські школи і армію. Він часто відвідував школи і літні військові табори та спостерігав як вчителі гімнастики проводять урок та заняття для солдат.

Шведську систему гімнастики почали використовувати в інших країнах. В 1832 році його кращі учні запровадили шведську гімнастику в Росії. Вони викладали її в кадетських корпусах Петербурга, Москви та інших містах.

Якщо П. Лінг не зміг побудувати свою систему гімнастики на основі наукового аналізу функціонування організму, то це зробили його учні і послідовники, що черпали свої знання з різноманітних наукових джерел. Вони не тільки вдосконалили зміст шведської гімнастики, але й доповнили її новими засобами - іграми і спортом.

В кожний урок вводилися ігри і елементи спорту, які відповідали загальним вимогам шведської гімнастики - підтримувати і зміцнювати здоров'я здорових людей і відновлювати у хворих.

Майор Бланк один із співробітників Шведського гімнастичного інституту, ліквідував і інші недоліки шведської гімнастики. Він доповнив її такими гімнастичними приладами як: паралельні бруси, металеві палиці, булави та гирі. Він активно запроваджував дитячі ігри на повітрі, був організатором спорту серед молоді, головою багатьох шведських спортивних клубів.

У шведській спортивній системі гімнастики є і недоліки:

1. Стандартність уроку, що обмежує активну, творчу діяльність викладача;
2. Стандартність у дозуванні фізіологічного навантаження уроку;
3. Надмірне захоплення обов'язками вихідними положеннями під час виконання вправ;
4. Відсутність індивідуального підходу.

Серед позитивних сторін слід виділити те, що вперше почав закладатися науковий фундамент фізичного виховання, вправи були доступні та безпечні. Шведська гімнастика широко поширювалася в країнах Європи та Америки.

3. Становлення та розвиток французької системи фізичного виховання

Після поразки Наполеона Франція повинна була виплатити велику контрибуцію і утримувати 150-ти тисячну армію окупантів. Фізичне виховання було викреслене з планів навчальних закладів. Однак країна швидко оволоділа всіма ключовими позиціями в економіці та налагодила свій державний апарат. Після виводу окупаційних військ (1818рік), французьке командування прийняло ряд кроків щодо зміцнення військових сил, в тому числі введення гімнастики в армію.

Прагнення переможеної Франції повернути собі минулу славу, а армію зробити знову сильною та боєздатною було однією з причин створення національної гімнастичної системи фізичного виховання.

Творцем такої системи став **Ф. Аморос (1770-1847)**, колишній полковник іспанської армії.

В 1818 році Аморос відкрив Нормальну гімнастично-громадську школу і був призначений інспектором фізичної підготовки усіх військово-навчальних закладів Франції. Він був не лише організатором, але й створив власну систему прикладної гімнастики.

Книга Аморося «Керівництво по фізичному, гімнастичному,

моральному вихованню» (1830 рік) була відзначена преміями і рекомендувалась для бібліотек усіх шкіл Франції. Аморос вивчав педагогічні теорії Локка, Руссо, Пестолоцці, військово-педагогічну практику Суворова і гімнастику Гутс-Мутса, але не копіював їх, а частково використовував у своїй системі виховання, яку сучасники називають естетично-прикладною гімнастикою.

Аморос вважав необхідністю в людині спроможність діяти, думати і відчувати. «Кожен вчитель фізичного виховання, - говорив він, - повинен розвивати в своїх учнях фізичні та моральні якості...». Гімнастику він вважав наукою пізнання наших рухів, почуттів, нашого розуму. Аморос вважав, що гімнастика повинна робити чоловіка «більш сміливим, розумнішим, гнучкішим, рухливішим». Вона повинна зміцнювати здоров'я, сприяти подовженню життя, збільшенню сили і багатства людей та суспільства, вона повинна привчати долати труднощі. З цього випливає, що естетично-прикладна гімнастика Аморова мала оздоровчі, виховні та освітні завдання.

Елементарні фізичні вправи, за Аморова, «мають в гімнастиці роль аналогічну до вивчення літер...». Вона повинна закласти основу розвитку всіх здібностей людини.

Аморос приділяв велике значення розвитку грудної клітки. «Важливим, - говорив він, - є не той, хто має великі м'язи, і не той, хто розвив легені, а той, хто розвинув здібності рівномірно, вміло, довготривало і глибоко дихати...».

Від кожного вчителя фізичного виховання Аморос вимагає знань з анатомії, фізіології, педагогіки, психології, співу і уміння користуватися гімнастичними приладами. Він запропонував педагогам вивчити індивідуальні особливості учнів та завести спеціальний фізіологічний листок кожного учня. Усю гімнастику Аморос поділяв на громадську, військову, лікувальну та специфічну. Методика цих гімнастик невідома.

У зміст системи гімнастики Аморос включив 15 основних вправ, з яких 13 - військово-прикладних. До них відносяться: біг різними способами, стрибки, рівноваги, перестрибування через паркан з розбігу, лазіння по драбині, лазіння по канату, боротьба, перенесення вантажів, метання, плавання, фехтування, стрільба, верхова їзда. Крім військово-прикладних вправ були включені танці і елементарні вправи, що супроводжувалися музикою, піснями. Для вдосконалення військово-прикладних навиків Аморос застосовував прилади, які були копією перешкод, що застосовувалися в армії того часу. Це були шести, канати (вертикаль, горизонтальні і похилі), загорожі, стіни і інші військово - польові перешкоди. Від учнів Аморос вимагав, щоб вони усвідомлювали цінність вправ, щоб вони знали будову свого тіла, методи його удосконалення. На заняттях він допускав елементи самоуправління і самодіяльності.

Аморос передбачав проведення педагогічного і лікарського контролю серед учнів. Рекомендував картки обліку фізичного розвитку, куди б заносились результати, показані на практичних заняттях.

Введення Аморосом колективного співу забезпечувало єдиний ритм виконання вправ, а зміст пісень пробуджував дії до подвигів.

Естетично-виховна гімнастика є серйозною спробою створення прогресивної системи фізичного виховання. В 1820 році Аморосу було дозволено створити державну гімнастичну школу з підготовки офіцерів-педагогів гімнастики. Пізніше, на власні кошти Амофос відкриває у Парижі гімнастичний зал для військових і цивільних.

У наступні роки фізичне виховання в Франції стало розвиватися у двох напрямках: суспільне та урядове.

По лінії суспільства її продовжив **Іпполіт Тріа** (1813-1871), який створив у Парижі новий навчальний гімнастичний заклад (1842 рік). Тріа розробив проект «Храму відродження людства» (1847 рік). Згідно цього проекту на острові Більянкур зроблено своєрідний фізкультурний комплекс, відкритий для всіх парижан. Центром його повинна була стати Нормальна школа гімнастики, вихованці якої проводили заняття з парижанами. При Храмі працював постійний гімнастичний семінар для педагогів. Однак, не дивлячись на всі переваги комплексу, керівництво визнало проект Тріа шкідливим для країни. Тоді Тріа та його учні стали відкривати у Парижі та інших містах Франції гімнастичні школи.

Тріа та його послідовники не розробили нічого нового, а використали те, що було створено Амофосом. В 1865 році вони організували «Товариство друзів гімнастики», куди ввійшли колишні вихованці Амороса. У 1850 році гімнастика була включена до програми усіх шкіл в якості факультативної дисципліни, аз 1851 року стала обов'язковим предметом. У 1869 році її включили в навчальні плани всіх шкіл. Однак ця гімнастика не мала нічого спільного з естетично-прикладною гімнастикою Амороса. Офіційна шкільна гімнастика того часу зводилася до стройових вправ і вправ з ігровими гвинтівками.

Одночасно з цим посилювалася фізична підготовка військових. В 1852 році була організована Жуанвільська військова гімнастична школа з підготовки інструкторів гімнастики. Керівництво цієї школи біло доручено учням і послідовникам Амороса.

Спорт та ігри у Франції у перший період нової історії не обмежувалися гімнастикою Амороса. У дворянських гуртках великою популярністю користувалося фехтування на шпагах та рапірах. Для вдосконалення цього виду спорту готували вчителів фехтування. У 60-ті роки у Франції почав поширюватися велосипедний спорт, стали популярними гольф та крикет.

4. Початки слов'янського сокільського руху. Сокільська система фізичного виховання

Серед слов'янських народів найбільшого поширення набув сокільський рух. Мабуть жодна з існуючих систем фізичного виховання не знайшла такого широкого зацікавлення з боку різних верств населення. Сокільська ідея, що виникла на чеській землі, ввібрала в себе найкращий досвід шведської, німецької, французької та інших систем тіловиховання, відіграла

велике значення в житті багатьох поневолених слов'янських народів у кінці XIX ст. поява сокілства була зумовлена певною мірою реаліями того часу, революційними подіями 1848-1849 років, крахом феодальної системи, посиленням національно-визвольної боротьби. Як відзначив угорський дослідник Ласло Кун, «...обставини зародження спортивно-гімнастичного руху «Сокіл» були пов'язані з боротьбою слов'янських народів імперії Габсбургів, передусім чехів, за культурну анатомію, а в перспективі - за національну незалежність».

Своєрідним «каталізатором» розвитку сокілського руху став і суб'єктивний фактор. Саме на цей час припадає діяльність одного з перших ініціаторів сокілства - **Мирослава Тирша** та його сподвижників. Створюючи організацію «Сокіл» та використовуючи засоби фізичної культури, йому вдалося ідейно та організаційно виразити прагнення чеського народу до національного визволення.

У лютому 1862 року в атмосфері національного пробудження чехів, молодий викладач Празького університету М.Тирша надрукує програмну статтю «Наше завдання, шлях і мета», у якій підкреслить загальнолюдські, гуманні засади сокілського руху. Символічно назва товариства уподібнювала вільного птаха, висловлювала прагнення членів до незалежності свого народу.

Для чехів «Сокіл» став всенародним рухом: «наші прагнення до розвитку не можуть бути завершені, поки кожен чех не стане соколом.» - вважав М. Тирш.

Сокольська система виховання притягувала своїм демократизмом, гармонійним поєднанням духовності та тілесності, сприяла національному самоутвердженню. Все це вигідно вирізняло сокольську систему від інших систем фізичного виховання.

Обов'язковим елементом діяльності сокілських товариств було відкриття при них бібліотек, протипожежних груп, театральних та співацьких гуртків, оркестрів. Але головним завданням «Сокола» було навчання гімнастичних вправ. Усі вправи сокольської гімнастики склалися з чотирьох груп:

- 1) вправи на приладах та з предметами (приладові вправи);
- 2) вправи без приладів;
- 3) групові вправи (акробатичні вправи, вежі);
- 4) бойові вправи (системи фехтування, боротьби тощо).

Навчання сокольської гімнастики проводилося за певною системою. Для соколів характерна була особлива форма одностроїв, застосовувався музичний супровід, існували певні правила вітання та звертання.

Періодично а Празі проводилися сокілські Здви́ги - масові сокілські свята. Масштаби їх проведення підкреслювали популярність сокольської ідеї в Чехії, а також за її межами. Сокілський рух стає загальнослов'янською цінністю, знаходить своїх прихильників серед інших народів. «Сокіл» за короткий період перетнув межі Чехії. Вже у 1863 році засновано «Південний

Сокил» в Словенії, тоді ж утворився «Сокил» в Хорватії, в Загребі, з участю Ф. Бучара, пізніше, у 1867 році, в Польщі.

Підкреслимо що наприкінці XIX ст. яскравими подіями слов'янського сокильства були всеслов'янські сокильські здвиги. На ці здвиги з'їжджалися соколи з різних країн, різних національностей (до 15-20тис.). Празькі Здвиги засвідчили участь в них поруч із чехами хорватських, болгарських, польських Соколів.

Таким чином сокильство - це явище, що виникло на чеській землі, завдяки своєму національно-культурному спрямуванню. Масовий сокильський рух діяв практично до другої Світової війни, був вагомим засобом громадського культурного, просвітницького життя.

Використовуючи засоби фізичної культури сокильство пробуджувало серед поневолених народів національну свідомість, сприяло вихованню фізично сильного і духовно здорового покоління.

Питання для самопідготовки

1. Як формувались та розвивались національні системи гімнастики у новий час.
2. Виникнення та розвиток німецької системи гімнастики. Діяльність І.Гутс- Мутса, Ф.Яна, А.Шпісса.
3. Виникнення та розвиток шведської системи гімнастики. Діяльність П.Лінга і Я.Лінга.
4. Виникнення та розвиток французької системи гімнастики. Діяльність Ф.Амороса.
5. Як зароджувалась науково-методична думка в галузі фізичного виховання у середні віки.
6. Характеристика англійської системи фізичного виховання нового часу. Діяльність Т.Арнольда.
7. Рух “арнольдизм” та його значення.
8. Проаналізуйте передумови виникнення скаутського руху.
9. Причини появи міжнародних спортивних об'єднань.

Лекція 6

Тема 1.6 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СПОРТУ НОВОГО ЧАСУ

План

1. Англійська система фізичного виховання. Діяльність Томаса Арнольда.
2. Формування системи міжнародних змагань та організаційних структур міжнародного спорту.
3. Формування наукових основ розвитку спорту.

Література [2,4,7,19]

1. Англійська система фізичного виховання. Діяльність Томаса Арнольда.

Англійська система виховання нового часу, внутрішній зміст олімпійської ідеї, більш того, фізкультура університетів і коледжів англосаксонських країн є втіленням у життя педагогічних концепцій Чарльза Кінгслі та Томаса Арнольда. Їхнє життя, досягнуті ними результати узагальнив у своїй книзі «Шкільні дні Тома Брауна» Томас Х'юз. Значення цього твору, за оцінкою англійських істориків спорту, можна порівняти з важливістю «Гертруди» Л. Песталоцці.

Теоретичні основи реформи виховання, здійсненої в англійських школах у середині XIX століття, розробив канонік Вестмінстерського абатства Чарльз Кінгслі (1819—1875), теоретик християнського соціалізму. Зразком особистості для нього був ідеалізований образ «юного християнина-атлета», що поряд із широким «світським і духовним» навчанням поглиблено займається також розвитком своїх фізичних здібностей.

Концепції Чарльза Кінгслі виходили з того, що шкільна адміністрація повинна порвати з лінією у вихованні, яка відкидала традиційні для англійської молоді навички змагання. Інтерес до сили і спритності можна прийняти. Можливості для формування характеру, що криються в силових змаганнях і рухливих іграх, можна включити в число цілей виховання. «Адже спорт, змагання, — заявляв він, — молодечтво людини, що показує свою спритність, є для молоді областю, де можна вправлятися у творенні суспільства. Підростаюче покоління в цій боротьбі... на малому загартується для великої арени життя...» Звідси і його висновок, що «спільним впливом школи, церкви, інтернату і спортивного майданчика можна виховати цілеспрямоване і послідовне покоління», що у будь-якому куточку світу «зможе постояти за інтереси свої і своєї батьківщини». Якщо ж правила чесної гри, прийняті в спорті, стануть нормою поведінки дорослих, легше буде лікувати і недуги суспільства християнсько-соціальними засобами.

За допомогою цих концепцій до 1850-х років Кінгслі, власне кажучи, пристосував англіканську педагогіку до вимог класичного капіталізму. Він дав теоретичне обґрунтування шкільному фізичному вихованню елітарного типу, заснованому на спортивних і ігрових заняттях. У перспективному ж плані він сприяв модернізації англійської моделі розвитку спорту, подоланню концепції дволикого джентльмена.

Установки Кінгслі ішли коренями в педагогічну практику тодішнього ректора коледжу в Регбі Томаса Арнольда (1795—1842). Рада коледжу вже в 1794 році закупила ділянку, що підходила для великого ігрового майданчику, де учні займалися в першу чергу крикетом і «масовим футболом». Однак на площадках, що залишилися без нагляду, стали свавільно командувати старшокласники. Коли Арнольд прийняв керівництво коледжем у 1827 році, йому довелося зіткнутися з тими ж явищами, що були характерні для всіх англійських навчальних закладів з інтернатом.

Свої враження він записав у щоденнику так: «Коледжі, у яких формується завтрашнє покоління, занурені в гущавину моральної зарази. Тут можна зустріти: 1) усілякі злочини і пияцтво, 2) систематичну неправду, 3) тиранію старших над більш юними, 4) недисциплінованість і неслухняність учнів, 5) зневажання шкільними правилами, 6) загальні лінощі і ухилення від роботи, 7) організовану солідарність на ґрунті порушень дисципліни... Цю картину необхідно доповнити ще і тим, що учні — завзяті картярі. Моральне падіння фізично слабкої більшості супроводжує зніженість і тілесний занепад... крім влаштування власної зачіски, вони нічим більше не цікавляться...»².

Арнольд розумів, що може домогтися корінної перебудови життя коледжу тільки у випадку, якщо своїми заходами не буде зачіпати звичай учнів і їхні почуття, пов'язаних зі змаганнями. У той же час він помітив, що кращі в крикеті й інших іграх з м'ячем відіграють визначальну роль і поза спортивними площадками. Різні команди — як своєрідні мікросоціальні одиниці — у внутрішніх відносинах між своїми членами тримаються тих же правил «чесної гри», що затвердилися серед них на базі правил, які застосовуються під час змагань. Так склалася вихідна теза його педагогіки: за посередництвом фізичних рухів і емоцій, пов'язаних із грою, учнівська молодь здатна формуватися на спортивній площадці й у позитивному сенсі, якщо з цим узгодиться також виховна діяльність церкви, школи й інтернату. Тому він ввів спостереження за порядком на ігрових площадках, поклавши кінець випадковому характеру змагань. Організацію і здійснення змагань він поклав на представників, які офіційно визнані студентами і користуються їхньою повагою. Обмеживши тиранію старшокласників і найбільш талановитих, він усе-таки надав їм можливість як представникам самоврядування брати участь у вирішенні повсякденних питань шкільного життя.

За 14 років роботи Арнольда в Регбі склався новий ідеал виховання — «християнський джентльмен», що виростає з «південного християнського атлета», — який став ідеалом британської імперії XIX століття. Шкільне фізичне виховання в спортивному дусі коледжу Регбі, упорядковані регулярні змагання молоді, спортивні команди, організовані на основі самоврядування, стали зразком для наслідування по всій Англії. У Херроу, Шрусбері, Ітоні, Кембриджі, Лондоні й інших містах один за іншим створюються шкільні спортклуби в дусі Регбі.

Теоретичні розробки Чарльза Кінгслі, «арнольдизм», що народжується слідами педагогічного роману Томаса Х'юза, не тільки одержали поширення в навчальних закладах, але додали новий зміст і позашкільному спортивному руху. Не тільки школа розкрила двері перед спортивними заняттями, але і спортклуби переймали правила педагогіки. Фізичні заняття, що склалися на основі крикету, веслування й атлетики, поступово поширилися на плавання, фехтування, туризм, борцівські види спорту й альпінізм. Як відзначав

Вольфганг Ейхель, «англійська буржуазія може бути вдячна Томасові Арнольдowi за те, що змогла підкорити собі фізичну культуру».

Однак англійський шкільний спортивний рух, який довгий час вважався зразковим завдяки досягнутим результатам, аж ніяк не міг розвиватися гармонійно. Із самого початку він ніс в собі певні протиріччя, що вийшли на поверхню уже в другій половині сторіччя.

1. У силу свого монопольного положення він відтіснив на другий план розвиток класних занять у школі нижнього ступеню, що ґрунтувалися на гімнастиці.

2. Спорт активного виховного призначення «зупинився» між середніми і вищими прошарками, та й там охоплював у середніх і вищих навчальних закладах в більшості дітей заможних батьків. У силу ліберального характеру такого виховання воно не поширювалося на усіх без винятку учнів. Рівень фізичних навантажень з погляду педагогічного впливу не піддавався регулюванню.

3. Ігнорувався не тільки жіночий спортивний рух, але і фізичне виховання для дівчаток. За винятком вузького кола аристократії, неприховане презирство зустрічало дівчину, що «віддавалася фізичним вправам чи спорту, що викликає піт».

Такий підхід добре характеризують і критичні зауваження Герберта Спенсера (1820—1903):

«Освіжаючій рухливості юних дівчат... приділяється лише найменша увага. Наявний двір займають газони, посипані галькою доріжки, кущі і квіти, і там немає ніякої можливості для вільного руху. Чим пояснюється така разюча відмінність? З більшою чи меншою підставою можна підозрювати, що багато хто вважає небажаним виховувати мускулистих, міцної статури дівчат. Вважається, що здоров'я, що кидається в очі, і сила м'язів личать сільському простолюду. У більш високих станах жіночною вважають тілесну м'якість, що супроводжує делікатність».

Розвиток спортивного життя в англійській школі почався з крикету. Цей вид спорту проникнув у коледжі разом з веслуванням, рекетсом і хокеєм. Перші змагання між навчальними закладами провели в 1818 році студенти Ітона і Херроу. Роком пізніше були організовані змагання з веслування між Ітоном і Вестмінстером. З 1827 року регулярний характер був наданий матчам з крикету між Оксфордом і Кембриджем, а в 1829 році покладено початок змаганням «вісімок» Оксфорда і Кембриджу, що стали з тих пір традиційними. З 1837 року регулярними стали й атлетичні змагання між навчальними закладами. З цим роком збігається початок «вікторіанської епохи», що зробила ідеалом студентства відомих усієї країні «боулерів» у крикеті, заґрібних команд у веслуванні і майстрів рекетса.

2. Формування системи міжнародних змагань та організаційних структур міжнародного спорту.

Потужний технічний, суспільний і культурний розвиток другої половини XIX ст. викликав до життя «світові змагання», які за своїми

масштабами далеко перевершили чудові традиції Олімпіад стародавнього світу, вірменських ігор “навасард і вардавар”, які продовжувалися ще в середні віки, шумерських святкувань на честь Нового року, ірландських ігор, “англійських Олімпійських ігор”, індійських “сарасваті”.

Епізодичні змагання з ковзанів, плавання, стрільби, крикету і професійному боксу, які відіграли новаторську роль у формуванні системи міжнародних змагань, проводилися ще в першій половині XIX століття. Ці змагання, які організовувалися на основі викликів, проводились в першу чергу під патронатом англійських і американських газетно-журнальних видавництв. В 1858 році в Австралії було проведено першість світу з плавання на 100 ярдів, яку виграв сіднейський спортсмен Джо Беннет, який випередив англійця Чарльза Стедмена.

У списку призерів змагань зі швидкісного бігу на ковзанах по круговій доріжці, які проводилися з 1850-х років в Нідерландах, поступово з’являються імена англійських, датських, норвежських, російських, шведських і американських спортсменів. Судячи зі статей і фотографій того часу, з трибун, побудованих довкола ковзанярських доріжок, за спортивною боротьбою спостерігало 20-30 тисяч глядачів. В Нідарландах ковзанярський спорт відігравав приблизно таку ж роль у розвитку бази сучасного спортивного руху, як у Англії кінні змагання. Видатною подією так званої героїчної епохи розвитку спорту став переший турнір на першість світу з

шахів, організований у 1851 році в Лондоні. В цей же період найбільш авторитетні стрілецькі клуби почали запрошувати на свої святкування і закордонних спортсменів. В 1871 році в стрілецьких змаганнях у Буді прийняли участь німці, швейцарці, чехи, австрійці, турки і навіть американці.

Однак у більшості видів спорту міжнародні змагання почали проводитися лише в останній чверті XIX століття. За англо-американськими змаганнями з боксу і легкої атлетики, франко-бельгійськими змаганнями з велосипедного спорту почали також проводитися континентальні першості з інших видів спорту.

Неофіційні першості Європи та світу.

Заслуговує уваги той факт, що співставлення спортивних досягнень у масштабах Європейського континенту і всього світу почали проводити вперше не “класики” сучасного спорту – англійці, а німецькі, нідерландські і французькі клуби, а також газети, заклади і окремі меценати. Оскільки у цей період окремі види спорту ще не мали загальноприйнятих у міжнародному масштабі форумів і правил проведення змагань, більшість цих заходів, які були тоді в новинку, пізніше, заднім числом, були оголошені “неофіційними” першостями Європи і світу. Однак ще й сьогодні Уімбдонська першість Англії з тенісу на трав’яних кортах, яка стала з 1877 року міжнародною, поруч із заснованими в 1900 році змаганнями на Кубок Девіса вважаються найавторитетнішими змаганнями у цьому виді спорту.

Першу подібну першість Європи з плавання було організовано в 1899 році німецькими, австрійськими і угорськими спортивними товариствами, які

займали тоді провідні позиції на континенті. Із самого початку німці надавали також великого значення змаганням із стрибків у воду з трампліну і вишки. Ініціатива спортивних товариств досить швидко була підхоплена власниками деяких спортивних періодичних видань “Авто”, “Вело” та ін., які усвідомили, що проведення на берегах Сени першості світу стане непоганим бізнесом. Матеріальні, рекламні і спортивні успіхи настільки привернули увагу газетних видань, що створена пізніше Міжнародна федерація плавання лише після тривалої боротьби змогла відтіснити їх від організації подібних змагань. Кількість їх учасників уже на рубежі століть нерідко перевищувала 200 чоловік. Серед них були і кращі спортсмени того часу.

Чемпіонати світу зі швидкісного бігу на ковзанах також почали проводити з 1889 року в Амстердамі, а першості континенту з легкої атлетики – з 1891 року в Берліні. Перший світовий чемпіонат з важкої атлетики відбувся в 1898 році в Вені, чемпіонат Європи з тенісу (на глиняно-пісчаному майданчику) – 1899 році в Гамбурзі, чемпіонат світу з класичної боротьби – в 1904 році в Вені. Окрім згаданих вище видів спорту, подібні змагання пробували організувати і з веслування, хокею з шайбою, гімнастики, ручного м'яча, боксу, фехтування і водного поло. В одних випадках відсутність інтересу, в інших – створення міжнародних органів поклали кінець починанням подібного роду.

Розвиток більшості видів спорту, який відбувався у всьому світі, швидко перевершив за своїми масштабами рамки міжнародних змагань, які організовувалися на суцільно суб'єктивній основі. Незлічені спори, серія скандалів довкола першостей Європи та світу, які проводилися від випадку до випадку, швидко переконали федерації в тому. Що змагання між країнами не можна організовувати при відсутності міжнародних союзів, єдиних умов і правил, Крім того – і це особливо відноситься до боротьби. Важкої атлетики і плавання, - чисто спортивна цінність європейських і світових першостей, які проводилися неодноразово протягом одного року, поступово впала настільки низько, що інколи не досягала навіть рівня національних першостей тієї чи іншої країни.

“Офіційні” чемпіонати Європи та світу.

З початку 1890-х років у розвитку спортивного руху все більш явним стає прагнення міжнародних форумів, офіційно створених в окремих видах спорту, навести порядок у плутанині світових змагань. Були видані перші зводи правил, які одержали міжнародне визнання. Було покладено початок обліку спортивних результатів. Народилися офіційні першості Європи та світу. Вже у відповідності до міжнародних правил в 1891 році в Гамбурзі відбулася перша європейська першість з фігурного катання, а в 1892 році у Вені – перший чемпіонат Європи за швидкісного бігу на ковзанах. Першість світу з цього виду спорту було вперше організовано в Амстердамі в 1893 році, і в тому ж році в італійському місті Орта відбувся чемпіонат Європи з веслування. В Чикаго було покладено початок проведенню світових першостей з велосипедного спорту. В 1896 році в Санкт-Петербурзі відбувся

перший чемпіонат світу з фігурного катання. Також наприкінці XIX століття – в 1897 році – в Ліоні спортсмени вперше боролися за медалі чемпіонату світу зі спортивної стрільби. Перші змагання, організовані Міжнародною федерацією гімнастики (ФІЖ), проходили в 1903 році в Антверпені і пізніше були визнані в якості офіційної першості світу.

Першості Південної Америки, Австралії, Азії.

Що стосується першості континентів, то приклад Європи перейняла лише Південна Америка. Спорт завоював країни цього континенту ще перед першою світовою війною. В 1916 році, коли на полях Європи річкою текла кров, було оголошено про проведення першого південноамериканського чемпіонату з футболу, а згодом, з 1919 року, систематичними стали вже змагання і з інших найважливіших видів спорту: боксу, баскетболу, боротьби. Ці змагання. Як і першості Європи, проводилися окремо з кожного виду спорту. Із початком XX століття подібні спроби були і в Австралії. Однак змагання, які там організовувалися, не витримували конкуренції першостей, що проводилися в масштабах всієї Британської імперії, і лише в 1920-х роках змогли набути регулярного характеру.

Розвиток організаційних форм сучасного спортивного життя.

Спортивні товариства і секції.

Прискоренню організаційного розвитку спортивного життя в значній мірі сприяв вихід спорту за рамки коледжів і аристократичних кіл і його поширення в суспільних організаціях буржуазії і трудящих (казино, клуби, гуртки читання, кафе, робітничі гуртожитки). У результаті росту інтересу до фізкультури і диференціації видів спорту у рамках цих суспільних груп утворилися спортивні секції. Пізніше деякі із них сформувалися у самостійні товариства. Розвиток у цьому напрямку був характерний в першу чергу для гімнастики, точніше, для тих країн, де спортивна діяльність виросла в основному із гімнастичного руху (Бельгія, Німеччина, Австро-Угорська монархія і Скандинавські країни). В Англії, США і британських домініонах, де спортивне життя складало відносно самостійну область, біля витоків його розвитку стояли крикетні, бейсбольні, веслувальні, велосипедні, легкоатлетичні, регбійні і футбольні клуби, які утворилися в основному на базі незалежних спортивних об'єднань. Організаційні одиниці, які об'єднували декілька видів спорту, формувалися тут тільки на базі релігійних закладів, колегій і підприємств. Особливо бурхливо розвивався рух за створення спортивних товариств у Англії, США, Німеччині, Італії, Нідерландах, Франції, Скандинавії, Південній Америці, Австралії та Канаді.

Загальнодержавні спортивні союзи.

В початковий період різні спортивні об'єднання функціонували у відповідності зі своїми власними правилами. Відповідно до законів буржуазного способу життя крупніші і авторитетніші об'єднання нав'язували свою волю дрібнішим і експлуатували їх через систему оренди спортивних майданчиків і залів. Узгодження норм діяльності в різних видах спорту із урахуванням потреб нового часу викликало необхідність створення

спеціальних союзів із загальнодержавною компетенцією, які шляхом підготовки і проведення змагань, розробки єдиних правил сприяли розвитку фізкультурного руху. Вони вели облік колишніх і затверджували нові рекорди. У своїх щорічниках і журналах вони повідомляли про найважливіші переміни в тих чи інших видах спорту, регламент проведення змагань і зміни в правилах. Перша така організація була створена в 1858 році під назвою “Національна федерація бейсболу Сполучених Штатів”. В Європі вслід за англійською футбольною лігою (1863 р.) виникли бельгійська, німецька, італійська, нідерландська і французька гімнастичні федерації, англійські федерації регбі, плавання, парусного і ковзанярського спорту, веслування і легкої атлетики, французька і бельгійська федерації велосипедного спорту. В спортивному житті Австралії піонерами у справі створення федерації стали плавці, тенісисти, кіннотники, велосипедисти і футболісти, в Південній Америці – кіннотники і футболісти.

Шлях від утворення федерацій в окремих видах спорту до створення загальнодержавних керівних і координаційних органів, які будувалися на основі різних принципів і в різних організаційних рамках (національна ліга, рада у справах фізичної культури і спорту, спортивний центр), був уже набагато більше суперечливим.

Це пояснюється тим, що гімнасти і легкоатлети вважали свої види спорту головними у відношенні до всіх інших. Тому в Європі через боротьбу між федераціями гімнастики і легкої атлетики, яка явно відображала зіткнення інтересів різних соціальних груп, тільки перед самою першою світовою війною почалося утворення єдиних керівних організацій. В Англії конфлікт між любителями і професіоналами, який виник ще раніше, в США протиріччя між шкільними і позашкільними спортивними організаціями віддаляли об’єднання. Першими серед гігантських організацій, які вирости потім у спортивні федерації в США, були створені Атлетичний союз любителів гімнастики і легкої атлетики в 1888 році і його конкурент – Національний університетський атлетичний союз в 1906 році. В Австро-Угорщині аналогічну роль тимчасово відігравали гімнастичний і легкоатлетичний союзи.

Міжнародні спортивні федерації.

Інтерес до спорту став також поштовхом до проведення міжнародних змагань. В останній чверті XIX століття вслід за англо-американськими змаганнями з боксу і легкої атлетики і франко-бельгійськими з велосипедного спорту почали проводитися міжнародні зустрічі й з інших видів спорту. У зв’язку із безсистемністю перших крупних змагань, пізніше оголошених неофіційними чемпіонатами континенту, Європи та світу, свавіллям їх організаторів стало зрозуміло, що справжню спортивну цінність можуть мати тільки ті світові змагання, правила і умови проведення яких зарання узгоджуються на міжнародних форумах. Почерговість утворення міжнародних спеціалізованих спортивних об’єднань, яка показує також хід розвитку окремих видів спорту, була наступною:

Вид спорту	Назва міжнародного об'єднання	Рік створення
Гімнастика	Міжнародна федерація гімнастики (ФІЖ)	1881
Веслування	Міжнародна федерація веслувальних товариств (ФІСА)	1892
Ковзанярський спорт	Міжнародна федерація ковзанярів (ІСУ)	1892
Боулінг	Міжнародна федерація боулінгу (ІБФ)	1895
Велосипедний спорт	Міжнародний союз велосипедистів (УСІ)	1900
Автомобільний спорт	Міжнародна федерація автомобільного спорту (ФІА)	1904
Футбол	Міжнародна федерація футбольних асоціацій (ФІФА)	1904
Авіаційний спорт	Міжнародна федерація повітроплавання (ФАІ)	1905
Спортивна стрільба	Міжнародний союз стрілецького спорту (УІТ)	1907
Парусний спорт	Міжнародний союз парусного спорту (ІУРУ)	1907
Хокей на льоді	Міжнародна ліга хокею на льоді (ЛІХГ)	1908
Легка атлетика	Міжнародна любительська легкоатлетична федерація (ІААФ)	1912
Мотоспорт	Міжнародна федерація мотоспорту (ФІМ)	1912
Теніс	Міжнародна федерація тенісу (ІЛТФ)	1913
Фехтування	Міжнародна федерація фехтування (ФІЕ)	1913
Боротьба	Міжнародна любительська федерація боротьби (ФІЛА)	1914

Крім цих федерацій, створювалися також спортивні об'єднання, які функціонували на різних політичних, релігійних і “расових” основах. Про окремі з цих організацій йшлося у попередній лекції.

3. Формування наукових основ розвитку спорту.

Спеціалісти в області фізичного виховання, використовуючи досягнення природничих і суспільних наук останньої чверті XIX століття, всебічно вивчили вплив гімнастичних систем і спортивної діяльності.

Дослідження Івана Михайловича Сеченова (1829-1905) відкрили шлях до пізнання загальних закономірностей, які привели до формування нового погляду на питання фізичного виховання і спортивного тренування. В ході досліджень виявилось, що функціонування людського організму є єдиним

цілим і невід'ємне від оточуючого середовища. Було встановлено, що різні фізичні вправи впливають не тільки на окремі групи м'язів, але і на функціонування внутрішніх органів людини і його душевні процеси, а також те, що при навантаженнях не можна використовувати закріплені схеми, а слід приймати до уваги вікові та статеві особливості людини і навіть його індивідуальні схильності. В ході вивчення кровообігу в шкірі і слизистій оболонці було вказано на важливість метеорологічного загартування (повітряні ванни, сонячні промені, душ). У результаті тренування із використанням фізичних вправ поруч із зміцненням м'язів зростає паралельно витривалість організму, покращується швидкість рухів. Паралельно із готовністю здійснювати рухи у всьому організмі відбулися такі зміни, які забезпечили найбільш сприятливі умови для функціонування органів руху шляхом більш економної діяльності органів кровообігу і дихання.

Серед спеціалістів в області фізичного виховання, які працювали над науковим обґрунтуванням форм рухів, роль першопрохідців належала Георгу Демені, угорцю за походженням, і росіянину, Петру Францевичу Лесгафту. Георг Демені (1850-1917) на основі досліджень паризького Науково-дослідного інституту фізичної культури констатував, що "система рухів" в найбільш поширених німецькій і шведській гімнастках не узгоджується із закономірностями анатомії та фізіології. У них багато неприродних і формальних елементів. Результати їх впливів не були взаємопов'язані.

На основі проведеного аналізу Демені розробив наступну систему вимог, які пред'являються до фізичних вправ:

1. Повинна бути динаміка фізичних вправ. Слід уникати статичних, неприродних положень. Швидкість рухів повинна бути в зворотній пропорції до маси частин тіла, що рухаються. Так, наприклад, вправи руками потрібно виконувати із більшою, ногами і корпусом із меншою швидкістю і розмахом.
2. Для досягнення плідного впливу необхідні рухи із закінченою амплітудою. Не можна штучно, на півдорозі переривати вправи. Якщо одну групу м'язів напружити до повного скорочення, тоді протилежні м'язи потрібно повністю розслабити.
3. Рухи завжди повинні бути природними і розмашистими, а не "відривчастими" і "незграбними", як у старих гімнастичних системах.
4. Ті м'язи, які не приймають участі в русі, в процесі виконання вправ повинні бути повністю розслаблені.
5. При розучуванні вправ завжди потрібно переходити від простих до складних, від більш легких до більш трудних, від відомих до невідомих.

Різні вільні вправи Демені розглядав як перехід до спортивних рухів. Спортивні рухи він поділяв на сім видів: ходьба, біг, стрибки, лазіння, підняття, ношення, метання і вправи "нападу та захисту".

Демені виробив вимоги відносно фізичного виховання дівчат, узгодивши їх із потребами їх організму, що розвивається. В жіночій гімнастиці досить сильними були естетичні погляди.

Літературні праці Демені були найбільш досконалою теоретичною системою фізичного виховання в тодішню епоху. Не дивлячись на це, педагогічні та військові кола не підтримували його замислів, так як вони не були безпосередньо спрямовані на військову підготовку.

Колега Демені, професор Петро Францевич Лесгафт досліджував фізичне виховання з точки зору суспільної ролі фізичної культури. Його запрошують до головного управління військових навчальних закладів у Петербурзі і доручають спостереження за постановкою фізичної підготовки учнів. Лесгафт протягом двох років вивчав фізкультурний і спортивний рух у західних країнах. Окрім відсталості фізичної культури в Росії Лесгафт гостро критикував німецьку та шведську гімнастику. До досліджень він підключив і своїх слухачів.

Свої висновки відносно фізичного виховання у школі Лесгафт виклав у роботі “Керівництво з фізичної освіти дітей шкільного віку”. Основні положення його теорії можна об’єднати за наступним колом питань.

1. Системи фізичного виховання підлягають закономірностям фізіології. Паралельно із розвитком фізіології постійно потрібно переглядати і розвивати фізичні вправи.

2. Фізичне виховання є невід’ємним засобом формування гармонійно розвинутої людини. Тільки гармонійно розвинута людина здатна – у всіх областях життя – на оптимальну продуктивність із найбільш економічним використанням енергії і в найбільш короткий термін.

3. Гармонійний розвиток базується на єдності фізичних і духовних сил людини і відбувається при ведучій ролі свідомості.

4. Навчання фізичному вихованню по суті є частковою передачею навчального матеріалу, накопленого в ході історії.

5. Нормального фізичного розвитку можна досягнути тільки при науковій обґрунтованій системі “фізичної освіти”.

6. Навчальний матеріал, почерпнутий із наукової системи “фізичної освіти”, не охоплює всієї скарбниці знань, а тільки види рухів, що легко засвоюються у шкільному віці: такі, як ходьба, біг, стрибки, метання, боротьба, вільні вправи, ігри та туризм.

7. Фізичне виховання є функцією закономірностей педагогіки. В ході навчання велику увагу слід звертати на поступовість, послідовність, вікові особливості людини і принцип почерговості.

Лесгафт не торкався соціальної суті фізичного виховання, заперечував користь спортивних змагань і вправ на спортивних приладах, принижував значення показових виступів. Не дивлячись на ці недоліки, Лесгафт розробив багато положень, які мають вирішальне значення в теорії фізичного виховання.

Серед дослідників в області вивчення вікових особливостей і дитячої психології Фроде Садолін і Георг Рацине дали новий напрям у розвитку теорії фізичного виховання.

Датський лікар Фроде Садолін у своїй праці про дітей “Тімнастика і діти”, опублікованій в 1900 році, провів різку межу в навчанні рухам між дітьми до 12 років і більш старшого віку. На цілому ряді обґрунтованих прикладів він доказував, що школярів молодших класів нема смислу заставляти концентрувати увагу на такому ж рівні, як школярів старших класів чи дорослих. Садолін особливо шкідливими назвав використання схем, що потребують великих зусиль, які цілком суперечать потребам дітей у русі. Із системи вправ він виключив елементи постави, локалізував м’язеві вправи. На перший план він висунув ігрові форми, які розвивають дитячу фантазію.

Французьким першовідкривачем психологічного напрямку фізичного виховання був Георг Рацине, який, вивчаючи на межі століть систему “природних” рухів, дійшов висновку про значення вікових особливостей людини. Його висновки можна сформулювати наступним чином:

При фізичному вихованні дітей до 9-річного віку потрібно прагнути тільки до розвитку так званих “великих фізіологічних функцій”, таких, як травлення, кровообіг, дихання. Викладач, займаючись із дітьми, повинен прагнути створювати атмосферу радості і веселощів. Вправи по можливості повинні виконуватися на свіжому повітрі. Він включив до вправ багато ігрових елементів, біготню і пісні.

У віці від 9 до 13 років потрібно прагнути до розвитку нервової системи, до вкорінення звичок, до розвитку координації м’язів, зору і слуху. В цьому віці у дітей уже менше спонтанних рухів, і, таким чином, заняття потрібно завжди починати із продуманої розминки.

З 13-річного віку поступово необхідно підвищувати інтенсифікацію роботи м’язів. Заняття з фізичного виховання слід проводити у різних місцях, при різних умовах. Для пробудження природних переживань під час руху дуже важливим є прогулянки в лісі та гористій місцевості.

Рацине звертав особливу увагу на контроль за навантаженням учнів, на вплив фізичного виховання на особистість і точне додержання настанов для даної вікової групи.

На території Швеції педагогічні ініціативи Ялмара Лінга в області гімнастики остаточно пристосував до процесу шкільного навчання і специфіки розвитку молоді Елін Фалк (1872-1942). Свій багаторічний педагогічний досвід він підсумував у довіднику з фізичного виховання, в якому виклав вимоги стосовно цілей виховання, вибору навчального матеріалу, його розбору і компонування. Велика увага приділялася питанню попередження характерних помилок, які витікають із шкільного способу життя, уроків та ігор, які піднімають настрій в учнів. На відміну від Садоліна він не тільки відбирав силові вправи і вправи для постави, але і створював нові вправи. Він є автором вправ на канаті, які і сьогодні використовуються в гімнастиці для дітей і в лікувальній фізкультурі.

Окрім кіл шкільних лікарів і викладачів фізкультури багато інтересних спеціальних робіт вийшло з-під пера дослідників, які займалися окремими

областями загальної педагогіки. Серед них виділяється Фердинанд Едуард Буїссон (1841-1932), редактор “Педагогічного словника”, з іменем якого пов’язують розширення змісту занять гімнастикою у школі і включення її в поняття педагогічної категорії.

З кінця XVII століття в термінології фізичного виховання, яка базувалася на гімнастиці, без всякої системи використовувалися вирази “гімнастика”, “військова гімнастика”, “дисциплінарні фізичні вправи”, “фізичні вправи” і “фізичне загартування”. (В Угорщині в кінці 1830-х років ще зустрічався термін “штучний рух”). Не яснішою картина була і всередині англосакського напрямку, де вирази “гра” і “шкільна спортивна гра”, “рекреація”, “атлетичні вправи”, “військові вправи”, “силова школа” і вже згадуваний вираз “фізичні вправи” змінювали один одного.

Едуард Буїссон об’єднав під поняттям “фізичне виховання” шкільну навчальну гімнастику і ручну працю. Разом із висуненням на передній план термінології Буїссона виявилось також і те, що на межі століть у найбільш розвинутих країнах світу навчальний предмет “фізична підготовка” одержав рівноправ’я в теорії виховання.

В створенні шкільного фізичного виховання, яка була прийнята у більшості коледжів Сполучених Штатів Америки, велика роль належала бостонському професору медицини Діоклетану Левісу (1823-1886). У своїх статтях, які публікувалися на сторінках “Гомеопата”, він пояснював, наскільки шкідлива загальна думка про те, що спонтанні ігри дітей достатні для їхнього фізичного розвитку. У той же час він виступив проти поширеного в 1870-х роках напрямку “силової школи”, яка не звертала уваги на вікові особливості людини. Його система включала в себе знання про вагу тіла, гігієну, навчання надання першої медичної допомоги, “вокальну гімнастику”, яка слугувала цілі виправлення дефектів мови, і елементи вільних вправ. За єдиною думкою американських авторів, які займалися питаннями історії спорту, він був першим авторитетним творцем теорії фізичного виховання, який базувався на гімнастиці, і який зумів переконати громадян у тому, що “гімнастики в першу чергу потребують недостатньо спритні діти зі слабкою тілобудовою”. Однак безпосередній вплив школи в силу її несхильності до атлетики і змагань Левіс не міг поширити на сітку коледжів, що збільшувалася.

Питання для самопідготовки

1. Охарактеризувати англійську систему фізичного виховання Нового часу. Діяльність Т.Арнольда.
2. Проаналізувати рух “арнольдизма” та його значення.
3. Визначити формування системи міжнародних змагань у кінці XIX на початку XX століття.
4. Охарактеризувати формування організаційних структур спорту наприкінці XIX на початку XX століття.

Лекція 7

Тема 2.1 ОЛІМПІЙСЬКІ ІГРИ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

План

1. Значення спорту у житті античних греків.
2. Передумови виникнення Олімпійських ігор у Стародавній Греції.
3. Програма, зміст, учасники Олімпійських ігор.
4. Спортивні споруди Стародавньої Греції.
5. Причини занепаду давньогрецьких Олімпійських ігор.

Література [2,4,7,12,19]

1. Значення спорту у житті античних греків.

На інтенсивний розвиток спортивних змагань у Стародавній Греції вплинув один із найважливіших елементів буття і культури стародавніх греків – агоністика – принцип змагальності, який реалізувався у різних областях життя (праці, мистецтві, спорті) з ціллю досягнення найкращого результату, визнання, прославлення сфер діяльності, примноження особистого престижу і слави міст-держав. Агони – різні змагання, які були однією із форм вшанування богів, привертали велику кількість учасників, які прагнули виділитися своїми досягненнями у тій чи іншій сфері життя. Атмосфера гострої конкуренції, змагальності і протиборства, без урахування якої неможливо зрозуміти образ життя стародавніх греків, їх культуру, природно впливала із міфів. Адже відомо, що олімпійським богам було властиве суперництво, змагання. Чим іншим, якщо не конкурсом краси, був знаменитий суд Паріса, який вирішував кому із трьох великих богинь віддати яблуко, яке призначалося найпрекраснішій? А скільки разів смертні жінки кидали виклик богиням, насмілюючись суперничати з ними своєю красою чи мистецтвом рукоділля, як це зробила одного разу зухвала Арахна, яка забажала перевершити у прядінні та ткацтві саму богиню Афіну!

Глибоко вкорінений змагальний дух греків часто виражався в формі різних конкурсів. Ці конкурси були дійсним чинником прогресу Стародавньої Греції, вони забезпечували появу унікальних витворів. Музиканти і поети, художники і скульптори, філософи і оратори змагалися своїми витворами за першість – головну премію, яка дозволяла їм відзначитися і відчувати радість перемоги.

Існував навіть конкурс немовлят: щорічно під час свята Тесмофорій, яке було присвячене Деметрі, як матері прекрасних дітей, жінки показували комісії своїх дітей, народжених протягом року, що минув, і та, чия дитина признавалася найкрасивішою, нагороджувалася.

Таким чином, створювалася атмосфера справедливості, у якій людина мала можливість демонструвати свою майстерність, заслуги і оспорювати першість. Перевага тіла і духу у такій атмосфері була поставлена вище походження і багатства. Багато поетів, художників. Філософів, скульпторів,

ораторів завдяки змаганням і конкурсам добивалися широкого громадського визнання і високого суспільного положення не дивлячись на своє родове походження.

Природно, що у цих умовах, пронизаних ідеалами змагань, першості, досягнення фізичної та моральної досконалості особистості, особливе значення мали, звичайно ж, великі спортивні змагання, які набули у Стародавній Греції великої популярності.

Виховання спортивного духу в Стародавній Греції базувалося на тому ж фундаменті, що й інші культурні цінності грецької цивілізації. І головним серед них було звільнення людини від всякої деспотії. Людину вчили вірити в себе, у свої власні сили і можливості, у найвищі цінності людського життя. Людина розглядалася як видимий образ божества. Оскільки боги у греків мали ті ж самі людські риси. Тілесна досконалість, фізична і духовна сила для греків були базовими принципами, які, як правило, проявлялися і здійснювалися на спортивних аренах.

Саме завдяки таким суспільним устоям по всій Стародавній Греції проводилося безліч атлетичних ігор присвячених олімпійським богам. Крім олімпійських було ще ряд змагань, які поступалися їм за популярністю, та все ж носили всегрецький характер і були вагомими подіями у громадському житті країни. Найпопулярнішими із них були Панафінеї, Немейські, Піфійські та Істмійські ігри.

Змагання, зазвичай, були частиною священних святкувань, які окрім них включали священнодійства та завершальні ритуальні банкети. Головна частина ритуалу полягала у жертвопринесеннях, які супроводжувалися урочистими процесіями. Ігри служили лише окрасою свята, але саме вони, а не священнодійства, викликали величезний інтерес у еллінів.

Немейські ігри, які проводилися також як і Олімпійські на честь бога Зевса, вперше були проведені в Немеї більш ніж через 200 років після початку Олімпійських – в 573 році до н.е. Після цього Ігри проводилися кожні два роки – на другий рік олімпійського чотириріччя – восени, на четвертий – зимою. При розкопках в Немеї знайдені залишки фундаментальних спортивних споруд – стадіону з трибунами для більшого числа глядачів, фундаменти багаточисельних постійних дворів, трактирів, лазень, плавального басейну.

В програмі Немейських ігор були різні види спорту, однак найпопулярнішими були біг, боротьба, пентатлон. Переможці нагороджувалися вінками із плюща або селери.

Організатори Немейських ігор неодноразово пробували добитися дотримання під час ігор загального миру в Елладі. Однак не дивлячись на те, що такий порядок був прийнятий, мир неодноразово порушувався, особливо спартанцями.

Піфійські ігри проводилися в Дельфах на честь бога Аполлона. Існує міф, що Піфійські ігри заснував Аполлон на тому місці, де він убив грізного змія Піфона. Про особливий зв'язок Піфійських ігор із культом Аполлона

свідчить і те, що першопочатково до програми Ігор входили тільки мусичні змагання – виступи музикантів, співаків, танцюристів, покровителем яких вважався сам Аполлон. Історична традиція говорить, що в 586 році до н.е., після однієї із воєн між грецькими містами в пам'ять про загиблих були вперше влаштовані поблизу Дельф змагання на колісницях, а з 582 р. до н.е. ці місцеві урочистості перетворилися у загальногрецькі. З 586 р. до н.е. почали відлік чотириріч – піфіад. Під впливом спартанських звичаїв учасники змагань виступали оголеними. Нагородою переможцям служили яблука, а згодом – вінки із гілок лаврового дерева.

Істмійські ігри були організовані на честь Посейдона – володаря моря. Вони проводилися в сосновому гаю на Істмійському перешийку з 581 року до н.е. кожні два роки, в перший і третій рік кожної Олімпіади, навесні. Програма складалася із виступів флейтистів і кіфаредів і спортивних змагань: бігу, боротьби, перегонів на колісницях і конях. Нагороджували переможців вінком із соснових гілок. Корінф, поблизу якого проходили Істмійські ігри, був багатим і впливовим містом, тому Ігри завжди справлялися пишно і приваблювали велику кількість людей. Як і олімпіоніків, переможців Істмійських ігор оспівували поети, перш за все Піндар і Вакхлід.

З 228 р. до н.е. в Іграх стали приймати участь і римляни, траплялося, що під час Істмійських торжеств оголошувалися важливі рішення римських правителів.

Панафінеї зародилися дуже давно і святкувалися на честь Афін - богині-покровительки міста, на її день народження 28 числа місяця Гекатомбайона (середина літа, липень-серпень). Фестиваль проводився кожного року, але від 556/5 р. до н.е. в час Песістратоса був встановлений кожні чотири роки (в 3-й рік кожної Олімпіади) і називали його Великі Панафінеї. На Панафінеях проводилися гімнастичні ігри. Песістратос як частину чудової реорганізації програми фестивалю додавав змагання для ргапсодів (читців епічної поезії). Перікл посилив музичні змагання і побудував відомий Одеон, поруч театру Діонісія. Він також збудував найпрекрасніший храм в античному світі - Парфенон. Ігри і процесії організовувалися десятима атлосетами (організатори ігор), які обиралися за чотири роки наперед. Вони були відповідальні за підготовку чудового пеплоса (мантії), який ткався більше чотирьох років відібраними афінським дівчатами, на ньому завжди зображувалася Афіна у битві богів з гігантами. Вони були також відповідальні за впорядкування панафінейських амфор і наповнення їх олією з священних олив Афін. Фестиваль починався з ігор 21-го Гекатомбайона; найранішими змаганнями були перегони на колісницях, але в класичний період вони були замінені кінними перегонами. Шість видів для хлопчиків і дев'ять для чоловіків проводилися більш, ніж два дні. Призами для цих ігор були панафінейські амфори, що зображували Афіну Промахос на одній стороні, а на іншій - вид змагань, в якому була держана перемога. Зворотній бік панафінейських амфор таким чином представляв повну картину видів спорту від 556 р. до н.е. до кінця античного світу. Дні,

що залишалися були присвячені змаганням у пирргічі (військовий танець, виконаний у озброєнні) і показу та змаганням у фізичній здатності. Мусичні змагання були двох видів: читання епічної поеми і змагання у справжній музиці - тобто співання ліричної поезії під акомпанемент кіфари чи флейти. В ніч з 27 на 28 Гекатомбайона відбувалося "священне чергування" - перегони з факелами і пісні, які допомагали підготуватися афінським людям, які лишалися на всю ніч очікуючи великого дня процесії. Саме цю величаву процесію відтворив Фідій на фризі Парфенону. Для афінян це був найвидатніший час.

2. Передумови виникнення Олімпійських ігор у Стародавній Греції.

Виникнення Олімпійських ігор зв'язано з і найдавнішими ритуалами "присвяти", "відродження до нового життя". Ці ритуали включали уявлення про священний шлюб Сонця і Місяця.

Одним із древніх попередників Олімпійських ігор було, безсумнівно, свято врожаю жителів Пелопоннеського півострова. Побічно про це можна догадатися, наприклад, по термінах їхнього проведення, обов'язковій присутності на них жриць богині родючості Деметри, нагородженні переможців вінком з оливи. Від похоронних змагань в Олімпійських іграх залишилися ті чи інші ритуали жертвоприносин. Характерною рисою релігійних вірувань древніх греків було шанування небіжчиків атлетичними і військовими змаганнями. У "Іліаді", наприклад, розповідається про похоронні ігри, що Ахілл улаштував на честь свого друга Патрокла. Ритуальний характер свят, включаючи змагання, був зв'язаний у древніх греків з віруваннями про те, що варто постійно дякувати олімпійських богів і інших божеств за перемогу в бої, за гарний врожай, за порятунок під час аварії корабля, за гарне одруження, щоб ушанувати пам'ять покійного. У той же час у греків не було строгої релігійної церемонії.

Відповідно до міфів у долині поблизу Олімпії змагалися прості смертні, герої-напівбоги і навіть самі боги ще 3-4 тисячі років тому. Археологічні розкопки підтвердили, що ігри дійсно існували й у той далекий час. Більш того, у них дозволялося брати участь жінкам. Знайдені малюнки свідчать про те, що ще в 20 столітті до нової ери практикувалися кулачні бої, бої з биками, танці.

Існує декілька послідовних за часом міфів про заснування Олімпійських ігор. Найбільш древній з них називає серед основоположників ігор Зевса. Звідси і назва населеного пункту Олімпія. І згодом ця легенда підкріплювалася тим, що завжди свято в Олімпії проводилося на честь Зевса Олімпійського. Він уперше провів їх, святкуючи перемогу над своїм батьком Кроном. Ця перемога дала Зевсу абсолютну владу на землі і на небі. Тоді в змаганнях взяли участь усе найбільш відомі грецькі божества. Павсаній пише що першими переможцями Олімпійських ігор називають Зевса й Аполлона.

З якихось причин Олімпійські ігри, засновані Зевсом проводилися

нерегулярно, а згодом і зовсім припинялися. Ще один міф пов'язує проведення Олімпійських ігор з ідейським Гераклом.

Третя за давністю широко розповсюджена легенда, зв'язує поновлення Олімпійських ігор з ім'ям напівміфічного атлета Пелопса. Павсаній пише: "Із усіх героїв, що знаходяться в Олім্পії, елейці вшановують Пелопса настільки більше інших богів, наскільки Зевс для них вище інших богів". Ігри в Олім্পії на честь Пелопса, очевидно, проводилися не дуже регулярно. Є відомості про те, що до перших відомих дат було раніше проведено 29 Олімпіад.

Ще одна легенда зв'язує поновлення ігор з одним з подвигів Геракла. Після здійснення одного із своїх подвигів Геракл зібрав весь видобуток, приніс жертви олімпійським богам і заснував Олімпійські ігри, присвятивши їх Зевсу. Учасники, крім іншого, змагалися у стадіоні (багато авторів називають це змагання ще дромос) - біг на стадій - відстань у 600 стіп, відміряне самим Гераклом. Ігри почали проводитися один раз у 4 роки. Місце було обрано на священній рівнині Альтіс. Геракл обсадив цю площадку оливами на честь богині Афін Паллади. Ці дерева вважалися священними. Зрізані з них гілки використовувалися для вінків переможцям.

Але і ці ігри ще не стали регулярними. Більш пізня легенда ґрунтується на відомих і міфічних особистостях і оповідає про поновлення Олімпійських ігор одночасно з установленням священного перемир'я між усіма містами-учасниками на час проведення самого шанованого в Древній Греції свята. Правитель Еліди, якого звали Іфіт, звернувся до оракула з питанням: "Коли припиняться війни?". У відповідь оракул нібито сказав: "Віднови Олімпійські ігри". Іфіт уклав договір про поновлення Олімпійських ігор із самою могутньою державою - Спартою і з маленькою державою - Пісою. На її території знаходилася Олімпія. Текст договору, укладеного Іфітом Елідським з Лікургом Спартанським (головним законодавцем Спарти) і Клеосфеном, володарем Піси, став одним з видатних історичних документів усіх часів. Припускають, що договір був укладений у 884 році до н.е. На мідному диску атлета Асклепідеса був висічений текст договору. У ньому встановлювалося: "Олімпія є священним місцем, і той, хто посміє ступити на це місце зі зброєю в руках, буде затаврований як богохульник. Таким же безбожником з'явиться і той, хто, будь це в його владі, не помститься за злодіяння". Тобто з'являлося на час ігор священне перемир'я - екехейрія. Воно могло тривати до 3 місяців. Екехейрія дотримувалася за деякими виключеннями сотні років. Договір установлював правила проведення ігор раз у чотири роки.

Пройшло ще кілька десятиріч. Щоб упорядкувати проведення ігор і зберегти прізвища переможців, греки вирішили з 776 року до н.е. записувати їхні прізвища на кам'яних плитах в Олім্পії. Крім того з цього року почали вести облік проведених ігор. От чому саме ця дата взята істориками як рік заснування Олімпійських ігор.

3. Програма, зміст, учасники Олімпійських ігор.

Олімпійські ігри Стародавньої Греції – найбільші загальногрецькі змагання, які проводилися регулярно через 4 роки в Олімпії – невеликому містечку в північно-західній частині Пелопоннеського півострову. З початку проведення Ігор грецьким істориком Тімеєм (III ст. до н.е.) введено літочислення за олімпіадами.

В Олімпії було багато чудових споруд і будівель, що увійшли в історію мистецтва, культури та спорту. Тут були храми Зевса, Гери, мармурові портики, святилища та скарбниці, Німфейон, Леонідайон, пританей, статуї відомих атлетів, а також, звичайно, спортивні споруди: стадіон, іподром, гімнасій, палестра.

Святкування Олімпійських ігор проходило у третій повний місяць після літнього сонцестояння. Як правило цей день припадав на кінець серпня чин а початок вересня.

В Олімпійських іграх брали участь лише вільнонароджені греки, які повинні були тренуватися впродовж 10-12 місяців до початку змагань. Останній місяць тренування проходило в гімнасії Олімпії під наглядом елланодиків – суддів змагань, які й вирішували в кінцевому результаті хто достойний брати участь в Іграх. Заборонялося брати участь в Олімпійських іграх вбивцям, тим, хто не платив податків, хто був під слідством, святотатцям.

Жінки не приймали участі в Олімпійських змаганнях, їм навіть заборонялося під страхом смертної кари бути присутніми на Олімпіадах в якості глядачів. Виняток складала лише жриця богині Деметри.

Але на честь богині Гери в Олімпії після закінчення Ігор влаштовувалися змагання дівчат у бігу.

Щоб усі учасники та глядачі могли в один день зібратися разом, зарання в рік проведення Олімпійських ігор розсилалися священні вісники – теори. Саме вони проголошували про початок священного перемир'я і оголошували дату початку змагань.

Олімпійські ігри проводилися надзвичайно урочисто і тривали в період свого розквіту до 5 днів.

Керували Олімпійськими іграми елланодики – судді та організатори змагань. Вони обиралися за рік до чергових ігор із числа громадян Еліди. В час розквіту Ігор обиралося 8-10 елланодиків.

Учасники Олімпійських ігор поділялися на три вікові групи: хлопчики, безбороді, мужі.

Павсаній нарахував 18 видів змагань для дорослих і 6 видів – у хлопчиків та безбородих. Їх перелік наведено в таблиці 1.

Змагання з бігу на один стадій (стадіодром, дромос) впродовж 13 Олімпіад були єдиними в програмі Ігор. Олімпійський стадій дорівнював 192,27 м.

Подвійний біг (діаулос) проходив на дистанцію два стадії. Необхідно було добігти до поворотного стовпчика на відстані стадія, обігнути його і прибігти назад.

Довгий біг (доліхос) не завжди мав однакову дистанцію і дорівнював найчастіше 24 стадіям.

Пентатлон (п'ятиборство) демонстрував гармонійний розвиток атлетів. До складу пентатлону входили біг, стрибок в довжину, метання спису, метання диску та боротьба.

Стрибки в довжину виконували з невеликого підвищення, стрибали у яму заповнену морським піском. Стрибок здійснювали із гальтерами (обтяженнями) в руках, вага яких складала від 1,5 до 4 кг.

Таблиця 1.

Зміна програми Олімпійських ігор Стародавньої Греції

	Роки	Види змагань
1	776 р.	стадіодром (біг на один стадій - 192,27
14	724 р.	діаулос (подвійний біг - 2 рази по
15	720 р.	доліхос (довгий біг - до 23 км)
18	708 р.	пентатлон (легкоатлетичне
23	688 р.	кулачний бій
25	680 р.	тесріппон (перегони колісниць з
33	648 р.	панкратіон, кінні перегони
37	632 р.	біг на одну стадію та боротьба для
38	628 р.	пентатлон для хлопчиків (лише для цієї
41	616 р.	кулачний бій для хлопчиків
65	520 р.	гоплітодром - біг в озброєнні
70 Олімпіада	500 р. до н.е.	апене (змагання колісниць з мулами) (занедбані на 84 Олімпіаді)
71	496 р.	перегони на кобилах
93	408 р.	синоріс (перегони на колісницях з
96	396 р.	змагання сурмачів і герольдів
99	384 р.	тесріппон для лошат
128	268 р.	синоріс для лошат
131	256 р.	перегони верхи на лошатах
145	200 р.	панкратіон для хлопчиків

Метання диску бере свій початок із військової історії греків. Вага диску складала від 3 до 5,7 кг, він виготовлявся із каменю, бронзи, заліза, олова та дерева. Діаметр становив від 13 до 33 см. Товщина в середній частині – 14 мм. Метали диск з невеликого підвищення. Робили маятникові рухи тілом перед метанням.

Спис метали з невеликого підвищення на точність попадання. Зазвичай його метали у щит із розгону.

Змагання зі стрибків і метань супроводжувалися музикою флейти. Рухи атлетів повинні були гармоніювати із музичними акордами.

Змагання з боротьби проводилися на спеціально підготовлених майданчиках, які називалися палестра. Їх поверхня складалася із двох прошарків: розпушеної землі посипаної зверху піском. Жеребкування учасників проводилося за допомогою мідних круглих жетонів. Якщо букви на жетонах співпадали, то атлети боролися між собою. Ефедр (непарний) відразу виходив у фінал без боротьби. Боролися лише стоячи до переможного закінчення (необхідно було три рази кинути суперника на землю).

В кулачному бою, як і в боротьбі час поєдинку не обмежувався. Поєдинок закінчувався тоді, коли один із учасників падав або здавався. Бити дозволялося тільки у голову, включаючи лице. Кулаки учасників були обмотані ремінцями.

Панкратіон був сполученням боротьби та кулачного бою. Тут були дозволені удари, захвати, поштовхи, больові прийоми та ін. Поєдинок починався у стійці як кулачний бій, а коли один із суперників опинявся на землі продовжувався як боротьба.

Змагання колісниць були вперше проведені на Іграх 25 Олімпіади у 680 році до н.е. Спочатку в них брали участь двоколісні колісники, запряжені четвірками коней. Потім ввели колісники запряжені двійками коней. Згодом з'явилися перегони верхи на конях. Пізніше у програмі змагань на іподромі були забіги возів запряжених мулами. Для вимірювання дистанції на іподромі існував великий стадій (приблизно 950 м). Дистанція забігів змінювалася у різні Олімпіади від 1 до 12 великих стадіїв. Переможцем оголошувався власник запрягу, хоча він міг навіть і не бути присутнім в Олімпії.

На іподромі був спеціальний механічний пристрій – портик трикутної форми з довжиною правої та лівої від центру сторін по 120 м. Це дозволяло приймати старт одночасно двадцяти колісникам, при чому вони одержували однакові умови для перемоги. Цей пристрій дозволяв за сигналом елланодика спочатку розпочати біг тим колісникам, які були далше від центру. Колісники вирівнювалися в лінію. Після чого трубач давав сигнал початку перегонів. Коні з вершниками починали біг до трьох поворотних стовпів. Біля них потрібно було вміло розвернутися і знову мчати до місця старту. Ці поворотні стовпи, що приносили стільки труднощів розташовувалися по осі іподрому.

Помітною частиною Олімпійських ігор було вшанування переможців. У перші ж хвилини після перемоги атлета у його рідне місто відправлялися доліходроми (вісники), щоб повідомити радісну новину. Сама церемонія складалася із двох етапів. Відразу після закінчення змагання глашатай урочисто оповіщав весь стадіон про те, хто переміг у змаганнях, став олімпіоніком, сповіщав ім'я і місто переможця. В останній день ігор біля

вівтаря Зевса ще раз оголошувалися ім'я та батьківщина переможця. Він піднімався на бронзовий триніг. На його честь грали в труби три рази. Він отримував найвищу нагороду – оливкову гілку у формі вінка, яка зрізалася золотим ножем зі священного дерева, посадженого, згідно легенді, Гераклом. Після вручення нагород і вшанування переможців на їх честь виконувалися гімни і робилися жертвопринесення у храмі Зевса, а увечері проводилася ритуальна учта.

Урочисто зустрічали переможця у рідному місті. Він в'їжджав через головні ворота у присутності відомих громадян і всіх вільних на той час жителів. У деяких містах олімпіонік попадав у місто через пролом у міський стіні. Цей пролом у той же день закладали, щоб олімпійська перемога увійшла і ніколи більше не покинула місто. Знову проходило святкування уже в головному храмі цього міста. Переможець урочисто передавав вінок із листя священної оливи на зберігання у цьому храмі. У деяких випадках на честь олімпіоніків ставили статуї та чеканили монети із їх зображеннями.

Олімпіоніків запрошували бути полководцями, їм могли довірити заснування нових колоній. Після смерті олімпіоніка його у рідному місті могли почати вшановувати як бога.

Атлетам, які добилися декількох перемог на Олімпійських іграх віддавалися особливі почесні.

Імена олімпіоніків вибивали на плитах священного гаю Альтіс, а пізніше вписували в почесні таблиці. З 540 р. до н.е. було дозволено ставити статуї в Альтісі на честь власної перемоги. Поети присвячували переможцям епінікії (оди на честь перемог у змаганнях).

Регулярність проведення Олімпійських ігор просто дивовижна. Ні стихійні лиха, ні політичні перевороти, ні нашествия, ні війни не могли порушити строки їх проведення.

4. Спортивні споруди Стародавньої Греції.

У Стародавній Греції для занять спортом зводилися різні споруди – гімнасії, палестри, стадіони, гіпподроми та ін.

У будівництві гімнасій та інших споруд для проведення змагань очевидно використовувалися недовговічні матеріали (глиняна цегла, дерево та ін.). Тому наші уявлення про стадіони, палестри і гімнасії базуються на археологічних і літературних даних більш пізнього часу, починаючи із середини IV ст. до н.е. У цей період почалося відновлення та реконструкція побудованих раніше споруд, розробка і реалізація нових проектів. Все що нам відомо про стадіони в Афінах, Дельфах, Олімпії, Мессині та інших містах, палестрах і гімнасіях в Олімпії, Дельфах, Пергамо відноситься до грецької і римської епохи, починаючи із середини IV ст. до н.е.

Гімнасії в кінці V і в IV ст. до н.е. використовуються в основному для фізичного удосконалення і спортивної підготовки молоді. Саме в цей період в Афінах було побудовано три найвідоміших гімнасії – Синосарг, Лікей і Академія.

Для виховання здорових боєздатних громадян у будь-якому давньогрецькому полісі повинна була існувати хоча б одна школа фізичного виховання – гімнасій, а у великих містах їх могло бути навіть декілька. За свідченням Павсанія, поселення не могло вважатися містом, якщо у ньому не було гімнасію.

Елліни проводили у гімнасіях велику частину свого часу. Тут не лише загартовувалося тіло юнака, але й у бесідах і диспутах розвивалися його розумові здібності. Гімнасій був одним із центральних місць суспільного життя грецького полісу. Вільний і благородний еллін мав за честь і обов'язок відвідувати такі місця.

Першопочатково гімнасії призначалися лише для занять фізичними вправами, але вже з V-IV ст. до н.е. вони стають культурно-суспільними центрами давньогрецького полісу.

У приміщенні гімнасію знаходилися: палестра, роздягальня, зал, де атлети натирались оливковою олією, ще одна кімната, де вони натирались піском – все це було необхідним косметичним масажем, що полегшував виконання тих чи інших прийомів під час змагань, - потім інша кімната, з підвішеними шкіряним мішками з піском, де майбутні чемпіони тренували свою силу та відпрацьовували удари перед кулачними боями. Найбільшим приміщенням був ефебійон, що призначався для гімнастичних вправ та ігор молоді. Були при гімнасіях і кімнати відпочинку – екседри з лавками та стільцями. Тут втомлені атлети могли перепочити. Там же виступали та проводили дискусії філософи і риторичи. Окремі зали та кімнати були відокремлені одна від одної портиками; одні з них були криті, інші – відкриті, ними користувалися в залежності від пори року та погоди. Також при гімнасіях були атлетичні майданчики: для гри в м'яч – сферистерійон, для бігу – дром. Для гігієнічних процедур при гімнасіях існували лазні з холодною та гарячою водою.

Поступово гімнасії перетворювалися в справжню школу освіти та виховання, де окрім спортивних занять вивчали філософію, красномовство і граматику. Тут розташовувалися бібліотеки. Знамениті філософи й оратори часто відвідували гімнасій для читання лекцій, вважаючи його кращим місцем для зустрічі із молоддю. Найвидатніші мислителі древності створювали в гімнасіях свої школи: Платон – в Академії (385 р. до н.е.), Арістотель – в Лікеї (335 р. до н.е.). Не дивлячись на те, що викладання у гімнасіях носило неофіційний характер, воно користувалося великою популярністю у юнаків, які займалися спортом.

Архітектурні та літературні пам'ятники свідчать про культ грецьких богів в гімнасіях. Спочатку культ був достатньо простим: образ поклоніння (Гермес, Аполлон, Геракл) і маленький вівтар, де проводився ритуал. Для цього виділялася частина палестри. В кінці періоду еллінізму на території гімнасій стали будуватися храми Аполлону, Гермесу, Гераклу, в яких ті, хто займався поклонялися цим богам.

Під час археологічних розкопок у всіх крупніших спортивних центрах Стародавньої Греції знайдені стадіони для спорту. Найбільшим і найдослідженішим є стадіон в Олімпії. Завдяки праці німецьких археологів зі стадіону були видалені 75 тис. куб.м ґрунту і відтворена його історія. Від першого стадіону, побудованого в VI ст. до н.е., залишилося небагато слідів. В наступні століття стадіон постійно перебудовувався: бігова доріжка, довжина якої складала 192,24 м розширилася, довкола стадіону були побудовані стіни, були обладнані спеціальні місця для старту і фінішу, трибуну для суддів та ін.

Істмійський стадіон в Корінфі був розташований поруч із храмом Посейдона. Ширина бігового поля складала 21,49 м, довжина, через відсутність південно-східної частини, не вираховується. Глядачі розташовувалися на природній земляній трибуні.

Розкопки стадіону в Дельфах почалися в 1896 році й відновлялися багаторазово. Стадіон, який можна побачити сьогодні, датується II ст. н.е. Дослідження, проведені в 1971-1973 роках дозволили установити, що існував і більш древній стадіон, побудований в період з 279 по 270 рр. до н.е., який вмещав 17 доріжок довжиною 178,607 м. Реконструкція стадіону, проведена в середині II ст. н.е. дещо змінила форму стадіону. Довжина доріжок склала 177,420 м при ширині від 25,33 до 29,34 м. Трибуни для глядачів були розташовані на подіумі, який було вистелено кам'яними плитами. Стадіон вмещував близько 6500 глядачів, у центрі північної частини була трибуна для почесних гостей.

Стадіон в Немеї, згідно результатів розкопок, проведених в період 1971-1991 років, було побудовано в кінці IV ст. до н.е. Розміри доріжок стадіону були приблизно такими ж, як і інших стадіонів – 178 м в довжину, 23,93 м – в ширину.

5. Причини занепаду давньогрецьких Олімпійських ігор.

Починаючи з V-IV ст. до н.е. в Стародавній Греції Олімпійські ігри поступово відходять від вимог релігії, все більша увага звертається на видовищний характер змагань, їх використання для підвищення авторитету міст-держав і їх правителів. Кількість спортивних святкувань постійно зростає і в період між Олімпійськими іграми проводиться багато інших змагань. Ці свята щедро фінансуються, в їх програми поруч із традиційними видами (біг, панкратіон та ін.), включаються видовищні види спорту – перегони на колісницях та конях, біг із запаленим факелом.

В Олімпійських іграх в цей період беруть участь представники багатьох країн європейського Середземномор'я і навіть країн Азії. Знімаються заборони, які діяли раніше: до змагань допускаються іноземці, а також вихідці із незаможних прошарків населення. Переможці змагань нагороджуються великими грошовими призами і цінними подарунками, одержують і матеріальні пільги у своїх містах. Поступово комерційний

характер змагань, розкіш в якій вони проводилися, розмивають ідеали олімпізму, спорт набуває професіонального характеру.

З часом спортивна підготовка все більше орієнтувалася на успіх у змаганнях, що приносило славу, грошовий дохід і різні блага. Задачі виховання відходили на другий план, що в кінці кінців, стало однією із причин занепаду спортивного руху в Стародавній Греції.

Професіоналізація спорту в Стародавній Греції не була випадковим явищем, а прямим наслідком політичного, економічного та соціального життя суспільства, яке і визначало поступову трансформацію спорту, перегляд його цінностей та ідеалів.

Існує багато доказів тому, що переможці Ігор одержували величезні грошові призи – від 3000 до 6000 драхм, що було достатньо сім'ї із 3-4-х людей прожити протягом 5-10 років.

Однак кризові явища в давньогрецькому спорті набули особливої гостроти після завоювання грецьких держав римлянами в 146 р. до н.е. Із втратою незалежності відбуваються зміни політичної, економічної та соціальної сторін життя грецького суспільства, які дуже негативно сплинули на спорт. Багато змагань були припинені, різко понизився інтерес до спорту. Помітно падає і значення Олімпійських ігор. Як і на початку свого зародження, вони починають носити місцевий характер.

Однак у Стародавній Греції збереглися гімнасії, які виявилися не тільки центрами збереження спорту, його цінностей та ідеалів, але й свого роду духовним оплотом, центром збереження національного і культурного спадку. Проводилися і Олімпіади, які не були заборонені римлянами, хоча й були спроби перенести Ігри в Рим.

В подальшому багато намісників римських імператорів в Стародавній Греції стали прибічниками відродження різних місцевих і регіональних змагань, будівництва стадіонів і гімнасій. Відродилися популярність і колишня велич святкувань в Олімпії – Олімпійських ігор.

Велику увагу Олімпіадам приділяв римський імператор Август (30-14 рр. до н.е.). Дещо пізніше імператор Нерон (54-68 рр. до н.е.) також проявляв підвищений інтерес до Олімпіад і навіть приймав участь в одній із них (211-та Олімпіада). В ті ж роки Олімпія знову перетворилася в процвітаюче місто. В Іграх уже приймали участь не тільки греки та римляни, але й багато представників країн Африки й Азії.

Однак в римський період стали ще більше розмиватися ідеали давньогрецького спорту. Не дивлячись на те, що деякі імператори Риму, які симпатизували олімпійським цінностям стародавніх греків, пробували сприяти розвитку спорту, це не давало бажаних результатів, так як римляни не зуміли проникнути в суть олімпізму. Змагання набули більш жорсткого характеру, особливо у боксі, боротьбі, панкратіоні. Більш того, в програмах багатьох змагань з'явилися бої гладіаторів, поєдинки із дикими тваринами, що відбулося під впливом римлян. Саме в цей період з'явилися перші професіональні союзи атлетів, які користувалися заступництвом і

матеріальною підтримкою імператорів. Члени професіональних союзів приймали участь у різних змаганнях, де головними їх конкурентами були представники інших професійних союзів.

Цілком природно, що створення і суперництва професіональних союзів сприяло росту майстерності атлетів, удосконаленню підготовки, впровадженню передового досвіду та знань в практику. Однак професіональний спорт розмивав ідеали та цінності олімпізму, спорт все більше відходив від міфологічних коренів, розривав природні зв'язки із іншими сторонами життя.

Історичні дані свідчать, що реєстрація переможців Олімпійських ігор припинилася в 267 році. Починаючи з цього часу і майже до 361 року яких-небудь відомостей про проведення змагань атлетів документально не відзначено. Лише в 369 і 373 роках появилися деякі відомості про атлета на ім'я Фіоуменос з Філадельфії, що в Малій Азії, який переміг у змаганнях з боротьби, а також про останнього чемпіона Олімпійських ігор, яким став вірменський цар Вараздат, який переміг у змаганнях борців на 291-й Олімпіаді в 385 році.

Доля Ігор була вирішена в період з 392 по 395 роки, і ми не знаємо, чи були проведені останні Ігри уже в 389 році. Відомий лише едикт 392 року, підписаний імператором Феодосієм I та його синами Аркадієм і Гонорієм, який суворо засуджував язичницькі традиції: жертвопринесення богам і духам, гадання по нутрошам тварин та інші обряди; додержання звичаїв минулих віків розглядалося як великий державний злочин. Олімпійські ігри також могли потрапити під заборону, адже вони були присвячені Зевсу і починалися із принесення жертв. Але чому не могли продовжуватися Ігри після того, як їх позбавили релігійного, язичницького елементу, якщо відомо, що сам Феодосій I не був противником спортивних змагань як таких і що в Антіохії ігри, які носили назву олімпійських, проводилися майже до 520 року? Можливо, що в Антіохії, місті багатолюдному. Багатому і незалежному за духом, імператор не рішився відмінити популярні спортивні святкування, боячись невдоволення жителів і відкритого заколоту. Зате в Олімпії, яка була розташована далеко від крупних міських центрів, повстань можна було не остерігатися, адже постійних жителів там майже не було. Не обов'язково було прямо забороняти самі Ігри спеціальним едиктом, достатньо було заборонити учасникам і глядачам проживати довгий час там, де вони звикли розташовуватися на час Ігор. Не виключено також, що Ігри були припинені попросту через недостатність коштів на їх регулярне проведення. Місцевість, де знаходилася Олімпія, була однією із найбідніших в Елладі, населяли її прості пастухи. Грошові фонди Ігор, що існували колись давно вже перейшли в руки місцевого римського уряду чи християнської церкви. Ще задовго до кінця IV ст. н.е. організатори Олімпійських ігор не раз відчували фінансові труднощі, і часто здавалося, що знамениті Ігри ось-ось припиняться.

В 395 році на берегах Алфея на території Олімпії відбулося велика битва візантійців і готів, у результаті якої сильно постраждали спортивні

споруди та інші об'єкти, які використовувалися при проведенні Олімпійських ігор. Завершили руйнування Олімпії сильні землетруси, які відбулися в VI ст. н.е., а також спалення залишків язичницьких храмів за наказом Феодосія II (426 р.). В подальшому Олімпія була повністю похована під товстим прошарком піску та намулу після великого паводку – розливу річок Алфей і Кладей.

Питання для самопідготовки

1. Дати характеристику основним положенням організації Олімпійських ігор та схемі їх проведення.
2. Охарактеризувати Олімпію, як місце проведення Олімпійських ігор.
3. Визначити, хто міг приймати участь в Олімпійських іграх.
4. Дати характеристику підготовці атлетів до Олімпійських ігор.
5. Охарактеризувати Олімпійські ігри Римської Греції.
6. Дати характеристику Піфійським іграм.
7. Дати характеристику Немейським іграм.
8. Дати характеристику Істмійським іграм.

Лекція 8

Тема 2.2. Відродження Олімпійських ігор сучасності. Діяльність П'єра де Кубертена

План

1. Відродження Олімпійських ігор сучасності.
2. Діяльність П'єра де Кубертена

Література [9,12,18-19]

1. Відродження Олімпійських ігор сучасності.

Більш ніж тисячі років руїни Олімпії так і залишалися недоторканими.

Тільки у 1824 році англійський археолог лорд Станхоф приступив до перших серйозних розкопок на берегах Алфея і намалював план Олімпії, якою вона була в античні часи. А ще раніше, в 1707 році, чернець-бенедиктинець француз Дон Бернар де Монфокон у своїй книзі «Палеографія Греції» ратував за розкопки олімпійського містечка. По іронії долі людина церкви стала новим відкривачем Олімпії – місця, яке п'ятнадцять століть назад було засуджено церквою.

У 1793 році з пропозицією відродити олімпізм виступив один з засновників німецької гімнастичної школи Іоган Гутс – Мутс (1759-1839 р.р.). Але він не знайшов підтримки. Через 59 років ідея Олімпійських Ігор була винесена на широку публіку, у вигляді лекції під назвою «Олімпія». Її було прочитано 10 січня 1852 року іншим німецьким гімнастом – Ернстом Курціусом у Берліні. Кайзер Німеччини Фрідріх-Вільгельм IV, що слухав цю лекцію, заявив: - Ця людина так переконливо говорила, що мені схотілося встати посеред вулиці з куклем для добровільних пожертвувань у руках. Перші спроби відродити Олімпійські Ігри були здійснені в середині 19

сторіччя в Греції. У 1859, 1870, 1889 роках в Афінах влаштовувались змагання з бігу, стрибків, метання, гімнастики тощо, в яких брали участь грецькі атлети. Але всі ці ігри мали регіональний характер і великого поширення не набули. Спроби проводити змагання на кшталт Олімпійських ігор — панелінські Ігри як суто грецькі (1759, 1770, 1875, 1889) успіху не мали.

Олімпійські ігри- міжнародні спортивні змагання, які проводяться кожні чотири роки під егідою Міжнародного олімпійського комітету. Види спорту, які входять до програми Олімпійських ігор називаються олімпійськими. Переможці змагань отримують довічне звання олімпійського чемпіона. Олімпійські ігри діляться на літні й зимові.

I Олімпійські Ігри сучасності проходять в 1896 році в Афінах - єдиному місті Європи, що має стадіон. Участь приймають Австралія, Австрія, Болгарія, Великобританія, Угорщина, Німеччина, Данія, США, Франція, Швейцарія й Швеція.

Марафон - 2386 років тому грек - знаменитий воїн Фідіппід починав цей біг. Стартував і марафон. Учасників за день завезли в це місто.

На жаль, українських спортсменів не було серед учасників олімпійських змагань на Іграх I Олімпіади 1896 р. в Афінах. Група спортсменів з Одеського спортивного союзу, як повідомило тоді Північне телеграфне агентство, відправилася до столиці Греції, однак через нестачу коштів вони дісталися лише до Константинополя. Є достовірні підтвердження того, що під час проведення у 1896 р. Ігор I Олімпіади в Афінах там побував киянин Микола Ріттер, який на той час досяг непоганих результатів у ряді видів спорту (стрільбі, боротьбі та фехтуванні). До Греції він поїхав не як представник Росії, а самостійно. В Афінах Ріттер брав участь у деяких пробних змаганнях - зі стрільби по рухомій мішені та з боротьби, однак з якихось причин, не відображених у вітчизняній спортивній історіографії, не був учасником офіційних змагань перших Олімпійських ігор. М. Ріттер залишив для сучасників і нащадків свої журналістські публікації (зокрема, у газеті "Кієвлянин"), де описав різні олімпійські змагання та інші події, що відбувалися в Афінах у 1896 р.

Повернувшись додому у Київ, він активно пропагував олімпійський рух та ідеали олімпізму в газетних статтях, виступаючи з доповідями та лекціями. У 1897 р. Микола Ріттер був одним із учасників II Олімпійського конгресу, що проходив у французькому місті Гавр, присвяченого проблемам педагогіки, гігієни, історії фізичних вправ та інших наукових дисциплін, що належали до фізичного виховання та спорту. У подальшому Ріттер жив у Петербурзі, де входив до числа учасників атлетичного товариства, очолюваного графом Г.І. Рибоп'єром.

У неофіційному заліку місця на перших Олімпійських іграх розподілилися в такий спосіб:

М	Країна	Медалі
---	--------	--------

місце		Золоті	Срібні	Бронзові
1	Греція	10	19	17
2	США	11	7	1
3	Германія	7	5	2
4	Франція	5	4	2
5	Великобританія	3	3	1

II Олімпійські Ігри

Як відомо, місце проведення II Олімпіади було визначено на установчому конгресі МОК в 1894 році в знак визнання заслуг П'єра де Кубертена. Це Париж, 1900 рік.

Організатори Олімпійський Ігор зіткнулися з великими труднощами. У цей час у Парижу проводилася Третя Всесвітня виставка. Тому проведення двох грандіозних заходів викликало великі труднощі в організаторів. Дотепер точно не визначений день відкриття Олімпійських Ігор - 14 або 20 травня. Так само точно не можуть назвати дату закриття Олімпійських Ігор - приблизно 28 жовтня. Точно не можуть сказати скільки по програмі ігор провели змагання. На турнір по фехтуванню з'їхалися в основному аматори, але для більшої видовищності дозволили брати участь і вчителів «маестро», тобто професіоналам. Зрозуміло, повну перемогу одержали «маестро» із Франції й Італії.

Невідомо, хто переміг у четвірках з кермовим в академічному веслуванні. Тому що проводилося два заїзди - в одному перемогли німці, в іншому голландці.

Лише через 12 років вручили медаль переможцеві марафонської дистанції Мішелью Теато - не знали точно, якої довжини дистанція була прокладена в Булонському лісі.

Метальникам молота заважали верхівки дерев - якщо молот чіплявся за гілки результат не зараховувався, а друга спроба не дозволялася.

Героєм Олімпійських Ігор був американець Крайцлен, що завоював 4 золоті медалі в бігу на 60, 110 і 200 м з бар'єрами, а також у стрибках у довжину.

Ніде в офіційних джерелах не згадується про участь спортсменів з Росії.

У Росії був організований збір коштів для поїздки спортсменів на Олімпіаду, але, мабуть, цих коштів не вистачило.

Підсумки II Олімпійських Ігор:

місце	М	Країна	Медалі		
			Золоті	Срібні	Бронзові

1	Франція	26	36	33
2	США	20	15	16
3	Великобританія	17	8	12
4	Бельгія	5	6	3
5	Швейцарія	5	3	1
6	Германія	4	2	2
7	Данія	2	3	2

III Олімпійські ігри проходили в Сент-Луїсі 1 липня - 29 жовтня 1904 року. Брало участь 625 спортсменів з 12 країн. Були розіграні 103 комплекти медалей в 17 видах спорту.

Ці Олімпійські Ігри також проходили одночасно із Всесвітньою виставкою, що негативно позначилося на Олімпійських іграх. У зв'язку з дорогим проїздом через океан не всі країни приїхали на Олімпійські Ігри, хоча організаційний комітет збирався спеціально надіслати кораблі для європейських спортсменів.

Американські газети писали, що з 390 спортсменів, відзначених нагород на Олімпійських Іграх у Сент-Луїсі, 211 були американцями.

Рен Юрі виграв 3 види стрибків. Його результат у стрибках у висоту з місця був не набагато нижче, ніж в інших у стрибках з розбігу.

Казус відбувся з американцем Фредом Лоренцем у марафонському бігу. Він увесь час біг у лідируючій групі, ногу схопила судорога. Вболівальник підібрав його в машину й за 8 кілометрів до фінішу висадив. Фред прибіг на стадіон, і його нагородили золотою медаллю. Але через півгодини прибігли інші учасники, і обман був розкритий.

Японець Масао Фудзі застосував свій спосіб стрибків із жердиною. Поставивши жердину в ящику упору, спортсмен швидко піднімався на нього, як на дерево, а потім, відштовхнувшись від жердини, перелітав через планку. Його попросили повторити спробу більш звичним способом, але він відмовився, посилаючись на нечесність у правилах змагань. Після цього федерація легкої атлетики внесла відповідні корективи - стрибати із жердиною не змінюючи хвата рук і не переміщаючись на жердині.

Якщо в Парижу в змаганнях брали участь 2 жінки, то в Америці їх було вже 8, і всі американки.

Місце	Країна	Медалі		
		Золоті	Срібні	Бронзові
1	США	70	75	64
2	Германія	4	4	5
3	Куба	5	2	3
4	Канада	4	1	-

5	Угорщина	2	1	1
6	Австралія	1	1	1

IV Олімпійські Ігри. Лондон (Великобританія), 27 серпня - 29 жовтня 1908 року, 2034 спортсмена з 22 країн, 106 комплектів нагород в 23 видах спорту.

Ці ігри повинні були проходити в Італії, але відбулося непередбачене виверження Везувію. За короткий строк в Англії був побудований стадіон на 100000 глядачів, навколо якого проклали трасу для легкоатлетів і велосипедистів. Спорудили плавальний басейн із довжиною доріжок 100 м і шириною 15 метрів. Англіїці завчасно розіслали програми й правила змагань. Вони вперше запропонували проводити ритуали відкриття й закриття Ігор.

Збірна Великобританії виступала у складі 710 чоловік. Взяли участь і 8 спортсменів з Росії. Це Микола Панін - переможець у фігурному катанні. Борці Орлів і Петров - обидва дійшли до фіналу й отримали по срібній медалі. Борці Дьомін і Замотін. Легкоатлети Лінд, Петровський, велосипедист Мартінсон (не потрапили навіть у десятку).

Знову на легкоатлетичних доріжках не було рівних американцям. Вони встановили 13 олімпійських рекордів.

6 медалей завоював на попередніх Олімпіадах Рей Юрі. І на цій він був першим у стрибках у довжину й висоту з місця. Усього 8 золотих медалей на трьох Олімпіадах за 12 років.

Дві золоті медалі вручили в стрибках із шестом двом американцям, що показали однаковий результат - 3 м 71 см.

Знову не обійшлося без драм на марафонській дистанції. Завзяту боротьбу вели два найсильніших марафонця світу - Чарлз Хефферсон - африканець, і кондитер з Італії Дорандо Пієтрі. За 6 кілометрів до фінішу сили залишають Хефферсона, він падає, встає й повільно продовжує рухатися. У цей час відсталий на цілий кілометр італієць знаходить у собі сили для прискорення й виривається вперед. З'явившись на стадіоні під ревіння трибун, він робить декілька незрозумілих рухів: у нього заплітаються ноги, рухи неконтрольовані й він не потрапляє у фінішний створ, але йому допомагають преса, судді, лікарі. І все-таки, коли він побачив, що до фінішу наближається американський марафонець Джонні Хейс, італієць знайшов у собі сили перетнути лінію фінішу, щоправда, не без сторонньої допомоги. Судді позбавляють його нагороди - стадіон в обуренні, але судді залишаються непохитні. Нагороджують американця.

З цього моменту стає крилатою фраза американського єпископа, сказана на честь Пієтрі: «На Олімпіаді головне не перемога, а участь», і її не один раз повторював П'єр де Кубертен.

М	Країна	Медалі
---	--------	--------

ісце		Золоті	Срібні	Бронзо ві
1	Великобританія	56	50	39
2	США	23	12	12
3	Швеція	8	6	11
4	Германія	3	5	4
5	Канада	3	3	7
6	Угорщина	3	4	2
7	Бельгія	2	5	2
8	Норвегія	2	3	3
9	Італія	2	2	-
14	... Росія	1	2	2

V Олімпійські Ігри, Стокгольм (Швеція), 1912 рік. 2547 учасників з 28 країн, 197 комплектів нагород по 16 видам спорту.

Заявку на проведення Олімпійських Ігор Швеція написала ще в 1904 році. Вилучивши з програми всі ігрові види, окрім футболу і тенісу. Шведи запропонували учасникам прийняти старту в таких видах програми, як: пентатлон, декатлон, кінний спорт, плавання на 100 м для чоловіків і жінок, стрибки у воду для жінок.

Спортсмени з Росії прибули до Стокгольма на океанському пароплаві «Бірма», зафрахтованому в Східно-азіатському пароплавному товаристві. На ньому вони і проживали (не вистачило грошей, не були своєчасно оформлені візи і паспорти). Це був перший офіційний виїзд російських спортсменів на Олімпіаду.

Цікаво проходили змагання з боротьби. По положенню, кожна сутичка повинна була продовжуватися не більше години, але у фіналі і півфіналі боролися до перемоги. Після 10 годин боротьби в півфіналі, наш багатир

М. Клейн був тут же викликаний на килим для фінальної зустрічі з шведом К. Юхансоном, що відпочивав більше доби. Представник Росії генерал Військов подав офіційний протест, але він не був навіть розглянутий. Наш борець відмовився від боротьби і золота медаль була віддана шведу, а Клейн нагороджений сріблом.

2 медалі одержали російські стрілки. Третім в стрілянині по голубах, що підкидаються, був спортсмен з Росії, він уразив 91 мішень. Наша яхта «Галлія-2» завоювала третє місце.

У стрільбі з однозарядних дуельних пістолетів наша команда з чотирьох чоловік не зробила жодного промаху, хоча йшов сильний дощ і краплі води висіли на мушках. Після наших спортсменів стріляють шведи і займають перше місце, а наші одержують срібні медалі. Судді знайшли у росіян 2 косих кулі.

Драма розігралася у фіналі бігу на 5 000 метрів. Всі чекали захоплюючої боротьби між фіном Ханнесом Колехмайненом і французом Жаном Буеном. Фін перед цим виграв 10 000 м, встановивши новий олімпійський рекорд. А французу належали 2 світових рекорди на тій і іншій дистанціях.

Всю дистанцію попереду йшов Буен, лише на останньому крузі Колехмайнен виходить вперед. Але не надовго. 17 разів спортсмени обходять один одного перед самим фінішем. І лише кидок на стрічку приносить перемогу фінському спортсмену – світовий рекорд покращують відразу на 30 с.

V Олімпійські ігри виявилися могутнім поштовхом для розвитку спорту в Росії.

Місце	Країна	Медалі		
		Золоті	Срібні	Бронзові
1	Швеція	24	24	16
2	США	23	19	19
3	Великобританія	10	15	16
4	Німеччина	5	13	7
5	Франція	7	4	3
...				
1 5-16	Росія	-	2	2

Примітка . Дані про кількість країн - учасниць і спортсменів на Олімпійських іграх приводяться по офіційному виданню Міжнародного олімпійського комітету (Le Mouvement Olympique . – Lausanne, 1984.)

2. Життя та діяльність П. де Кубертена.

Відродженню сучасних Олімпійських ігор світ зобов'язаний у першу чергу енергії і наполегливості — історика, літератора, педагога, соціолога, барона П'єра де Кубертена.

П. Кубертен народився 1 січня 1863 р. у Парижі в родині живописця з древнього роду Фреда де Кубертена. У дитинстві він любив їздити верхи, займався фехтуванням, веслуванням. У дванадцятирічному віці він прочитав книгу «Шкільні роки Тома Брауна», зміст якої і викликав у нього глибокий інтерес до фізичного виховання. Ще будучи дитиною, Кубертен разом з батьками побував в Італії, Німеччині, Австрії, Швейцарії. У юнацькому віці кілька разів відвідав Англію, де величезний вплив на Кубертена зробила філософія Томаса Арнольда — одного з пропагандистів англійської школи фізичного виховання. Навчався в одному з паризьких ліцеїв, після закінчення якого поступив у Паризький університет, де одержав звання бакалавра

мистецтв, науки і права. Далі Кубертен продовжив освіту у Вільній школі політичних наук у Парижі, познайомився з французькою філософією, історією англійської освіти. Значний вплив на нього справили професор гуманітарних наук і риторики Карон, що викладав грецьку мову, історію Древньої Греції і Римської імперії.

Безсумнівно політичні події, що відбувалися в Європі, і в першу чергу поразка Франції у війні з Пруссією, вплинули на виховання і погляди Кубертена. Це був період заходу Франції як великої держави. Німецька нація виходила на світову арену. Її система освіти виявилася кращою.

Американський літописець Олімпійських ігор Білл Генрі (1981) так описує цей період у житті Кубертена: «Час, коли юний Кубертен надихнувся ідеєю відродження Олімпійських ігор, було післявоєнним. Франція програла війну 1870 р. Німеччині. Як і багато інших молодих французів, він починав життя розчарованим, незадоволений тими можливостями, що відкривалися перед ним».

Це була, незважаючи на маленький ріст, людина великої енергії, з ясною і чіткою мовою і сміливими проектами. Так багато сучасників характеризували Кубертена.

Молодий Кубертен бачив шлях звеличування Франції у всеохоплюючій освіті, у розвитку кращих людських якостей французів. Тому, як відзначає Б. Генрі, Кубертен і звернув свою увагу на Великобританію, що продовжувала стояти на чолі величезної імперії. І він задався метою вивчити рушійні сили англійського суспільства, і насамперед педагогічну спадщину Т. Арнольда, що зробив вирішальний вплив на формування його філософських концепцій.

П'єр де Кубертен у 1886—1887 р. опублікував ряд статей із проблем фізичного виховання, де на відміну від багатьох своїх сучасників призивав не копіювати закордонний спорт, а створювати на його основі щось нове, наприклад, відмовитися від воєнізованого виховання молоді на основі німецької гімнастики.

Уряд Франції, стурбований фізичним станом нації в 70-х роках минулого століття ввів обов'язкові гімнастичні програми в школах, орієнтуючись в основному на німецький досвід. Реформатори ждали від уряду більш серйозного удосконалення системи виховання, спираючись на досягнення різних країн. Кубертену було доручено вивчити структуру освіти в передових країнах і розробити рекомендації з удосконалення французької системи виховання. Кубертен виконав це завдання і вніс рекомендації щодо кардинальної зміни системи освіти і виховання.

Основним резервом удосконалення системи виховання молоді у Франції Кубертен вважав обов'язковий перегляд відношення до фізичного виховання як найважливішого фактору зміцнення здоров'я нації. Він відмовився від німецької системи фізичного виховання як зайвої грубої і воєнізованої, а рекомендував перейти на удосконалений варіант англійської системи, орієнтованої на ігри і рекреаційні види діяльності.

Завдяки глибокому вивченню впливу рухової активності і спорту на здоров'я, культуру, освіту і виховання людей у різних країнах Кубертен сформував своє власне відношення до спорту не тільки як до засобу виховання й освіти, але і як фактору розвитку міжнародного співробітництва, зміцнення світу і взаєморозуміння між народами. Формуванню такого відношення до спорту Кубертену допомогло не тільки вивчення стану фізичного виховання і спорту кінця XIX в., але й історичні дослідження розвитку систем фізичного виховання і спорту в різних країнах. Найбільш близькими і співзвучними уявленням Кубертена про місце спорту в суспільстві були погляди древніх греків, реалізовані в їхній системі виховання, різних спортивних змаганнях, найбільш яскравими з яких були Ігри давньогрецьких Олімпіад.

П'єр де Кубертен запропонував французькому уряду свою олімпійську ідею, першим кроком у реалізації якої повинне було стати розгортання широкої системи міжнародних змагань як основи для розширення міжнародного співробітництва, протидії розбрату між країнами. Однак заклики Кубертена були холодно зустрінуті у Франції і йому довелося відстоювати і пропагувати свої ідеї в інших країнах Європи і США.

Проект Кубертена, в основі якого було відродження Олімпійських ігор, виявився привабливим і прийнятним для багатьох національних спортивних федерацій, що прагнули до встановлення впливу на розвиток окремих видів спорту, а також для державних органів, зацікавлених у додатковому механізмі вираження державної політики і підвищення національного престижу.

За словами самого Кубертена, його кампанія за відродження Олімпійських ігор почалася 30 серпня 1887 р. після опублікування статті, у якій він звернув увагу французів на необхідність більш різнобічної фізичної підготовки дітей у школах і оголосив про створення Ліги фізичного виховання. У 1888 р. Кубертен видає книгу «Виховання в Англії», а через рік «Англійське виховання у Франції», у яких ділиться своїми задумами.

1 липня 1888 р. на засіданні Комітету з впровадженню фізичних вправ, створеного в Міністерстві освіти Франції, Кубертен виклав основні принципи ідеї відродження Олімпійських ігор, що одержала схвалення, але не більше, тому що роль цього Комітету була по суті тільки в створенні основ олімпійського руху.

У роботі «Кампанія, що тривала 21 рік» (1908) Кубертен так описує свою ідею: «Ніщо в древній історії не будило в мені стільки думок як Олімпія.як з думок про ці руїни в мене виникла ідея відродження Олімпійських ігор, я мріяв про відновлення руїн самого міста, у його колишніх розмірах і обрисах. Німеччина відшукала руїни Олімпії; чому б, подумав я, Франції не відновити її колишню славу? До цього проекту не менш блискучого, але більш практичного і плідного відродження самих Олімпійських ігор уже недалеко; пробіла година спортивного інтернаціоналізму, покликаного зіграти свою роль в усьому світі».

Людина діяльна, що володіє неабиякими організаторськими здібностями, Кубертен врахував невдалий досвід греків у проведенні змагань 1859—1889 р. і вирішив залучити до організації відродження Олімпійських ігор видних спортивних діячів ряду країн, щоб із самого початку додати олімпійському руху міжнародний характер. З цією метою в 1889—1890 р. він веде велике листування з фахівцями різних країн, організовує ряд міжнародних змагань з різних видів спорту, робить ділові поїздки в США і Великобританію. Кубертен уперше відвідав США в 1889 р. як учасник науково-практичної конференції з фізичного тренування, після чого в 1890 р. він організував у Парижі Міжнародний науковий конгрес аналогічного змісту. Замітки про цей конгрес підвищили популярність Кубертена і дозволили йому установити тісні зв'язки зі спортивними організаціями Англії і Північної Америки. У цей же час створюється Союз спортивних товариств Франції, першим генеральним секретарем якого був обраний Кубертен.

У 1892 р. на асамблеї Союзу, що проходила у великому залі Сорбонського університету відбулася історична дискусія про спорт. Кубертен виступив з доповіддю «Фізичні вправи в сучасному світі». Це був власне кажучи його перший крок до інтернаціоналізації спорту, його перша публічна пропозиція про відродження Олімпійських ігор. У заключній частині своєї доповіді Кубертен сказав: «Є люди, що говорять про усунення війни. Ті, хто вважає цих людей мрійниками, неправі. Але є й інші, котрі говорять про прогресивне скорочення шансів на її виникнення, і я не бачу в цьому утопії зовсім. Зрозуміло, що телеграф, залізниці, телефон, проведені наукові конгреси і виставки зробили для світу більше, ніж усі договори і дипломатичні угоди. І я думаю, що спорт зробить ще більше. Ті, хто бачив, як 30 000 чоловік тупотять незважаючи на дощ, щоб побачити футбольний матч, знають, що я не перебільшую. Давайте експортувати наших бігунів і наших фехтувальників: це буде вільна торгівля майбутнього. Коли цей день прийде, увійде в звичаї старої Європи, прогрес у питанні світу одержить могутній, новий імпульс ... Усе це приведе нас до того, що ми називаємо другою частиною нашої програми. Я сподіваюся, що ви будете допомагати нам у майбутньому також, як допомогли й у минулому, щоб здійснити цей новий проект. Я маю на увазі, що відповідно до сучасного життя ми відродимо великий і прекрасний інститут — Олімпійські ігри».

Відвідування США і Великобританії дозволило Кубертену знайти активних прихильників відродження Олімпійських ігор в особі доктора Вільяма Пені Брукса, засновника Олімпійського товариства Мач Венлок (1890) і Національної олімпійської асоціації (1895), Вільяма Слоена — професора політичних наук у Принстоні, який користувався великим авторитетом в університетських колах, що керували розвитком спорту в Америці, а також Чарльза Герберта — переможця багатьох великих змагань 70-х років минулого сторіччя з бігу і веслування, надалі великого організатора спорту, поборника олімпійської ідеї і створення міжнародних федерацій (O. Anthony, 1994).

Йдучи до своєї мети, Кубертен активно займався і практичними справами. У жовтні 1892 р. він запросив у Францію команду англійських веслярів (англійці в той час мали першість в гребному спорті). Потім Кубертен приступив до підготовки французьких спортсменів до гребної регати в Хенлі (1893 р.). В Франції було три окремих товариства, що займалися гребним спортом. Виникло багато організаційних питань: кого запросити в збірну команду, хто буде оплачувати витрати, які витрати підлягають оплаті, хто є «аматором»? У статутах двох французьких товариств дозволялося одержувати грошові призи. Але Кубертену довелося прикласти багато зусиль, щоб переконати прийняти англійські правила, що забороняли одержання грошових призів, тому що веслування в Англії було спортом, що належало більш забезпеченим прошаркам суспільства. Виникло запитання: чи приймуть в Англії усю французьку команду? Адже англійці не допускали до змагань не тільки тих, хто одержував грошові призи, але і тих, хто був вихідцем з робітничого середовища. Завдяки зусиллям Кубертена англійці поступилися, щоб не ускладнювати майбутніх англо-французьких спортивних зв'язків. Протягом 1890—1892 р. Кубертен і його сподвижники активно займалися впровадженням фізичного виховання у французьких школах.

У період з 1891 по 1894 р. на основі сформованого англо-американсько-французького союзу Кубертен розширив спортивний обмін і поширення ідеї відродження Олімпійських ігор. Він провів безліч зустрічей, пропагуючи свої ідеї і збільшуючи число їхніх прихильників. Наприклад, перед однією з таких зустрічей, що відбулася в січні 1894 р. за кілька місяців до установчого Конгресу в Парижі в Сорбонському університеті, Кубертен розіслав циркуляр, у якому говорилося: «Насамперед нам необхідно зберегти в спорті принципи шляхетності і лицарства, що панували в ньому колись, для того, щоб він продовжував відігравати важливу роль у вихованні людей нашого часу, як це було в Древній Греції. Недосконалість людської природи завжди прагнула перетворити олімпійського спортсмена в оплачуваного гладіатора. Однак ці два підходи несумісні. Нам варто вибирати... Реформа необхідна і нам варто обговорити її, перш ніж прийняти. Існують компроміси і протиріччя в аматорських правилах, що мають бути розглянуті на цьому Конгресі. І останнє питання порядку денного: прохання санкціонувати, якщо не реалізувати, хоча б підготовку міжнародної угоди з відродження Олімпійських ігор у сучасних умовах, щоб кожні 4 роки представники спорту усього світу збиралися разом і щоб дух міжнародної ввічливості був досягнутий завдяки лицарським і мирним двобоям».

Як відзначає американський історик Дж. Лукас, після Асамблеї Союзу спортивних товариств Франції в 1892 р. Кубертен остаточно переконався в необхідності розвитку олімпійської ідеї не в національному, а в міжнародному масштабі. За допомогою англійського й американського атлетичних союзів Кубертен створює Комітет із підготовки до скликання установчого конгресу.

У 1890-і роки Кубертен близько зійшовся з домініканським священиком Генрі Мартіном Дідоном (1840—1900), що в останні роки свого життя очолював домініканський ліцей у Парижеві. У цьому ліцеї вони спільно випробували різні спортивні програми. Саме над входом у цей ліцей можна було прочитати латинське виречення «Швидше. Вище. Сильніше». У книзі «Моральний вплив атлетичного спорту» (1897) Кубертен поміняв порядок слів «Сильніше» і «Вище».

Процесу відродження Олімпійських ігор і створення МОК сприяв цілий ряд факторів, серед яких варто назвати бурхливий розвиток зв'язку і транспорту, що полегшили обмін матеріальними і духовними цінностями між народами, проведення всесвітніх промислових і торгових ярмарків, конференцій, виникнення міжнародних організацій, включаючи і спортивні.

П'єр де Кубертен розумів, що на початку 1890-х років у світі з'явилися об'єктивні передумови, що сприяють відродженню Олімпійських ігор. «XIX століття було свідком того, що всюди пробуджується інтерес до фізичних вправ: на початку сторіччя — у Німеччині, Швеції, у 50-х — в Англії, наприкінці XIX в. — у США і Франції. У той же час великі відкриття — залізниця і телеграф скоротили відстані, і люди почали жити по новому; раси проникнули одна в одну, краще пізнали одна одну, і кожний з них захотілося порівняти себе з іншими», — писав Кубертен у своїй праці «Олімпійські ігри 776 р. до н.е. — 1896 р.»

У 1894 р. на скликаному з ініціативи Кубертена I Міжнародному спортивному конгресі в Парижі представники 12 країн прийняли його пропозицію про регулярне проведення, починаючи з 1896 р., Олімпійських ігор, про створення МОК і про утвердження розробленої ним Олімпійської хартії — зводу основних правил і положень олімпійського руху. На цьому конгресі Кубертен був обраний генеральним секретарем МОК.

Після успішного закінчення Ігор Олімпіади в Греції в грецькій пресі з'явилися звертання видати закон про постійне проведення Олімпійських ігор у Греції. Однак МОК був категорично проти, заявивши, що Олімпіади повинні бути винятково демократичними і міжнародними. Тому другі Ігри відбулися в Парижі, а президентом МОК став француз Кубертен. Наступні Ігри повинні були відбутися в США і на посаду нового президента планувався американський професор У.М. Слоен. Однак він відмовився і вніс пропозицію, щоб президентом залишився Кубертен як засновник олімпійського руху сучасності. П. Кубертен був переобраний, а порядок обрання нового президента кожні чотири роки був відмінений.

П. Кубертен не тільки зіграв важливу роль у становленні сучасного олімпійського руху, але і брав безпосередню участь у підготовці і проведенні Олімпійських ігор 1896—1924 р.

Президент МОК Е. Брендедж говорив про Кубертена: «Барон де Кубертен був педагогом і вихователем, ідеалістом, що схопився за свою ідею з фанатичним жаром. Він заслуговує похвали і поваги за заснування сучасного олімпійського руху». Однак це висловлювання різко звужує

заслуги П. Кубертена. Протягом XIX в. було багато спроб, у тому числі й в області спорту, організувати різні рухи, в основі яких лежали гуманні принципи. Однак не багатьом з цих рухів була уготована така славна історія як олімпійському руху. Не багато з них зуміли устояти перед труднощами і протиріччями, які зумів витримати сучасний олімпійський спорт. І віддаючи належне привабливості ідей олімпізму, популярності різних видів спорту і спортивних змагань, варто знати і пам'ятати, що найскладніший і суперечливий етап становлення, етап протягом якого існування олімпійського руху не один раз було під загрозою, сучасний олімпійський спорт пройшов під керівництвом президента МОК П'єра де Кубертена, що очолював цю організацію до 1925 р.

Романтизм і ідеалізм Кубертена не перешкодив йому з дивною практичністю і завзятістю, гнучкістю і терпінням не тільки заснувати олімпійський рух нашого часу, але і провести його через іспити і потрясіння більш ніж трьох десятиліть сучасної історії.

Погляди Кубертена на олімпійський спорт, його ідеали і функції найбільше повно проявилися в написаній їм «Оді спорту».

Приведемо кілька висловлень Кубертена, що досить точно визначають його діяльність на посаді президента МОК: «Навіщо я віродив Олімпійські ігри? Щоб облагородити і зміцнити спорт, забезпечити його незалежність і розвиток і, тим самим, допомогти краще виконати свою виховну роль, покладену на нього сучасним світом. Щоб прославити окремого спортсмена, чия м'язова сила необхідна для суспільства, і чия відвага необхідна для збереження загального духу змагань»; «Олімпізм — не система, а стан духу. Він може мати безліч видів вираження і ніяка окрема чи раса епоха не можуть стверджувати про встановлення монополії на нього»; «Міжнародний олімпійський комітет ніколи не примушував до свого визнання, а завжди діяв за допомогою переконання; він спонтанно відмовлявся від ідеї втручання в технічні питання і був радий вести спортсмена до однієї і тієї ж моральної мети, незалежно від того яким видом спорту він займався»; «Давайте об'єднаємося проти тих, чії дії свідомо чи неусвідомлено, прямо чи побічно, загрожують скомпрометувати спорт. Ми хочемо, щоб він залишався дійсною школою холоднокривності, доброї сили і досконалої чесності».

На думку американського дослідника Дж. Лукаса, автора книги «Сучасні Олімпійські ігри» (1980), якщо все написане Кубертенем об'єднати, то буде твір з 25 томів. Він писав на різні теми, починаючи від спортивної історії, соціології і філософії, кінчаючи археологією і політикою. Найбільш продуктивними були 1900 - 1914 р., коли були видані його роботи з аналізу Олімпійських ігор, «Психологія спорту», «Нові форми фізичного виховання», «Французьке утворення», «Шекспір і Віктор Гюго», «Оголення і спорт», «Модель університету», «Коментарі з давньогрецького спорту», «Чому я віродив Олімпійські ігри» і ін. Були написані ним і кілька підручників — «Франція з 1814 р.» (1900), «Освіта юних у XX в.» (1913), «Нариси з спортивної психології» (1913), «Спортивна педагогіка» (1919), «Всесвітня

історія» (4 тому, 1926). У 1931 р. він видав «Олімпійські мемуари». Це була його друга автобіографічна книга. Перша вийшла в 1909 р. З 1901 по 1914 р. він видавав щомісячний журнал «Рев'ю олімпік».

У 1918 р. Кубертен переїхав жити у Швейцарію. 28 травня 1925 р. він офіційно підтвердив свій намір піти у відставку.

37 років Кубертен прожив у дев'ятнадцятому столітті і рівно стільки ж у двадцятому. Умер він у 1937 р., похований у Лозанні. Його серце, за бажанням самого Кубертена, поховане в Олімпії.

Висновки

Розвиток гімнастики, спорту та ігор в національному і міжнародному масштабах, виникнення національних спортивних клубів, ліг та союзів, міжнародних спортивних об'єднань, проведення національних та міжнародних змагань, пошуки нових форм і методів фізичного виховання – все це стає перед посилкою створення міжнародного спортивного та олімпійського руху. Ці об'єктивні умови дають можливість П'єру де Кубертену висловити і обґрунтувати ідею створення Міжнародного олімпійського комітету, проведення Олімпійських ігор, організації національних олімпійських комітетів.

Проведення Олімпійських ігор і олімпійських конгресів має велике значення для розвитку спорту у світі, посилення його соціального значення.

Питання для самопідготовки

1. Визначити, що сприяло відродженню Олімпійських ігор сучасності.
2. Визначити, який вклад вніс П'єр де Кубертен у відродження Олімпійських ігор сучасності.
3. Дати загальну характеристику першого періоду Ігор Олімпіад (1896 – 1912р.р.).
4. Охарактеризувати I Олімпійські ігри сучасності.
5. Охарактеризувати II III Олімпійські ігри сучасності.
6. Охарактеризувати III Олімпійські ігри сучасності.
7. Охарактеризувати IV Олімпійські ігри сучасності.
8. Охарактеризувати V Олімпійські ігри сучасності.

Лекція 9

Тема 2.3. ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ

План

1. Хронологія та аналіз Олімпійських ігор сучасності.
2. Діяльність Міжнародного Олімпійського Комітету та його президентів.
3. Олімпійська символіка та атрибутика.
4. “Ода спорту” та її гуманістична цінність.

5. Параолімпійські ігри та їх значення.

Література [2,4,15,19]

1. Хронологія та аналіз Олімпійських ігор сучасності

Періодизація ігор Олімпіад.

За столітню історію олімпійський спорт пройшов складний шлях розвитку і не відразу знайшов популярність і властиві йому нині риси і масштаби. Тому аналіз олімпійського руху сучасності вимагає його чіткої періодизації. Історики і соціологи по різному підходять до періодизації розвитку олімпійського спорту. Наприклад, пропонували періоди погоджувати з терміном діяльності президентів МОК (Л. Кун, 1982), під час розробки періодизації Олімпійських ігор орієнтуватися на роль олімпійського руху в житті світового співтовариства, його вплив і авторитет (О.Б. Суник, 1983). Пропонується також пов'язувати періоди розвитку олімпійського спорту з найбільшими історичними подіями, що кардинально вплинули на хід сучасної історії. Зокрема, В.В. Столбов (1989) історію міжнародного спортивного руху погоджує з трьома історичними періодами нинішнього сторіччя - до Першої світової війни, між Першою і Другою світовими війнами, після Другої світової війни.

На нашу думку, при визначенні періодів розвитку такого складного явища, як сучасний олімпійський спорт, не можна орієнтуватися на який-небудь один критерій, яким би значущим він не здавався. Необхідно враховувати сукупність факторів політичного, економічного і суто спортивного характеру, що роблять принциповий вплив на розвиток олімпійського руху на конкретному історичному етапі. При такому підході вимальовується нижчеподана періодизація Ігор Олімпіад сучасності:

Ігри Олімпіад

№	РІК	МІСТО	КРАЇНА
1	2	3	4
I.	1896	Афіни	Греція
II.	1900	Париж	Франція
III.	1904	Сент-Луїс	США
IV.	1912	Стокгольм	Швеція
V.	1916	Не відбулися	
VI.	1920	Антверпен	Бельгія
VII.	1924	Париж	Франція
VIII.	1928	Амстердам	Голландія
IX.	1932	Лос-Анджелес	США
X.	1936	Берлін	Німеччина
XI.	1940	Не відбулися	
XII.	1944	Не відбулися	
XIII.	1948	Лондон	Англія
XIV.	1952	Гельсінкі	Фінляндія
XV.	1956	Мельбурн	Австралія

- XVI. 1960 Рим Італія
- XVII. 1964 Токіо Японія
- XVIII. 1968 Мехіко Мексика
- XIX. 1972 Мюнхен ФРН
- XX. 1976 Монреаль Канада
- XXI. 1980 Москва СРСР
- XXII. 1984 Лос-Анджелес США
- XXIII. 1988 Сеул Південна Корея
- XXIV. 1992 Барселона Іспанія
- XXV. 1996 Атланта США
- XXVI. 2000 Сідней Австралія
- XXVII. 2004 Афіни Греція
- XXVIII. 2008 Пекін Китай

перший період - Ігри I-У Олімпіад (1896-1912 рр.); другий період - Ігри УІ-ХІУ Олімпіад (1920-1948 рр.); третій період - Ігри ХУ-ХХІУ Олімпіад (1952-1988 рр.); четвертий період - Ігри ХХУ і наступних Олімпіад (з 1992 р.).

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРШОГО ПЕРІОДУ ІГОР ОЛІМПІАД (1896-1912 рр.)

Перший період характеризується порівняно невеликою популярністю міжнародного олімпійського руху й Олімпійських ігор. Ідея їхнього проведення кожні чотири роки з труднощами пробивала собі дорогу. Не випадково МОК приурочував Олімпійські ігри до Всесвітніх промислових виставок 1900 р. у Парижі і 1904 р. у Сент-Луїсі. По суті з 625 учасників Ігор у Сент-Луїсі тільки 92 спортсмена представляли 11 країн, інші були американцями. Дана ситуація в якійсь мірі змінилася в Лондоні і Стокгольмі. Невдале проведення Ігор 1900 р. у Парижі і 1904 р. у Сент-Луїсі, що викликало різку критику міжнародної спортивної громадськості, відродило ідею проведення Ігор у Греції, що стала було вгасати. НОК Греції, підтримуваний Кубертенем, виступив з ініціативою проведення проміжних Ігор у 1906 р. для того, щоб дати новий стимул розвитку олімпійського руху. Ця ідея була підтримана в багатьох країнах. Кубертен також добре усвідомлював, що відродженням Іграм необхідний додатковий стимул на їхній історичній батьківщині і став діяльно підтримувати організаторів, серед яких своєю активністю виділявся технічний директор Ігор професор Іоанес Хрисафіс.

Ігри були проведені 22 квітня - 2 травня 1906 р. і залучили 884 учасники (у тому числі 7 жінок) з 20 країн, що було значно більше ніж на офіційних Іграх 1904 р. (625 учасників з 12 країн). Однак надалі проміжні ігри не проводилися.

Особливо варто зупинитися на Іграх V Олімпіади 1912 р. у Стокгольмі. Незважаючи на напружену обстановку в Європі, у них взяли участь 2541 спортсмен, у т.ч. 57 жінок, з 28 країн. Це була Олімпіада високих спортивних

результатів. У 20 видах легкої атлетики були встановлені олімпійські рекорди. Американець Дональд Ліппінкотт пробіг 100 м за 10,6 с. Багато оглядачів назвали ці Ігри “Олімпіадою Джима Торпа”, що переміг в легкоатлетичному п’ятиборстві і десятиборстві, але потім у 1913 р. був позбавлений золотих медалей за нібито порушення ним статусу спортсмена-аматора. Крім того, це була Олімпіада, у якій брав участь майбутній президент МОК Ейвері Брендедж.

Ні участь жінок в Іграх, ні проведення в цей період 14 сесій і 3 конгресів МОК, ні докладні статті П. Кубертена не змогли компенсувати недостатньо привабливу концепцію організації Ігор, програма яких була нестабільною і розтягнутою на кілька тижнів. Принцип єдності часу і дії античних Ігор не дотримувався. З багатьох видів спорту були відсутні єдині міжнародні правила. До того ж епоха, яка відходила, була смертельно заражена націоналізмом, несла із собою зростаючу політичну напругу.

Цей період розвитку олімпійського руху сучасності в цілому відіграв величезну роль у розвитку міжнародного спорту і спорту в різних країнах світу, підвищенню авторитету спорту як однієї з важливих сфер суспільної діяльності, розвитку масового спорту і фізичного виховання населення. Значною мірою під впливом олімпійського руху стали створюватися різні міжнародні об’єднання і національні організації, метою яких був розвиток спорту. Досить сказати, що в ці роки були створені такі найбільші об’єднання, як Міжнародна аматорська легкоатлетична федерація (ІААФ) - 1912 р., Міжнародна аматорська федерація плавання (ФІНА) - 1908 р., Міжнародна федерація футбольних асоціацій (ФІФА) - 1904 р., Міжнародна аматорська федерація боротьби (ФІЛА) - 1912 р. та ін.

У ці ж роки для олімпійських видів спорту були розроблені міжнародні правила змагань, введена реєстрація світових рекордів й інших спортивних досягнень, уніфіковані вимоги до спортивних споруд. Проведення Ігор Олімпіад, найбільших міжнародних і національних змагань стимулювали розвиток матеріальної бази спорту в різних країнах світу - будівництво стадіонів, гімнастичних залів, плавальних басейнів, стрілецьких тирів та інших споруд.

Почала інтенсивно розвиватися система підготовки спортсменів. Високорезультативний досвід підготовки спортсменів ставав загальним надбанням, досягнення різних національних шкіл спорту вивчалися в інших країнах, що сприяло удосконаленню спортивної техніки, підвищенню ефективності фізичної і тактичної підготовки.

Олімпійський спорт сучасності уже в роки першого періоду свого становлення перетворюється в арену співробітництва спортсменів, спеціалістів і аматорів спорту різних країн. Завдяки розвитку олімпійського спорту став виявлятися взаємний інтерес спортсменів, налагоджувалося співробітництво не тільки в області спорту, але й в інших сферах суспільної діяльності - культурі, науці й ін. Оформлення олімпійського спорту з організаційної і змістовної точок зору у вигляді постійно діючих

чотирирічних циклів - Олімпіад, а не окремих змагань, розділених чотирирічними тимчасовими проміжками, зробило процес міжнародного співробітництва в цій області безупинним, що має величезну об'єднувальну силу.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДРУГОГО ПЕРІОДУ ІГОР ОЛІМПІАД (1920-1948 рр.)

Цей період охоплює роки між Першою і Другою світовими війнами і перші три післявоєнні роки. Політичні, економічні і моральні потрясіння, що переживав світ у цей період XX сторіччя, прямим чином відбилися на олімпійському спорті. У цей період не проводилися Ігри XII і XIII Олімпіад, драматичні події склалися навколо Ігор берлінської Олімпіади 1936 р.

Саме у цей період в 1925 р. Кубертен подав у відставку.

20-ті роки характерні бажанням МОК враховувати політичну обстановку у світі. Німеччина не була допущена до участі в Олімпійських іграх 1920 і 1924 р. Німецьким спортсменам дозволили брати участь в Іграх тільки після того, як Німеччина вступила в Лігу Націй і міжнародні європейські організації. Хоча організатори Олімпійських ігор і засоби масової інформації постійно повторювали про їхню значимість у справі зміцнення міжнародного співробітництва, Ігри використовувалися певними колами і країнами для розпалення національного антагонізму. Політика МОК у цей період заслуговує серйозної критики. Важко пояснити, наприклад, факт обрання в 1938 р. третіх членів у МОК для Німеччини, Італії і Японії, що явно готувалися до розв'язання війни.

Апогеєм моральної кризи МОК стали Ігри XI Олімпіади 1936 р. у Берліні. Слід зазначити, що рішення про їхнє проведення в столиці Німеччини було прийнято на 29-ій сесії МОК у 1931 р., тобто до приходу нацистів до влади. 43 члена МОК проголосували "за", 16 - проти і 8 утрималися. Після захоплення влади Гітлером світова громадськість почала заперечувати правомірність організації Ігор у Берліні. Почалася боротьба між організаторами Ігор і МОК за гарантії дотримання Олімпійської хартії.

Спеціальна сесія МОК встановила факти численних безчинств і злочинів, чинених нацистами у відношенні спортсменів-євреїв. Однак в опублікованому в американській пресі попередньому висновку комісії стверджувалося, що Німеччина може організувати Олімпійські ігри, тому МОК на своїй сесії в Осло в 1935 р. прийняв рішення не змінювати місце проведення Ігор.

Олімпіада в Берліні стала тріумфом для негритянських спортсменів США і черговим ударом по расистських забобонах. Вони (10 чоловік) завоювали 6 золотих, 3 срібних і 2 бронзові медалі. Навіть перемога німецької команди в неофіційному загальнокомандному заліку не змогла затьмарити поразки расистської політики, яку проводила фашистська Німеччина.

Аналізуючи ситуацію, що склалася навколо Берлінських ігор, варто сказати, що МОК не зумів перешкодити гітлерівському режиму

використовувати Ігри Олімпіади, як і зимові Олімпійські ігри в Гарміш-Партенкірхені, у своїх політичних інтересах. Ще в 1933 р. Гітлер вказував на те, що Німеччина, з погляду зовнішньої політики, виявилася в дуже скрутному стані, а Олімпійські ігри і супутні їм культурні заходи повинні сприяти завоюванню авторитету у світі. Просто говорячи, було поставлено питання про використання авторитету олімпійського руху, його ідеалів, гасел для міжнародного визнання тоталітарної системи і відволікання уваги від агресивних намірів Німеччини.

Друга світова війна, що почалася в 1939 р., негативним чином позначилася на олімпійському спорті. МОК залишився без свого президента: Анрі де Байє-Латур втік в Америку з Бельгії, яка була окупована гітлерівською Німеччиною, де і вмер у 1942 р. Ігри Олімпіад не проводилися ні в 1940, ні в 1944 роках.

При всіх труднощах політичної ситуації тих років у світі і її негативному впливі на спорт, варто сказати, що цей період був інтенсивним з погляду удосконалення самого міжнародного олімпійського руху: його структури, організаційно-правових основ, відносин з державами, між МОК, НОК і федераціями й ін.

Завдяки діяльності МОК була впорядкована програма Ігор Олімпіад, порядок показових виступів, система нагороджень переможців. Уперше на Іграх 1920 р. пролунала олімпійська клятва, проголошена бельгійським фехтувальником В. Буаном, який згодом став президентом НОК Бельгії.

Під керівництвом МОК була розроблена система підготовки чергових Олімпійських ігор, почала впроваджуватися практика проведення тренувальних зборів і спільного поселення спортсменів в олімпійському селищі.

У цей період були спроби розчленувати Олімпійські ігри на самостійні напрямки за регіональними, статевими ознаками чи за професійною приналежністю.

На початку Другої світової війни керівництво справами МОК узяв на себе віце-президент швед Ю. Зигфрід Едстрем, що зробив після закінчення війни дуже багато чого для відродження олімпійського руху. Вже в серпні 1945 р. у Лондоні було проведено засідання виконкому МОК, на якому було надане право проведення зимових Олімпійських ігор 1948 р. Санкт-Моріцу, а літніх - Лондону. Це рішення було схвалено в 1946 р. на сесії МОК.

Серйозно оцінивши політичну ситуацію, що склалася після Другої світової війни, МОК почав активні кроки із залучення Радянського Союзу в міжнародний олімпійський рух. Представники СРСР були запрошені як спостерігачі на Ігри Олімпіади 1948 р. у Лондоні. Почався активний процес залучення радянських спортивних федерацій в міжнародні, а потім Олімпійського комітету СРСР - у Міжнародний олімпійський комітет.

Підсумок другого етапу розвитку олімпійського руху сучасності підвела сесія МОК, проведена в Хельсінкі в 1952 р. напередодні Ігор XV Олімпіади. Ю. Зигфрід Едстрем через похилий вік подав у відставку.

Президентом Міжнародного олімпійського комітету був обраний Ейвері Брендедж.

Важливим підсумком другого періоду стало удосконалення міжнародної олімпійської системи. Була суттєво реорганізована діяльність МОК, забезпечено реальне співробітництво МОК, НОК і Міжнародних спортивних федерацій, удосконалена система підготовки і проведення Олімпійських ігор, впорядкована програма змагань. Утворені міжнародні спортивні об'єднання з ряду олімпійських видів спорту - Міжнародний союз стрілецького спорту (УІТ) - 1921 р., Міжнародна федерація хокею (хокей на траві, ФІХ) - 1924 р., Міжнародна федерація лижного спорту (ФТС) - 1924 р., Міжнародна любительська федерація баскетболу (ФІБА) - 1932 р., Міжнародна любительська асоціація боксу (АІБА) - 1946 р. та ін.

Другий період розвитку олімпійського спорту попри всі його складнощі і протиріччя переконливо продемонстрував зростаючий авторитет міжнародного олімпійського руху, зацікавленість у його розвитку і використанні його результатів у різних країнах світу.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТРЕТЬОГО ПЕРІОДУ ІГОР ОЛІМПІАД (1952-1988 р.)

Цей період охоплює 40-річний часовий проміжок, для якого характерні як постійно діючі загальні тенденції, так і досить різкі переходи від одного стану олімпійського руху до іншого. Складність і суперечливість цього етапу розвитку олімпійського спорту торкнулися всіх його сторін - від суто політичних аспектів до спортивних, пов'язаних з олімпійською програмою і підсумками змагань на олімпійській арені. У ці роки, ще в більшій мірі ніж раніше, МОК став ареною великої політики. Основні проблеми і протиріччя, характерні для політичного життя світового співтовариства, безпосереднім чином відбивалися на діяльності МОК, МСФ, НОК.

Після виходу на олімпійську арену Радянського Союзу, інших соціалістичних країн відразу гостро постало питання про те, чи зможе олімпійський спорт стати ареною мирного співробітництва протилежних політичних систем, чи виявиться МОК здатним демонструвати свою діяльність, залучити у свій склад і організувати співробітництво представників капіталістичних, соціалістичних і держав, що розвиваються. Саме ця сфера відносин в олімпійському спорті значною мірою визначила його розвиток протягом усього третього періоду.

З початку 50-х років діяльність МОК постійно була пов'язана з врегулюванням суперечок і конфліктів, в основі яких були протиріччя політичного характеру. Так, наприклад, після утворення в 1949 р. Китайської Народної Республіки й утворення в 1950 р. НОК Китаю виникла проблема визнання цієї країни Міжнародним олімпійським комітетом. Не менш складна ситуація склалася з Кореєю і Німеччиною.

Негативний вплив політичних конфліктів на світовий олімпійський рух змусив МОК і МСФ 8 лютого на спільній нараді в Лозанні (Швейцарія) з питання "Спорт і політика" прийняти рішення: "МОК і міжнародні федерації

рішуче виступають проти будь-якого втручання в спорт за політичними, расовими і релігійними мотивами, і особливо проти такого втручання, що перешкоджає вільному обміну спортсменів і офіційних осіб.

Регіональні ігри, регіональні і світові першості повинні доручатися тільки тим країнам, відповідальні влади яких дають зобов'язання на вільний в'їзд спортсменів і офіційних осіб і організаційні комітети яких зобов'язуються направити запрошення усім, хто має право на участь у змаганнях.

Невиконання цих зобов'язань спричиняє подальші заходи з боку відповідної міжнародної федерації.

Ще одним іспитом для Міжнародного олімпійського комітету було протистояння апартеїду, що став державною політикою з 1948 р. у ПівденноАфриканському Союзі (з 1961 р. - Південно-Африканська Республіка; ПАР). Політика апартеїду в цій країні захопила і спорт. Апартеїд у спорті проявився у недопущенні “чорних” спортсменів до спортивної діяльності як серед професіоналів, так і серед аматорів.

Не менш складною проблемою політичного характеру, з якою постійно зіштовхувався олімпійський спорт на третьому етапі свого розвитку, були бойкоти Олімпійських ігор і окремі спроби і дії прямого використання Олімпійських ігор для досягнення політичних цілей. У знак протесту проти участі радянських військ в угорських подіях 1956 р. група країн (Нідерланди, Швеція, Іспанія й ін.) відмовилися від участі в Іграх XVI Олімпіади в Мельбурні. Радянська преса зберігала мовчання з цього приводу, однак у світі цей бойкот не залишився без уваги і розглядався як діюча акція протесту. Два найбільших бойкоти торкнулися Ігор XXII і XXIII Олімпіад у Москві і Лос- Анджелесі. Значна кількість країн (у тому числі США, Канада, ФРН, Італія й інші країни, що мають високі досягнення в спорті) відмовилися від участі в Московській Олімпіаді на знак протесту проти введення радянських військ в Афганістан. СРСР і країни, що його підтримували (всього 14 держав, у тому числі НДР, Угорщина, Болгарія й ін.), відповіли такою ж акцією, не прийнявши участі в Лос-Анджелеських Іграх.

Бойкот декількома країнами (КНДР, Куба, Ефіопія) Сеульських Ігор 1988 р. на знак підтримки позиції КНДР про проведення Ігор на території двох корейських держав пройшов майже непоміченим і, на відміну від двох попередніх бойкотів, не зробив помітного впливу ні на політичну, ні на спортивну атмосферу Олімпійських ігор.

Перед Іграми XIX Олімпіади в Мехіко 1968 р. група негритянських спортсменів хотіла бойкотувати олімпійські змагання в знак протесту проти расової дискримінації. Однак надалі вони вирішили використовувати олімпійську арену для залучення уваги світового співтовариства до проблеми прав людини.

Найбільш трагічний випадок за всю сучасну історію олімпійського руху відбувся на Мюнхенських Олімпійських іграх. Благополучна атмосфера олімпійських змагань була порушена захопленням заручників з числа

спортсменів ізраїльської делегації, проведеної членами терористичної організації “Чорний вересень”, що прагнуть у такий спосіб зробити політичний тиск на Ізраїль. Невмілі спроби врегулювати конфлікт і припинити провокацію призвели до загибелі 11 спортсменів.

До честі МОК варто сказати, що в жодному з випадків бойкоту Олімпійських ігор він не дозволив змінити своє рішення і домагався проведення змагань у затверджених містах, продемонструвавши безперспективність використання такого роду акцій для зміни позиції МОК.

Найважливішою тенденцією розвитку олімпійського руху в третьому періоді стало поширення олімпійського спорту в країнах Африки, Азії і Латинської Америки. Майже кожні Олімпійські ігри третього періоду були пов'язані зі збільшенням кількості країн-учасниць з цих регіонів світу.

Ріст популярності олімпійського спорту, прискорення процесу залучення до нього усе більшої кількості країн безсумнівно є позитивними явищами у всіх відносинах як політичних, так і суто спортивних. Але саме ці явища принесли в олімпійський спорт цілий комплекс проблем і протиріч. Насамперед не підтвердився прогноз 60-х років щодо активної участі представників країн “третього світу” і особливо Африки в боротьбі за олімпійські медалі.

Причини такого явища цілком зрозумілі: відсутність сучасної матеріально-технічної бази для олімпійського спорту в країнах, що розвиваються, відсутність кваліфікованих тренерів, системи підготовки фахівців, наукового забезпечення підготовки спортсменів, брак матеріальних засобів і загальний невисокий життєвий рівень не дозволяють підняти спорт на сучасний рівень.

Регулярна допомога країнам, що розвиваються, у розвитку олімпійського спорту почалася з 1961 р., коли МОК за пропозицією Олімпійського комітету СРСР створив спеціальний фонд із метою надання організаційного, технічного і матеріального сприяння розвитку олімпійського руху.

Значна частина коштів, спрямована на реалізацію програми МОК у розвитку олімпійського спорту до різних країн світу, одержала назву “Олімпійська солідарність”. У рамках цього фонду і програми і тепер здійснюється велика і постійно зростаюча допомога багатьом країнам у розвитку олімпійського спорту.

У 1966 р. у Римі відбулася перша сесія постійної Генеральної Асамблеї Національних олімпійських комітетів, рішення якої згодом стали однією із найважливіших рушійних сил в олімпійському спорті.

Постійно розширювалася олімпійська програма, чому сприяла поява нових МСФ і нових видів спорту (1952 р. - 18 видів спорту і 149 дисциплін, 1992 р. - 25 видів спорту і 257 дисциплін). МСФ з олімпійських видів спорту почали відігравати більш активну роль не тільки в проведенні Олімпійських ігор, але й у діяльності міжнародної олімпійської системи.

Розвиток олімпійського руху протягом третього періоду багато в чому визначався обличчями, що у різний час очолювали МОК. Цей період збігся з діяльністю трьох президентів: Ейвері Брендеджа - 1952-1972 р., Майкла Моріса Кілланіна - 1972-1980 р., Хуана Антоніо Самаранча - з 1980 р. Якщо діяльність Кілланіна на посаді президента відрізнялася помірністю, то стратегічні лінії розвитку олімпійського спорту, реалізовані Брендеджем і Самаранчем, носили прямо протилежний характер.

Сеульська і Барселонська Олімпіади різко підняли авторитет олімпійського спорту як найважливішого фактора внутрішньої і зовнішньої політики держав, що згладжує внутрішні політичні протиріччя, піднімає авторитет країни в міжнародному співтоваристві, розширює міжнародне співробітництво, а також приносить істотні економічні вигоди. Міжнародні телекомпанії, що розширили співробітництво із системою олімпійського спорту, не тільки сприяли популяризації й істотному розширенню його фінансування, але і багато чого зробили для зміцнення його єдності. Підвищенню авторитету, стабільності і фінансового статку олімпійського спорту сприяли і найбільші фірми, що пов'язали з олімпійським спортом свої комерційні програми, що виступають спонсорами й офіційними постачальниками товарів на Олімпійські ігри, екіпірування для спортсменів.

До честі МОК і його президента Самаранча варто віднести і те, що всі останні роки вони не прагнули іти від проблем і протиріч чи не помічати їх, а постійно вели практичну роботу з їх вирішення. Так було під час Ігор Лос-Анджелеської Олімпіади, коли МОК зумів зняти багато питань, що могли призвести до розколу олімпійського руху і привели його до Сеульських Ігор 1988 р., згуртованим і досить монолітним. Така ж ситуація склалася і перед Іграми XXV Олімпіади в Барселоні, коли в олімпійському спорті знову загострилися протиріччя у зв'язку з об'єднанням Німеччини, розпадом Радянського Союзу і створенням на його території ряду незалежних держав.

Характеризуючи третій період розвитку олімпійського спорту, варто звернути увагу також на величезні зміни, що відбулися в програмах олімпійських змагань, системі підготовки спортсменів-олімпійців, її науково-методичному і медичному забезпеченні, розвитку матеріальної бази, суддівства і т.п. Усе це позитивно вплинуло на ріст масовості і популярності олімпійського спорту у світі, привело до інтенсивного підвищення майстерності спортсменів, винятково високого рівня спортивних досягнень і найгострішої конкуренції на олімпійській арені.

Однак у цілому загострення протистояння в спорті між капіталістичними і соціалістичними країнами, а наприкінці 70-х і в 80-х роках між збірними командами СРСР і НДР, а також Угорщини, Румунії і Болгарії, КНР і інших країн на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу, найбільших регіональних змаганнях сприяли інтенсивному удосконаленню організаційно-методичних і матеріально-технічних основ спортивної підготовки, перетворюючи її в найвищою мірою ефективну, науково обґрунтовану систему.

Слід зазначити, що, при всіх ускладненнях, протистояння різних політичних систем протягом останніх 40 років, гострих протиріч між окремими країнами, що постійно відображалися на міжнародному олімпійському русі - олімпійський спорт став ареною мирного співробітництва багатьох держав. Досвід такого співробітництва неоціненний для світового співтовариства з погляду на можливості його використання в інших сферах людської діяльності. Сучасний олімпійський спорт переконливо показав, що кропітка робота в пошуках взаємних інтересів і компромісів здатна привести до взаєморозуміння і плідного співробітництва без застосування методів силового тиску.

ЧЕТВЕРТИЙ ПЕРІОД ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ СУЧАСНОСТІ

Закінчилася ера “холодної війни”, світ визнав пріоритет загальнолюдських цінностей над всіма іншими, впала Берлінська стіна, змінилися політичні режими в країнах Східної Європи, відбулося об'єднання Німеччини і розпався СРСР, востаннє виступила збірна команда СНД, світова спортивна громадськість осудила бойкоти Ігор і т.д. Всі ці події вплинули на розвиток олімпійського руху.

Підсумки останніх Олімпіад у Барселоні, Афін та Сіднеї відомі. Ці Ігри оцінюються як одні з найбільш успішних в історії олімпійського спорту сучасності. Основні напрямки подальшого розвитку олімпійського спорту визначені на XII Ювілейному олімпійському конгресі 1994 р. у Парижі.

Сьогодні вже можна говорити, що з Ігор XXV Олімпіади в Барселоні почався принципово новий етап у розвитку олімпійського спорту. Насамперед, завершився період 40-літнього протистояння на олімпійській арені соціалістичної і капіталістичної систем. Соціалізм у тому його вигляді, у якому він розвивався в ці роки в Радянському Союзі й інших країнах, зійшов з політичної арени. Однак феномен олімпійського спорту цих країн назавжди залишиться в історії спорту в якості винятково яскравої, хоча і повної протиріч частини олімпійського спорту.

Було б наївно думати, що політична напруженість навколо Ігор Олімпіад зникне після відходу з олімпійської арени СРСР і НДР, зміни політичних систем в інших країнах Східної Європи. Не підтвердилися і прогнози, що тепер США стане єдиним безперечним лідером на Іграх Олімпіад.

Сьогодні проглядається найгостріша конкуренція між чотирма країнами - США, Німеччиною, Росією і Китаєм. Мало хто сумнівається, що ці чотири країни і надалі будуть складати лідируючу групу в Іграх Олімпіад на найближчі роки. Однак як складеться боротьба між ними, сказати сьогодні важко.

В останні роки безсумнівно збільшилася кількість країн, що включилися в боротьбу за олімпійські нагороди. У першу чергу це стосується країн, розташованих на території колишнього СРСР: Україна, Беларусь, Казахстан і ряд інших держав зайняли гідне місце серед країн-учасниць Ігор Олімпіад. У цих країнах є цінні спортивні традиції, кваліфіковані тренери і

спортсмени, системи дитячо-юнацького спорту, добре налагоджена система підготовки кадрів для спорту і підвищення їхньої кваліфікації, відомі наукові школи й інші найважливіші фактори для ефективної підготовки до Олімпійських Ігор. Від того, як будуть використані ці передумови в нових історичних умовах, і будуть залежати олімпійські перспективи цих держав.

Важко сподіватися, що одержуть повну підтримку і будуть реалізовуватися вимоги прихильників класичних ідеалів олімпізму ізолювати олімпійський спорт від політики, комерціалізації, взаємодії з професійним спортом. На сьогодні спорт усе тісніше взаємодіє з різними сферами життя світового співтовариства. Аналіз показує, що ізоляціоністські настрої, прагнення відгородити олімпійський спорт від складностей і протиріч сучасного життя в значно більшій мірі загрожують його майбутньому, ніж прагнення органічно пов'язати олімпійський рух зі світовою політикою, економікою, засобами масової інформації, професійним спортом. Інша справа, як забезпечити цю взаємодію, не втративши самостійності олімпійського спорту, зберігши його цінності й ідеали. Існує думка, що ідеали олімпійського спорту, його самостійність розмиваються і втрачаються під впливом зовнішніх факторів - політики, комерціалізації, застосування допінгу й ін. Однак більш глибокий аналіз показує, що міжнародному олімпійському руху вдалося не тільки зберегти сферу свого впливу в олімпійському спорті, але і забезпечити зацікавленість у збереженні його стабільності, авторитету і самостійності представників політичних і ділових кіл. І це цілком зрозуміло, тому що втрата олімпійським спортом самостійності неминуче призвела б і до втрати його привабливості для тих же політичних лідерів і представників ділового світу.

Разом з тим, було б неправильно не зауважувати, що трансформація олімпійських цінностей і олімпійського духу, закладених Кубертенем, представляє для сучасного олімпійського спорту найсерйознішу проблему. Сьогодні перед МОК стоїть задача зміцнення ідеалів олімпізму в умовах сучасного життя.

Поки що боротьба МОК, НОК, МСФ із застосуванням допінгу не привела до радикальних змін у цій справі, не зменшилася гострота ситуації, що склалася в олімпійському спорті у зв'язку з проблемою допінгу.

Разом з тим, при всіх складнощах і протиріччях сучасного етапу розвитку олімпійського спорту, більш ніж досить підстав для твердження, що міжнародний олімпійський рух ввійшов у четвертий етап свого розвитку винятково авторитетним і досить монолітним, з чітким визначенням свого місця у системі світових цінностей, можливостей, проблем і протиріч, перспектив подальшого удосконалення. І все це дозволяє з оптимізмом дивитися в майбутнє олімпійського спорту.

2. Діяльність Міжнародного олімпійського комітету та його президентів

Міжнародний олімпійський комітет є вищим керівним органом олімпійського руху, що володіє всіма правами на Олімпійські ігри.

Утворений на конгресі в Парижі 23 червня 1894 р. МОК - це постійно діюча міжнародна неурядова організація, створена не для одержання прибутку, в формі асоціації, зі статусом юридичної особи і спадковістю влади.

З 1915 р. штаб-квартира МОК розташовується в Лозанні на Плас дю Пале - Палацовій Площі.

У квітні 1968 р. муніципалітет Лозанни переселив штаб-квартиру МОК у замок Шато-де-Віді. Однак ніхто, крім Кубертена, з наступних президентів не знаходився постійно в Лозанні. У 1980 р. після обрання президентом Х. А. Самаранч поселився у цьому місті і значно розширив сферу діяльності МОК. Від міської влади МОК одержав право побудувати новий будинок, будівництво якого було кінчено в 1986 р.

У 80-ті роки змінилися і відносини між муніципалітетом Лозанни і МОК. Федеральна рада Швейцарії прийняла МОК юридичною особою на території країни, а потім надала йому статус міжнародної організації. У лютому 1983 р. була підписана угода, що визначає їхні взаємини.

Цілі та завдання МОК

Відповідно до Олімпійської хартії МОК покликаний:

- заохочувати координацію, організацію і розвиток спорту, і спортивних організацій;
- співробітничати з компетентними громадськими і приватними організаціями і владою у прагненні поставити спорт на службу людству;
- забезпечувати регулярне проведення Олімпійських ігор;
- боротися з будь-якими формами дискримінації в олімпійському русі;
- сприяти дотриманню спортивної етики;
- присвячувати свої зусилля тому, щоб дух чесної гри переважав на спортивних площадках і щоб насильство було вигнане із них;
- керувати боротьбою з допінгом у спорті;
- вживати заходів, ціль яких - недопустити виникнення загрози здоров'ю спортсменів;
- протистояти будь-яким політичним і комерційним зловживанням у спорті;
- підтримувати Міжнародну олімпійську академію (МОА);
- підтримувати інші установи, діяльність яких присвячена олімпійській освіті.

Членство і комплектування Міжнародного олімпійського комітету

Міжнародний олімпійський комітет обирає своїх членів з числа осіб, що володіють відповідною кваліфікацією. Вони повинні бути громадянами країни, де постійно проживають чи де сконцентровані їх інтереси, і де існує визнаний НОК. Крім того, вони повинні володіти хоча б однією із мов, які використовуються на сесіях МОК (французькою, англійською).

Зазвичай від країни обирається один член МОК. Однак від країн, де проводилися Ігри Олімпіади чи зимові Олімпійські ігри можуть бути обрані

два члени МОК. У відповідності до статуту МОК сам обирає нових членів “серед найбільш гідних аматорів спорту”. Принцип самопоповнення повинен забезпечувати МОК повну незалежність.

Члени МОК є його представниками у своїх країнах, а не делегатами, цих країн. Вони не можуть приймати від урядів, організацій чи приватних осіб ніяких доручень, які б зв'язували їх дій чи перешкоджали волі їхніх дій, незалежності при голосуванні. Кубертен стверджував, що в такий спосіб олімпійська ідея буде захищена від натиску з боку державного апарата, а національні інтереси будуть підлеглі загальним принципам установкам. За прийнятим положенням член МОК іде у відставку після досягнення 75-літнього віку. Середній вік членів МОК - 62,7 років.

Безсумнівно, втішним фактом 80-х років є включення до складу МОК, 7 жінок. Майже всі вони були учасницями Олімпійських ігор.

У перші 50 років діяльності МОК велика увага зверталася при обранні його членів на аристократичне походження. Присутність аристократів повинна була забезпечувати Комітету високу суспільну позицію і створювати, говорячи образною мовою барона П'єра де Кубертена, “його золоте обрамлення”. Однак у міру досягнення і зміцнення міжнародного авторитету МОК почав відходити від політики просування аристократії, замінюючи її представниками вищої і середньої буржуазії. Слід зазначити, що самообрання не було специфічним тільки для МОК. Воно увійшло в кадрову політику багатьох Національних олімпійських комітетів, що одержали право рекомендувати кандидатів у члени МОК.

Кількість членів МОК із країн Європи не змінилася, але в процентному співвідношенні істотно зменшилася, що пояснюється інтенсивним залученням у міжнародний олімпійський рух в останні десятиліття азійських і африканських держав.

Система виборів членів МОК зазнає різкої критики з боку багатьох НОК, МСФ і інших організацій, представників яких немає в МОК.

Серед багатьох керівників олімпійського руху існує думка, що життєздатність його протягом 100 років пояснюється багато в чому елітарною структурою МОК і кооперацією його членів. І хоча така позиція затушовує ідеали, прийнятні для представників різних соціально-економічних і політичних систем, націй, класів, рас і віросповідань, вона представляється досить переконливою і підтвердженою практичними результатами роботи МОК.

Слід зазначити ще один факт: на 1 січня 1994 р. з 89 членів МОК 30 чоловік одночасно були президентами національних олімпійських комітетів, 5 - президентами континентальних асоціацій, 10 - президентами міжнародних федерацій, як правило, найбільш авторитетних і великих. Природно, що поєднання багатьма членами МОК посад у різних галузях міжнародної олімпійської системи є одним з факторів, що забезпечують координованість дій різних елементів системи олімпійського спорту, єдність і монолітність сучасного олімпійського руху.

Обов'язки членів МОК

Крім участі в сесіях МОК, кожен із членів зобов'язаний:

- забезпечити представництво МОК у своїй країні,
- брати участь у роботі комісій МОК, до складу яких він уведений,
- допомагати в розвитку олімпійського руху у своїй країні,
- стежити на місці за реалізацією програми МОК, включаючи “Олімпійську солідарність”,
- не менше одного разу на рік інформувати президента МОК про хід розвитку олімпійського руху і його потреб у себе в країні,
- невідкладно повідомляти президенту МОК про всі події, що могли б перешкодити дотриманню у себе в країні Олімпійської хартії чи іншим способом відбитися на олімпійському русі - будь то події всередині НОК чи поза його компетенцією,
- виконувати завдання, що доручаються йому президентом, включаючи при необхідності, представництво МОК в іншій країні чи території.

Олімпійська хартія також говорить, що “будь-який член МОК, що виходить у відставку мінімум після 10 років роботи в МОК за віком, станом здоров'я чи з інших причин, з якими погодиться виконком МОК, стає почесним членом”. Він може продовжувати свою діяльність від імені МОК. Його статус залишається без змін, за винятком права голосу, якого більше не має; запрошується на Олімпійські ігри, олімпійські конгреси і сесії МОК.

Основні органи МОК

Основними органами МОК є сесія, виконком і президент.

Загальні збори членів МОК - сесія, проводиться не менше одного разу на рік. Позачергова сесія може бути скликана з ініціативи президента чи письмової вимоги не менше однієї третини членів МОК. Вона є верховним органом МОК. Рішення сесії є остаточними. За пропозицією виконкому сесія обирає членів МОК. Крім того, як правило, на сесіях МОК приймаються рішення про обрання міст-організаторів зимових і літніх Олімпійських ігор, зміни в Олімпійській хартії, і програмі Ігор, про бюджет, звіти комісій і комітетів МОК, визнання нових НОК і ін.

Виконком складається з президента, чотирьох віце-президентів, і шести інших членів. Усі члени виконкому обираються на сесіях таємним голосуванням більшістю поданих за них голосів.

Виконком керує справами МОК, виконуючи наступні функції: стежить за дотриманням Олімпійської хартії; відповідає за адміністративну роботу МОК, його фінансову діяльність, рекомендує осіб для обрання в МОК, призначає директорів, зберігає архів МОК і т.д.

Президент обирається з числа членів МОК таємним голосуванням на восьмирічний період і може повторно обиратися на наступні чотирирічні періоди. Термін мандатів віце-президентів і шести членів Виконкому - 4 роки.

МОК проводить олімпійські конгреси, які скликаються, в принципі, один раз на 8 років за рішенням МОК його президентом, на яких присутні члени і почесні члени МОК, делегати МСФ, НОК й інших організацій, визнаних МОК, а також спортсмени й особи, які запрошуються МОК індивідуально чи як представники організацій. Його повістку визначає виконком МОК після консультацій із МСФ і НОК.

Для вивчення специфіки питань і підготовки рекомендацій виконкому президент МОК призначає спеціальні комісії чи робочі групи.

Поточну роботу МОК виконує секретаріат, що складається з 80 співробітників, 60 із яких працюють у штаб-квартирі і 20 - в олімпійському музеї. Секретаріатом керує адміністратор-делегат разом з генеральним секретарем. У його штаті працюють 10 директорів, радники президента й інших співробітників.

Олімпійські конгреси

Олімпійські конгреси відповідно до Олімпійської хартії скликаються, як правило, один раз на 8 років за рішенням МОК і його президента. Для обговорення на конгресі виносяться найбільш актуальні проблеми олімпійського руху, що визначають перспективи його розвитку. Уся діяльність конгресів носить консультативний характер.

За 100-літню історію сучасного олімпійського руху було проведено 12 конгресів. Як уже відзначалося, перший установчий конгрес відбувся в Парижі в 1894 р. У наступні роки Олімпійські конгреси скликалися: у 1897 р. (Гавр), 1905 р. (Брюссель), 1906 р. (Париж), 1913 р. (Лозанна), 1914 р. (Париж), 1921 р. (Лозанна), 1924 р. (Прага), 1930р. (Берлін), 1973 р. (Варна), 1981 р. (Баден-Баден), 1994 р. (Париж).

Неважко переконатися, що конгреси проводилися нерегулярно. За перші чотири неповних десятиліття було проведено 9 конгресів. За наступні 64 роки конгреси скликалися лише тричі. Перерва між 9 і 10 Олімпійськими конгресами склала 43 роки.

Президенти Міжнародного олімпійського комітету

Розвиток сучасного олімпійського спорту багато у чому визначався поглядами і практичною діяльністю президентів Міжнародного олімпійського комітету. Існують численні докази того, що планомірний розвиток олімпійського руху, його стабільність і авторитет багато в чому обумовлені тим, що президентами МОК були великі й авторитетні діячі, що відрізняються високими громадянськими і професійними якостями і почуттям відповідальності за долю олімпійського спорту.

Деметріус Вікелас (1894-1896)

Вікелас вніс значний вклад в організацію і проведення Ігор I Олімпіади 1896 р. в Афінах. У процесі підготовки до Ігор Вікеласу довелося перебороти багато труднощів економічного і політичного характеру. Після закінчення Ігор він передав посаду президента Кубертену і присвятив себе літературній діяльності. Помер Д. Вікелас у 1908 р.

П'єр де Кубертен (1896-1925)

Барон П'єр де Кубертен був видатним громадським діячем. Відомий своїми працями в області літератури, історії, педагогіки, соціології. Однак найбільш відомий як ініціатор відродження сучасних Олімпійських ігор і президент Міжнародного олімпійського комітету.

У 1894 р. на скликаному за ініціативою Кубертена I Міжнародному спортивному конгресі в Парижі представники 12 країн прийняли його пропозицію про регулярне проведення, починаючи з 1896 р., Олімпійських ігор, про створення МОК і про затвердження розробленої ним Олімпійської хартії - зібрання основних правил і положень олімпійського руху. На цьому конгресі Кубертен був обраний генеральним секретарем МОК

П. Кубертен не тільки зіграв важливу роль у становленні сучасного олімпійського руху, але і брав безпосередню участь у підготовці і проведенні Олімпійських ігор 1896-1924 рр.

На Паризькому конгресі МОК, проведеному в 1914 р., Кубертен продемонстрував підготовлений ним проект олімпійського прапора.

На думку американського дослідника Дж. Лукаса, автора книги "Сучасні Олімпійські ігри" (1980), якщо все написане Кубертенем об'єднати, то буде твір з 25 томів. У 1918 р. Кубертен переїхав жити у Швейцарію. 28 травня 1925 р. він офіційно підтвердив свій намір піти у відставку.

37 років Кубертен прожив у дев'ятнадцятому столітті і рівно стільки ж у двадцятому. Помер він у 1937 р., похований у Лозанні. Його серце, за бажанням самого Кубертена, поховане в Олімпії.

Анрі де Байє-Латур (1925-1942)

Граф Анрі де Байє-Латур (народився в 1876 р.) закінчив Левенський університет, активно займався спортом. На початку ХХ ст. був дипломатичним представником Бельгії у Нідерландах. У 1903 р. обраний членом МОК, у 1905 р. провів у Брюсселі Олімпійський конгрес, у 1906 р. організував НОК Бельгії, після закінчення Першої світової війни виступив із пропозицією організувати Олімпійські ігри 1920 р. в Антверпені і діяльно брав участь у їхній підготовці і проведенні.

У 1925 р. після виходу у відставку Кубертена Байє-Латур був обраний президентом МОК і на цій посаді знаходився до кінця свого життя (до 1942 р.)

Байє-Латур очолював МОК протягом 17 років. Як вважають західні фахівці, він багато зробив для подальшого розвитку олімпійського руху. І все-таки окремі історики ставлять йому в провину проведення Олімпійських ігор 1936 р. у Берліні. Здається, що навіть з позиції сьогодення важко дати однозначну оцінку діям МОК у відношенні Олімпіади-36. Відзначимо тільки, що напередодні Ігор президент МОК не дав згоди на те, щоб Гітлер виходив до п'єдесталу нагородження для поздоровлення німецьких спортсменів, що стали олімпійськими чемпіонами.

У червні 1936 р. у Лондоні пройшла остання передвоєнна сесія МОК. На цій сесії Анрі де Байє-Латур, востаннє виступаючи як президент МОК, сказав: "Щоб боротися з безладними ідеями і поєднувати окремі добрі

наміри, необхідно прийняти єдину доктрину і, поважаючи волю кожного, видати закони, яким підкорялися б усі, хто бажає брати участь в Олімпійських іграх. Такою доктриною є справа Кубертена і твердість розроблених ним законів, які внесли великий внесок у підвищення морального рівня атлетів. Проти олімпійських законів борються лише ті, кому вони заважають. А якщо МОК дорікають у недостатній суворості, то це роблять ті, хто не несе, як правило, ніякої відповідальності”.

І ще один штрих до портрета Анрі де Байє-Латура. Він ненавидів більшовизм. “Більшовики поставили себе поза суспільством. Поки я - президент МОК, радянський прапор не з'явиться на олімпійському стадіоні” - говорив Байє-Латур.

Юханнес Зигфрід Едстрем (1942- 1952)

Юханес Зигфрід Едстрем, видатний діяч шведського і міжнародного спортивного й олімпійського руху, народився в 1870 р. у Гетесборзі. За фахом інженер-енергетик. Учився в США, Швейцарії, Швеції. У студентські роки був рекордсменом Швеції з спринтерського бігу. На початку ХХ ст. став одним із керівників шведського спортивного руху. Активно брав участь у підготовці і проведенні Олімпійських ігор 1912 р. у Стокгольмі.

З його ініціативи в 1912 р. була заснована Міжнародна любительська легкоатлетична федерація (ІААФ), президентом якої він був у період 1912-1946 рр. З 1920 р. член МОК, з 1921 р. член виконкому МОК, з 1931 р. - віце-президент МОК.

Після смерті Байє-Латура в 1942 р. Едстрем виконував обов'язки президента МОК, а у вересні 1946 р. на сесії МОК був обраний президентом цієї організації.

Уся діяльність Едстрема на посаді президента МОК була пройнята прагненням до зміцнення олімпійського руху, використання його як фактора розвитку взаєморозуміння і співробітництва між народами. На церемонії закриття Ігор Олімпіади в 1948 р. він сказав: “Майбутнє не належить сьогоднішнім дипломатам, а молоді теперішнього часу, що розуміє стару мудрість “Жити і давати жити іншим”. Молоді люди, що змагаються на Олімпіаді сьогодні, можуть завтра стати керівниками своїх держав. Таким чином, Олімпійські ігри допомагають справі зміцнення світу...

У 1952 р. Ю.З. Едстрем передав посаду президента МОК Ейвері Брендеджу. Помер Едстрем у 1964 р. на 94-му році життя.

Ейвері Брендедж (1952-1972)

Ейвері Брендедж народився в 1887 р. у Детройті (США). За освітою інженер-будівельник, був власником великої будівельної фірми.

У роки навчання в Іллінойському університеті (1905-1909 р.) Брендедж активно займався спортом. Учасник Олімпійських ігор 1912 р. у Стокгольмі (5-те місце в легкоатлетичному п'ятиборстві). Чемпіон США в легкоатлетичному багатоборстві 1914, 1916, 1918 рр. У 1928-1934 рр. був президентом Аматорського спортивного союзу США, у 1930-1952 р. віце-президентом ІААФ, у 1928-1952 р. - президентом НОК США.

У 1929 р. Ю.З. Ендстрем відвідав США і зустрівся з Е. Брендеджем. У 1934 р. він запропонував Брендеджу, що вже був членом виконкому ІААФ, стати членом МОК і він був обраний у 1936 р. У 1946 р. Брендедж став першим віце-президентом МОК.

Брендедж, що очолював МОК протягом 20 років (1952-1972) і багато зробив для зміцнення авторитету і розвитку олімпійського спорту, у той же час прославився своїми ідеалістичними і консервативними поглядами.

Брендедж наполегливо боровся проти проникнення націоналізму в олімпійський спорт. Зокрема, він активно виступав за скасування підйому національних прапорів і виконання гімнів під час церемонії нагородження переможців Олімпійських ігор. Він пропонував замінити національний гімн олімпійським чи ж просто спеціальними позивними сурмачів. Він говорив, що коли над олімпійським стадіоном розвівається олімпійський прапор, національні прапори повинні бути приспущені. Після декількох років дискусій його пропозиція була поставлена на голосування на 60-ій сесії МОК 1963 р. Але, не одержавши дві третини голосів (26 - за, 26 - проти), вона була відхилена.

У 1972 р. Брендедж передав посаду президента МОК Кілланіну. Помер Ейвері Брендедж у 1985 р. у віці 98 років.

Майкл Моріс Кілланін (1972-1980)

Ірландець лорд Майкл Морріс Кілланін, католик, ліберал, займався боксом і веслуванням, а також був відмінним наїзником. Одержав освіту в Паризькому і Кембріджському університетах. У 1935-1936 рр. був співробітником лондонської газети “Дейлі експрес”, у 1937-1938 рр. - військовим кореспондентом в Азії, у 1938-1939 рр. - політичним оглядачем газети “Дейлі мейл” і “Санді диспатч”. У 1938-1945 рр. - офіцер британських збройних сил, учасник Другої світової війни. Наприкінці 40-х - початку 50-х років займав адміністративні посади в різних промислових компаніях.

У 1950 р. обраний президентом НОК Ірландії, з 1952 р. - член МОК, з 1965 р. член виконкому, з 1968 р. - віце-президент і з 1972 р. по 1980 р. - президент МОК. У 1983 р. написав книгу “Мої олімпійські роки”, у якій докладно описує свої погляди на проблеми олімпійського руху.

Велику роль зіграв М. Кілланін у налагодженні відносин між МОК і МСФ і НОК, у проведенні XI Олімпійського конгресу 1973 р. у Варні, у проведенні Олімпійських ігор у 1980 р. у Москві.

Прагнув Кілланін і до широкого поширення олімпійської ідеї, її виходу за рамки Олімпійських ігор: “Олімпійський рух не є прямим додатком до Олімпійських ігор. Він існує в усьому світі протягом 24 годин кожного дня кожного року”.

Хуан Антоніо Самаранч (1980-2001)

Сьомий президент МОК Хуан Антоніо Самаранч народився в 1920 р. Його сходження до вершин олімпійської ієрархії почалося на рубежі 40-50-х років, коли він став радником зі спорту в муніципалітеті Барселони, а потім президентом Національної федерації катання на роликових ковзанах.

У віці 43 років Самаранч стає на чолі Вищої ради спорту Іспанії, а потім у 1967 р. - президентом НОК країни.

За словами самого Самаранча, він став членом МОК у 1966 р. завдяки Брендеджу, що хотів бачити його на чолі МОК. Був шефом протоколу МОК і головою комісії МОК у справах преси. У 1974-1978 рр. займав посаду віце-президента.

На самому початку своєї діяльності Самаранч почав ряд радикальних заходів для зміцнення позицій МОК, підвищення стабільності й авторитету олімпійського руху, розширення його зв'язків з іншими організаціями, що відповідають за розвиток спорту.

Швейцарська Конфедерація визнала МОК неурядовою міжнародною організацією. На надзвичайній конференції Всесвітньої організації інтелектуальної власності в Найробі була прийнята Міжнародна конвенція на захист олімпійських емблем.

10 лютого 1982 р. Самаранч звернувся до Генерального секретаря ООН про визнання ролі і незалежності МОК, а також можливості проводити Олімпійські ігри в будь-якій частині світу без якого-небудь політичного втручання з боку.

У зв'язку зі зростанням числа конфліктів між спортивними діячами і представниками держав, президент МОК порушив питання про створення в союзі з Міжнародними спортивними федераціями і Національними олімпійськими комітетами Міжнародного спортивного суду, типу Гаазького суду.

Самаранч зумів створити свою концепцію діяльності МОК, в основу якої покладені наступні основні принципи:

- спільна робота і тісне співробітництво всіх учасників міжнародного олімпійського руху - представників МОК, МСФ і НОК;
- визнання незалежності і зрілості, а також забезпечення представництва кожної зі складових частин міжнародного олімпійського руху (МОК, НОК, МСФ) на Олімпійських іграх і інших олімпійських заходах;
- приведення правил МОК у відповідність до вимог сучасного світу;
- розширення процесу комерціалізації олімпійського руху;
- облік нового статусу спортсмена в олімпійському спорті, перегляд відносин до професіоналізму для того, щоб підвищити спортивний рівень Олімпійських ігор і змінити співвідношення сил між країнами Сходу і Заходу;
- визнання і поширення інших форм спортивної практики, зокрема масового спорту, спорту для всіх, спорту для інвалідів;
- єднання спорту й олімпізму з іншими сферами людської діяльності;
- визначення чіткої позиції у відношенні апартеїду в спорті;
- посилення боротьби з допінгом;

- розвиток олімпійської солідарності;
- прагнення до співробітництва з усіма урядами і неурядовими організаціями, зацікавленими у розвитку спорту.

Приділив увагу Самаранч і нормалізації відносин МОК із засобами масової інформації, що за всіх часів були складними. У 80-х - на початку 90-х років МОК провів велику роботу із засобами масової інформації, у результаті якої відношення преси, радіо і телебачення до міжнародного олімпійського руху істотно змінилося. Воно стало набагато більш об'єктивним, різнобічним, поважним і доброзичливим.

У наступні роки зміла політика президента МОК і керованої ним організації зробила олімпійський рух більш стабільним, монолітним і авторитетним. Це дозволило з великим успіхом провести Ігри 1988 р. у Сеулі, хоча політична обстановка в зв'язку з Сеульською Олімпіадою була вкрай напруженою.

Об'єктивну, на наш погляд, характеристику однієї зі сторін діяльності президента МОК дала швейцарська газета "Шпорт", назвавши його першим професійним менеджером олімпійського руху.

Домігшись стабілізації олімпійського спорту, значно зміцнивши його авторитет і фінансову незалежність, Самаранч активізував діяльність МОК у напрямку активного співробітництва з найбільш авторитетними міжнародними організаціями і насамперед з Організацією Об'єднаних Націй. Історичною подією у цьому плані стало прийняття на 48-й сесії Генеральної Асамблеї ООН резолюції щодо олімпійського перемир'я і проголошенні 1994 року Міжнародним роком спорту й олімпійського ідеалу.

Однак уже сьогодні можна з упевненістю сказати, що Самаранч увійде в історію олімпійського спорту як видатний реформатор, розумний і гнучкий політик, що зумів не тільки сформулювати струнку систему поглядів на сучасний олімпійський спорт, але і домогтися її реалізації на практиці.

Жак Рогге (з 2001 року)

Жак Рогге народився 2 травня 1942 року в Генті. Відомий яхтсмен. Брав участь у змаганнях з парусного спорту на Олімпіадах 1968, 1972 і 1976 років. Дворазовий чемпіон світу, зіграв десять матчів за збірну Бельгії з регбі. Професія - хірург-ортопед, фахівець зі спортивної медицини. Володіє голландською, французькою, англійською, німецькою та іспанською мовами. Одружений з Анною Бовійн, має двох дітей. З 1989 року очолив Асоціацію європейських комітетів. З 1991 року - член МОК, з 1998 - член виконкому МОК. Брав участь у підготовці Олімпіад 1976 і 1988 років, літніх - 1980, 1984 і 1988 років. Шеф-координатор Олімпійських ігор 2000 року в Сіднеї і 2004 року - в Афінах.

Майбутнє олімпійського руху на думку Жака Рогге має бути більш консолідованим. На його думку основні проблеми спорту сьогодні - це допінг, корупція і насильство.

3. Олімпійська символіка та атрибутика

Олімпійська символіка - комплекс атрибутів олімпійського руху. Основними з них є загальний олімпійський символ і олімпійський девіз, що складають олімпійську емблему й олімпійський прапор. Ця символіка є власністю МОК і не може бути використана без його дозволу в рекламних чи комерційних цілях. Крім цього, до олімпійської символіки відносяться офіційні емблеми НОК, що представляють собою сполучення олімпійських символів з елементами державної геральдики; емблеми Ігор, сесій, конгресів, що створюються на основі сполучення олімпійського символу зі стилізованим символом міста - організатора заходу; піктограми (стилізовані зображення олімпійських видів спорту, з використанням зображень деталей спортивного інвентарю і силуетів спортсменів); талісман (зображення тварини, визнаної найбільш популярною і улюбленою в країні-організаторі Ігор), а також офіційні терміни-написи, пов'язані з організацією і проведенням Ігор (наприклад, "Ігри XXII Олімпіади в Москві", "Барселона-92").

Олімпійський символ - п'ять переплечених кілець (блакитне, чорне і червоне - у верхньому ряді, жовте і зелене - у нижньому), що символізують об'єднання в олімпійському русі п'яти континентів. Символ запропонований П'єром де Кубертенем і затверджений МОК у 1913 р.

Олімпійський девіз - "Швидше. Вище. Сильніше" запропонований другом і соратником Кубертена П. Дідоном і затверджений МОК у 1913 р., а з 1920 р. став складовою частиною олімпійської емблеми.

Олімпійська емблема - офіційна олімпійська емблема (з 1920 р.), що складається з олімпійського символу й олімпійського девізу.

Олімпійський прапор - біле полотнище з олімпійським символом у центрі. Затверджений МОК у 1913 р. за пропозицією Кубертена. З 1920 р. олімпійський прапор вивішують на всіх олімпійських змаганнях.

Олімпійський плакат - форма наочної агітації, пропаганди спорту і популяризації Олімпійських ігор. Використовується також для інформації про олімпійське місто, країну. Випускаються також плакати-афіші про змагання з окремих видів олімпійської програми.

Олімпійський гімн - гімн, затверджений МОК у 1958 р., ноти (партитура) якого зберігаються в штаб-квартирі МОК.

Олімпійські нагороди - медалі, дипломи, призи, затверджені і присуджувані МОК. Медалями нагороджуються призери, дипломами - усі призери, а також спортсмени, що зайняли 4-6 місця. До нагород, які присуджуються МОК за особливі заслуги в розвитку олімпійського руху, відносяться Олімпійський кубок і Олімпійський орден.

4. "Ода спорту" та її гуманістична цінність

Погляди Кубертена на олімпійський спорт, його ідеали і функції найбільш повно проявилися в написаній ним "Оді спорту".

Цікава історія цього віршу, який було представлено в рамках культурної програми на V Олімпійських іграх в 1912 році під авторством Г.

Хохрода і М. Ешбаха. “Ода спорту” була відзначена золотою медаллю за образ мислення автора, лексику, а також ту місію, яку він відводив олімпійській літературі - зближення народів за допомогою культу краси. Як виявилось, авторство “Оди спорту” належало П'єру Кубертену, що використовував псевдонім.

5. Параолімпійські ігри та їх значення

У липні 1948 р. доктор Л. Гуттман організував у Великобританії Сток-Мандевільські ігри, де в змаганнях зі стрільби з луку брали участь 16 паралізованих чоловіків і жінок - колишніх військовослужбовців.

У наступні роки кількість учасників таких змагань збільшилася, розширився і діапазон видів спорту. Ідеї проведення подібних ігор для інвалідів перетнули кордони Великобританії і стали щорічним міжнародним спортивним фестивалем. З 1952 р. ці Ігри стали проводитися за участі спортсменів-інвалідів з Нідерландів, ФРН, Швеції, Норвегії.

Керівництвом міжнародними іграми для інвалідів була створена Міжнародна Сток-Мандевільська федерація (ІСМГФ), що встановила тісні зв'язки з Міжнародним олімпійським комітетом.

Під час проведення Олімпійських ігор у Мельбурні в 1956 р. МОК нагородив ІСМГФ спеціальним кубком за втілення олімпійських ідеалів гуманізму.

Поступово світ переконувався в тому, що спорт не є прерогативою тільки здорових людей і що інваліди, навіть з такими важкими травмами, як ушкодження хребта, при бажанні можуть стати спортсменами і брати участь у змаганнях.

У 1960 р. Ігри для інвалідів уперше проводилися не на території Великобританії, а в столиці Італії, Римі, відразу ж після Олімпійських ігор, і в цих змаганнях брали участь 360 паралізованих чоловіків і жінок з 24 країн.

У 1964 р. Ігри для інвалідів проходили в Токіо і вперше були названі параолімпійськими.

Термін “Параолімпіада” спочатку складався з двох слів: “параплегія” і “олімпіада”. Потім, коли такі ігри стали проводитися регулярно і включати не тільки спортсменів з параплегією, було обрано латинське значення префікса “пара” - такий, що приєднався. Термін став означати, що Ігри для інвалідів приєднуються до Олімпійських ігор, проводяться разом з ними.

У даний час Параолімпійські ігри - це Олімпійські ігри для інвалідів, що проводяться один раз у чотири роки, зазвичай у тій же країні, що й Олімпійські ігри, з літніх і зимових видів спорту. У них беруть участь інваліди різних категорій: з паралічем двох верхніх чи двох нижніх кінцівок; з паралічем усіх чотирьох кінцівок; з ампутованими кінцівками; сліпі; страждаючі церебральним паралічем і іншими фізичними недоліками.

Програма таких Ігор різноманітна. Наприклад, літні Ігри проводяться зі стрільби з луку, спортивної стрільби, легкої атлетики (метання спису на дальність і точність, штовхання ядра, метання диску, забігів на різні дистанції, гонок на колясках, слалому, пентатлону), фехтування, настільного

тенісу, баскетболу, більярду, кеглів, футболу, плавання, волейболу, важкої атлетики, дзюдо й ін. У більшості з цих видів спорту спортсмени змагаються на інвалідних колясках.

Параолімпійські ігри набули величезної популярності і стали великими подіями в спортивному і громадському житті світового співтовариства. Досить сказати, що в IX літніх Параолімпійських іграх 1992 р. у Барселоні взяло участь 3200 спортсменів-інвалідів з 84 країн. На зимові Ігри 1994 р. у Ліллекхамері прибули делегації 40 країн.

Крім Параолімпійських ігор, проводяться і спеціальні Олімпійські ігри для розумовідсталіх людей ("Спешиал Олімпікс"), особливо популярні в США. У їхню програму входять такі літні види спорту, як водні, легка атлетика, баскетбол, кеглі, гімнастика, роликові ковзани, футбол, волейбол, і зимові види спорту - гірськолижний, лижний, ковзанярський, фігурне катання, хокей.

Питання для самопідготовки

1. Дати характеристику історичним причинам, що лежали в основі виникнення міжнародного спортивного та олімпійського руху.
2. Назвіть основні види спорту і міжнародні спортивні об'єднання кінця XIX та початку XX століття.
3. Що таке МОК? Коли він був утворений і в чому полягає його діяльність?
4. В чому полягали основні особливості Олімпійських ігор, що проходили до першої світової війни?
5. Як розвивався міжнародний робочий спортивний рух в період між світовими війнами?
6. Яка була політика МОК на кануні другої світової війни?
7. Які зміни відбулися у розвитку міжнародного спортивного руху після другої світової війни? Чим вони були викликані?
8. Які фактори свідчать про розширення міжнародного спортивного руху в післявоєнний період?
9. Які особливості Олімпійських ігор післявоєнного періоду?
10. Що входить у склад понять «олімпізм», «олімпійський рух», «Олімпійські ігри»?

Лекція 10

Тема 2.4 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО СПОРТИВНОГО РУХУ СУЧАСНОСТІ

План

1. Міжнародний робітничий рух 20-30-х років.
2. Регіональні та континентальні ігри як складова частина міжнародного спортивного руху.
3. Міжнародний студентський спортивний рух, Універсіади.

4. Розвиток неолімпійських видів спорту.

5. Проблеми та перспективи розвитку сучасного міжнародного спортивного та олімпійського рухів.

Література [2,4,14,17,19]

1. Міжнародний робітничий рух 20-30-х років.

Утворення робітничих спортивних об'єднань було викликане тим, що внаслідок високої суми членських внесків, а у ряді випадків і в силу юридичних положень уставу робітники не мали змоги вступати в буржуазні спортивні клуби.

Бурхливе зростання робітничого спорту в багатьох країнах висунув на перший план питання про необхідність створення організації, яка б координувала його розвиток в міжнародному масштабі. Процес оформлення цієї організації проходив у складній обстановці розколу в міжнародному робочому русі. Наявність II, опортуністського, реформістського Інтернаціоналу і III, Комуністичного Інтернаціоналу зумовило виникнення двох центрів в керівництві робочим спортом у світі. В 1920 році у Люцерні (Швейцарія) відбувся конгрес робочих спортивних організацій, на якому були присутні представники Німеччини, Австрії, Франції, Угорщини, Бельгії, Фінляндії та інших країн. На конгресі було затверджено Міжнародний робітничий союз спорту і фізичного виховання, який одержав назву на честь міста, де проходив конгрес, - Люцернський спортивний інтернаціонал (ЛСІ). Керівництво ЛСІ захопили німецькі, австрійські і бельгійські соціал-демократи, які стояли на політичній платформі II Інтернаціоналу. Керівники ЛСІ проводили політику відмови від революційної боротьби і збереження політичного нейтралітету у спорті. Вони заперечували необхідність зв'язків із буржуазними клубами і союзами. Керівництво ЛСІ відмовило у прийомі в цю організацію молодому радянському фізкультурному руху.

З цим не могли погодитися представники революційного спортивного руху. В липні 1921 року в Москві було скликано новий міжнародний конгрес робітничих спортивних організацій. На ньому були присутні делегати Радянського Союзу, Чехословаччини, Німеччини, Франції, Угорщини, Фінляндії, Італії та інших країн. На конгресі було засновано Міжнародний союз робітничо-селянських організацій фізичної культури, скорочено названий Червоним спортивним інтернаціоналом (ЧСІ). ЧСІ, крім спортивно-технічних завдань, мав за мету поєднання занять спортом із політичною і ідейною просвітою робітничих мас, з підготовкою їх до класової боротьби із буржуазією, встановлення інтернаціональних зв'язків із робітничими спортивними організаціями всіх країн. Організації ЧСІ виступали ініціаторами боротьби із фашизацією і милітаризацією спорту. Вони вели активну діяльність за демократизацію міжнародного спортивного руху. ЧСІ прагнув до встановлення спортивних зв'язків із всіма спортивними клубами і союзами закордонних країн, щоб впливати на робітничу молодь і заохочувати її на свою сторону.

Таким чином, у світі утворилося два міжнародних робітничих спортивних інтернаціонали, які принципово відрізнялися за своїми політичними й ідеологічними платформами, цілями і завданнями. Протягом усього міжвоєнного періоду між ЛСІ та ЧСІ велася постійна і завзята політична й ідеологічна боротьба.

В 1925 році Люцернський спортивний інтернаціонал організував першу робітничу спортивну Олімпіаду в Франкфурті-на-Майні. До цієї Олімпіади було не допущено радянських спортсменів.

В 1927 році Хельсінкі на черговому конгресі ЛСІ його керівники наклали заборону на всі зустрічі із представниками ЧСІ. Але, як показує історія, ця блокада провалилася.

У 1929 році на V конгресі ЛСІ було перейменовано в Соціалістичний робітничий спортивний інтернаціонал (САСІ).

В 1931 році у Вені керівники САСІ організували II Олімпіаду робітників-спортсменів, приурочивши її проведення до відкриття з'їзду II Інтернаціоналу.

Величезну втрату розвитку робітничого спорту в капіталістичних країнах наніс фашизм. Із встановленням фашизму основне ядро САСІ (німецькі й австрійські робітничі спортивні організації) було ліквідовано. З цього часу почався новий етап боротьби прогресивних сил у міжнародному робітничому спортивному русі – етап боротьби проти фашизму і мілітаризму в спорті.

В 1934 році відбувся великий міжнародний антифашистський зліт спортсменів у Парижі. Зліт закликав бойкотувати підготовку і проведення Олімпійських ігор у фашистському Берліні.

На початку 1936 року в Празі відбувся черговий конгрес ЧСІ, на якому була спроба єднання у справі розвитку робочого спорту, в боротьбі проти його фашизації. Однак повної згоди із керівниками САСІ не вдалося досягти.

В 1937 році в Антверпені (Бельгія) відбулася третя робітнича спортивна Олімпіада. В ній приймала участь і велика група радянських спортсменів. Олімпіада в Антверпені стала останнім крупним спортивним змаганням робітників-спортсменів перед другою світовою війною.

З початком другої світової війни припинили своє існування ЧСІ та САСІ.

2. Регіональні та континентальні ігри як складова частина міжнародного спортивного руху.

Всесвітньому розвитку фізичної культури поряд із Олімпіадами і чемпіонатами світу з окремих видів спорту багато у чому сприяла організація ігор, які відповідали найбільш різнобічним інтересам народів. Проведенням цих ігор їх організатори прагнули у першу чергу поглибити політичні зв'язки між країнами, окремими частинами світу, а також країнами об'єднаними в державні союзи. Однак поряд із цим було організовано різного роду ігри, склад учасників яких визначався за економічними, географічними, мовними, світоглядними і релігійними ознаками. Ці змагання важко віднести до якої-

небудь єдиної системи, однак в цілому їх об'єднує те, що вони проходять під заступництвом Міжнародного Олімпійського Комітету і у відповідності д його основних принципів і правил. У цих змаганнях такі ж, як і у Олімпіад, урочисті церемонії відкриття і закриття, а програма змагань включає в себе олімпійські, а також місцеві традиційні види спорту. “Жовтою олімпіадою” називалися спочатку азійські ігри, “латинською олімпіадою” – змагання країн американського континенту, які говорять на іспанській і португальській мовах, “жіночою олімпіадою” – заходи, організовані Міжнародним Жіночим Спортивним Союзом.

Сьогодні в світі проводиться велика кількість різних міжнародних спортивних ігор. Це перш за все континентальні ігри – Панамериканські, Африканські й Азійські, в яких приймають участь спортсмени країн одного континенту. Далі йдуть регіональні ігри, які проводяться серед спортсменів країн одного регіону – Балканські, Боліварські, Середземноморські, Центральнo-Американські, Панарабські, Тихоокеанські, Океанії, Далекого Сходу, Індійського океану, Південно-Східної Азії, Південної Азії, Південної частини Тихого океану, Південного Хреста, Центральної Америки і Карибського моря, Арабських держав Перської затоки, Ігри Малих країн Європи та ін.

Панамериканські ігри

Ідею проведення Панамериканських ігор, на думку істориків, висловив президент МОК Анрі де Байє-Латур після успішної організації I Ігор ЦЕнтральної Америки в Мехіко в 1926 році. Але лише на Олімпійських іграх 1936 року її було одобрено спортивними керівниками країн континенту. В 1937 році представники 9 країн – Аргентини, Бразилії, Канади, Колумбії, Куби, Парагваю, Чилі і США зустрілися в Далласі, щоб обмінятися думками, але кінцевого рішення не прийняли. В 1940 році за ініціативою НОК Аргентини в Буенос-Айресі було скликано конгрес країн Західної півкулі, на якому були присутні представники 16 держав, які входили в Панамериканський союз. Тоді й було створено Панамериканський спортивний комітет, який прийняв рішення про проведення Ігор, починаючи з 1942 року. Столиця Аргентини взяла на себе організацію перших Ігор. Однак друга світова війна відсунула здійснення цієї ідеї.

На Олімпійських іграх 1948 року в Лондоні відбулося засідання II Панамериканського спортивного конгресу, який вирішив провести I Ігри в 1951 році в Буенос-Айресі. Ці ігри зібрали близько 2000 атлетів із 20 країн Західної півкулі.

В наступні роки популярність Панамериканських ігор постійно зростала. В Іграх останніх десятиріч приймають участь спортсмени більш ніж 30 країн, кількість спортсменів, які приймають участь у змаганнях досягає 4-5 тисяч.

Програму Ігор зазвичай складають не менш ніж 15 видів спорту. Серед них: бейсбол, боротьба, бокс, велоспорт, волейбол, водне поло, гандбол, гімнастика, веслування, дзюдо, кінний спорт, легка атлетика, парусний спорт,

плавання, стрибки у воду, сучасне п'ятиборство, теніс, стрільба кульова і стендова, стрільба із луку, важка атлетика, фехтування, футбол, хокей на траві, вітрильний спорт, баскетбол. Програма Ігор постійно розширюється: в 1995 році змагання уже проводилися з 33 видів спорту. Поруч зі всіма видами, які включаються до програми Олімпійських ігор, тут ми знаходимо таеквондо, сквош, софтбол, пелоту, роликовий спорт, рекетсбол та ін.

Окрім змагань з літніх видів спорту проходять змагання з зимових видів. І зимові Панамериканські ігри було проведено в 1989 році в Лас-Ленасі (Аргентина). В них прийняли участь атлети із 10 країн: Болівії, Бразилії, Канади, Коста-Ріки, Чилі, США, Гватемали, Мексики, Перу, Віргінських Островів. Програма змагань включала гірськолижний спорт, лижні перегони, фрістайл, біатлон.

Найуспішніше в Панамериканських іграх виступають спортсмени США, Куби, Канади, Венесуели, Мексики.

Особливо гостро в організації цих змагань постає проблема допінгу.

Африканські ігри

Проведення Африканських ігор, недивлячись на те, що цю ідею ще в 1912 році висловлював Кубертен, стало можливим лише в середині 60-х років ХХ століття, після завоювання незалежності більшістю країн континенту.

В 1964 році відбулася конференція, на якій представники 32 країн створили постійний комітет Африканських ігор, вирішивши провести I Ігри в Браззавілі (Конго) в 1965 році. Після їх проведення Комітет було перетворено у Вищу Раду спорту Африки (ВРСА), яка стала міжурядовою континентальною організацією, членами якої є міністри, керівники спортивних федерацій і провідні спортсмени континенту. Серед інших спортивних організацій континенту, які приймали участь в організації і проведенні Ігор, Асоціація НОК Африки і Союз спортивних конфедерацій Африки, до якого входять керівники континентальних федерацій з видів спорту.

Країни Африки зіштовхуються з великими організаційними та фінансовими труднощами при підготовці і проведенні Африканських ігор. Так, II Ігри повинні були відбутися в 1969 році в Малі, але були проведені лише в 1973 році в Лагосі (Нігерія). IV Ігри Кенія зуміла провести не в 1982 році, а тільки в 1987 році.

В I Африканських іграх 1965 року в Браззавілі прийняли участь близько 300 спортсменів із 30 країн, на II Іграх в Лагосі (1973 р.) – 5000 спортсменів із 40 країн, на III Іграх в Алжирі (1978 р.) – більше 3000 спортсменів із 38 країн.

Поруч із фінансовими й організаційними труднощами в числі найгостріших проблем, із якими доводиться зіштовхуватися організаторам і учасникам Африканських ігор слід назвати відтік талановитих спортсменів до розвинутих капіталістичних країн, застосування допінгових речовин у спорті, прояви апартеїду в спорті ПАР.

Найуспішніше виступають на Африканських іграх спортсмени Єгипту та Нігерії. За ними йдуть спортсмени Алжиру, Кенії, Тунісу.

Азіатські ігри

Під час Олімпіади 1948 року в Лондоні представники азіатських країн, які приймали участь в Іграх, домовилися про створення спортивної асоціації країн Азії, яку і було створено в 1949 році на конференції в Нью-Делі. Представники 8 країн – Афганістану, Бірми, Індії, Індонезії, Пакистану, Таїланду, Філіппін і Шрі-Ланки вирішили провести континентальні ігри в 1951 році в Нью-Делі. II Азіатські ігри проходили в 1954 році в Манілі (Філіппіни). В подальшому Ігри стали проводитися регулярно кожні 4 роки.

Азіатські ігри швидко набули широкої популярності. Так, якщо в Іграх 1951 року прийняли участь 489 спортсменів із 11 країн, які змагалися в шести видах спорту, то в 1982 році, коли Делі знову стала столицею Азіатських ігор, у змаганнях з 21 виду спорту приймали участь 4500 спортсменів із 33 країн. XI Ігри 1990 року зібрали вже близько 6000 атлетів із 37 країн.

Програма Ігор повинна містити не менше 10 видів спорту, обов'язковими серед яких є плавання і легка атлетика, інші вибираються із таких видів спорту як: баскетбол, боротьба, бокс, велоспорт, волейбол, гімнастика, веслування, дзюдо, кінний спорт, вітрильний спорт, теніс, настільний теніс, стрільба, важка атлетика, фехтування, футбол, хокей та траві.

Однак масштаб Азіатських ігор давно вийшов за межі офіційних вимог. Наприклад, на X Іграх в 1986 році в Сеулі нагороди розігрувалися в 269 дисциплінах 25 видів спорту, в 1990 році на XI Іграх, проведених у Пекіні, спір за медалі вівся уже в 27 видах спорту і в 310 видах змагань. Програма Ігор 1994 року, проведених в Хіросімі (Японія) ще більше розширилася: спортсмени змагалися в 34 видах спорту, у тому числі, в таких як гольф, карате, ушу та ін.

Більшу частку медалей на Азіатських іграх сьогодні виграють спортсмени трьох країн – Китаю, Республіки Корея та Японії. За ними йдуть КНДР та Іран.

В останнє десятиріччя різко зріс організаційно-технічний рівень і чисто спортивний рівень Азіатських ігор. В значній мірі це зумовлено соціально-економічними змінами в ряді азіатських країн і, в першу чергу, Республіці Корея і Китаї. Сильно вплинули на рівень Ігор підготовка і проведення Ігор XXIV Олімпіади в Сеулі, а також прагнення Китаю одержати право на проведення Ігор Олімпіади 2000 року та вибір Китаю як столиці Ігор 2008 року. Одержала широкого розвитку комерціалізація Азіатських ігор, різко зріс до цих змагань інтерес фірм-спонсорів.

Ігри Співдружності націй

Це єдині ігри, які зберегли структуру колишньої колоніальної системи. В період з 1930 по 1950 років змагання проводилися як Ігри Британської імперії. Після падіння колоніальної системи ці Ігри було перетворено в Ігри Співдружності націй.

На Іграх не приймають участь спортсмени країн, які займають лідируюче положення в олімпійському спорті, що активізує спортивну сторону цих змагань і робить реальною перемогу учасників малих країн.

Сьогодні Ігри Співдружності користуються великою популярністю. Наприклад, в XIV Іграх 1990 року, які проходили в Окленді (Нова Зеландія) прийняли участь 3500 спортсменів із 50 країн.

Програму Ігор Співдружності формує країна-організатор змагань. Із 17 видів спорту вона повинна вибрати 10.

Окремими командами виступають не тільки Англія, Ірландія, Шотландія, Уельс, але й маленькі володіння Великобританії – такі як острова Мен, Джерсі, Гернсі.

Середземноморські ігри

Ці змагання проводяться кожні чотири роки, починаючи з 1951 року, коли в Олександрії (Єгипет) було проведено перші Середземноморські ігри. В цих іграх приймають участь спортсмени країн, які прилягають до басейну Середземного моря.

Оргкомітетом ігор зазвичай вибирається не менше 12 видів спорту із такого списку: боротьба, бокс, велоспорт, волейбол, водне поло, гандбол, гімнастика, веслування, дзюдо, легка атлетика, вітрильний спорт, плавання, стрибки у воду, сучасне п'ятиборство, теніс, кульова та стендова стрільба, стрільба із луку, важка атлетика, фехтування, футбол, хокей на траві, баскетбол.

Провідними державами на цих Іграх є команди Болгарії, Італії, Франції, Югославії, Туреччини, Іспанії.

Ігри країн Центральної Америки та Карибського моря

Ігри країн Центральної Америки та Карибського моря – одні із найстаріших регіональних змагань. Їх народження слід віднести до 1926 року, коли в Мехіко відбулася перша зустріч з семи видів спорту із участю команд Мексики, Гватемали і Куби. З тих пір Ігри проводяться регулярно у різних країнах регіону. В традиціях Ігор є ритуал запалення вогню від сонячних променів в стародавньому храмі ацтеків на пагорбах Лас-Естельяс в Мексиці.

До програми Ігор повинно входити не менше 12 видів спорту. Серед них: бейсбол, боротьба, бокс, велоспорт, волейбол, водне поло, гандбол, гімнастика, веслування, дзюдо, кінний спорт, легка атлетика, вітрильний спорт, плавання, стрибки у воду, сучасне п'ятиборство, теніс, кульова і стендова стрільба, стрільба із луку, важка атлетика, фехтування, футбол, хокей на траві. Однак на практиці в програму змагань включаються практично всі олімпійські види спорту, а також деякі регіональні.

В Іграх країн Центральної Америки та Карибського моря в останні десятиріччя приймають участь спортсмени більше 20 держав. У спортивному відношенні явну перевагу мають спортсмени Куби.

Розглянутими вище іграми далеко не вичерпується перелік великих континентальних і регіональних змагань, які проводяться за підтримкою

МОК і сприяють розвитку олімпійського спорту. Наприклад, у Західній півкулі користуються популярністю Боліварські ігри, які проводяться з 1938 року рядом латиноамериканських держав. Країни Балканського регіону (Греція, Туреччина, Румунія, Болгарія та ін.) приймають участь в Балканських іграх. З 1985 року проводяться Ігри малих країн Європи з населенням менше 1 млн. чоловік, в яких приймають участь спортсмени Монако, Люксембурга, Андорри, Мальти, Ісландії, Ліхтенштейну, Сан-Марино, Кіпру.

Олімпійська рада Азії (ОРА) організує різні субрегіональні Ігри. Такі ж Ігри для семи регіонів Африки організує Асоціація національних олімпійських комітетів Африки (АНОКА) та ін.

Прагненню до розширення міжнародних спортивних зв'язків привело о появи міжконтинентальних Ігор – Афро-Латиноамериканських (з 1974 р.), триконтинентальних (з 1983 р.) між деякими країнами Азії, Африки й Америки, Афро-Азіатських (з 1985 р.) та ін.

Всі ці змагання служать не тільки фактором розвитку олімпійського спорту, ареною виявлення талановитих спортсменів і їх підготовки до Олімпійських ігор, але й важливим фактором міжнародного співробітництва, усунення міждержавних протиріч, розвитку взаєморозуміння і дружби, заохочення людей до занять фізичною культурою та спортом. Виключно велике культурне значення цих змагань, кожне із яких несе на собі відбиток культурних традицій різних країн і регіонів, має своєрідні ритуали, традиції, символіку.

3. Міжнародний студентський спортивний рух, Універсіади.

Студентський спортивний рух уже напередодні першої світової війни досяг значних результатів. Однак міжнародні зустрічі, які до цього носили випадковий характер, тільки в 1920-ті роки завдяки створеній в 1919 році Міжнародній конфедерації пов'язані з іменем Жана Птижана – одного із найвидатніших керівників французького студентського життя. Основною думкою проголошеного ним курсу було те, що спортивні змагання повинні сприяти розвитку зв'язків і співробітництва між студентами університетів і вищих навчальних закладів всього світу.

Створений у рамках Міжнародної конфедерації студентів спортивний відділ уже в 1921 році мав намір розпочати організацію студентського чемпіонату світу. Однак країни, які не увійшли до Міжнародної конфедерації студентів, через міжнародні спортивні союзи вчинили такий сильний тиск на конфедерацію, що заплановану церемонію відкриття довелося декілька разів відкладати. Врешті було знайдено вихід із положення, що склалося, це свідчило про розширення зв'язків спортивного відділу Міжнародної конфедерації студентів. У результаті його посередництва студентські організації США, Англії й Італії вступили до Міжнародної конфедерації студентів. Внаслідок цього у травні 1923 року в Парижі було скликано Міжнародний Спортивний Конгрес Університетів, на якому народилося кінцеве рішення про те, що в майбутньому році польський студентський

союз організує перший чемпіонат світу. Це стало першим кроком на шляху до створення міжнародного студентського спортивного руху, найбільш значного після олімпійського.

У програмі I Студентського чемпіонату світу у Варшаві (1924) фігурували тільки легкоатлетичні номери. На II Студентському чемпіонаті світу в Римі (1927) програму було доповнено футболом, тенісом, плаванням і фехтуванням. На цьому чемпіонаті вперше виступили заокеанські спортсмени – студенти США і Гаїті. Було прийнято рішення починаючи із 1928 року проводити і зимові студентські ігри. А у літніх змаганнях могли вже примати участь і жінки. III Студентський чемпіонат світу відбувся в 1928 році у Парижі, IV – в 1930 році в Дармштадті, V – в 1933 році в Туріні, VI – в 1935 – році в Будапешті, VII – в 1937 році в Парижі, VIII – в 1939 році в Монако, а також у Вені (через початок II світової війни обидва чемпіонати було перервано). На іграх у Монако змагання проводилися уже з 10-ти видів спорту.

I зимовий Студентський чемпіонат світу відбувся в Кортіна д'Ампеццо (1928), II – в Давосі (1930), III – в Бардопессжиаці (1931), IV – в Санкт-Моріці (1935), V – в Зелл ат Зеї (1937), VI – в Трондхеймі і у Ліллекхамері (1939).

Недивлячись на трагічне припинення ігор, міжнародний студентський спортивний рух у період свого розвитку з 1924 по 1939 рік значно сприяв розширенню зв'язків між студентськими організаціями різних країн. Студентські чемпіонати діяльно сприяли інтеграції організацій специфічного про шарку спортивного життя в разом із тим загальному розвитку спортивного руху. До участі в студентських чемпіонатах світу, окрім європейських країн, приєдналися вісім американських, вісім азіатських, дві африканські і дві австралійські організації. Після деякого зволікання роботу спортивного відділу Міжнародної конфедерації студентів визнав МОК, який з 1935 року взяв заступництво над його заходами.

Студентський спортивний рух після 1945 року

Другий етап розвитку міжнародного студентського спортивного руху почався в надзвичайно сприятливих умовах. У результаті розгрому фашизму у II світовій війні і змін у співвідношенні сил на світовій арені було створено умови для інтернаціональної згуртованості студентства на більш прогресивній основі. Засновницька конференція Міжнародного союзу студентів (МСС) 17 листопада 1945 року виступила за створення можливостей для безкоштовного і доступного кожному студенту заняття фізкультурою та спортом. У прийнятій програмі підкреслювалося, що фізична культура не може бути самоціллю, а засобом для зміцнення дружби, розвитку культурних і спортивних зв'язків, зміцнення здоров'я студентства. На пражському конгресі Міжнародного союзу студентів у 1946 році було створено відділ фізкультури та спорту, який взявся за відродження передвоєнних літніх і зимових студентських ігор. У відповідності до цієї ініціативи в Давосі було проведено VII зимові, у Парижі (1947) – IX літні, а в Спіндлерув-Млині (1949) – VIII зимові студентські ігри.

Ігри, проведені в Давосі та Парижі, були першими після війни великомасштабними спортивними зустрічами. В подальшому вдається створити таку поширену у всьому світі базову сітку, яка через систему спортивних зв'язків здатна була все більше сприяти справі соціального прогресу, рішенню колоніального питання, справі боротьби за мир і реформу університетської освіти. Це завдання знаходило також вираз у прагненні з'єднати в перспективі студентські ігри із заходами, які проводилися у рамках Всесвітніх фестивалів молоді та студентів.

Однак тимчасовий розвиток і поглиблення спортивних зв'язків було призупинено атмосферою “холодної війни”, яка все більше згущалася. Вже на Ліонській конференції в 1947 році виділилася група, яка заявила, що “антиімперіалістична” спрямованість Всесвітніх студентських ігор прив'язаних до Всесвітніх фестивалів молоді та студентів розходиться з її уявленнями про єдність. Услід за цим учасники цієї групи хотіли схилити Відділ фізкультури та спорту до того, щоб той вийшов зі складу МСС і вів суто професіональну діяльність, “позбавлену будь-якої політичної спрямованості”, в цілях збереження спортивного руху студентського профілю. Однак, після того як переговори не принесли бажаного результату, так звана “люксембурзька група” 1 травня 1949 року проголосила створення Міжнародної федерації університетського спорту (ФІСУ). Студентським іграм, які організовувалися під егідою МСС, було оголошено бойкот, і, таким чином, в студентському спортивному русі практично наступив другий розкол.

МСС і надалі продовжував влаштовувати зимові і літні чемпіонати світу, а ФІСУ – на противагу цьому – влаштовувала так звані студентські “Тижні спорту”.

Після тривалих дипломатичних переговорів у 1959 році було досягнуто кінцевої згоди. Країни-члени МСС були прийняті до ФІСУ. Було досягнуто домовленості про те, що студентські ігри буде продовжено під назвою “Універсіада”. У зв'язку із Універсіадами будуть проводитися міжнародні конференції чи семінари, у ході яких будуть обговорюватися принципи і організаційні питання студентського спортивного руху, питання, які торкаються постановки фізичного виховання, спорту серед студентства і розвитку зв'язаних із цим наук. У програмі Універсіад буде представлено 9 постійних видів спорту: легка атлетика, гімнастика, плавання, фехтування, водне поло, теніс, волейбол і баскетбол. Один раз на два роки будуть влаштовуватися також зимові ігри.

...Право вибрати десятий вид спорту надається країні-організатору Універсіади. Зимові та літні ігри Універсіади проводяться раз на два роки. Право їх організації у відповідності до олімпійських правил одержують міста, які приймають участь у конкурсі. Місце проведення Універсіади визначається асамблеєю ФІСУ.

Перші чотири літні Універсиади відбулися, як це й планувалося, в Туріні (1959 р.), Софії (1961 р.), Порто-Аллегре (1963 р.) і Будапешті (1965 р.).

В подальшому, на розвиток студентського спортивного руху, як і на тогочасний спорт загалом, у великій мірі впливає політична ситуація у світі. Але не зважаючи на це Універсиади набували все більшої популярності. За масштабами вони на сьогодні є другими після Олімпіад і за правом носять назву “малі олімпіади”.

Спортивні змагання, пов'язані із Всесвітніми фестивалями молоді та студентів, були відокремлені від студентських ігор і фігурують як Міжнародні Дружні Спортивні Ігри молоді.

4. Розвиток неолімпійських видів спорту.

Програми Олімпійських ігор, під якими розуміється комплекс видів спорту і видів змагань, затверджується МОК для кожних Ігор одночасно із обранням олімпійського міста, тобто за 6 років до початку Ігор.

На початку століття не було суворих принципів формування програм Олімпійських ігор. У зв'язку із цим до програми включалися види спорту мало поширені у світі, до яких залучалася дуже обмежена кількість учасників.

Однак поступово МОК виробив критерії для включення виду спорту і окремих дисциплін до програми Олімпійських ігор. Згідно Олімпійської хартії до програми Ігор Олімпіади можуть бути включені тільки види спорту, поширені не менше ніж в 75 країнах на чотирьох континентах – для чоловіків, і не менше ніж в 40 країнах на трьох континентах – для жінок; в програму зимових Олімпійських ігор можуть бути включені види спорту, поширені не менше ніж в 25 країнах на трьох континентах.

Наступною обов'язковою вимогою для включення виду спорту до програми Олімпійських ігор є офіційне визнання цього виду в якості олімпійського.

Крім великого розповсюдження в світі, олімпійські види спорту повинні пред'являти високі вимоги до організму спортсмена, базуючись на великому об'ємі фізичних навантажень. Недопустимі види спорту, види змагань чи дисципліни, в яких результати залежать від механічної рушійної сили. Не визнаються олімпійськими ті види спорту, в яких конструкції спортивних приладів і обладнання не стандартизовані і не забезпечують рівних умов для учасників змагань. Для введення до програми Олімпійських ігор виду спорту, дисципліни чи виду змагань також має значення об'єктивність критеріїв визначення результатів спортсменів: перевага віддається видам, в яких результати можуть оцінюватися зі мінімальною кількістю помилок суб'єктивного характеру.

Таким чином, велика кількість видів спорту не можуть бути включені або поки що не включені до програми Олімпійських ігор.

Неолімпійські види спорту можна підрозділити на декілька підгруп:

- види спорту, в яких результати залежать від механічної рушійної сили (автоспорт, мотоперегони, перегони картингів, авіаційні види спорту, авіамоделльний спорт та ін.);
- екстремальні види спорту (парашутний спорт, альпінізм, скелелазіння, скейтбордінг, дельтапланеризм, маунтінбайк та ін.);
- національні види спорту (сумо, ушу, гліма (ісландська боротьба), бойовий гопак, йога, американський футбол, крикет та ін.);
- види спорту розумового спрямування (шахи, шашки, го (японські шашки), спортивний бридж та ін.);
- оздоровчі види гімнастики (шейпінг, стрейчінг, аеробіка та ін.);
- види спорту спрямовані на формування та силове використання м'язевої маси (бодібилдінг, армреслінг, пауерліфтінг та ін.);
- танцювальні види спорту (бальні танці, спортивні танці та ін.).

5. Проблеми та перспективи розвитку сучасного міжнародного спортивного та олімпійського рухів.

Проблеми організації та проведення Олімпійських ігор

Якщо говорити про проблеми, які торкаються безпосередньо організації Олімпійських ігор, то складення їх програм, безсумнівно, є важким завданням. Її важливість визначається тим, що від включення виду спорту в програму Ігор багато у чому залежить його розвиток у світі. Крім того, від програми Ігор залежать і витрати на їх проведення.

Серйозної уваги заслуговують і спроби певних кіл МОК ввести квоти на кількісний склад учасників Олімпійських ігор в окремих видах спорту, що серйозно відіб'ється на спорті країн, які розвиваються.

Серед інших проблем, пов'язаних із проведенням Олімпійських ігор, слід згадати і про проблеми суддівства. Тут можна назвати декілька як загальних, так і специфічних для кожного виду спорту питань від вирішення яких залежить об'єктивність суддівства: досконалість правил змагань, об'єктивність визначення переможців у видах спорту, порядок формування суддівських бригад, впровадження технічних засобів у практику суддівства, кваліфікація суддів, їх працездатність, моральні якості, системи контролю за діями суддів та ін.

Демократизація міжнародного олімпійського комітету і олімпійського руху

Розглядаючи процеси демократизації в сучасному олімпійському спорті, необхідно перш за все в'яснити, наскільки діяльність МОК і тенденції розвитку сучасного олімпійського спорту відповідають інтересам світового спортивного товариства і сприяють збереженню і розвитку ідеалів олімпізму.

Сьогодні олімпійський рух характеризується невиданою раніше стабільністю, високим авторитетом у світі, великим впливом на суспільне життя у різних країнах і регіонах світу і на все світове товариство.

Однак, розглядаючи особливості розвитку олімпійського спорту на нинішньому етапі і аналізуючи політику, яка проводиться МОК і тісно пов'язаними із ним організаціями, необхідно, природно, не тільки враховувати реалії сьогодення, але і бачити перспективи. Тут є і певні проблеми та протиріччя, без аналізу і врахування яких майбутнє олімпійського спорту може виявитися не настільки райдужним, як це уявляється сьогодні багатьом лідерам олімпійського руху.

Протягом останніх років МОК виділяє в своїй діяльності дві основні проблеми. Це, по-перше, збереження єдності міжнародного олімпійського руху, а по-друге, залучення коштів за рахунок комерціалізації олімпійського спорту і його зближення із професійним спортом.

Обидві ці проблеми успішно вирішуються. Єдність олімпійського руху. Усунення протиріч між різними соціальними системами та країнами у сфері олімпійського спорту, ефективність боротьби проти використання спорту в якості аргументу при вирішенні політичних проблем були переконливо доведені підсумками останніх Олімпіад. А про ефективність комерційних програм свідчить бурхливий розвиток олімпійського маркетингу як на міжнародному рівні, так і на рівні національних систем олімпійського спорту в різних країнах, допуску професіоналів до участі в Олімпійських іграх, інтенсивна комерціалізація різних видів олімпійського спорту і, в першу чергу, легкої атлетики.

Разом із тим, інтенсивна комерціалізація і професіоналізація олімпійського спорту і явно виражений прагматичний підхід до олімпійського руху загрожують, на думку багатьох відомих спеціалістів, серйозною деформацією ідей олімпізму.

Утруднена збалансована діяльність МОК, НОК і МСФ. Потребується подальше розширення прав НОК і МСФ в олімпійському русі.

Не можуть вважатися остаточно вирішеними в питання, породжені використанням спорту як зброї в політичній боротьбі, проникненням в спорт расизму, націоналізму, апартеїду.

Не менш складним і суперечливим є питання про розширення участі в Олімпійських іграх жінок, які сьогодні позбавлені можливості приймати участь в олімпійських змаганнях з багатьох популярних видів спорту.

Особливою проблемою стає раціональна побудова підготовки спортсменів, їх соціальний захист і охорона здоров'я, так як рівень результатів в олімпійському спорті, велика кількість змагань, у тому числі комерційних, і пов'язані із ними величезні навантаження на організм спортсменів потребують перегляду багатьох положень, що склалися.

Цілком зрозуміло, що всі ці проблеми не можуть бути успішно вирішені без серйозної демократизації МОК і всієї системи управління олімпійським спортом. Необхідно забезпечити реальний зв'язок науки та практики, яка сьогодні в олімпійському спорті дуже слабка, а в окремих найважливіших напрямках просто відсутня. Повинні бути суттєво підвищені

права НОК, МСФ, регіональних спортивних організацій у вирішенні принципових питань розвитку олімпійського спорту.

Особливо велике значення має обмін передовими досягненнями науки і практики в системі олімпійського спорту.

Сьогодні МОК знаходиться на етапі, у якого немає аналогів в історії сучасного олімпійського спорту. Процеси модифікації Олімпійських ігор і всього міжнародного олімпійського руху, які відбуваються сьогодні, є настільки значними і принциповими, що однозначно передбачити їх віддалені результати вкрай важко.

Комерціалізація олімпійського спорту

Якщо до Ігор 1894 року в дискусіях і публікаціях домінували проблеми політизації та денаціоналізації, то після Олімпіади в Лос-Анджелесі на перший план висунулися проблеми комерціалізації і професіоналізації олімпійського спорту.

Не одержуючи від своїх урядів достатніх коштів на розвиток спорту вищих досягнень і проведення змагань, спортивні організації ряду країн, використовуючи популярність спорту серед глядачів і фірм-рекламодавців, пішли на активний його розпродаж як товару. Кошти від рекламно-спонсорської і ліцензійної діяльності, від продажу прав на телетрансляцію змагань стали одним із основних джерел фінансування окремих видів спорту в США, ФРГ, Великобританії, Швеції й інших країнах.

В 1981 році МОК несподівано для багатьох вирішив використати у комерційних цілях піктограми (графічні зображення, які символізують види спорту, які входять до програми Ігор). Швейцарська газета "Шпорт" охарактеризувала цей крок як "історичну епоху в розвитку спорту, радикальний розрив із минулим і епохальний крок у майбутнє".

Не всі навіть західні спортивні керівники беззастережно сприймають комерційну політику, яку проводить МОК, вважаючи, що МОК зробив помилку, коли цілком відмовився від права на рекламу із використанням символіки на користь фірми ІСЛ.

Про розміри доходів МОК від рекламно-спонсорської та ліцензійної діяльності достовірних даних немає, тому що МОК, як і інші спортивні організації, старастся не афішувати цю сторону справи.

Починаючи зі середини 80-х років в процесі комерціалізації олімпійського спорту виявилися задіяними всі організації, які приймають участь у міжнародному олімпійському русі, включаючи і самих спортсменів.

Під впливом комерціалізації відбувається процес трансформації ціннісних характеристик спорту, втрачається виховна функція спорту і Олімпійських ігор.

Комерціалізація призводить до перемін в окремих видах спорту, до змін правил змагань, їх пристосуванню до організації численних змагань "за запрошенням".

В умовах активної комерціалізації спорту стало важко відстоювати доцільність надання йому фінансової допомоги зі сторони держави.

Відбувається дискримінація окремих видів спорту, які не користуються увагою телебачення, рекламодавців і спонсорів, які віддають перевагу найвидовищнішим видам.

Ще одна проблема полягає в тому, що комерціалізація спорту формує відносно вузьке коло спортивної еліти, яка користується увагою преси, одержує значні, а іноді і виключно великі прибутки від занять спортом, і одночасно віддаляє його від основної маси спортсменів, які не досягли вершин майстерності.

Комерціалізація призводить і до розширення сфери впливу спонсорів на спорт, в структурі спортивних організацій з'являються спеціалісти з маркетингу, бізнесмени втручаються у вирішення спортивних питань, починаючи із вказівок, у якій формі і з використанням якого інвентарю повинен виступати спортсмен, і до складання розкладу змагань і відбору спортсменів у команди.

Крім того, спеціалісти-медики відзначають, що комерціалізація спорту і збільшення кількості змагань, які носять комерційний характер, ведуть до надмірних фізичних і психологічних навантажень спортсменів.

Ступінь комерціалізації сучасного спорту така, що можливість руйнування спорту і перетворення його у шоу в руках ділків є цілком реальною.

Однак, знехтувати сьогодні процес комерціалізації спорту було б нерозумно. А тому цей процес повинен бути керованим і жорстко контролюватися МОК, МСФ і НОК.

Професіоналізація олімпійського спорту

Однією із основних тенденцій, які визначають на сучасному етапі розвиток спорту вищих досягнень, є його професіоналізація.

В останні десятиліття заняття спортом вимагають від спортсменів такого рівня самовіддачі, затрат часу, фізичних і психічних навантажень, які неможливі без належного матеріального стимулювання і забезпечення різноманітними послугами.

Природно, у сфері спорту сформувалася велика кількість вузьких спеціалістів – тренерів, спортивних лікарів, учених, масажистів і інших, для кого спорт став сферою їх професійної діяльності.

Професіоналізація поступово охопила і власне спортивну діяльність: підготовка кваліфікованих спортсменів і їх участь у змаганнях фінансуються у найрізноманітніших формах (стипендії, зарплати, компенсації, виплати за рекламу і участь в стартах, премії та ін.) – і цей процес бурхливо розвивається.

В 1981 році поняття “любитель” було виключено і Олімпійської хартії. На основі ретельного вивчення фактів комісія МОК із допуску дійшла висновку, що допуск як на Олімпійські ігри, так і на чемпіонати світу повинен санкціонуватися федераціями”.

В проблемі професіоналізації спорту спірним питанням довго був допуск професіоналів на Олімпійські ігри. В 1986 році МОК на прохання

МСФ дозволив допуск професійних футболістів і хокеїстів, а згодом тенісистів і баскетболістів до участі в Олімпійських іграх.

Протягом століть професійний і олімпійський спорт розвивалися самостійно, створюючи кожен свою складну систему змагань, організацій і методики підготовки спортсменів, виховуючи видатних спортсменів, які вражали віртуозною майстерністю і дивовижними досягненнями. Їх зближення – один із найважливіших факторів подальшого прогресу спорту, росту його авторитету як одного із найяскравіших явищ сучасності.

Олімпійський спорт і політика

Спорт, як складова частина суспільного життя може існувати тільки в тісному взаємозв'язку зі всією політико-економічною системою суспільства. Свідченням цьому сторічна історія олімпійського руху. Класичний приклад – Берлінська Олімпіада (1936 р.), коли спорт і самі Ігри було використано гітлерівським режимом у політичних і націоналістичних цілях. Із виходом на олімпійську арену спортсменів соціалістичних країн Ігри перетворилися у змагання між політичними системами, стали важливою зброєю “холодної війни”. Найбільший вплив політики на олімпійський спорт проявився в ідеологічному протиборстві перш за все між США і СРСР, між ФРН і НДР, між США і Кубою. Політичні діячі і засоби масової інформації цих країн багато зробили для того, щоб спорт став ареною політичної боротьби, на якій ворогуючі чи конкуруючі держави могли задовільнити свої амбіції, добитися політичних результатів. Концепція “спорт – поза політикою” і сьогодні має прихильників, але вся практика сучасного спорту свідчить про його тісний зв'язок із політикою.

Аналізуючи зв'язок політики із олімпійським спортом слід виділити декілька напрямків його використання у політичних цілях.

Перший напрямок пов'язаний із тим, що в міру зростання популярності спорту у сучасному світі, росту інтересу широких прошарків населення до спортивних зірок глави держав і урядів, керівники правлячих партій із ціллю підвищення своєї популярності приділяють все більше уваги спорту, видатним спортсменам і тренерам.

Другий напрямок використання спорту у політичних цілях передбачає прагнення урядів різних країн одержати право на проведення престижних міжнародних змагань – перш за все Олімпійських ігор – із ціллю пропаганди економічних успіхів своєї країни, досягнення політичного визнання, якого не вдається добитися іншими засобами.

Третій напрямок пов'язаний із широкомасштабним використанням спорту і Олімпійських ігор для підвищення авторитету різних країн в світовому співтоваристві.

Четвертий напрямок пов'язаний із використанням спорту для демонстрації самостійності зовнішньої та внутрішньої політики чи для демонстрації свого впливу на політику інших країн.

П'ятий напрямок використання спорту вищих досягнень в політичних цілях – це, на жаль, досить широко розповсюджена практика бойкотів

великих міжнародних змагань, у тому числі і Олімпійських ігор, із ціллю політичного тиску, дискредитації політики тих чи інших держав, привернення уваги світового співтовариства до проблем сучасного світу.

Шостий напрямок охоплює всі приватні випадки використання спорту і Олімпійських ігор політичними організаціями і окремими особами для привернення уваги світової громадськості до окремих фактів, процесів і явищ, які відбуваються у світі.

Питання для самопідготовки

1. Охарактеризувати історичні особливості розвитку міжнародного олімпійського руху.
2. Охарактеризувати особливості розвитку міжнародного спортивного руху сучасності.
3. Охарактеризувати методи боротьби із застосуванням допінгу в спорті.
4. Охарактеризувати проблеми аматорства в сучасному олімпійському спорті

Лекція 11

Тема 2.5. Проблеми та перспективи розвитку сучасного міжнародного спортивного та олімпійського рухів.

План

1. Боротьба із застосуванням допінгу в спорті.
2. Еволюція уявлення про спортсмена-аматора
3. Проблема аматорства в сучасному олімпійському спорті.
4. Відкриті" ОІ та вирішення проблеми аматорства і професіоналізму в олімпійському спорті.

Література [2,4,14,17,19]

1. Боротьба із застосуванням допінгу в спорті.

Розповсюдження допінгу в сучасному спорті вищих досягнень перетворилося у гостру проблему, відсунувши на другий план всі інші протиріччя і складності спорту.

Постійно зростаюче політичне й економічне значення спортивних перемог, нескінченний ріст спортивних рекордів, гостре суперництво у міжнародних змаганнях, надмірні тренувальні й змагальні навантаження сучасного спорту – все це стало причиною того, що в останні роки помітно інтенсифікувався пошук шляхів підвищення спортивної майстерності та їх змагальної діяльності. Це спонукало спеціалістів не тільки до вдосконалення системи відбору й підготовки талантів, техніки й тактики видів спорту, зміцненню матеріальної бази і організаційних основ спортивної підготовки, але і до пошуків усякого роду незаконних можливостей для досягнення переваги у змаганнях. Серед цих шляхів найбільш ефективним виявилось застосування стимулюючих препаратів.

Слово “допінг” уперше було застосовано по відношенню до спортсменів, які користувалися стимуляторами, у 1865 році під час змагань з плавання в Амстердамі. З того часу воно закріпилося у сфері спорту.

Перша смерть від допінгу була зафіксована у 1886 р. на змаганнях з велоспорту.

Вже на початку XX століття застосування різних стимулюючих препаратів на ОІ отримало досить широке розповсюдження. Спеціалісти вважають. Що багато з олімпійських чемпіонів початку двадцятого сторіччя не змогли б зараз пройти допінг-контроль.

Трагічний випадок з датським велосипедистом К.Енсенем, який загинув в результаті застосування амфетаміну на змаганнях Римської Олімпіади (1960) спонукав МОК створити медичну комісію і розпочати боротьбу з допінгом. Перші проби на застосування стимуляторів були взяті у 1964 р. в Токію, і в 1968 р. на зимових та літніх ОІ медична комісія МОК вперше провела широкий антидопінговий контроль, який пройшли 753 спортсмени.

З 70-80-х років особливе розповсюдження отримали анаболічні стероїди, коли було доказано, що вони є ефективним засобом відновлення. Це співпало з тенденцією різкої інтенсифікації тренувального процесу у більшості видів спорту. Методи виявлення прийому анаболічних стероїдів були розроблені до середини 70-х років у Великобританії.

На початку 80-х років медична комісія МОК стикнулася з проблемою застосування спортсменами бета-блокаторів і діуретичних засобів, які сприяли зниженню маси тіла й виведенню слідів допінгових препаратів. Після Олімпіади 1984 р. речовини, що відносилися до цих груп були включені у склад заборонених препаратів.

Особливу складність уявляє собою проблема контролю на кров'яний допінг (переливання донорської або власної крові), який поширився у 70-80-х роках у видах спорту, пов'язаних з проявом витривалості до тривалої роботи. Експериментально доведено, застосування кров'яного допінгу дозволяє набагато підвищити зміст гемоглобіну, який у свою чергу сприяє суттєвому підвищенню максимального використання кисню й витривалості до тривалої роботи.

Гостро стоїть питання про розповсюдження в спорті так званих пептигормонів. До них відносяться перш за все гормони росту людини (соматотропін), гормони, що виділяються під час вагітності (гонадотропін хоріонічний), адренокортикотропний гормон (кортикотропін) і еритропоетин, що регулює число еритроцитів. Але їх виявлення дуже складне і заборона носить скоріше педагогічну мету – застережити про можливі негативні наслідки.

Зараз медична комісія МОК у склад допінгових речовин включає більше 100 препаратів, поділених на 5 груп:

- стимулятори (амфетамін, кофеїн, кокаїн, ефедрин, метил-ефедрин, фентермін та ін.);

- наркотичні засоби (кодеїн, героїн, морфін та ін);
- анаболічні стероїди (тестостерон, ретаболіл (нандролон), метинолон та ін);
- бета-блокатори (пропранолол, атенолол, метопролол та ін.);
- діуретичні засоби (дихлотіазід, гідрохлотіазит, фуросемід та ін).

В останні роки у спеціальних лабораторіях різних країн світу проводиться дуже велика робота з виявлення випадків застосування допінгу в спорті. Найбільш широко використовуються стимулятори й анаболічні стероїди. Наприклад, у 1992 р. акредитовані МОК 23 лабораторії виявили 1251 випадок застосування заборонених препаратів, у тому числі : стимулятори – 277 (21,1%), наркотичні засоби – 102 (8,2%), анаболічні стероїди – 717 (57,3%), бета-блокатори – 12 (0,1%), діуретичні засоби – 70 (5,6%), інші речовини – 79 (6,3%).

Серед стимуляторів в останні роки найбільш широко використовуються ефедрин, псевдоефедрин, амфетамін, кокаїн. У групі анаболітичних стероїдів переважає застосування тестостерона й нандролону. У групі наркотичних засобів найбільш частіше встановлювалось застосування кодеїну, декстропроксифену й морфіну.

Речовини різних груп мають виражену специфіку як у відношенні стимулювання ефективності тренувального процесу і змагальної діяльності, так і у відношенні негативного впливу на організм і можливостей контролю.

Психостимулятори насамперед активізують серцево-судинну й дихальну діяльність, що проявляється у збільшенні серцевого викиду, розширенні бронхів, підвищенні артеріального тиску. Препарати знімають відчуття втоми, невпевненості у своїх силах, покращають усі види психічної і моторної діяльності. Відсуваючи відчуття втоми, суттєво підвищуючи працездатність спортсмена, одночасно ці препарати мають досить високу токсичність, приводять до виникнення психологічної залежності. А підвищення дози нерідко ставало причиною смерті спортсменів від інфаркту міокарду або крововиливу у мозок.

Близьке до стимуляторів за характером дії вплив на організм спортсмена здійснюють і речовини другої групи – наркотичні засоби. Кодеїн, морфін, героїн, марихуана знаходять застосування в спорті як сильнодіючі обезболювальні препарати, здібні відсунути відчуття втоми. Вони також можуть привести до перевантаження органів і функціональних систем, тяжким захворюванням, смертельним випадкам.

Бета-блокатори є речовини, що активно діють на периферичну нервову систему. Ці речовини роблять заспокійливий вплив, часто призводять до деякого покращання спортивних результатів у таких видах спорту як кульова стрільба, стрільба з луку, бобслей. Одночасно вони приводять до зниження працездатності при тривалій роботі. Інтенсивне застосування препаратів цієї групи здатне привести до серйозного порушення збалансованої діяльності вегетативної нервової системи.

У більшості спортсменів (чоловіків і жінок), які застосовують анаболічні засоби, відмічаються порушення статевої сфери, що носять незворотний характер. Серед інших наслідків – передчасне припинення росту у молодих спортсменів, підвищена агресивність та інші психічні розлади.

Ефективна боротьба із застосуванням допінгу неможлива без створення потужної постійно діючої системи антидопінгового контролю. Проблема сьогодні зводиться до застосування вискоєфективних санкцій проти порушників і організації постійного антидопінгового контролю за спортсменами. При цьому цей контроль повинен відбуватися не тільки під час змагань, але і в тренувальний період.

Важливим етапом у боротьбі з допінгом відбулось прийняття сумісного протоколу МОК і МСФ з літніх видів спорту. У відповідності з цим протоколом введена комплексна програма боротьби з допінгом, в основі якої прийняття єдиного для всіх видів спорту переліку заборонених речовин (складається і щорічно поновлюється МОК), прийняття єдиних правил і процедур антидопінгового контролю, зведення воедино санкцій за застосування допінгу й забезпечення їх реалізації на національному рівні, розвиток співробітництва МОК, НОК і МСФ з урядовими організаціями для боротьби з торгівлею забороненими препаратами.

В цілому в діяльності МОК передбачаються наступні напрямлення боротьби з допінгом:

- проведення наукових досліджень, скерованих на підвищення ефективності методів допінг контролю;
- організація виховної і роз'яснювальної роботи серед спортсменів, тренерів, лікарів та інших спеціалістів;

- постійне вдосконалення методів й організації допінг контролю;
- посилення санкцій у відношенні порушників;
- співробітництво з НОКами, МСФами, спортсменами, представниками ділових кругів у боротьбі з застосуванням допінгу.

2. Еволюція уявлення про спортсмена-аматора

Проблема аматорства у спорті виникла задовго до відродження ОІ і є однією із самих складних і суперечних на всіх етапах розвитку олімпійського спорту сучасності.

Поняття "аматор" з'явилося в англійському спорті у першій половині XIX століття. В енциклопедії "Британіка" сказано: "Первісне визначення слова означає того, хто бере участь в будь-якому виді мистецтва, ремесла, ігри, спорту або іншої діяльності виключно для задоволення і розваги". Ось чому той, хто мав перевагу в силі або майстерності, обумовленої професією, не допускався до любительських змагань. На погляд істориків спорту, вперше поняття "аматор" і "професіонал" практично були застосовані на змаганнях з веслування в Оксфорді у 1823 році. В складі однієї з команд був Стефан Девіс – за професією лодочник, якому заборонили брати участь у змаганнях. При визначенні статусу спортсмена-аматора в той час грошові винагородження, які отримував спортсмен, в рахунок не сприймалися. У

1831 році наприклад, веслувальні команди Оксфорду і Леандера виступали на Хенлеській регаті на парі у 200 фунтів стерлінгів і при цьому нікому з веслувальників не погрожувала втрата статусу аматора.

В Англії статус спортсмена-аматора визначався не за фактом отримання спортсменом грошей, а за його соціальним положенням.

У середині XIX століття поняття " аматор " змінюється. Ось який запис з'явився у Хартії Любительського спортивного союзу Англії у 1886 році: " аматор – це будь-який джентльмен, який ніколи не брав участі у відкритому змаганні ні за грошові винагородження, ні за призи разом з професіоналами і який за своє життя не працював вчителем або інструктором фізичного виховання з метою отримання засобів для існування, а також не був механіком, ремісником або горно робочим. (Clader E., 1978) це поняття носило очевидний елітарно-класовий і дискримінаційний характер. Вже на першому Олімпійському конгресі, який відбувся у 1894 році в Парижі, на якому було прийнято рішення про утворення МОК і проведення ОІ, обговорювалося питання про аматорський і професійний спорт.

Текст правил аматорства з'явився у бюлетені МОК №1 за 1894 р. він складався з семи пунктів, головний з яких був таким: "аматором в спорті вважається будь-яка людина, яка ніколи не брала участі в змаганнях, відкритих для всіх бажаючих або змагалась за грошовий приз або за гроші з будь якого іншого джерела, або в змаганнях з професіоналами, і яка ніколи в своєму житті не була платним викладачем або інструктором фізичного виховання". Також обумовлювалося, що учасник Ігор не може бути аматором в одному виді спорту і професіоналом в іншому.

У 1911 році англієць Р. де Корсі Лаффен вніс на розгляд сесії МОК у Будапешті нове визначення аматора: будь-яка людина може змагатися на ОІ як аматор, коли вона ніколи:

- не брала участі у змаганнях на грошовий приз, за гроші або будь-яке інше парі;
- не нагороджувався грошима або будь-якою грошовою допомогою за участь у змаганнях (обговорювалось, що за відшкодування витрат у зв'язку з участю у змаганнях спортсмен не втрачає статусу любителя);
- не діставав ніякої премії за втрачений у змаганнях час;
- не продавав або закладав свій приз, який виграв у змаганнях.

Заборонялось також брати участь у змаганнях професіональним тренерам і інструкторам. Даний текст правил був прийнятий і діяв до сесії МОК 1920 р. у Антверпені.

На конгресі МОК 1925 р. в Празі обговорювалося питання: чи слід любителям дозволити діставати компенсації заробітної плати за час їх участі у змаганнях. Вперше з'явився термін оплати спортсменам "за втрачений час". Цей час був обмежений двома тижнями, які надавалися спортсмену для участі у змаганнях за кордоном на протязі року. Було вирішено, що учасник ОІ підписує декларацію честі наступного змісту: "я, нижчепідписавшийся,

клянусь своєю честю, що є аматором, відповідно олімпійським правилам аматорства".

Статус спортсмена – аматора енергійно захищав президент Олімпійського комітету США і віце-президент МОК Е.Брендедж. Під його керівництвом була утворена комісія, яка на сесії МОК 1947 р. у Стокгольмі дала наступне визначення спортсмена-аматора: аматор – це той, чий зв'язок зі спортом є і ніколи не був пов'язаний з отриманням матеріальних вигод різного роду". Сесії МОК 1955 р. в Празі і 1958 р. в Токіо підтвердили цю формулюровку.

За принцип "абсолютного" аматорства постійно боровся президент МОК Е.Брендедж, який керував олімпійським рухом на протязі 20 років (1952-1972 р.р.) і був відомим як найбільш безкомпромісний захисник кодексу аматора. Брендедж поставив справу так, що у роботі МОК були виключені всі розмови про професіоналізацію аматорського спорту. не кажучи вже про допуск "профі" до ОІ. Але у цьому питанні серед багатьох діячів МОК не існувало одної думки.

Разом з цим тривалий час основним принципом аматорства була відсутність матеріальних вигод від занять спортом.

Саме в такому плані статут спортсмена-аматора був визначений на 58-й сесії МОК у Москві: "Аматором є той, хто бере участь і завжди брав участь в спорті як побічному занятті без вилучення матеріальних вигод будь-якого роду". Цей параграф Олімпійської хартії отримав назву правила "26".

У 1971 році Е.Брендедж доручив трьом віце-президентам МОК – Ж.де Бомону (Франція), Г.ван Карнебеку (Голандія) і М.Кілланіну (Ірландія) обміркувати ряд проблем олімпійського руху з деякими керівниками міжнародних федерацій.

Три віце-президенти запропонували свій проект правила допущення до ОІ, вилучив з нього обмеження кількості днів знаходження на навчально-тренувальних зборах і змаганнях.

У квітні 1971 р. МОК прийняв нову трактовку правила 26: "щоб бути допущеним до ОІ учасник повинен дотримувати традиційний олімпійський дух і етику, постійно брати участь в спорті у часи дозвілля без отримання будь-якого винагородження за свою участь. Його засоби для існування не повинні бути отримані або залежні від занять спортом і він повинен мати основну професію, щоб забезпечити своє сучасне і майбутнє існування. Він не повинен бути як в нинішньому, так і в минулому професіоналом, напівпрофесіоналом, або так званим "неаматором" у будь-якому виді спорту. Він не повинен бути тренером...Викладачі фізичного виховання, які займаються з починаючими, допускаються до участі в ОІ".

Спортсмену дозволялось брати допомогу НОК або Національної спортивної федерації за визначений період (від 30 до 60 днів на рік), знаходитися на зборах і змаганнях. Ця допомога включала: оплату розміщення, харчування, проїзду, спортивного обладнання та інвентаря,

тренера, медичну допомогу, а також гроші на покриття непередбачених розходів.

Це рішення знаменувало кінець кубертеново-брендеджевої ери в олімпійському русі. Що стосується Е.Брендеджа, то тут заперечувати немає хисту. У той же час трактовка П. Де Кубертеном проблеми аматорства була достатньо чіткою – він визнавав і розумів нікчемність подвійного розуміння статусу спортсмена-аматора.

Ще у 1936 р. за рік до своєї смерті, Кубертен писав: "Прочитайте як слід текст олімпійської клятви. Ви не знайдете там ні слова про те, що від спортсменів, які вступили на олімпійський стадіон, вимагається абсолютне аматорство, на неможливість якого я вказав першим. У клятві є тільки одне зобов'язання: чесно змагатися... Мене цікавить спортивний дух, а не смішна англійська концепція, яка дозволяє займатися спортом, не відступаючи від догми, тільки мільонерам".

3. Проблема аматорства в сучасному олімпійському спорті.

Початок 70-х років характеризується могутньою критикою статусу спортсмена-аматора. Розумів необхідність змін і новий президент МОК Майкл Кілланін, обраний на цю посаду у 1972 році.

Виступаючи на 100-й сесії МОК у 1971 році член МОК М.Ерцог (Франція) відзначав: "Про те, що таке аматор і професіонал у спорті, можна казати багато. Факти свідчать, що різниця між ними куди тонша, ніж прийнято вважати. Багато професіоналів не менш віддані спорту, ніж справжні аматори, з другої сторони – є аматори, які стають жертвами власної жадоби до грошей і популярності. Перші служать спорту чесно і лояльно, другі – використовують його для власної вигоди."

Президент Міжнародної федерації боротьби М.Ерцеган (Югославія) на сторінках журналу МОК "Олімпік ревью" запропонував виділяти спортсменів-аматорів вищого класу в особу категорію. За його думкою, спортсменам необхідно надавати статус виробників суспільно значущих цінностей і в рамках цього статусу їм повинна бути забезпечена можливість повної самореалізації.

Висловлювалась також пропозиція про утворення спеціальних стипендій для спортсменів високого класу, які гарантували б їм стабільне фінансове положення під час занять великим спортом.

У ці роки найбільш активні прихильники "чистого" аматорства почали розуміти, що олімпійський спорт перетворився у сферу діяльності, яка вимагає від спортсменів великих фізичних і моральних витрат, тяжкої багаторічної праці. Особливо добре це розуміли в країнах бувшого соцтабору, спортсмени які мали видатні результати, дякуючи сбалансованій системі спортивної підготовки олімпійців.

Таким чином на перший план при визначенні аматорства у спорті почали висуватися показники морально-етичного, гуманістичного і виховного характеру.

Мали свій погляд на проблему аматорства в спорті і державні діячі того часу. Підтримував ідею зміни статусу спортсмена-аматора президент Фінляндії У.Кекконен. За зміну відношення з боку держави до спортсменів високого класу висловлювався і президент Франції Валері Жіскар д'Естен: я виступаю за те, щоб був заснований статус спортсмена високого класу. Все населення країни повинно допомагати йому в його підготовці у набутті професії і соціальному пересуванні."

X Олімпійський конгрес у Варні (1973 р.) обговорив концепцію аматорства. Конгрес рекомендував МОК наблизити правило 26 до вимог сьогодення. На сесії МОК 1974 року у Відні у це правило були внесені зміни. Воно дістало назву не "Положення про аматорство", а "Положення про допуск".

МОК дозволив спортсменам діставати компенсацію заробітної плати за період підготовки до змагань і участі в них, а також допомогу для оплати харчування і розміщення, транспортні витрати. Спортивний інвентар і форму, страхування, оплати лікування, фізіотерапії, оплати тренерів.

Дозволялось також отримання спортсменами-студентами спортивних і академічних стипендій.

Нова концепція аматорства утворювала рівні умови для підготовки і участі у змаганнях представників різних класів і систем, ліквідувала обман, пов'язаний з нелегальним отриманням грошей спортсменами.

Практично сесія МОК 1974 р. ліквідувала претензії, які західні засоби масової інформації висували спортсменам за те, що вони знаходились на утриманні держави, отримували спортивні стипендії у коледжах і університетах або зарплату у фірмах і корпораціях.

На XI Олімпійському конгресі, який проходив у 1981 році в Баден-Бадені, в головній доповіді з проблеми допуску голова комісії і член МОК В.Дауме зробив заяву: "Спортсмени, які тренуються по 1600 годин на рік, не можуть одночасно працювати одночасно за професією або інтенсивно готуватися до майбутньої професійної роботи. Тому ми не повинні допустити, щоб вони несли соціальні збитки. Із цього слід виходити при повному розумінні правила 26".

На конгресі в обговорюванні проблеми аматорства вперше взяли участь самі спортсмени. Олімпійський чемпіон 1980 р. легкоатлет С.Коу (Великобританія) підтримав курс на подальшу лібералізацію правила 26.

В цілому Конгрес підтвердив вірність олімпізму концепції аматорства, але головне те, що Міжнародним спортивним федераціям було надано право самим визначати допуск спортсменів на змагання ОІ.

Отже, після конгресу у Баден-Бадені були здійснені перші кроки, які були спрямовані на допуск професіоналів на Ігри.

МОК дав зрозуміти, що нова концепція аматорства – не догма. Х.А.Самаранч пояснив, що в деяких видах спорту ці правила можна буде розглядати більш широко.

Першою по цьому шляху пішла МСФ легкої атлетики (ІААФ). У вересні 1982 р. вона прийняла положення про утворення фондів для спортсменів при національних федераціях легкої атлетики. Легкоатлети мали можливість діставати будь-які винагороди (за рекламу, за участь у змаганнях).

З'явилися такі фонди у спортивній і художній гімнастиці, у водних видах, у лижному спорті.

Було прийнято рішення МОК і ФІФА про допуск професіональних футболістів на олімпійський турнір, але з обмеженнями.

Аналогічно діяла МСФ хокею (ЛІХГ). В її правилах з'явився запис про те, що професіоналом вважається тільки хокеїст, який має контракт з НХЛ.

Найбільш активно підтримував ідею допуску професіоналів на Ігри президент МОК Самаранч. У листопаді 1980 р. він заявив: "Ми повинні знайти рішення, яке максимально обмежить існуючу зараз дискримінацію у цій галузі. Перш за все слід відзначити, що слово "амтор" вже не згадується в Олімпійській хартії, а це значить, що ми повинні сформулювати і уточнити поняття "професіонал". Де хто вважає, що ми ризикуємо опинитися на прямому шляху до "відкритих" Ігор. Однак це не відповідає реальному положенню справ. Ми бажаємо, щоб Ігри були відкритими. Але слід провести кордон між учасниками Ігор і справжніми професіоналами, тими, хто заключає контракти з комерційними організаціями.

4. "Відкриті" ОІ та вирішення проблеми аматорства і професіоналізму в олімпійському спорті

У лютому 1985 р. на сесії у Калгарі виконком МОК раптово для багатьох зробив об'яву про допуск професіональних спортсменів у віці до 23 років до ОІ 1988 р. у змаганнях з футболу, тенісу і хокею.

У жовтні 1985 року на засіданні МОК з представниками федерацій і НОК у Ліссабоні обговорювався так званий "кодекс атлета", який був запропонований замість правила 26.

"Щоб бути допущеним до діяльності в олімпійському русі, і, зокрема до участі в ОІ, спортсмен повинен додержуватись і поважати Олімпійську хартію, а також правила МСФ, до якої він належить, що ухвалені МОК" – основна теза "Кодексу".

Отже, будь-який спортсмен, який підтримує і додержується Хартії і Кодексу, може бути допущений до ОІ. Практично зникла межа між спортсменом-аматором і професіоналом і без усяких обмежень Ігри відкривались для останніх.

Були зняті всі обмеження у відношенні фінансування підготовки. Зберігалась тільки вимога до учасників, яка забороняла їм "...використовувати під час ОІ свою особистість, прізвище, зображення або спортивний результат з метою реклами", а також було визнано, що "...участь спортсмена в ОІ не повинно обумовлюватись будь-якими фінансовими міркуваннями".

В.Дауме на засіданні Генеральної асамблеї МСФ у Монако формулюючи нову позицію, відмічав, що правила допуску не життєздатні, що на підставі ретельного вивчення фактів комісія прийшла до висновку про те, що допуск на ОІ, як і на чемпіонати світу повинен санкціонуватись федераціями.

Представники багатьох МСФ, МСО і НОК різних країн виступили проти "Кодексу" і "відкритих" ОІ. 15 квітня 1986 р. у Сеулі відбулося засідання Генеральної Ассамблеї національних олімпійських комітетів, у роботі якої взяли участь 152 представника НОК з 161. З 24 виступаючих 22 представники НОК різних країн були проти запропонованої МОК ревізії Олімпійської хартії. Ось якими були аргументи проти "Кодексу" і допуску професіоналів на Ігри:

- руйнування ідеалів і цінностей олімпізму; -ОІ перетворюються у комерційне шоу;

- більшість країн – учасниць будуть не в змозі зробити такі ж умови для підготовки, які мають професіональні спортсменам; -збільшуються фізичні навантаження, що негативно вплине на здоров'я спортсменів; -збільшиться залежність спортсменів від менеджерів і спонсорів;

- виникне дискримінація багатьох олімпійських видів спорту, які не користуються підтримкою бізнесу (плавання, веслування, стрільба кульова і з лука, важка атлетика, всі види боротьби, хокей на траві, бадмінтон, настільний теніс, фехтування, ковзанярський спорт, бобслей і санний спорт);

- необхідна перебудова всієї системи міжнародного спорту.

У жовтні 1986 р. відбулася 91 сесія МОК у Лозанні. В.Дауме, звітуючись про роботу своєї комісії нагадав, що у 23 з 28 олімпійських видів спорту проблем з допуску немає. З п'яти видів спорту, що залишились, комісія за згодою федерацій внесла наступні пропозиції:

Хокей – у зв'язку з тим, що МФ хокею допускає до своїх чемпіонатів світу професіоналів, дати згоду на їх участь в Іграх.

Кінний спорт – дискваліфіковані ФЕІ за професіоналізм кіннотники знову можуть виступати на ОІ.

Футбол – у відбіркових змаганнях і у фінальному олімпійському турнірі можуть брати участь всі гравці, за виключенням футболістів Європи і Південної Америки, які взяли участь у чемпіонаті світу 1986 року і у попередніх змаганнях до нього. До участі у турнірі Олімпіади 1992 р. ФІФА планує допустити усіх гравців, однак їх вік не повинен перевищувати 23 роки.

Легка атлетика – у олімпійських змаганнях мають право брати участь всі легкоатлети, які допущені до чемпіонату світу.

Теніс – найкращі тенісисти професіонали повинні мати право на участь в Іграх при умові, що заяви на їх участь будуть надсилатись НОК.

Як визнав В.Дауме. з допуском професіоналів на Ігри від концепції аматорства на ОІ залишаються тільки два моменти: під час Ігор спортсмени

не будуть заробляти гроші, і на одязі, а також на спорте спорудах не буде вестися реклама.

Отже, після 92-ї та 92-ї сесій МОК встав на шлях відкритої професіоналізації ОІ.

Як сказав відомий американський журналіст У.Джонсон: "Великий "стрибок" у реальність почався, і ОІ вже ніколи не будуть такі як раніше".

Наступні роки показали, що олімпійський спорт дуже швидко адаптувався до допуску професіоналів на ОІ.

Сьогодні необхідно зконцентрувати увагу на підвищенні видовищності змагань – в інтересах глядачів, вдосконаленні правил змагань і умов їх проведення, в інтересах спортсменів – підвищення об'єктивності суддівства – в інтересах і тих і інших.

Необхідно розглядати питання соціальних гарантій спортсменів у відношенні освіти, охорони здоров'я, працевлаштування, пенсійного забезпечення.

Висновки:

1. У період між війнами сильно зросло військово-політичне значення фізичної культури й спорту. Буржуазія використовувала фізичну культуру як засіб мілітаризації населення, поневолювання трудящих, підвищення інтенсифікації праці, знаряддя бізнесу.

2. Ефективна боротьба із застосуванням допінгу неможлива без створення потужної постійно діючої системи антидопінгового контролю. Проблема сьогодні зводиться до застосування високоефективних санкцій проти порушників і організації постійного антидопінгового контролю за спортсменами. При цьому цей контроль повинен відбуватися не тільки під час змагань, але і в тренувальний період.

3. Проблема аматорства у спорті виникла задовго до відродження ОІ і є однією із самих складних і суперечних на всіх етапах розвитку олімпійського спорту сучасності.

4. Нова концепція аматорства утворювала рівні умови для підготовки і участі у змаганнях представників різних класів і систем, ліквідувала обман, пов'язаний з нелегальним отриманням грошей спортсменами.

Практично сесія МОК 1974 р. ліквідувала претензії, які західні засоби масової інформації висували спортсменам за те, що вони знаходились на утриманні держави, отримували спортивні стипендії у коледжах і університетах або зарплату у фірмах і корпораціях.

5. Сьогодні необхідно зконцентрувати увагу на підвищенні видовищності змагань – в інтересах глядачів, вдосконаленні правил змагань і умов їх проведення, в інтересах спортсменів – підвищення об'єктивності суддівства – інтересах і тих і інших.

Питання для самопідготовки

1. Охарактеризувати історичні особливості розвитку міжнародного олімпійського руху.
2. Охарактеризувати особливості розвитку міжнародного спортивного руху сучасності.
3. Охарактеризувати методи боротьби із застосуванням допінгу в спорті.
4. Охарактеризувати проблеми аматорства в сучасному олімпійському спорті

Лекція 12

Тема 3.1. ВИТОКИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

План

1. Зародження фізичної культури на українських землях у період первіснообщинного ладу.
2. Особливості фізичної культури скіфо-сарматської доби.
3. Розвиток фізичного виховання та спорту в античних державах Північного Причорномор'я.
4. Значення фізичних вправ у житті стародавніх слов'ян.
5. Особливості, провідні форми та напрямки фізичного виховання у Київській Русі.
6. Фізична підготовка запорізького козацтва.

Література[2,9-10,13,19]

1. Зародження фізичної культури на українських землях у період первіснообщинного ладу.

Останні дослідження археологічної науки свідчать, що в Україні люди жили вже близько 800 тис. років тому.

50 тис. років тому на території України з'являється кремнієва зброя та знаряддя, а приблизно 12-8 тис. років до н.е. було винайдено лук.

В добу первіснообщинного ладу було винайдено нові засоби пересування людини: човни (видовбані з дерева), лижі, санчата.

Найдавніші зображення санчат в Україні відносяться до Трипільської культури.

Племена трипільців залишили суттєвий слід у культурі України. Основою їх господарства були землеробство та тваринництво.

В межах трипільських поселень існували культові місця, де відбувалися різноманітні ритуальні дії з елементами рухливих ігор, забав, змагальних фізичних вправ.

У поховальному обряді з'являється тризна, яка включала змагальні вправи, двообої, що засвідчено археологічними джерелами.

Популярними тут були також бойові танці.

З розвитком культу бика у трипільців з'являються ігри-змагання з биком.

У степу і на півдні лісостепу України розвинулося конярство. Жителі поселення Середній Стіг розводили найдавніших у світі свійських коней, використовуючи їх для їзди верхи.

2. Особливості фізичної культури скіфо-сарматської доби.

Початок раннього залізного віку в Україні був пов'язаний із виникненням найдавніших великих племінних союзів, таких як Кіммерія та Скіфія.

У першій чверті I тис. до н.е. Північне Причорномор'я населяли племена кіммерійців. У них надзвичайно розвинутим було конярство. Кіммерійці вели грабіжницькі війни. Вони мали добре розвинуту систему військово-фізичної підготовки молоді. У них сформувалися елементи складних обрядів-ритуалів, де домінували військові вправи та змагання у спритності, витривалості, умінні володіти зброєю.

Племена скіфів, сарматів проживали у Північному Причорномор'ї протягом VII ст. до н.е.-III ст. н.е. на Дону, Уралі та Кавказі. Ці землі частково належать території сучасної України. Більшість вчених вважають, що дані племена були іраномовними. За Геродотом скіфи були неоднорідні. Він у своїй четвертій книзі “Мельпомена” згадує царських скіфів, скіфів-землеробів і скіфів-орачів (Herodot. IV). Ряд вчених припускають, що це могли бути праслов'яни. Більшість скіфів жили кочовим життям, постійно вели завойовницькі війни, і тому військово-фізична підготовка була невід'ємною частиною їхнього повсякденного побуту.

Основними джерелами дослідження нашої теми є писемні свідчення, а саме твори античних авторів Геродота, Гіпократата, Апполінарія Сидонія та ін., археологічні знахідки і праці сучасних вчених стосовно даної тематики.

У зв'язку із тогочасним військово-політичним становищем у скіфів був неминучий розвиток бойової справи. Геродот зображає скіфів народом хоробрим і войовничим, у якого особливо цінувалися мужність на війні, ненависть до ворогів (Herodot. IV). Вони прекрасно володіли різними видами наступальної та захисної зброї. Очевидно, що ці якості здобувались в процесі довготривалих тренувань, добре організованого фізичного виховання.

Серед скіфів найпопулярнішими були верхова їзда та стрільба із луку. При чому у них як чоловіки так і жінки однаково майстерно володіли конем і луком. Скіф народжувався у сідлі й проводив у ньому більшість свого часу. “Скіф був кінним стрільком... Лук і стріла – його головна зброя”, - писав Б.Н.Граков (1947). Майстерне володіння скіфами луком було оцінено багатьма народами, зокрема, стародавні греки запрошували скіфів для навчання стрільбі з луку, скіфські раби-стрільці служили в Афінах в ролі поліцейських.

Зі скіфами тісно були пов'язані сармати. Їх змальовують як сильних, жорстоких і невблаганних ворогів. Сарматські воїни були прекрасними вершниками і добре володіли зброєю. Навіть жінки брали участь у битвах і нічим не поступались воїнам-чоловікам у стійкості і мужності. Якщо дівчина

не вбила ні одного ворожого воїна, вона не могла виходити заміж (Herodot. IV, 110-117).

В дитячих похованнях скіфів і сарматів часто знаходять наконечники стріл, що на думку Н.І. Пономарьова (1970) дозволяє впевнено припускати передачу рухового досвіду у зв'язку із військовою направленістю життя. І у скіфів і у сарматів більше 20% жіночих поховань містять озброєння. Це свідчить, що у цих племенах військово-фізичній підготовці піддавалося й жіноче населення.

Таким чином, фізичне виховання у скіфо-сарматських племен носило військово-прикладний характер. При чому військово-фізичній підготовці піддавалися не лише чоловіки, а й жінки. Зважаючи на успішне ведення скіфо-сарматськими племенами бойових дій їх виховна система була досить ефективною.

3. Розвиток фізичного виховання та спорту в античних державах Північного Причорномор'я.

У Північному Причорномор'ї починаючи з VII ст. до н.е. виникають еллінські поліси, найбільшими серед яких були: Ольвія (поблизу сучасного Миколаєва); Херсонес (в межах сучасного Севастополя); Тіра (в межах сучасного Білгород-Дністровська); міста Боспорського царства: Пантикапей (в межах сучасної Керчі), Горгіппія (в межах сучасної Анапи), Фанагорія (біля сучасного селища Сінне на Таманському півострові), Танаїс (біля сучасної станиці Недвигівської Ростовської області) та ін. Будучи окремими незалежними державами північнопричорноморські поліси здебільшого зберігали віру, звичаї та традиції своїх метрополій. Фізичне виховання та спорт були невід'ємною частиною їх суспільно-культурного життя.

У Стародавній Греції існував культ красивого, фізично добре розвинутого людського тіла. Олімпійські боги – це атлети досконалі як тілесно, так і духовно. Прагнучи бути схожими до своїх богів та з метою виховання здорових боєздатних громадян у будь-якому давньогрецькому полісі повинна була існувати хоча б одна школа фізичного виховання – *гімнасій*, а у великих містах їх було навіть декілька. За свідченням Павсанія, поселення не могло вважатися містом, якщо у ньому не було гімнасію.

Саме тому є природнім існування шкіл фізичного виховання навіть у найвіддаленіших куточках давньогрецького світу, якими були міста Північного Причорномор'я. Аналізуючи археологічні та епіграфічні джерела можемо стверджувати про наявність гімнасіїв в античний період у Ольвії, Херсонесі, Пантикапеї та Фанагорії. Окрім того, згадки у написах із Танаїса та Горгіппії про посади гімнасіарха, дозволяють припускати факт існування тіловиховних закладів і у цих містах.

Гімнасій у *Ольвії* було споруджено у V ст. до н.е. В кінці IV ст. до н.е. він зазнає перебудов (третина споруди була відведена під приміщення лазні та роздягальні). Дані зміни, на думку О.А. Ручинської, свідчать про появу у Північному Причорномор'ї професійних атлетів. Знахідка у цьому гімнасії

погруддя Аполлона у вигляді оголеного юнака, дозволяє припустити, що гімнасій у Ольвії, як і у Афінах, був присвячений Аполлону.

Керівництво та нагляд за гімнасіями у кожному місті доручалися вибраним народними зборами чи радою особам - *гімнасіархам*. Ця посада вважалася особливо почесною і на неї висувалися видатні громадяни полісу, які відзначалися особливими заслугами. Гімнасіархи слідкували за фізичною та моральною підготовкою юнаків, турбувалися про будову гімнасію, його обладнання, опалення та освітлення, а також про своєчасне постачання оливковою олією, якою натиралися атлети під час гімнастичних занять.

Відомо, що у Північному Причорномор'ї посади гімнасіарха існували у Ольвії, Херсонесі, Пантикапеї, Танаїсі, Горгіппії. Про це свідчать багаточисельні епіграфічні джерела.

До нашого часу дійшло кілька імен гімнасіархів. Зокрема, *ольвійського* – Нікодром, син Діонісія. Він у III ст. до н.е. викарбував на мармуровому базисі (вірогідно, на ньому знаходилася статуя) напис на честь перемоги свого сина у бігу.

Керівником *херсонеського* гімнасію у III ст. до н.е. був Агасікл, син Ктесія, який неодноразово обирався на важливі державні посади та приніс немало користі рідному місту. Тобто посада гімнасіарха у тогочасному суспільстві була надзвичайно вагомою.

У II ст. до н.е. гімнасіархом у Херсонесі був Демотел, син Феофіла, про що дізнаємося із напису на нижній частині мармурової плити. Академік В.В. Латишев, розглядаючи цю знахідку, доводить, що віршований напис було присвячено Гермесу як покровителю ігор, палестр і гімнасій та припускає, що на верхній частині даної плити був викарбуваний список переможців у іграх.

Безпосередньо за фізичну підготовку учнів гімнасію відповідали *педотриби* - вчителі гімнастики. Вони не лише навчали, але й виховували своїх учнів, а у випадку необхідності карали за непослух. Сьогодні відомо ім'я лише одного із північнопричорноморських педотрибів – Фарнака, сина Фарнака. С.О.Семенов-Зусер аналізуючи напис на його честь прийшов до висновку, що це був спеціаліст запрошений із Синопи у Пантикапей за наймом. Це може свідчити про своєрідний обмін кадрами у галузі фізичної культури вже у часи античності та важливість тілесного виховання для громадян Північного Причорномор'я.

Школою військово-фізичної підготовки юнаків у північнопричорноморських містах, як і повсюдно в Елладі, був *інститут ефебії*. У написі II ст. н.е. йдеться про державну та громадську діяльність Агафа, сина Саклея із Фанагорії, який завершив свою кар'єру посадою космета - голови та керівника державної школи, в якій молодь від 18 років, в якості ефебів проходила однорічний або дворічний курс навчання.

Зміст фізичного виховання у античних колоніях Північного Причорномор'я, як і у Стародавній Греції, передбачав такі розділи: палестрику, орхестрику, ігри (рухливі, з м'ячем і т. ін.). Такий висновок

базується на аналізі археологічних та епіграфічних джерел, знайдених у північнопричорноморських містах. А саме: багаточисельних знахідках агоністичних каталогів, стригілів, посудин для оливкової олії, гончарних виробів з сюжетами із спортивного життя та ін.

Стародавня Греція – батьківщина Олімпійських ігор. Але окрім Олімпійських у Елладі проводилося безліч святкувань, які супроводжувалися спортивними змаганнями. Саме так стародавні греки вшановували своїх богів-атлетів, прагнучи бути схожими та ближчими до них.

Агони, як правило, були частиною священних святкувань, які зазвичай включали священнодійства, змагання та завершальні ритуальні банкети. Головна частина ритуалу полягала у жертвопринесеннях, які супроводжувалися урочистими процесіями. Проте найбільший інтерес у еллінів викликали спортивні ігри.

Жителі північнопричорноморських полісів дотримувалися віри та традицій своїх предків, можливо навіть більш ревно, аніж у їх метрополіях. Постійне перебування у ворожому оточенні потребувало особливої згуртованості усіх членів громади. Цій меті сповна служили агони. Будучи водночас і священним дійством, і видовищем, і способом проявити свою фізичну вправність, змагання завжди приваблювали до себе велику кількість глядачів. Саме тому атлетичні ігри зазвичай супроводжували святкування в античному Північному Причорномор'ї.

Очевидно, найпопулярнішими були *агони на честь Ахілла у Ольвії* - Ахіллеї. Ці ігри були засновані за порадою найзнаменитішого та найпрестижнішого в Елладі Дельфійського оракула. На думку проф. А.С. Русяєвої ритуально-спортивні календарні святкування на честь Ахілла носили панеллінський (і особливо всепонтійський) характер.

За свідченнями епіграфічних джерел, приблизний період існування Ахіллей у Ольвії - V ст. до н.е.-III ст. н.е.

Програма ольвійських змагань на честь Ахілла включала всі види вправ, які входили до переліку випробувань у пентатлоні. Важливою складовою частиною цих ігор були також кінні ристалища, що засвідчує ольвійський декрет, виданий на честь Нікерата, сина Папія - видатного громадянина Ольвії.

Із цього напису дізнаємося також про ймовірне місце проведення ігор на честь Ахілла - Тендрівську косу. З цією місцевістю пов'язана легенда про походження Ахіллей, яка розповідає про змагання в бігу влаштовані тут Ахіллом після перемоги у морській битві. Саме тому в давнину ця коса називалась Ахіллів Дром, що у перекладі із старогрецької означає Ахіллів біг або ристалище Ахілла. М.М. Кубланов вважає, що аналіз легенди про походження назви Ахіллів Дром дозволяє стверджувати, що зародження ольвійських агонів відбулося ще у догеродотові часи і з самого початку вони пов'язувалися з культом Ахілла. Аналоги подібних зв'язків широко відомі у Стародавній Греції. Так, наприклад, заснування Олімпійських ігор

пов'язують з Гераклом і Пелопсом, Істмійських - з Тесеєм, Піфійських - з Аполлоном.

В Ольвії та багатьох містах Боспорського царства, як і в їхній метрополії – Мілеті, широкого розповсюдження набув культ Аполлона. У Мілеті святкування на честь цього бога - Дідомея - обов'язково супроводжувалися агонами. Враховуючи це, а також знайдений в Ольвії чорнофігурний кілік з граффіті із присвяченням Аполлону, на якому зображені борці, та напис із Фанагорії присячений Аполлону, в якому згадується посада агонифета, О.А.Ручинська робить висновки про існування *в Ольвії та містах Боспорського царства Аполлоній - ігор на честь Аполлона*. Про це свідчить також погрудне зображення Аполлона у вигляді оголеного юнака, знайдене в Ольвії, яке призначалося спеціально для гімнасію.

У містах Північного Причорномор'я, окрім Ахіллей та Аполлоній, проводилися також *ігри на честь Гермеса* - Гермеї. Гермес, часто разом із Гераклом, вважався покровителем гімнасіїв, палестр і молодих атлетів . Тому в агонах на його честь приймали участь хлопчики та юнаки.

Важливим документом північнопричорноморської епіграфіки є напис III ст. до н.е. із *Горгінії*, що містить перелік атлетів, які одержали перемогу на іграх присвячених Гермесу. Каталог повідомляє 226 імен атлетів-переможців і охоплює період щонайменше в півстоліття.

Про проведення ігор на честь Гермеса у *Херсонесі* свідчить уламок мармурової стели з гімном II ст. до н.е. присвяченим Гермесу херсонеським гімнасіархом Демотелом, сином Феофіла.

Можливо, ще одними херсонеськими змаганнями, в яких приймали участь молоді атлети були Гераклеї - *ігри на честь Геракла* . У *Херсонесі* був поширений культ Геракла, а присвячені йому святкування у Гераклеї Понтійській обов'язково супроводжувалися агонами.

Німецький вчений Е. Reisch запропонував вдалу класифікацію агонів античного світу, поділяючи їх на три групи: гімнічні, гіппічні та мусичні. Зауважимо, що всі ці види змагань існували у Північному Причорномор'ї. *Північнопричорноморська агоністика нараховувала близько 20 видів змагань* (включаючи мусичні). Серед них: біг на один стадій, подвійний, довгий біг, боротьба, кулачний бій, стрибки в довжину, метання дротику та спису, метання диску, стрільба з луку, гіппічні змагання та анкіломахія. Зауважимо, що всі ці види вправ, окрім анкіломахії, були відомі та широко розповсюджені у грецькому світі в античний період. Анкіломахія привертає особливу увагу дослідників, оскільки цей термін зустрічається лише у Північному Причорномор'ї. І тому, на думку М.М.Кубланова, може мати не грецьке, а місцеве походження. Зміст цього змагання сьогодні не відомий, існують лише припущення на основі аналізу слова “анкіломахія”. Це міг бути різновид боротьби, метання кулі з ремінцем, збройний поєдинок тощо.

Окрім місцевих, північнопричорноморські атлети також брали участь у багатьох загальногрецьких іграх. Це підтверджують знахідки на території

Північного Причорномор'я нагород за перемоги у загальноеллінських змаганнях та аналіз епіграфічних джерел як місцевого, так і немісцевого походження.

Можливу участь у *Піфійських іграх* жителів північного берега Чорного моря засвідчують дельфійські написи III-II ст. до н.е., які розповідають про приїзд у Херсонес феорів з Дельф зі звісткою про чергові Піфійські ігри та прибуття послів із Херсонесу в Дельфи на це святкування.

Атлети Північного Причорномор'я брали також участь і в афінських святкуваннях, найвідомішими з яких були *Панафінеї*, де переможці нагороджувалися розписними амфорами наповненими оливковою олією, добутою з плодів дерев присвячених Афіні. На призових посудинах з одного боку зображувався вид змагань, у якому була отримана перемога, з іншої богиня Афіна та напис "нагорода з Афін". Саме знахідки панафінейських амфор на території Північного Причорномор'я дозволяють стверджувати про безпосередню участь північнопричорноморських атлетів у Панафінеях, оскільки ці посудини використовувалися лише як призи і не були призначались для торгівлі.

Знахідка у 1899 році під час розкопок оборонних стін Херсонесу в гробниці бронзової посудини із написом на горлі "приз зі (свята) Анакій" дозволяє засвідчити перемогу одного із херсонеських атлетів на афінському *святі Анакій* на честь братів Діоскурів - Кастора та Полідевка у IV ст. до н.е. Зазвичай, у програму цього святкування входили кінні змагання. А переможець нагороджувався посудиною з відповідним написом, наповненою оливковою олією зі священного дерева.

Можливою є також участь у північнопричорноморських святкуваннях іноземних атлетів. Свідченням цього може служити договір про ісополітію між Ольвією та її метрополією Мілетом (IV ст. до н.е.), який було знайдено при розкопках мілетського храму Аполлона Дельфінія у 1903 році. У ньому спеціально оговорене взаємне право участі у змаганнях громадян обох цих міст.

Можемо стверджувати про існування в античному Північному Причорномор'ї системи фізичного виховання та агоністики, які в цілому наслідували давньогрецьку традицію. Між північнопричорноморськими колоніями та іншими полісами давньогрецького світу існували своєрідні взаємозв'язки у галузі спорту. Рівень підготовки атлетів з Північного Причорномор'я був достатнім для участі та перемог у загальногрецьких змаганнях.

4. Значення фізичних вправ у житті стародавніх слов'ян.

Вже у V-VI ст. предки українського народу займали майже всю територію сучасної України, від пущ Полісся до Чорного моря і від Карпат до Дону. Вони виступають як окрема слов'янська група під іменем антів.

Прокопій з Кесарії говорить про племена антів: "Усі ці люди високі на зріст і надзвичайно сильні".

Давні літописці і мандрівники розповідають про характерні риси життя і поглядів древніх слов'ян, предків українського народу. В умовах постійних воєн із сусідніми племенами найбільше цінувалися фізичні якості людини. Серед важких змагань із природою і боротьби із чужими племенами особливого значення набувала фізична сила, загартованість, спритність, Улюбленими заняттями і розвагами наших предків були лови, де не раз доводилося йти із списом на ведмедя або здоганяти і ловити диких коней. Молоді силачі величалися своєю прудкістю та силою на народних ігрищах.

Візантієць Маврикій з великим захопленням висловлюється про слов'янську витривалість на всяке лихо – спеку, холод, дощ, брак одягу і поживи.

Поруч із силою та витривалістю, справедливий подив у літописців викликали підприємливість, життєва винахідливість у побутових та військових ситуаціях, якими так вигідно відрізнялися наші пращури.

Літописець Псевдо-Маврикій наводить дуже цікаві свідчення про вміння древніх слов'ян плавати і про те, що воїни-слов'яни могли переховуватися тривалий час на дні річки, лежачи з очеретиною в роті.

Предки українського народу жили на шляху, який з'єднував Європу і Азію, Південь і Північ. Саме таке геополітичне розташування спричинилося до вироблення своєрідної системи фізичного виховання, яке відіграло чи не найголовнішу роль у військовій підготовці слов'ян-воїнів. “Слов'яни – люди відважні і войовничі, і якби не було незгоди серед їх численних племен, то з їхніми силами не міг би боротися жоден народ у світі”, - так характеризує східних слов'ян арабський мандрівник Ібрагім ібн Якуб.

Тогочасний слов'янин жив близько до природи, і як господарські заняття так і весь світогляд нашого пращура пов'язувалися з явищами природи. Стародавня слов'янська релігія – це культ природи. Найхарактернішою рисою слов'янських вірувань був їхній зв'язок із землею. Близьке до природи життя давало людині гармонійний, життєрадісний погляд на світ. Тяжка щоденна праця чергувалася з радіщами і розвагами: “Сходилися на ігрища, на танки і на всякі бісівські пісні... ігрища столочені, і людей велика сила, що починають пхати один одного”.

В іграх, піснях, танках, змаганнях людина проявляла свої природні сили і вдосконалювала їх.

Стародавні літописи доносять до нас відомості про так звану тризну обряд пошанування загиблого воїна або померлого родича. Цікаво, що в програму тризни входили співи, танці, дужання, різноманітні ігри та забави.

Красномовним є той факт, що жодне з релігійних свят не обходилося без специфічних рухливих ігор і забав.

Цікаво, що із відомих сьогодні засобів оздоровлення, у наших предків у ті часи вже широко застосовувалися лазні.

За даними О.Ф. Медведєва, який використав найновіші археологічні матеріали, у народу, який населяв українські землі, широко розповсюдженим був лук. “Древньоруські стрільці-лучники мали хороший вишкіл і майстерно

користувалися луком і стрілами. Навчання міткому стрілянню починалося з дитячих років, одночасно з навчанням їзди верхи”.

Подальше виховання дитини проходило під наглядом батька та членів роду. Особливу роль у підготовці майбутніх захисників Батьківщини відводилося старійшинам роду або найдосвідченішим його членам. Фізичне вдосконалення юних слов'ян проходило в постійних іграх, забавах, танцях, змагальних вправах.

5. Особливості, провідні форми та напрямки фізичного виховання у Київській Русі.

В період формування Київської Русі в наших предків-українців збереглося багато самобутніх традицій національного тіловиховання. Молоді, починаючи ще з дитячого віку прищеплювалися необхідні в праці та військовій справі навички та якості.

Ще з часів військової демократії збереглися звичаї вишколу дітей. Одним із таких древніх ритуалів були “постриги” – перша в житті дитини посадка на коня.

Так, наприклад, “постриги” князя Ігоря відбулися в трьохрічному віці. Семирічним хлопчиком він опинився в Новгород-Сіверському. В цьому віці в Древній Русі починали навчати грамоти, стрільби із лука, фехтуванню, володінню списом і арканом, їзди верхи, а з дванадцяти років – і військовим хитощам.

Таким чином, до військового життя готувалися ще з дитинства. Святослав Ігорович, наприклад, почав воювати вже малою дитиною. Володимир Мономах ходив на лови від тринадцятого року життя. Данило Галицький уже кількالكітнім хлопчиком володів мечем.

“Молодий воїн, - пише І. Крип'якевич, - мусів пізнати всякі роди зброї, різні способи боротьби та лицарських вправ, мусів навчитися кидати списом, стріляти з лука, володіти мечем і шаблею, рубати сокирою, їздити верхи конем, ходити на лови, веслувати, боротися рукопаш. Це були тодішні спорти й підготовка до війни”.

Слов'яни завжди споруджували собі річкові човни. Спершу це були видовбані стовбури дерев.

Костянтин Багрянородний свідчить, що такі однодеревні човни були поширеними на Дніпрі в X столітті.

Про велику вправність українських воїнів-морепоплавців свідчать їхні морські походи під проводом князів Олега, Ігоря.

Найголовнішими засобами фізичної підготовки в цей період були різноманітні ігри та фізичні вправи, тісно пов'язані з трудовою та військовою діяльністю. Юнаки змагались і в плаванні, стрільбі з лука, кінських “ристалищах”, метанні спису.

Цікаво, що серед дорослих ще користувалась певною популярністю гра з биком, або правильніше буде говорити – двобій людини з роз'ятреною твариною.

Відомо, що на Україні ще з докняжих часів були розповсюджені різноманітні види дужання (боротьби).

Дужання, як один з ефективних засобів фізичного виховання, мало багато різновидів. Це боротьба “на ремнях”, “спас”, “навхрест” тощо.

На початку IX століття в Київській Русі починає зароджуватися професійна військова організація – дружина князя. Вона складалася з трьох підрозділів. В перший – входили найбільш знатні, досвідчені воїни, які складали верхівку князівської влади. Другий підрозділ складався з молодих юнаків: “отроків”, “юних”. У третьому підрозділі гуртувалися власне вої – мужі хоробрі, які аж до половини XI ст. були головною силою князівської дружини.

Важливими засобами військово-фізичної підготовки воїв були дужання, двобої на палицях. Слід зауважити, що в Русі культ меча був настільки великий, що меч застосовувався виключно у військовому поході. Відомо, що навіть проти повсталих смердів князі воювали іншою зброєю – бойовими сокирами. А в мирні часи всі постійно вправлялися в так званих двобоях на палицях, в чому вважалися неперевершеними майстрами.

Суттєвим засобом фізичної підготовки воїнів були лови.

Важливим компонентом військово-психічної підготовки воїнів слід вважати і морально-фізичний вишкіл. Суворе, небезпечне життя спричинялося до гартування міцних характерів русичів. Так, князь Святослав: “...в походах не возив за собою возів, ані казанів, не варив м'яса, ... не мав він шатра, а спав на сідлі, - такими були і всі інші його воїни...”

В “Поученні” Володимира Мономаха найкраще акумулювався віковичний досвід нашого народу у справі виховання людини. І найістотнішою рисою такого виховання була нерозривна єдність гідності і краси душі і високого рівня фізичної підготовленості.

Питання фізичної культури в ті часи звичайно не мали ґрунтового наукового забезпечення. Однак, національна фізична культура українців базувалася на багатовіковому досвіді, певному комплексі знань в галузі лічництва.

Використовуючи багатий досвід попередніх поколінь, починає формуватися своєрідна національна система фізичного виховання. Одним із компонентів був здоровий спосіб життя, який ґрунтувався на чіткому виконанні релігійних обрядів (чергування постів – “скоромних днів”, велике значення режиму дня тощо).

Народ загартовуючи себе фізично, широко застосовував засоби народної медицини (лікувальні трави, здоровий спосіб життя, а також природні умови, тощо).

Велике значення в народних змагальних іграх приділялось віковому розподілу учасників цих ігор. Наприклад, відомо, що у боях навкулачки не допускалося, щоб досвідчені бійці змагалися з юнаками.

Необхідно зауважити, що фізична культура українського народу, розвиваючись на власній національній основі, мала не замкнутий і

обмежений характер. На розвиток фізичної культури українців мали безпосередні впливи культурні надбання сусідніх народів. Так, відомо, що на зразок західноєвропейських лицарських турнірів, відбувалися своєрідні “руські грища”. Перша згадка про такі форми фізичної підготовки воїнів відноситься до 1150 року, коли київський князь Ізяслав, святкуючи перемогу, влаштував великий бенкет з лицарським турніром. Відомі аналогічні лицарські турніри і в Галичині, де князь Василько не раз для розваги влаштовував подібні змаги. В тому ж Галицько-Волинському князівстві, польський король Болеслав посвячував українську молодь в лицарі: “...посаше сини борьськи мечем многи”.

Однак, вбираючи в себе кращі зразки європейської культури, фізична культура українського народу за своїм соціальним значенням та спрямованістю ґрунтувалася в першу чергу на звичаях та традиціях свого народу, що і зумовлювало її прогресивність.

6. Фізична підготовка запорізького козацтва.

Однією з найяскравіших сторінок літопису боротьби українського народу за свою незалежність був козацький рух. Козаки стали тією силою, яка впродовж століть пильно стояла на сторожі свободи і гідності України як незалежної, суверенної держави. М. Грушевський справедливо зауважує, що період існування Запорізької Січі – найбільш яскравий і цікавий період українського життя.

Запорізька Січ майже безперервно вела важку збройну боротьбу за віру і незалежність свого народу.

Запорізький козак і воїн, запорізький козак і лицар – це такі поняття, які ніколи не відділялись одне від одного. “У нас над усе честь і слава, військова справа, щоб і себе на сміх не дати, і ворогів під ноги топтати”, говорили козаки.

Козаки були середнього зросту, плечисті, міцні та сильні. За словами Г. Боплана, запорожці в своїй більшості були міцної статури легко переносили голод, холод, спрагу й спеку; у війні невтомні, відважні, хоробрі, або, точніше, дерзновенні і мало дорожать своїм життям.

Запорожці створили досить ефективні спеціальні фізичні та психофізичні вправи, спрямовані на самопізнання, саморозвиток, тілесне, психофізичне та моральне вдосконалення воїна. Ця система, за твердженням сучасників, була однією з найкращих у світі.

На велику популярність козацької науки вказує і такий іспит: майбутній козак повинен був пропливти певну відстань супроти течії в смузі Дніпровських порогів. Якщо новачок і вступав у Січ, то ставав справжнім козаком лише тоді, коли вивчив козацькі правила і військову науку.

У працях дослідників вказуємо й на меншу тривалість строку перебування на початкових стадіях козацької школи. Хто хотів стати козаком, мусив наперед служити три роки в старого козака за чуру. Чура (слуга) робив усяку роботу, а потім, коли навчився від того козака орудувати зброєю і набирал справності в битвах, ставав правдивим козаком і діставав

зброю і рушницю, шаблю, спис, лук і стріли. Справжнім козаком ставав лише той, хто проявив себе у військовому поході, довів свою військову зрілість і здатність переносити всі негаразди військового життя.

У січових школах здійснювався суворий курс фізичного та військового виховання. С. Сірополко, що досліджував систему виховання в січовій школі, писав: "...Молодиків у школі і поза школою вчили Богу добре молитися, на коні реп'яхом сидіти, шаблею рубати і відбиватися, з рушниці гострозоро стріляти та списом колоти".

Важливе місце відводилося також формуванню в учнів умінь плавати, веслувати, керувати човном. Усе це фізично розвивало учнів, підносило їх дух, вселяло оптимізм, віру в свої сили, можливості.

Як і бувале козацтво, молодь на свята народного календаря, під час народних ігор змагалася на спритність, силу, винахідливість, точність. Традиційними були змагання на конях.

Козацька молодь постійно розвивала свої природні задатки, вдосконалювала тіло й душу в іграх, танцях, хороводах, різних видах змагань і боротьби.

Кожну весну вище Дніпровських порогів козаки влаштовували змагання з веслування поперек бурхливої річки. Часто проводилися змагання в пірнанні у воду. Для цього старшина спускав прокурену люльку в річку, і молоді козаки наввипередки пірнали, щоб дістати її із дна. А в непрохідних дніпровських плавнях козацька молодь під наглядом найдосвідченіших запорожців в постійній праці загартовувала своє здоров'я, силу і спритність. Цьому сприяло полювання, плавання, рибальство, постійні змагання з веслування. Найвідповідальнішим випробуванням для молоді було подолання Дніпровських порогів, і тільки тоді, як вже зазначалося, вони отримували звання "істинного" запорозького козака.

Досвідчені козаки, козацька старшина уважно й прискіпливо, з відповідальністю перевіряли загартованість і витривалість новобранців до спеки й холоду, дощу і снігу, браку одягу та їжі.

Водночас зауважимо, що навіть тоді, коли молодика приймали до "істинного" козацтва, він не залишив заняття фізичними вправами. На нашу думку, в Запорозькій Січі, так само як і в Стародавній Греції, існував культ фізичної досконалості. Людина, яка була фізично недосконала, відчувала свою нерівність і тому щиро прагнула підвищити свій фізичний вишкіл. Більшість запорожців вільний час використовували для фізичної підготовки, зокрема об'їжджали коней, вправлялися в стрільбі, фехтуванні на шаблях.

Великою популярністю в козаків користувалися танці. Особливо любили танцювати запорожці під звуки кобзи. Серед запорозьких козаків значного поширення набули різноманітні системи єдиноборств. Найвідоміша лягла в основу козацького танцю гопак. У запальному й пристрасному, завихреному та відчайдушному, із складними фізичними, навіть карколомними прийомами в гопаку і сьогодні помітно його першооснова – бойовитість духу, віра у власні сили, порив до життя, напруження своїх

духовних і фізичних сил, наступальність і оборонний характер дій, торжество перемоги. На Запоріжжі існували й інші види козацької боротьби: спас, на ременях, навхрест, на палицях тощо.

Козаки, які постійно займалися вдосконаленням свого фізичного і психофізичного стану, оволодівали специфічними дихальними вправами – подібно до йогів. Оволодівали зброєю: шаблями, мушкетами, пістолями тощо. Поширеним був спис.

У Запорозькій Січі виховання фізичне юнаків – майбутніх воїнів – було підпорядковане фізичному розвитку та загартуванню. Козаки досить ефективно вміли використовувати оздоровчі сили природи та гігієнічні фактори для оздоровлення й загартування людей.

На основі детального аналізу історичних документів та свідчень дослідників стає можливим, хоча б в головному, відтворити систему загартування запорізьких козаків. Як відомо, козаки жили серед квітучої природи з чистим і свіжим повітрям. За давнім звичаєм, більшу частину року вони ходили в легкій одежі, без головних уборів, часто босими із оголеним торсом, що давало добрий ефект від повітряних ванн. Велике значення для загартування козаків мав сон на свіжому повітрі. Це підвищувало стійкість організму до простудних захворювань верхніх дихальних шляхів, загартовувалися водою, приймали водні процедури рано-вранці.

З-поміж різноманітних фізичних вправ козаки нерідко віддавали перевагу плаванню. З одного боку, плавання носило прикладну спрямованість. Без уміння плавати було дуже важко, практично неможливо вижити в той час. З іншого боку, плавання – один із найефективніших способів загартування.

Як зазначає А.Ф. Кащенко: “Купалися козаки не тільки влітку, але й восени, а хто – так і всю зиму”.

Потрібно також враховувати, що козаки жили на берегах річок, озер, ставків, де ультрафіолетових променів значно більше.

Таким чином, систематичне виконання фізичних вправ і ефективна система загартування виховали той тип козаків, які легко переносили спрагу, голод, спеку й холод та були надійними захисниками, як ми знаємо з історії, всього українського народу.

Як бачимо, в системі Запорозького війська значну роль відігравали елементи народної фізичної культури, звичаї та традиції українського народу і народні ігри, танці, різноманітність і багатство яких давали можливість вирішувати переважну більшість завдань фізичного виховання і вдосконалювали вишкіл козаків.

Значне місце відводилося національним танцям, релігійним ритуалам, звичаям, які сприяли не тільки моральному вдосконаленню війська, а й впливали на розвиток тих якостей, якими так вигідно вирізнялося Запорозьке військо.

Таким чином, в Запорозькій Січі функціонувала ефективна система фізичного виховання, основу якої складали віковічні звичаї українського народу. Вона носила виключно національний характер.

Питання для самопідготовки

1. З'ясувати витoki фізичної культури в Україні.
2. Проаналізувати особливості фізичної культури скіфо-сарматської доби.
3. Вичначити особливості розвитку фізичного виховання та спорту в античних державах Північного Причорномор'я.
4. Розкрити значення фізичних вправ у житті стародавніх слов'ян
5. Охарактеризувати фізичне виховання козаків.
6. Охарактеризувати діяльність перших спортивних клубів, спортивних організацій в Україні.

Лекція 13

Тема 3.2 ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ В УКРАЇНІ У XIX-XX СТ.

План

1. Історичні передумови розвитку спортивного руху в Україні.
2. Особливості розвитку фізичної культури і спорту у Східній Україні у XIX-XX ст.
3. Особливості розвитку фізичної культури у Західній Україні (кінець XIX–30-і рр. XX ст.).
4. Зародження та розвиток спортивно-гімнастичного руху у Західній Україні. Діяльність сокільських, січових, пластових, лугових та спортивних товариств Галичини.
5. Особливості спортивного руху в Закарпатті та Буковині у першій третині XX ст.
6. Роль Івана Боберського в розвитку західно-українського спортивно-гімнастичного руху.
7. Розвиток спорту за часів УРСР. Зародження організаційних, програмно-нормативних та науково-методичних основ системи фізичного виховання.

Література[1,5,10,16.]

1. Історичні передумови розвитку спортивного руху в Україні.

Розвиток фізичної культури в Україні з кінця XIX ст. був досить різноплановий – пов'язаний із політичною ситуацією. Становлення фізичної культури відбувалося в умовах бездержавності. Українські землі були розділені між різними імперіями: східна частина належала до царської Росії; західну було поділено між Австро-Угорщиною, Польщею та Румунією.

Впродовж першої третини XX століття в Західній Україні, регіоні на той час відокремленому від більшої частини українських земель, функціонувала своя, особлива модель розвитку спортивного руху. Зокрема детальнішого вивчення потребує система організації і проведення

спортивних змагань, ідейні й програмні основи спортивного руху, роль окремих діячів, розвиток спортивної термінології.

У цілковито інших історичних умовах формувалась система спорту на Наддніпрянській Україні. Йдеться перш за все про впливи царської Росії на український спортивний рух в перші десятиліття XX століття, ставлення до міжнародного олімпійського руху, а також про розвиток радянського спорту в період існування УРСР.

Своєрідним відгалуженням історії розвитку українського спорту є система організованого спортивного життя української діаспори у другій половині XX століття.

Таким чином, у XX столітті існувало декілька, історично завершених моделей розвитку українського спорту.

2. Особливості розвитку фізичної культури і спорту в Східній Україні у XIX-XX ст.

В даний період українські землі перебували під владою Російської імперії.

Після поразки в Кримській війні 1856 року в Росії настає загострення кризи феодально-кріпосної системи. В 1861 році відбувається відміна кріпосного права. Ця подія стає початком розвитку нових відносин у різних сферах життя суспільства. Відбувається багато нових реформ. Зокрема, в ході

військової реформи було відмінено 25-річну службу і введено загальну військову повинність. Це висунуло потребу в належній фізичній підготовці юнаків. В наслідок цього відбувається реформа і в галузі освіти – було введено обов'язковий урок гімнастики. Збільшується кількість міського населення, відповідно зростає активність міського життя. Таким чином, встановлюється сприятлива обстановка для розвитку спортивних організацій.

В країні виникає спортивно-гімнастичний рух. В 1861 році в Одесі засновується перше руханкове товариство. Виникають гуртки любителів спорту в Харкові, Юзівці (Донецьк). На початок I-ї світової війни в Києві нараховувалося 4 студентські спортивні гуртки.

Починають розвиватися окремі види спорту. Серед найпоширеніших – футбол, який одержав розповсюдження в промислових регіонах (Одещина, Донеччина), де працювало багато закордонних інженерів. Один із перших гуртків було організовано в 1897 році в Одесі.

Поширювалася традиційна для України боротьба. Її розповсюдження було пов'язане із цирковим мистецтвом (це світова тенденція). Змагання з боротьби були дуже популярними. Один із найяскравіших українських борців – Іван Піддубний, який впродовж 40 років знаходився на високих щаблях спортивної боротьби, був 6-разовим чемпіоном світу.

Дуже популярним був велоспорт. По всій країні організовуються гуртки любителів велоспорту, будуються велодроми. Залучаються навіть жінки. Один із перших гуртків було засновано в 1900 році в Розівці на Донеччині. Серед відомих велосипедистів імена Івана Підгайського та Сергія Уточкіна – учасників багатьох велопробігів, які вражали своєю тривалістю та

протяжністю. Зокрема, було навіть організовано велопробіг Київ – Північна Африка. В 1914 році проведено велопробіг Маріуполь – Бердянськ – Мелітополь – Сімферополь – Севастополь.

Популярною була також важка атлетика. Перший гурток було відкрито в 1896 році у Маріуполі, який стає одним із центрів розвитку цього виду спорту в царській Росії. Відоме було ім'я Микола Лукін, який розтягував руками автомобільну шину.

Із запізненням порівняно з світовими тенденціями в Російській імперії почали розвиватися спортивно-гімнастичні організації, зокрема популярним був сокільський рух. В 1907 році в Києві було зафіксовано утворення перших сокільських організацій. В Києві, Кам'янець-Подільському, Вінниці організовуються “Січі”. Існували також і скаутські організації. Але вже в 1911-1912 роках всі ці товариства було заборонено царським урядом у зв'язку із визвольними ідеями, які пропагувалися ними.

До першої світової війни (в 1904 році) відмічаються перші виступи представників Росії в Олімпійських іграх. Відома активна участь у зародженні та становленні олімпійського руху російського генерала, українця за походженням – Олексія Бутовського.

Вперше команда Росії приймає участь офіційною делегацією (до якої входили і українські спортсмени) на Іграх Олімпіади в 1912 році. Команда Росії символічно розділила 15-16 місце із командою Австро-Угорщини, під владою якої перебувала інша частина українських земель.

Для Російської імперії це був невдалий виступ, який вразив самолюбство правителів держави. Тому було прийняте рішення з ціллю покращення розвитку спорту в країні та відбору кращих спортсменів регулярно проводити Всеросійські Олімпіади.

Першу таку Олімпіаду було проведено в 1913 році в м. Києві. Вибір міста-організатора був зумовлений наявністю в Києві єдиного в країні стадіону. В цих змаганнях прийняли участь представники 20 міст царської Росії (Санкт-Петербург, Москва, Київ, Харків, Чернігів, Одеса, Луцьк, Кам'янець-Подільський, Севастополь, Єкатеринослав, Рівне, Варшава, Рига, Тирасполь та ін.), близько 600 учасників, які змагалися у 11 видах спорту (легка атлетика, важка атлетика, греко-римська боротьба, плавання, стрибки у воду, фехтування, гімнастика, стрільба, кінний спорт, велоспорт, мотоциклетний спорт). Географія міст-учасників турніру засвідчує активний розвиток спорту на Україні.

Цікаво, що для організації проведення першої Всеросійської Олімпіади у Києві було створено Київський олімпійський комітет, який очолив відомий фізіолог Олександр Анохін.

Період 1917-1922 рр. характеризується активною військово-фізичною підготовкою. Поширюється розвиток січових товариств та скаутський рух.

3. Особливості розвитку фізичної культури в Західній Україні (кінець XIX–30-і рр. XX ст.).

Своєрідно розвивалася фізична культура в Західній Україні, яку було поділено між декількома державами: Австро-Угорська імперія, Польща, Румунія. Порівняно із землями Східної України тут склалися більш сприятливі умови для розвитку спортивно-гімнастичного руху, у зв'язку з тим, що в Росії була більш сильна централізована влада.

Кінець XIX-початок XX століття в Західній Україні ознаменувався піднесенням національно-культурного життя серед українців.

Однією із особливостей цього процесу було те, що важливою складовою культурного, національного й політичного життя став спортивно-гімнастичний рух.

Він структурно включав сокільські, січові (пізніше лугові), пластові організації та спортивні товариства. Розвиваючись самостійно, але об'єднуючись довкола української державницької ідеї, ці товариства складали з одного боку потужний спортивно-гімнастичний рух, а з іншого – були стрижнем національно-виховного процесу.

Характерною рисою спортивно-гімнастичних товариств Західної України була їх заполітизація та чітка націоналістична позиція. Тут спортивні організації утворювалися за національною ознакою: польські, угорські, румунські, українські. Так, наприклад, у Львові існував одночасно польський та український “Сокіл”.

Ще одна особливість західно-українського спортивно-гімнастичного руху – поширення товариств у сільській місцевості. Зокрема, саме серед сільського населення були поширені осередки “Січей”. Така тенденція не зустрічалася ніде в Європі.

4. Зародження та розвиток спортивно-гімнастичного руху в Західній Україні. Діяльність сокільських, січових, пластових, лугових та спортивних товариств Галичини.

На Західній Україні з кінця XIX ст. постає новітній спортивно-гімнастичний рух. Своїм завданням цей рух ставив гармонійне, всебічне фізичне й психічне виховання українського народу в співпраці із формуванням характеру в душі потреб української нації.

В 1887 році Володимир Лаврінський у Львові укладає перший статут для українського гімнастичного товариства за чеським зразком, але лише 1894 року влада дозволяє заснувати перше українське руханкове товариство “Сокіл” у Львові (за ініціативи першого голови Василя Нагірного). Свою діяльність це товариство поширює на весь край; за почином А. Будзиновського товариство крім руханки й змагу (у містах), організовує пожежну справу (у селах) і мандрівництво. В 1889 році О. Попович у Чернівцях видав перший український підручник руханки. Далі виходить низка інших руханкових і спортивних підручників (І. Боберський “Щеблівка”, “Копаний м'яч” та ін., Т. Франко “Ситківка”, О. Тисовський “Пласт” та ін.), журналів, листівок, карт, відовз. Львівський “Сокіл” за головування І. Боберського (1908-14 рр.), стає незабаром централею під назвою “Сокіл-Батько”, набуває “Сокільський майдан” у Львові, вишколює інструкторів та

вчителів фізкультури, бере участь у сокільському здвизі в Празі (1912 р.) з чималим гуртом українських “соколів” з Галичини. Велике значення для пробудження національного життя мають сокільські здвиги (Стрий 1906 рік, Тернопіль 1910 рік, I крайовий здвиг у Львові 1911 рік). В 1912-14 рр. С. Горук організовує при “Соколах” стрілецькі сокільські курені у Львові, Дрогобичі та інших місцевостях.

У 1900 році доктор Кирило Трильовський заснував руханково-пожежне товариство “Січ”. Відділи цього товариства розвивалися переважно на Гуцульщині. Спочатку вони працюють самостійно, а потім з'єднуються (1912 рік) в Український Січовий Союз; крім того, “Сокіл-Батько” закладав від 1909 року свої січові організації. Український Січовий Союз скликав здвиги “Січей” у Станіславі в 1910 році, Снятині в 1912 році, у Львові в 1914 році (спільно з “Соколом-Батьком”). За галицьким зразком організуються “Січі” на Буковині (С. Яричевський) від 1903 року, на Закарпатті – від 1920 року.

Спортові клуби організувала спершу університетська молодь, яка 1911 року заснувала спортове товариство “Україна” у Львові. Це товариство влаштовувало змагання з копаного м'яча з поляками, чехами, угорцями, німцями, легкої атлетики, дужання, ситківки, наколесництва та інші. 1911 року відбуваються I Запорізькі Ігрища (Львів), 1914 року – II Запорізькі Ігрища. 1911 року О. Тисовський організує “Пласт”. 1912 року, за почином І. Чмоли, українські студенти Львівського Університету утворюють стрілецькі гуртки, проводять змагання зі стрільби. Спортові клуби існують у Перемишлі (“Сянова Чайка”), Тернополі та ін.

Завершенням праці всіх українських фізкультурників і грандіозною маніфестацією українства був другий крайовий (так званий шевченківський) здвиг 28 червня 1914 року у Львові (12000 учасників), де взяли участь “Сокіл-Батько”, Український Січовий Союз, спортові клуби, пластові гуртки, стрілецькі відділи (що у 1914 році створили легіон Українських Січових Стрільців). В 1914 році “Сокіл Батько” об'єднував 974 гнізда.

Під час визвольної боротьби 1917-20 рр. на Україні, не зважаючи на воєнний стан, голод, окупацію, фізична культура на всіх українських землях не замирала. По всій Україні були створені напіввійськові, напівспортові юнацькі загони, що відіграли чималу роль у визвольних змаганнях українського народу.

Після війни розвиток української фізичної культури на теренах, окупованих Польщею, Чехословаччиною й Румунією, затримувався владою, яка намагалася ввести фізичне виховання українців у рамки своїх державних спортових і фізкультурних товариств. Але українська громада увесь час уперто боролася за власні національні форми фізичної культури.

На українських землях під Польщею фізичне виховання молоді в школі, крім руханки (за шведською й данською системою з елементами німецької), включало в себе різноманітні заняття на свіжому повітрі влітку й зимою, мандри та таборування (організовані “Пластом”). Рівень фізичної культури порівняно з австрійською передвоєнною школою дуже зріс. Крім

того, провідна українська установа “Рідна Школа” щороку влаштовувала великі здвиги шкільної молоді з дбайливо підготованими вправами та площі “Сокола Батька” у Львові та інших містах.

Після війни змагання проводить спершу шкільна (чоловічі й жіночі гуртки) й університетська молодь. Відновили свою діяльність “Соколи” (1928 р., голова М. Заячківський – 586 гнізд із близько 20000 членів; 1939 р., голова М. Хронов'ят, - в наслідок постійного тиску влади – до 300 гнізд із близько 35000 членів). В 1923 році “Сокол Батько” відновив Запорізькі Ігрища, він же проводив третій крайових здвиг в 1934 році. Відновлюють свою працю також “Січі”, а коли влада заборонила їх діяльність в 1924 році, Роман Дашкевич заклав замість них в 1925 році “Луги”, що мали у Львові рухівню й Луговий майдан (1934); під тиском обставин “Луг” статутом 1932 року змушений був підпорядкуватися контролю державного Уряду Фізичного Виховання й відмовитися від ведення протипожежної справи. В 1939 році “Луги” налічували 805 товариств і до 50000 членів, проводили окружні і крайові здвиги. Постали нові спортові клуби, товариства, секції (чоловічі й жіночі): у Львові Карпатський Лещетарський Клуб (КЛК) із провінційними клітинами (1936 р. – 15), Ситкарів (ЛКС), Український Студентський Спортовий Клуб (УССК); засноване туристично-краєзнавче товариство “Плай”, “Мета”, “Стріла”, та ін., ловецьке товариство “Тур”, в Перемишлі – “Сян”, у Станіславі – “Пролом”, у Стрию – “Скала”, “Орлів”, “Каменярів” і багато інших – з перевагою копаного м'яча, рідше з іншими ділянками спорту.

Такий активний розвиток потребував утворення керівної організації для планування праці. Спортова секція “Сокола Батька” й спортові клуби створили 1925 року Український Спортовий Союз (УСС) (голови: О. Навроцький, Є. Савшак, Б. Гнатевич, С. Дмоховський, Б. Макарушка, С. Шухевич, О. Радловський), який проводив окружні й крайові змагання, курси та вишкільні табори, завів загальне точкування “Відзнаку фізичної вправності” (1934-39 рр.), видавав настанови, журнали, організував медичний контроль. Одностороннє захоплення молоді копаним м'ячем спричинило в 1928 році розкол в УСС, бо частина клубів (“Україна”, “Сян”, “Пролом” та ін.) вступила до польського *Zwiazku Piłki Nożnej*, а згодом гаківки, наколесництва, боксу. В 1932-33 роках УСС закладає товариства та секції (в основному в селах) й фізкультурною роботою збуджує національну свідомість мас. У наслідок цього влада готує заборону УСС і спортового життя клубів, що не були під контролем держави. В 1938-39 роках влада намагається відібрати у “Сокола Батька” його площу, але спортове життя розвивається далі. УСС на перший план ставить масовий спорт й ігри, легку атлетику, плавання, зимові види спорту, бокс та інші, добиваючись щораз більших успіхів: у 1939 році існує понад 200 клубів, секцій, відділів, із понад 3000 змагунів в різних ділянках спорту. Запорізькі Ігрища 1939 року були завершенням праці, яка підтримувалася громадою.

5. Особливості спортивного руху в Закарпатті та Буковині у першій третині XX ст.

Розвиток Буковини з другої половини XIX ст. до 1914 року був, до певної міри, такий як і в Галичині. Будучи коронним краєм Австрійської імперії, Буковина перебувала під значними румунськими впливами. Однак, сусідство з Галичиною, приплив галицької інтелігенції, певна орієнтація Віденського парламенту на українські сили уможлилювали піднесення культурного життя на буковинських землях. Проте, особливо в ділянці спорту, процес українського пробудження був менш виразний і спокійніший, ніж у Галичині.

Перші тіловиховні осередки – буковинські “Січі” – виникають на початку XX століття. Вже в 1904 році Січові товариства об'єднуються в “Союз Січей”, який згуртував шість окружних Січових організацій. У 1914 році Січових товариств налічувалося на Буковині більше ста. Однак варто зауважити, що за змістом своєї роботи ці товариства були більше політичними чи ідеологічними інституціями, ніж організаціями тіловиховного чи спортивного спрямування. Крім “Січей”, і 1914 році серед буковинської молоді поширювався також і Пластовий рух.

Цілковито по-іншому складалася ситуація до 1914 року в Закарпатті. Край був підпорядкований угорцям, які усіма засобами проводили асиміляційну політику щодо корінного населення, 70 відсотків якого складали українці. Закарпаття від Галичини відділяв австро-угорський кордон і, на відміну від Буковини, зв'язки Закарпаття з Галичиною були значно слабші.

Про розвиток спортивно-гімнастичного руху на Закарпатті до Першої світової війни існує мало відомостей. Про початки організованого спортивного руху в Закарпатті, подібно як і на Буковині, можна вести мову тільки після закінчення Першої світової війни.

Попри несприятливі післявоєнні суспільно-історичні процеси, переважно сільський уклад життя спорт поступово входив до щоденного побуту буковинців та закарпатців.

Восени 1920 року в умовах воєнного стану, запровадженого у “румунській провінції” виникає в Чернівцях українське спортове товариство “Довбуш”, яке за висловом львівської газети “Змаг” відразу отримало епітет “колиски українського спорту на Буковині”. Головою новоствореного товариства обрано тодішнього посла до парламенту Костя Кракалію. На початку 1921 року відбулися другі загальні збори, які обрали головою товариства д-ра Ф. Єнджийовського. Саме завдяки його старанням чернівецький “Довбуш” починає активну спортивно-виховну діяльність.

Першою в “Довбуші” створюється футбольна секція, яка відразу набуває популярності серед молоді. Незабаром приходять перші успіхи, в 1923 і 1935 роках “Довбуш” виграє першість Чернівців з футболу.

Поступово, крім футболу, “Довбуш” береться за поширення “метавки” (гандболу), легкоатлетики, мандрівництва та плавання. В 1925 році

“Довбуш”, завдяки своїм успіхам, отримує запрошення до Львова на товариські спортивні змагання. У 1927 році успіху домоглася гандбольна дружина, вигравши першість Буковини.

В 1925 році “Довбуш” набуває стадіон, викуплений та обладнаний силами громадськості.

Влітку 1936 року на цьому стадіоні відбулися урочистості на честь 15-ліття “Довбуша”. Програма Святкової Академії передбачала масові спортові ігрища за участю великої кількості запрошених гостей, більшість серед яких були передовими політичними й культурними діячами українського руху на Буковині. Тобто лідери спортивного руху Буковини відчували потребу й прагнули об'єднання українського народу засобами фізичної культури.

Помітна практична діяльність “Довбуша” активізувала розвиток спортивного руху в буковинських містах та селах. Від масових стереотипів, що “спорт не для українців, а для лінохвів, які не хочуть нічого робити” за короткий період утворено в роках 1928-1938 цілу низку українських спортових осередків по усій Буковині.

Допомагає у пропаганді поширення спорту українська преса Буковини, насамперед чернівецька “Самостійність”.

В 1936 році на Буковині існувало 26 українських спортових товариств. Одним із перших, услід за “Довбушем”, виникає в Чернівцях українське спортове товариство “Воля” (1923 р.), яке об'єднало переважно робітників. Це товариство, однак, проіснувало недовго. В 1922 році в Кіцмані починає діяльність СК “Кармалюк”, в 1924 році засновується УСК “Довбуш” в Садгорі. Серед відомих буковинських клубів варто відзначити також УСК “Мазепа” – Чернівці (1936 р.), УСК “Гонта” – Мамаївці (1936 р.), клуби в Ленківцях та Хрещатику.

Практично усі українські спортивні клуби Буковини були залучені до системи румунського спорту й належали до румунських спортивних федерацій. Окрім футболу, на клубному рівні культивувалися також волейбол, гокей, велоспорт, плавання та ін.

Попри те, що основною метою спортивних клубів Буковини було виховання свідомих громадян, все-таки не бракувало й добре підготованих спортсменів. Буковинські клуби за свою історію виховали чимало талановитих спортсменів, серед яких варто згадати прізвища Купчанка, Башняка, Рибак, Леська, Будного, Бернадіюка, Журківського, Попика та ін.

Великим успіхом увінчалася праця виховання чернівецького “Довбуша” Романа Турушанка. Ім'я Р. Турушанка – серед перших українців-олімпійців. В 1935 році Роман Турушанко заявив про себе на “краєвих змаганнях в мистецькій бігу на леді” (фігурне катання), ставши срібним призером.

В 1936 році Р. Турушанко отримав право виступати в олімпійському турнірі в Гарміш-Партенкірхені за збірну Румунії. Серед 25 фігуристів він посів 19 місце. Р. Турушанко побував також і на літніх Олімпійських іграх у

Берліні, вирушивши на велосипеді з Чернівців за місяць до початку змагань. Взагалі, серед глядачів Берлінської Олімпіади була ціла група буковинців.

Таким чином, лідери спортивного руху Буковини на початку – в середині 30-х років мали певні здобутки в пропагандивній, організаційній роботі у розвитку і окремих видів спорту, і у функціонуванні усього українського спортивно-гімнастичного руху.

З приходом у 1938 році до влади в Румунії військових почався “період жорсткого, майже тоталітарного режиму”. Це позначилося і на розвитку спортивного руху. Почали масово закриватися українські спортові клуби, з'явилася небезпека втрати спортивного майдану СТ “Довбуш”. Чимало спортсменів – боксерів, футболістів змушені були перейти до інших товариств чи взагалі припинити спортивні заняття.

В інших умовах розвивався спортивний рух на Закарпатті в 20-30-ті роки. Центром спортивного життя стає Ужгород. В цьому місті наприкінці 1925 року група прихильників спорту заініціювала створення спортивного клубу “Русь”. Серед засновників клубу були: сенатор Едмонд Бачинський, доктор Ілля Гаджега, Августин Лавришин, доктор Іван Коссей, Теодор Ортутай, Сергій Єфремов, доктор Йосиф Ройкович, доктор Андрей Марко й Олександр Микита.

Появу “Русі” мадярські спортсмени, які домінували в ті часи в спорті на терені краю, сприйняли досить скептично. Однак, за короткий період СК “Русь” вийшов на чільні позиції в спортовому житті Закарпаття. До футбольної дружини “Русі” зголосилося чимало гравців, котрі виступали в мадярських командах, але усвідомлювали, що вони русини, тобто українці. В 1930 році зі Львова до ужгородської команди переходить Володимир Кобзар, молодий талановитий футболіст, який великою мірою спричинився до успіхів “Русі”.

Футбольна команда “Русь” здобувала в 30-х роках низку важливих перемог, стала гідним суперником інших закарпатських клубів. Футбол став найуспішнішою ділянкою в СК “Русь”. Футбольна дружина “Русі” вісім разів здобувала перемогу в “футбольному чемпіонаті Підкарпатської Русі та Східної Словаччини”. В 1933 році ужгородська “Русь” стає переможцем чемпіонату Словаччини з футболу, чим викликала велику радість серед закарпатських українців. В 1933 році “Русь” здобуває також першість Словацько-Підкарпатської Ліги.

Влітку 1936 року ужгородська “Русь” увійшла до найвищої чехословацької ліги, виборовши право виступати серед 12 найкращих команд Чехо-Словацької Республіки, яка була фіналісткою чемпіонату світу 1934 року. Найкращим футболістом СК “Русь” був воротар Олександр Бокшай.

Зазначимо й таку цікаву особливість ужгородської команди “Русь”. Більшість футболістів працювала народними вчителями. Грати доводилося у віддалених від Ужгорода містах і щоб встигати на працю після змагань, спортсмени користувалися командним літаком. Тому нерідко в пресі футболістів “Русі” називали командою “літаючих вчителів”. Усі футболісти

користувалися серед молоді та старших громадян великим авторитетом. Вони сприймалися мало не національними героями, тими, хто несе славу міста й краю далеко у світ. В Ужгороді, де мешкало тоді близько 35000 осіб, на стадіон приходило інколи до 10000 глядачів. Футбол був найулюбленішим видом спорту серед ужгородців.

Крім футболу, у СК “Русь” успішно розвивались також теніс та легка атлетика. Успішна діяльність українського спортивного клубу в Ужгороді мала не стільки значення суто спортивне. Скільки впливала на формування національної свідомості закарпатських українців.

Серед керівників СК “Русь” було чимало передових діячів культури, чільних посадових осіб міста: губернатор А. Бескид, посадник міста К. Грабар та ін.

В 30-х роках спорт масово поширюється й в інших місцевостях Закарпатської Русі. В Мукачеві починає діяти СК Духнович.

Чималі заслуги у популяризації спорту належали СК “Бескид” – Севлюш (сьогодні Виноградів). Існувала й ціла мережа сільських спортивних осередків. Інколи, як приміром у Бараницях, вони існували при “Просвіті”. Серед найпоширеніших видів спорту були футбол, теніс, волейбол, легка атлетика, а також зимові види, які особливо культивувалися в гірських районах Ясіні, Рахові, Воловці.

Політичні події в Європі напередодні Другої світової війни спричинилися до реалізації на дуже короткий час державної самостійності в Закарпатті. 11 жовтня 1938 року Закарпаття отримало автономне самоврядування, що дозволило здійснити швидкий розвиток національного життя й національної культури. Беззастережна підтримка народом уряду Карпатської України проявилась у створенні власного мілітарного формування – “Карпатської Січі”. В розбудові “Карпатської Січі” активну участь взяли українці Галичини, особливо націоналістична молодь, яка нелегально переходила кордон і вступала до лав “Карпатської Січі”.

Вогник української державності на Закарпатті давав також шанси продовжити олімпійські домагання передових діячів українського спорту, які були особливо активні ще в 1936 році. Майбутня олімпіада 1940 року, за спогадами колишніх спортсменів Галичини, спонукала їх до акцій підтримки Карпатської України та переходу через кордон до тодішньої столиці краю міста Хуст.

Таким чином, подібно як і в Галичині, спортивно-гімнастичний рух у Закарпатті та Буковині розвивався на національній основі. Спортивні товариства цього краю були складовою частиною загальноукраїнського руху, чинником національного пробудження. Внаслідок румунських та угорських утисків спортивний рух у цих регіонах не набув широкої масовості. І на Буковині й в Закарпатті існувало по одному сильному спортивному клубу, довкола якого і будувалася уся спортивна робота в краю: в Чернівцях ще був СК “Довбуш”, в Ужгороді – СК “Русь”. Ці клуби були чи не єдиними

репрезентантами українського спорту в своєму регіоні. Найбільшого успіху досягла футбольна збірна ужгородського СК «Русь».

6. Роль Івана Боберського в розвитку західно-українського спортивно-гімнастичного руху.

Батьком українського тіловиховання, руханки та змагу називали Івана Боберського ще за його життя.

Народився він 14 серпня 1873 року на Львівщині первістком у багатодітній родині священника-уніата Миколая Боберського. Вчився в Самбірській класичній гімназії, яку закінчив 1891 року. Студіював німецьку філологію в університетах Львова та Грацу. Саме в австрійському Граці, як активний член тутешнього українського товариства «Русь», він захопився ідеєю фізичного виховання молодого покоління. У кращих спортивно-гімнастичних осередках Німеччини, Чехії, Швеції, Франції Іван Боберський детально знайомиться з передовими методиками, тенденціями, напрямками фізичної культури.

Почавши педагогічну діяльність у Європі, І. Боберський на початку 1901 року повертається в Галичину, до Львова, щоб своїм досвідом енергією, завзяттям захопити й показати українському юнацтву значення та роль фізичного виховання в житті людини і нації. Його подвижницьку працю в цьому напрямку не можна оцінювати без подиву. Серед інертного до будь-яких гімнастичних занять українського загалу за короткий період виникає ціла низка українських спортивно-гімнастичних товариств.

Крім німецької мови в Академічній гімназії Львова, Іван Боберський викладає гімнастику в гімназії черниць-василянок. Професор Боберський стає відразу одним із найкращих германістів усієї Східної Галичини. Його як учителя вирізняла особлива обдарованість. Учні захоплювала не тільки зовнішність, а й поведінка професора: І. Боберський активно займався спортом: влітку бігав з молоддю по Погулянці та Кайзервальді. А взимку демонстрував неперевершену техніку їзди на лижах (лижах). Професор Боберський справляв на учнів глибоке враження, яке зберігалося в пам'яті довгі роки.

Іван Боберський організовує перший спортивний гурток, який переріс згодом у знамените спортивне товариство «Україна». Це вихованці Боберського з гімназії утворили у вересні 1911 року спортивне товариство студентів вищих шкіл, давши йому, за порадою свого вчителя, назву «Україна».

І. Боберський стає лідером українського сокілства й згодом очолює львівський «Сокіл-Батько» - головну централю українського сокілського руху. З приходом професора Боберського до «Сокола», у товаристві об'єднується передова молодь й передова українська інтелігенція в особах Ярослава Вітковського, Дениса Січинського. Івана Белея. Сеня Горука (майбутнього лідера Січового Стрілецтва), Осипа Коциловського (майбутнього д-ра теології, єпископа в Перемишлі), героя визвольної війни

Федя Черника. Цікаво, що з музичної комісії «Сокола-Батька» постає у Львові Вищий музичний інститут.

Розуміючи важливість популяризації, Боберський вперше починає активно використовувати засоби друкованого слова. Від 1903 року з'являються перші його книги з записами дитячих рухливих ігор та забав, а також описи окремих спортивних ігор. 1904 року виходить у Львові перший підручник Боберського «Забави і гри рухові», який витримав до кінця 30-х років ще п'ять видань. Перу Боберського належать і перші праці організаційно методичного характеру з фізичного виховання та ідейно-теоретичних засад розвитку українського спортивно-гімнастичного руху. За його почином видано у Львові підручник «Пласт» доктора Олександра Тисовського.

Неабияку роль відіграв Боберський в становленні української спортивної періодики. З вересня 1908 року починають виходити у Львові «Сокільські Вісти» у вигляді додатку при «Свободі» і «Народнім слові». У жовтні 1910 року «Сокіл-Батько» починає видавати двосторінковий додаток до «Нового Слова» - газету «Вісти з Запорожжя». Під цією ж назвою з січня 1911 року, маючи вже перший досвід, «Сокіл-Батько» починає видавати самостійний часопис «руханкових, змагових і пожарних товариств» під редакцією Івана Боберського та Сеня Горука. Удвох вони готують щорічні календарі «Вістей з Запорожжя». Сам Боберський активно дописує і до інших українських видань. Його журналістський хист розкрився на шпальтах «Діла», «Нового часу», а також у виданнях української еміграції. Однією з важливих сторін діяльності Боберського було те, що йому вдалося створити своєрідну систему української спортивної термінологіки. Саме його стараннями стали поширеними на західноукраїнських землях такі терміни як лещетарство (лижний спорт), наколесництво (велосипедний спорт), гаківка (хокей), копаний м'яч (футбол), відбиванка (волейбол), змаг, змагунка тощо.

Сокільський рух по усьому краю бував. Поруч з ним розвивається Січовий рух під орудою Кирила Трильовського, з'являються перші пластові осередки і спортивні гуртки. «Де сила - там воля !», « Не плачем - а мечем !» - ці гасла Івана Боберського гуртували українську молодь, ставлячи перед нею великі завдання. Якщо на початку століття спортивно-гімнастичних товариств налічувалося в Галичині менше десятка, то на початку 1914 року їх вже було біля двох тисяч. Самі тільки сокільські осередки об'єднували близько 33000 членів.

11 вересня 1911 року перший Сокільський Здвиг зібрав до Львова близько 8 тисяч українських руховиків. Така масова акція потребувала відповідного місця, де, як зазначав І.Боберський, наша молодь мала б «свою Хортицю». Голова «Сокола-Батька» знайшов і винайняв для цієї мети «майдан біля стрийської рогачки у Львові». Здвиг минув, але потреба окремого власного стадіону не полишала думок Івана Боберського. Як гімнастичний професор, він бачив, наскільки, обмежені в своїх можливостях займатись на львівських стадіонах українські діти. Польські, німецькі і

єврейські спортивні бази були практично недоступними. Іван Боберський скликає заможніших громадян міста на нараду і пропонує їм план викупу 11,5 моргів поля з тим, що «Сокіл-Батько» з часом поверне їм гроші. Одинадцятро львів'ян підтримало цю ідею.

А Боберський разом із Старшиною «Батька-Сокола» розпочав збір грошей для майбутнього стадіону: «Від Народу, для Народу» - таким було їхнє гасло. Усю площу було вирішено розділити на 22.620 метрів і після вдало проведеного Сокільського Здвигу старшина «Сокола» засипала всю Галичину листами й листівками із закликом викупити бодай один квадратний метр площі (який коштував тоді в австрійських грошах 5 корон). Протягом 1911-1912 рр. було випущено близько 30 тисяч листівок, відозв, плакатів до українського громадянства. Були виготовлені поштові марки.

Заклики до викупу знаходили підтримку в пресі. Де пропагандою цього патріотичного чину зайнялись Остап Грицай та Петро Карманський.

Боберський хотів залучити до викупу стадіону і Велику Україну. За його дорученням на Придніпрянщину виїхав представник «Сокола-Батька» Софрон Шебець. І хоч його шестимісячна поїздка не дала сподіваних пожертв, усе ж свою лепту на викуп майдану прислав Нечуй-Левицький, пожертвувала дорогоцінності дружина відомого одеського професора пані Набоких. Допомогали Д. Яворницький і А. Кримський.

Однією з найбільших заслуг Боберського, певно, варто вважати його мрії про об'єднання усіх спортивно-гімнастичних товариств Галичини, і насамперед „Сокола", із „Січковим Союзом" Кирила Трильовського. Злука відбулася в червні 1914 року в рамках загального Здвигу, коли вперше вулицями Львова пройшли вишколені колони „соколів", „січовиків", пластунів і спортсменів. Тоді уперше Львів побачив однострої січових стрільців, котрі демонстрували на площі „Сокола-Батька" вправи зі зброєю. Це було щось принципово нове і давно не бачене: українці зі зброєю...

Така потужна сила дала змогу з початком війни відразу утворити військовий легіон - знамените Українське Січове Стрілецтво. Іван Боберський увійшов до складу Боевої Управи УСС, був скарбником.

З перших листопадових днів 1918 року Іван Боберський працює у секретаріаті військових справ ЗУНР. 1919 року перебуває в Кам'янець-Подільському, звідти виїжджає до США для організації допомоги стрілецькому війську. Як представник уряду ЗУНР виступає з доповідями у Нью-Йорку, Бостоні, Чикаго та інших містах, інформуючи українське суспільство про обставини в Європі. Одночасно співпрацює з Українським Червоним Хрестом. Однак, на рідну землю вже не мав змоги повернутися...

У листопаді 1920 року Іван Боберський оселяється в канадському Вінніпезі. На чужині його талант, енергія, бажання поступу рідного народу виявилися з новою силою. „Де злука - там сила!" - свій сокільський клич переніс 47-річний професор і в організацію своєї праці в Канаді. Із самого початку він дбав про згуртування українців, плекання культури, мови.

1932 року Боберський залишає Канаду і переїздить наприкінці квітня на батьківщину дружини (яка також докладала чималі зусилля у відродженні українського тіловиховання) до словінського містечка Тржич.

На схилі віку професор Боберський працював над спогадами. Доля не дала йому змоги закінчити цей задум. На 74 році серце його перестало битися. У жовтні 1947 року професор Іван Боберський помер. Похований у м. Тржичу.

7. Розвиток спорту за часів УРСР. Зародження організаційних, програмно-нормативних та науково-методичних основ системи фізичного виховання.

У перші пореволюційні роки не вистачало фахівців, не було спортивної бази, але спортивний ентузіазм, натхнення молоді сприяли поступу вперед. У всіх губерніях, багатьох повітах і волостях було створено відділи Всевобучу. Поряд із широкою і різноманітною військовою підготовкою населення, ці органи здійснювали також роботу по реорганізації колишніх і створенню нових клубів та баз. Всевобуч був і організатором перших олімпійських комітетів на місцях. Положення про перший Олімпійський комітет на Україні було затверджено уповноваженим Реввійськрад М.В. Фрунзе. В травні 1920 року в Харкові відбувся спортивний парад і проведено змагання, які носили показовий характер.

До розвитку спортивного руху активно долучились комсомольські організації. У 1918 році на Чернігівщині створено перший пролетарський спортивний клуб “Спартак”, який згодом переріс у загальноукраїнську організацію.

20 липня 1922 року в Києві, на майданчику де відбувалась перша руська Олімпіада 1913 року пройшли змагання тижня спорту, які зібрали на той час велику кількість учасників – 108 чоловік. Найкращим було визнано представника клубу “Старт” легкоатлета Василя Калину.

Влітку 1923 року в Україні були проведені губернські олімпіади, а 9-29 серпня цього ж року на реконструйованому майданчику заводу “Серп і молот” в м. Харкові відбулись змагання першої Всеукраїнської олімпіади. До програми Олімпіади входили змагання з 5 видів спорту – легкої атлетики, футболу, гімнастики, важкої атлетики і велоспорту. У Змаганнях взяли участь близько 300 спортсменів з Харківської, Київської, Донецької, Одеської, Полтавської, Катеринославської, Волинської, Подільської губерній та Криму. Серед найкращих відзначилися донеччанин Малько (повторив республіканський рекорд з бігу на 100 м – 11,4 сек.), харків’янин В.Стариков (переможець у стрибках у висоту – 152 см.), киянин Головань (чемпіон з важкої атлетики у важкій вазі – у сумі п’ятиборства 903 фунти (351,2 кг)).

Ще більшого масштабу набула друга Всеукраїнська спартакіада 1924 року, проведена також у м. Харкові за участю 275 спортсменів від 9 губерній України. Розпочалась Спартакіада масовими гімнастичними виступами, які викликали велике зацікавлення у глядачів. На 15 см покращила результат чемпіонки першої Олімпіади переможниця змагань із стрибків у висоту

харків'янка Маєвська (130 см). Більш ніж півметра додала до рекорду з стрибків у довжину спортсменка з Катеринославщини Шумська (4 м 47 см). Але своєрідний рекорд, який дивує всіх фахівців і який мабуть ніколи не буде перевершено, встановив Василь Калина. Єдиний представник Полтавщини, рекордсмен СРСР з бігу на 100 і 200 м, стартував 21 раз! Цей феноменальний атлет встановив рекорд СРСР у потрійному стрибку, повторив всесоюзний рекорд з бігу на 200 м, став переможцем змагань з бігу на 100, 200, 400 м, із стрибків у довжину з місця, у довжину і потрійному, далі всіх метнув спис і диск, виграв змагання з шестиборства і один пробіг всі чотири етапи естафети 4x100 м. В.Калина у загальному заліку програв тільки команді Харківщини, набагато випередивши команду Одеської губернії, яка посіла 3 місце.

Перші зимові Всеукраїнські спартакіади розпочали свою історію з 1927 року. На лижних станціях і ковзанках Харкова змагалися 125 спортсменів з 10 міст республіки. До програми Спартакіади входили змагання з хокею, лижного і ковзанярського спорту.

В 1923 році при Харківському клубі “Юний Спартак” було створено перший в республіці Будинок фізичної культури, співробітники якого почали впроваджувати медичний контроль.

Однак вже в середині 20-років почали проявлятися помилки й прорахунки в організації фізкультурно-масової роботи. З'явилося ряд течій, представники яких з різким революційним абсолютизмом, по-дилетантськи хотіли повернути хід розвитку фізичної культури у напрямку своїх уявлень. “Пролеткультівці” наполягали відмовитися від використання попереднього досвіду, заборонити деякі, на їх погляд непролетарські види спорту (бокс, футбол, гімнастика). Їх гасла і заклики – “Геть спорт!”, “Геть брусья!”, “Створимо свої пролетарські вправи, свою гімнастику” завдали вже тоді великої шкоди фізкультурно-спортивному рухові. “Тігієністи” прагнули звести фізичну культуру до дуже легких вправ, мовляв пролетарській молоді не потрібно змагатися. Шкоду заподіяли прихильники й супротивники “рекордсменського” ухилу.

Неабиякі труднощі в цей час виникали у зв'язку із повною ізоляцією Радянського Союзу, а відтак і спортсменів з України від міжнародного спортивного руху. Правляча Комуністична партія повністю підпорядковувала сферу фізичної культури та спорту й спрямовувала увесь розвиток у потрібному для неї руслі. З'являється ціла низка директивних листів і Постанов, які формували ідеологічні основи робітничо-селянського спорту.

Разом з тим в Україні продовжують активно розвиватися спортивні клуби та товариства. Відкриваються філіали Всесоюзних товариств “Динамо”, “Спартак”, “Локомотив”, профспілкові товариства “Хімік”, “Строитель”, Буревісник” та ін.

У 1929 році було прийнято рішення створити державні органи керівництва – Всеукраїнську Раду фізичної культури при ВЦВК і реорганізувати місцеві Ради фізичної культури в державні органи. В школах

були введені нові програми, фізичне виховання стало обов'язковим для студентів. В Інститутах та університетах створювались кафедри фізичного виховання. Замість колишніх гуртків на підприємствах, установах і школах було створено колективи фізичної культури.

На початку 30-х років практично було вирішено нагальну проблему підготовки кадрів – у 1930 році в Харкові утворено Державний інститут фізичної культури України, відкриті технікуми фізичної культури в Києві, Артемівську, Одесі, Луганську, Дніпропетровську та зорганізовано Науково-дослідний інститут фізичної культури з філіалами в Києві та Одесі.

В 30-і роки в Україні активно впроваджується Всесоюзний комплекс ГПО, започатковується професійне свято, яке тоді носило назву “Червоний день фізкультурника”, проводяться Всеукраїнські селянські спартакіади, розвивається система спортивної періодики, виходять друком перші підручники (у 1926 році видано “Фізична культура в школах”, “Спортивні ігри”, “Зимовий спорт”, “Раціональне плавання”).

Найважливішим підсумком усієї спортивної роботи в Україні цього періоду було проведення першої Спартакіади народів СРСР 1928 року. Українська команда складалась із 400 спортсменів, які представляли 29 округів республіки. Встановивши 13 республіканських та 2 всесоюзні рекорди, українська збірна посіла почесне друге місце, поступившись тільки команді РРФСР.

Незважаючи на складні внутрішньополітичні й економічні обставини в Україні було виховано велику плеяду талановитих спортсменів, яким доля не дала змоги помірятися силами з кращими представниками інших народів на Олімпійських змаганнях. Найяскравішими представниками українського спорту 20-30-х років, чиї імена прокладали наступним поколінням дорогу до олімпійських вершин були важкоатлети: Яків Шепелянський, Федір Гриненко, А.Чорний, Яків Куценко, Григорій Новак та ін., легкоатлети Василь Калина, Марко Підгаєцький, Зоя й Зосим Синицькі, Гаврило та Іван Раєвські, Ксенія Шило, О.Безруков (перший в Україні заслужений майстер спорту), плавець Василь Фурманюк, стрілок В.Титов та багато інших.

Ідеологи радянського спорту, зрозумівши марність міжнародної ізоляції, дозволяли окремі, дуже контрольовані спроби участі кращих спортсменів у змаганнях по лінії Червоного спортивного інтернаціоналу. Перші міжнародні спортивні зустрічі провели у 1924 році українські легкоатлети, волейболісти і футболісти з представниками Фінської робітничої спортивної організації. У 1925 році на запрошення Дрезденського робітничого спортивного клубу, футболісти збірної Харкова проводять ігри в кількох містах Німеччини. З восьми зустрічей, проведених харків'янами 7 було виграно при одній поразці. Завершальну зустріч спортсмени провели із одним з найстарших німецьких футбольних клубів “Фіхте”. У середині 30-х років такі зустрічі почастишали.

У 1934 році відбулась футбольна зустріч з командою Туреччини, яка закінчилась перемогою киян. В тому ж році команда України взяла участь в

антифашистському спортивному здвизі в Парижі. До програми входили змагання з різних видів спорту. Найкращих успіхів знову досягли футболісти. В 1935 році команда України змагалась з футбольною командою професійного клубу “Ред-Стар Олімпік” в Парижі. За присутності великої кількості вболівальників українські футболісти виграли зустріч з рахунком 6:1. У команді відзначились М.Махиня, М.Трусевич, В.Фомін, К.Фомін, М.Фомін, В.Шиловський, В.Гребер, К.Щеготський.

Велика кількість спортсменів України увійшла до складу радянської команди на III Міжнародній Робітничій Олімпіаді 1937 року в Антверпені. Вони змагалися в легкій атлетиці, гімнастиці, важкій атлетиці, боксі, боротьбі, плаванні та футболі. Блискуче виступили гімнастки Є.Бокова, Т.Демиденко, Т.Зайцева, важкоатлет Г.Попов.

Питання для самопідготовки

1. Передумови становлення фізичної культури України в другій половині XIX – на початку XX ст.
2. Напрями та основні форми фізичного виховання у навчальних закладах.
3. Особливості розвитку фізичної культури і спорту в Східній Україні у XIX– XX ст.
4. Назвіть найпоширеніші види спорту в Східній Україні у XIX– XX ст.
5. Охарактеризувати напрями розвитку спортивно-гімнастичного руху за часів Російської імперії.
6. З якою метою було започатковано проведення Всеросійських олімпіад?
7. Охарактеризувати основні напрями та засоби поширення сокільського руху серед українців.

Лекція 14

Тема 3.3.-3.4 УКРАЇНА В ОЛІМПІЙСЬКОМУ РУСІ. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПОРТИВНОГО РУХУ В УКРАЇНІ

План

1. Україна в міжнародному олімпійському русі.
2. Виступи українських спортсменів у Олімпійських іграх.
3. Створення НОК України та особливості його діяльності.
4. Особливості, проблеми та перспективи розвитку спортивного руху в сучасній Україні.

Література[3,5,8,10,16]

1. Україна в міжнародному олімпійському русі.

Сторіччя олімпійського руху сучасності та його вершини — Олімпійських ігор — подія урочиста й видатна у спортивному житті XX сторіччя. Пройдено такий історичний проміжок часу, коли варто оглянутися,

проаналізувати й оцінити те, що відбулося, відшукати уроки й орієнтири, які уможливають упевнене майбутнє.

Особливо важливо не для України, яка зовсім недавно здобула снігове олімпійське визнання і в іграх XXVI Олімпіади в Атланті дебютувала самостійною командою.

Національний Олімпійський комітет України у грудні 1995 року відзначив свій перший маленький ювілей — п'ятиріччя від дня заснування. Але цікавою залишається деталь — НОК України було утворено ще в рамках колишньої радянської імперії, за добрих півроку до проголошення Декларації про незалежність України, коли ніхто й не передбачав московського путчу, Біловезької угоди, розпаду Союзу. Виникає слушне запитання: чим зумовлене було проголошення української незалежності в ділянці спорту, то передувало входженню України у міжнародну олімпійську сім'ю.

Трагедія історії українською спорту саме у тому й полягала, що навіть вузькому колу фахівців маловідомим був той шлях, який подолали лідери українського спорту, українські тренери та спортсмени на цьому столітньому проміжку історії. Все це не було випадковим. Адже відлучення від власних сторінок історії позбавляло українську спортивну еліту відчуття свого роду, наступності традицій, тяглості культури, гордості й поваги до народу, рідної землі.

Сьогодні актуальними були б наукові розвідки, пов'язані з дослідженням взаємозв'язків Стародавньої Греції й українських земель Чорноморського узбережжя, регіону, що приховує таємниці Херсонесу, Фанагорії, Ольвії, Боспорської держави...

Спроба нашого історичного аналізу охоплюватиме тільки сто років — від неймовірної ідеї французького барона Кубертена до фантастичного вболівальницького трепету, коли на олімпійській арені Ліллекхаммера на найвищу щоглу здійнявся український прапор на честь щасливої Оксани Баюл.

Звернімося до витоків сучасного олімпізму — до міжнародного Атлетичного конгресу 1894 року в Сорбонні. Уважно вчитуючись у списки делегатів та учасників цього історичного конгресу, знаходимо цікаві для українців прізвища. Насамперед йдеться про яскраву особистість — колегу й однодумця П'єра де Кубертена Олексія Бутовського. Він представляв на конгресі царську Росію. Родом з Полтавщини, з села П'ятигірців, виховувався й освіту здобував в Україні, згодом як офіцер потрапив до Санкт-Петербурга, куди імперія стягала кращих представників поневоленого українського народу. Звідти й почалося торування олімпійського шляху. Впродовж шести років — з 1894 по 1900 — О.Д. Бутовський був активним членом Міжнародного олімпійського комітету. Він чимало зробив для пропаганди олімпійських ідей у себе на батьківщині.

У списках Музею МОК, крім О. Бутовського, серед почесних гостей конгресу значаться дворянський депутат з Києва Д. Меленевський та представник давнього українського роду Білозерських С. Білозерський-

Білосельський. Сьогодні мало що відомо про цих представників України на Паризькому конгресі.

Важливим наслідком згаданого конгресу стало проведення Ігор I Олімпіади сучасності у 1896 р. І знову відшукуємо факти участі у цих міжнародних змаганнях представників України, землі якої на той час були поневолені різними загарбниками. Крім О. Бутовського, до Афін самостійно прибув борець і стрілок Микола Ріттер з Києва. Однак з невідомих причин він не виступав в олімпійських змаганнях. До грецької столиці самостійно вирушила також група спортсменів Одеського спортивного союзу, їм також не пощастило виступати на олімпійському помості — грошей на дорогу вистачило тільки до Константинополя.

Зважмо на ці факти, адже спортсмени царської Росії, яка тоді володіла більшістю українських земель, не виступали в Афінах офіційною командою. Тільки у 1912 році на Іграх V Олімпіади Росія дебютувала в олімпійських змаганнях. Символічно, що російська збірна посіла тоді 15-16 місце, розділивши його зі збірною Австрії, яка також панувала на частині українських земель. Цікаво, що в австрійській команді був львів'янин Владислав Понурський.

Подібні факти спонукають по-новому трактувати перші виступи представників України в Олімпійських іграх. Відомий дебют спортсменів колишнього СРСР у 1952 році на Іграх у Гельсінкі насправді не був для українських спортсменів дебютом на олімпійських змаганнях. Адже збірна СРСР, подібно до збірних царської Росії, Австрії, Польщі чи Румунії, була чужою командою для українських спортсменів, хоча, природно, не всі вони це усвідомлювали.

Однак історичні факти свідчать і про те, що окремі спортсмени, тренери, керівники постійно прагнули представляти на Олімпіадах Україну, а не держави-монополії. Зокрема, малодослідженими залишаються діяльність у 1917 році Київського олімпійського комітету, заходи урядів УНР та ЗУНР щодо участі України в Олімпійських іграх 1920 року в Антверпені, спроби утворення Українського олімпійського комітету в 1921 році, ініціаторів якого Москва невдовзі знищила. Досить активно домагався олімпійських прав для України уряд УНР в діаспорі. Чи не були подібні факти у боротьбі за самостійне спортивне представництво у світі при вкрай складних політичних умовах свідченням глибокого розуміння українськими провідниками ролі спорту для становлення державності? Як контрастують українські олімпійські домагання двадцятих років із процесами утворення НОК колишнього СРСР! Адже діяльність «національної» олімпійської структури СРСР (НОК СРСР) розпочалася тільки через тридцять (!) років після утворення Радянської держави.

Однак у двадцятих-тридцятих роках Москва не марнувала часу у міжнародній спортивній політиці. На противагу «буржуазно-імперіалістичному» світоглядові олімпізму, у відповідь на своєрідний «санітарний кордон» від комунізму з боку провідних спортивних держав

виникає так званий робітничий спорт з його «олімпіадами для трудящих».

Безумовно, всі ці процеси в радянському спорті не могли не позначитися на розвиткові спортивного руху в Східній Україні. Колективізація, штучні голодомори, жорстокі сталінські репресії значною мірою підірвали генофонд української нації, знищили культурну еліту, спричинилися до занепаду національної фізичної культури, відлучили народ від традицій олімпізму. Тому певний час тягар збереження національних прагнень у ділянці міжнародного спорту несла західна частина України, а згодом, коли і цей регіон опинився у складі Радянського Союзу, його переймає українська діаспора. Тобто навіть у найскладніші періоди історії українські олімпійські зацікавлення не зникали.

Зокрема, в середині двадцятих – на початку тридцятих років один із засновників західноукраїнських спортивно-гімнастичних товариств під назвою «Січ» Кирило Трильовський докладав чимало зусиль до того, щоб українські делегації брали участь у міжнародних спортивних форумах. У період 1924-1936 років на Олімпійських іграх з'являються спортсмени Західної України, представляючи офіційно передовсім Польщу.

Варто подати бодай кілька прізвищ — талановитих футболістів зі Львова Михайла Матіаса й Вацлава Кухаря (у 1939-1940 рр. гравців київського «Динамо»), легкоатлета Казимира Кухарського, фехтувальника Адама Папая.

У 1924 році на Паризьку Олімпіаду до складу збірної Чехословаччини із таборів для інтернованих українських вояків потрапив львів'янин Андрій Фовицький. З того часу українці-емігранти з'являються у командах олімпійців США і Канади. Варто відзначити виступ на перших зимових олімпійських змаганнях ковзаняра Біласа, на літніх іграх 1924 року Білла Демка. Великий успіх на Олімпіаді 1928 року в Амстердамі випав на долю 18-річного українця Юрка Коця. «Заступав він тоді краски Америки, але вся світова преса підчеркнула його українське походження» — зазначали тогочасні львівські газети. Виступ молодого спортсмена справді став окрасою плавального турніру Олімпіади: олімпійський та світовий рекорди в плаванні на спині на дистанції 100 м, золота медаль в естафеті 4 x 100 м довільним стилем разом з Д. Вайсміллером, четверте місце на дистанції 100 м довільним стилем. Разом з Ю. Коцеєм у збірній США відзначився і С. Галайко — срібна нагорода в боксі.

Особливо активними були українські акції стосовно Олімпійських Ігор 1936 року в Німеччині. До цього долучилася велика група політичних, громадських та спортивних діячів з Буковини, Галичини, емігрантських центрів Праги, Парижа, Берліна. Зазначимо передовсім спробу налагодити співпрацю з німецьким підготовчим олімпійським комітетом лідерів унерівського «Тризуба» з Парижа, серед яких були такі відомі постаті, як генерал Всеволод Петрів та політик Олександр Скоропис-Йолтуховський. Мали певний успіх дії працівників Українського наукового інституту в Берліні. Зокрема, у зверненнях Миколи Масюкевича з цього інституту

йшлося про можливість участі українського представника в Олімпійському конгресі (пропонувалися конкретні прізвища: професора Івана Боберського, який мешкав на той час у Словенії, та професора руханки зі Львова Степана Гайдучка); про акредитацію українського журналіста й участь у культурно-мистецькій програмі. Спроба обговорити приїзд на Ігри спортсменів, хоча б із Західної України, завершилася логічною вимогою утворення українського НОКу. Оцінюючи тогочасне становище на українських землях з позицій сьогодення, підкреслимо, що таке завдання не було посилюючим для українських спортивних діячів ні у рамках СРСР, ні у рамках польських, румунських чи угорських кордонів.

Проте українці таки були присутні на Іграх XI Олімпіади. З буковинського міста Чернівців на олімпійський турнір прибула група українських уболівальників. Співробітники УНР, організувавши з ними зустріч у Берліні, зазначали: «Буковинські відвідувачі XI Олімпіади приїхали не на відпочинок, і не на забаву, вони студіюють...». У цій групі вболівальників був і чернівецький студент Роман Турушанко, який приїхав до Берліна на велосипеді. Однак не цим знамените його ім'я. Це, по суті, ім'я українського олімпійця 1936 року. Вихованець українського спортивного товариства «Довбуш», улюбленець чернівецької публіки виборює в 1936 році право виступати на зимових Олімпійських іграх у складі збірної Румунії, яка володіла тоді землями Буковини. У турнірі з фігурного катання Р. Турушанко посів дев'ятнадцяте місце.

Серед олімпійців 1936 року знаходимо ще кілька прізвищ спортсменів українського походження. Зокрема, успіху в Берліні домогся наш земляк з Риги Адальберт Бубенко, котрий завоював для збірної Латвії бронзову медаль у спортивній ходьбі на 50 км. Ще два українці за походженням виступали на Іграх за команду Північної Америки. Один із них, на прізвище Заяць, був шостим у штовханні кулі (15 м 32 см), інший — Петро Фік також був шостим у плаванні на дистанції 100 м довільним стилем. Варто шукати документальних підтверджень участі в Олімпіаді 1936 року у складі чеської делегації Михайла Сороки, постаті унікальної в історії українського національно-визвольного руху.

У Берліні, як і в Гарміш-Партенкірхені побував професор Іван Боберський. Його цікаві репортажі привертали увагу галичан і живили надією на самостійну участь України в олімпійському русі: «...українці не хочуть стягнути на себе ім'я слабких і боязких, буде і їх світ видіти, подивляти й любити на Всесвітніх Олімпійських змаганнях, а потім у змаганнях на стадіоні всесвітніх подій».

Після закінчення Берлінської Олімпіади погляди передових українських діячів були звернені до наступної Олімпіади — до Ігор 1940 року. «Чи проспимо і XII Олімпіаду?», «До побачення в Токіо!» — так закінчувалися повідомлення з Берліна. І приготування українців до наступної Олімпіади таки розпочалися. Додавала оптимізму перспектива використання зв'язків далекосхідних українців, а згодом і проголошення Карпатської

України. До її столиці — закарпатського містечка Хуста переїздили кращі спортсмени Галичини. Вони мріяли представляти Україну... Події, пов'язані із II Світовою війною, відкинули ці прагнення та задуми. Україна стає частиною Радянського Союзу, а українські атлети з'являються на олімпійських змаганнях у костюмах із написом «СРСР». Зауважимо, що за сорок років участі Радянського Союзу в олімпійському русі близько 640 спортсменів з України виступали в Олімпіадах, а 198 з них мають титул Олімпійського чемпіона! Достатньо назвати таких непересічних українських спортсменів, як Віктор Чукарін, Володимир Куц, Леонід Жаботинський, Валерій Борзов, Оксана Баюл, кожен з яких став своєрідним символом олімпійського руху сучасності.

Поява в 1952 році на Олімпійських іграх у Гельсінкі радянської команди загостила олімпійські домагання українців діаспори, які ставлять, здавалось би, слушне запитання: чому спортсмени нової олімпійської держави виступають не під прапорами окремих радянських республік, а під червоним прапором СРСР? Активність української діаспори вилилась напередодні Мельбурнської Олімпіади 1956 року у створення Українського олімпійського комітету за кордоном, який очолив доктор Володимир Білінський з Австралії. Завдяки діяльності цього комітету, тискові на світові мас-медіа, численні листи та звернення з приводу антинаціональної політики радянського спортивного керівництва на одному із пленарних засідань Міжнародного олімпійського комітету вперше було порушено українське питання. У 1960 році тодішній Президент МОК американець Айвері Брандедж при підтримці делегатів Англії та Швейцарії склав офіційну заяву, в якій йшлося про те, що Україна як член Об'єднаних Націй має повне право брати самостійну й окрему участь в Олімпійських іграх, і, щоб це могло здійснитися, в самій Україні мусить утворитися Національний олімпійський комітет згідно із статутом МОК.

Отже, вже вкотре в XX столітті постає питання про заснування НОК України. Знаючи ситуацію шістдесятих років в Україні, складно було на щось сподіватися. Це стало можливим і реальним наприкінці вісімдесятих років, коли хвиля нового демократичного піднесення заактуалізувала й спортивну самостійність українського народу. На шпальтах київських та львівських газет зав'язується щодо цього дискусія. В окремих містах Західної України почався збір підписів за утворення власного Національного олімпійського комітету. Молодий киянин Валерій Шутий здійснює сміливу спробу утворення українського НОКу.

Врешті-решт 22 грудня 1990 року делегації з усіх областей України збираються в Києві на Асамблеї засновників національного олімпійського комітету України.

На XVI зимових Олімпійських іграх в Альбервіллі та на Іграх XXIV Олімпіади в Барселоні в 1992 р. спортсмени молодшої української держави були позбавлені можливості виступати окремими командами. Провідні українські атлети виступали у складі “об’єднаної команди країн СНД та

Грузії”. Блискуче в Альбервіллі проявили себе фігурист з Одеси Віктор Петренко та київський хокеїст Олексій Житник, які стали чемпіонами XVI зимових Олімпійських Ігор. На XXV Олімпіаді в Барселоні (1992 р.) спортсмени України здобули загалом (в командних і особистих змаганнях) 40 медалей: 17 золотих, 14 срібних, 9 бронзових.

Пам’ятним для історії залишиться дебют спортсменів України самостійною командою на міжнародній спортивній арені – блискучий виступ на змаганнях Всесвітньої Універсіади в Баффало (США, 1993 р.), де команда України посіла IV загальнокомандне місце.

У лютому 1994 року відбулися XVII зимові Олімпійські ігри в норвезькому місті Ліллекхамері, де вперше збірна України виступала незалежною командою в олімпійських Іграх. Золота медаль фігуристки Оксани Баюл, як і бронзова біатлоністки Валентини Цербе гідно увінчали перші старты України на зимових Олімпійських Іграх.

Загалом 34 медалі (10 – 5 – 19) здобули спортсмени незалежної України на Іграх XXVI Олімпіади в Атланті (США, 1996 р.). Ігри XXVII Олімпіади в австралійському Сіднеї принесли Україні 35 олімпійських медалей (3 – 20 – 12). Вкрай невдалим виявився виступ українців на XIX зимових Олімпійських іграх у Солт Лейк Сіті (США). Тільки три спортсмени здобули залікові очки неофіційного командного заліку, посівши 2 п’яті і одне шосте місце (С. Кравчук - лижна акробатка; В. Шевченко - лижні перегони, Л. Лудан - санкарство).

В даний час іде підготовка до участі в Іграх XXVIII Олімпіади в Афінах (2004) та зимовій Олімпіаді в Туріні (2006).

2. Виступи українських спортсменів у Олімпійських іграх.

Шлях представників України на міжнародну спортивну і, зокрема, олімпійську арену був складним і неоднозначним. Умови бездержавності диктували свої правила. Кращі представники українських спортивних клубів та товариств виступали під чужим національним прапором. Заслужують нашої пам’яті виступи українців у складах збірних команд царської Росії, Австро-Угорщини, Польщі, Румунії тощо. Чималий внесок у розвиток міжнародного спорту зробили українці діаспори.

Для більшості українців Наддніпрянщини першої половини XX століття шлях до олімпійських вершин утруднювався ідеологічними перипетіями, пов’язаними з участю Радянського Союзу в Олімпійських Іграх. Червоний прапор СРСР з’явився вперше на Іграх Олімпіад у 1952 році в руках прапороносця збірної – видатного українського важкоатлета Якова Куценка. А синьо-жовтий прапор замайорів на найвищій олімпійській щоглі щойно взимку 1992 року на честь фантастичного успіху юної української фігуристки Оксани Баюл.

Проте реальні процеси утвердження державності, формування національного розуміння історичних процесів та явищ, спонукають по-новому сприймати перші виступи представників України в Олімпійських

іграх і з нових методологічних позицій трактувати українську участь в Олімпійських іграх.

Існують бодай три чинники, які враховуються при трактуванні представництва спортсменів на Олімпійських чи інших значущих спортивних змаганнях: громадянство, місце народження або проживання та національне походження спортсмена.

Врахування цих критеріїв дозволяє сповна оцінити роль, значення та місце українського народу в розвитку олімпійського руху за столітній проміжок часу.

Історичні факти свідчать про те, що окремі спортсмени, тренери, керівники постійно прагнули представляти на Олімпійських Іграх Україну, а не держави-монополії.

До сьогодні маловідомими залишаються діяльність Київського олімпійського комітету у 1916 році, заходи урядів УНР і ЗУНР щодо представництва України в Олімпійських Іграх 1920 року в Антверпені, спроби утворення Українського олімпійського комітету в 1921 році, а також факти проведення українськими еміграційними спортивними структурами Олімпіади поневолених народів у 1948 (Німеччина) та організація спортивною громадськістю США і Канади “Вільних Олімпіад” 1980 (Канада), 1984 (Канада) і 1988 (США) років та інших яскравих акцій. Досить активно домагався олімпійських прав для України уряд УНР в еміграції. Подібні приклади у боротьбі за самостійне спортивне представництво у світі в надзвичайно складних політичних умовах свідчили про розуміння українськими лідерами ролі спорту у становленні державності.

Українські олімпійські домагання 20-30-х років 20 століття виразно контрастують із розумінням олімпійського руху в колишньому СРСР. Адже діяльність “національної” олімпійської структури СРСР (НОК СРСР) розпочалася тільки через тридцять (!) років після утворення Радянського Союзу.

Українські спортсмени потрапляли на Олімпійські Ігри різними шляхами. У міжвоєнний період 1924-1936 років на Олімпійських Іграх з’являються спортсмени із Західної України – Галичини, Буковини та Закарпаття, які офіційно представляли Австро-Угорщину, Польщу, Румунію або Угорщину. У 1924 році на Іграх VIII Олімпіади в Парижі змагалася семеро львів’ян. Це місто здавна мало неабиякі спортивні традиції. Тут діяло кілька потужних спортивних клубів, причому цікаво, що історія діяльності багатьох сучасних польських спортивних клубів бере свій початок саме зі Львова. Першим хто здобув олімпійську нагороду – бронзову, був кіннотник **Адам Крулікевич**.

Крім нього олімпійцями 1924 року були **Тадей Коморовський** (1895-1966) *(він брав участь у змаганнях з кінного триборства, де посів 26 місце серед 44 учасників, а в командному турнірі посів 7 місце. Виступав на коні “Амона”. Згодом став генералом Армії Крайової, у повоєнний час був активним діячем еміграційних організацій. Помер у Нью-Йорку),*

велосипедисти **Фелікс Костшебський** та **Казимир Кшемінський**, (обидва виступали у шосейній гонці на 188 км, посівши відповідно 54 та 57 місця), легкоатлет **Станіслав Сосницький** (1896) (представляв клуб “Чарні” (Львів), на спринтерській дистанції 100 метрів з часом 11,6 секунди не увійшов до фіналу, а в стрибках у довжину з результатом 567 см не виконав кваліфікаційної норми. Пізніше закінчив Академію політичних наук у Варшаві, університет у Кембріджі, працював на дипломатичній службі. У 1934 році був консулом в СРСР, після війни послом Польщі в Туреччині), та футболісти **Мечислав Батш** (1900 – 1977) та **Вацлав Кухар** (1897-1981).

У 1924 році на Паризьку Олімпіаду до складу збірної Чехословаччини із таборів для інтернованих українських вояків потрапив також ще один львів'янин **Андрій Фовицький**. Серед таборян А.Фовицький вирізнявся своєю спортивною підготовленістю та як умілий інструктор й організатор спортивних занять у таборах Німецького Яблінного і Йозефова. Пізніше він здобув у Берліні вищу фізкультурну освіту і став одним із організаторів українського гімнастичного товариства “Сокіл” у Сан-Павлу в Бразилії. А.Фовицький був автором кількох підручників з фізичного виховання, зокрема з плавання, виданого у Львові “Соколом-Батьком” у 1939 році.

У 1928 році ще одну бронзову медаль здобув львівський шабліст **Тадей Фрідріх** (1903-1976) на олімпійському турнірі в Амстердамі. Він представляв фехтувальний клуб “Львів” і згодом, через чотири роки повторив свій успіх на Олімпіаді в Лос-Анджелесі, але в той час він уже мешкав у Варшаві.

Найбільше львів'ян було представлено у складі команди Польщі у 1936 році на XI Олімпійських Іграх в Берліні. Серед них двоє кіннотників, випускників львівського Кадетського корпусу **Іван Комаровський** (1905) та **Михайло Гутовський** (1910) та двоє легкоатлетів, членів спортивного товариства “Чарні” (Львів) середньовик **Казимир Кухарський** (1909) та марафонець **Броніслав Ганцаж** (1906). Львівську фехтувальну школу представляв шпажист, член львівського “Сокола” **Антон Франц** (1905-1965). Найбільш близькими до олімпійської медалі були львівські футболісти: воротар **Спиридон Альбанський** (1907-1992), півзахисник **Іван Васєвич** (1911) та нападник **Михайло Матіяс**.

Команда Польщі, у якій виступали ці спортсмени, вдало провела олімпійський футбольний турнір. Спочатку було подолано збірну Угорщини, у чвертьфіналі – команду Англії, тільки у півфіналі довелось поступитися команді Австрії. Матч за третє місце виграла збірна Норвегії.

Львів'яни одними із перших представляли Україну і на зимових Олімпійських Іграх. У 1924 році у французькому містечку Шамоні у складі збірної Польщі виступав лижник **Степан Вітковський** (1898-1937), який змагався на дистанції 50 км. У 1928 році в Санкт-Моріці на такій же дистанції виступав **Францішек Кава** (1900). Четверте місце (щоправда останнє) в американському Лейк-Плесіді (1932 рік) посіли львівські хокеїсти **Роман Сабінський**, **Казимир Соколовський** (1908) та **Альфред Мауер** (1907). Взагалі, львівські хокейні команди були одними з кращих у

тогочасній Польщі, і в 30-і роки постійно посідали високі місця в чемпіонатах країни. Хокей у Львові любили й розуміли. Не дивно, що саме тут було сконструйовану першу в світі воротарську захисну маску.

Про цей факт міститься інформація у музеї хокейної слави в Канаді. Її автором був воротар хокейної команди спортивного товариства “Україна” – Львів Микола Скрипій. Одержавши важку травму під час хокейної зустрічі (винуватцем був один із олімпійців – Казимир Соколовський), він у 1933 році з військового шолому та дроту змайстрував охоронну маску. Модифікував він і хокейну ключку. Одного разу, зустрічаючись у 1937 році з канадською командою “Едмонтон ойлерс,” до Миколи Скрипія підійшов їх тренер Ней і довго повторював “Мі юкі”. Аж згодом під час спільних тренувань Скрипій зрозумів оте настирливе “Мі юкі”. Виявилось, що канадець не знав рідної мови, говорячи англійською “Я українець” і зберігаючи десь в глибині душі своє українство.

Троє львів'ян було на хокейному олімпійському турнірі 1936 року в Гарміш-Партенкірхені: **Казимир Соколовський** (вдруге), **Роман Ступницький** та **Владислав Лемішко**.

На зимовій Олімпіаді 1936 року виступав також ще один представник з України – чернівецький спортсмен **Роман Турушанко**. Вихованець українського спортивного товариства “Довбуш” (Чернівці), студент-правник, улюбленець чернівецької публіки та українських газет виборює у 1936 році право виступати на зимових олімпійських іграх у складі збірної Румунії, якій тоді належала Буковина. У турнірі з фігурного ковзання Р. Турушанко посів дев'ятнадцяте місце.

Починаючи з 1952 року українські спортсмени виступають у складі збірної команди Радянського Союзу. В 1992 році вони беруть участь в Олімпійських іграх Барселони в команді СНД. І лише в 1994 році у Ліллекхамері вперше у своїй історії Україна виступає в Олімпійських іграх самостійною командою.

Серед українських спортсменів 153 олімпійських чемпіона – володарі 210 золотих медалей. У цій славетній шерензі виділяться ті, чиї разючі досягнення становлять гордість українського олімпійського спорту, якими пишається наша країна та увесь олімпійський рух.

Серед найвидатніших:

Баркалов Олексій (1946 р.н., Харків-Київ, водне поло) – заслужений майстер спорту, дворазовий олімпійський чемпіон (1972, 1980), чемпіон світу 1975 року. Найтитлованіший і найвидатніший ватерполіст в історії українського і радянського спорту.

Бубка Сергій (1963 р.н., Донецьк, легка атлетика) – заслужений майстер спорту, олімпійський чемпіон (1988), 35-разовий рекордсмен світу, який першим подолав 6-метровий рубіж у стрибках із жердиною. Переможець у всіх шести чемпіонатах світу, в яких брав участь. Визнавався найкращим спортсменом світу та за особливі заслуги в олімпійському спорті нагороджений Олімпійським орденом. С. Бубка – один із небагатьох в історії

спорту та в історії людства героїв, яким за життя встановлено пам'ятник. На завершення своєї феєричної кар'єри спортсмена в олімпійському Сіднеї Сергій Бубка був обраний членом Виконкому Міжнародного олімпійського комітету, до чого спричинилися не тільки його безпрецедентні спортивні досягнення, але й високий професіоналізм, активна життєва позиція, непересічні риси особистості.

Голубничий Володимир (1936 р.н., Суми, легка атлетика) – заслужений майстер спорту, учасник п'яти, призер чотирьох, чемпіон двох Ігор Олімпіад (1960, 1968) в спортивній ходьбі. Один із найкращих скороходів в історії спорту. Протягом 20 років належав до світової еліти спортивної ходьби: свій перший світовий рекорд установив у 20-річному віці, у 24-річному був уперше вшанований золотою олімпійською медаллю, а в 40-річному гідно завершив унікальну олімпійську епопею. В. Голубничий завершив свій поднад чвертьвіковий спортивний шлях у віці 42 років та був ушанований Міжнародним олімпійським комітетом срібним Олімпійським орденом.

Жаботинський Леонід (1938 р.н., Запоріжжя, важка атлетика) – заслужений майстер спорту, дворазовий олімпійський чемпіон (1964, 1968), багаторазовий чемпіон світу з важкої атлетики у найпрестижнішій надважкій ваговій категорії. За другої половини 60-х років визнавався найсильнішою людиною планети. Зробив 19 поправок до таблиці світових рекордів для найбільш важких, сильних, а відтак і найпопулярніших атлетів.

Клочкова Яна (1982 р.н., Сімферополь-Харків, плавання) – заслужений майстер спорту, дворазова олімпійська чемпіонка 2000 року, володарка Кубків світу, рекордсменка світу на дистанції 400 м комплексного плавання. Є не тільки головною українською героїнею Ігор XXVII Олімпіади в Сіднеї, але й однією із найсильніших спортсменок, які виступали на Іграх останньої Олімпіади тисячоліття.

Латиніна Лариса (1934 р.н., Київ, спортивна гімнастика) – заслужений майстер спорту, дворазова абсолютна олімпійська чемпіонка зі спортивної гімнастики (1956, 1960), багаторазова чемпіонка світу, володарка однієї із найбільших в історії спорту колекції з 18 олімпійських нагород, половина з яких найвищої проби. Воістину велика спортсменка, яка належить до десятки найсильніших спортсменів світу XX сторіччя, суперзірка сучасного олімпійського спорту. Їй вдалося вибороти золоті медалі трьох Олімпіад, а відтак вона належить до небагатьох спортсменів в історії спорту. До того ж 1964 року в Токіо вже 30-річна мати семилітньої доньки Л. Латиніна виборола шість олімпійських нагород, зокрема дві золоті.

Манкін Валентин (1938 р.н., Київ, вітрильний спорт) – заслужений майстер спорту, триразовий олімпійський чемпіон, найвидатніший представник української школи вітрильного спорту, один із найтитлованіших вітрильників у світі. На Іграх XIX Олімпіади переміг у класі “Фінн”, на наступних Іграх – у класі “Темпест” разом із Віталієм Дирдиною, на Іграх XXII Олімпіади – в класі “Зоряний” разом із

Олександром Музиченком (Латвія), а на Іграх XXI Олімпіади був другим у класі “Темпест” разом із Владиславом Акименком.

Сєдих Юрій (1955 р.н., Київ, легка атлетика) – заслужений майстер спорту, дворазовий олімпійський чемпіон (1976, 1980), срібний медаліст Ігор 1988 р. і володар унікального та непорушеного ще з 1986 року світового рекорду в метанні молота – 86, 74 м, який, беручи до уваги результати його наступників на Іграх 2000 року, за часовою тривалістю має скласти конкуренцію рекорду Бімона та ще довго може залишитися недосяжним і в XXI сторіччі. Оцінюючи на порозі нового тисячоліття світову історію метання молота, маємо підстави визнати Ю. Сєдих найсильнішим молоткарем збіглого віку, найсильнішим металником молота всіх часів і поколінь.

Турчина Зінаїда (1946 р.н., Київ, гандбол) – дворазова олімпійська чемпіонка (1976, 1980), багаторазова володарка Кубка європейських чемпіонів у складі найсильнішої в світі протягом багатьох років жіночої гандбольної команди “Спартак” (Київ). Упродовж понад 20-річної разючої кар’єри гандболістки найвищого класу Турчина здобула славу найкращої в світі розігравальниці. Міжнародна федерація гандболу, підбиваючи в 2000 році підсумки розвитку гандболу у XX ст., визнала її найкращою гандболісткою віку.

Шахлін Борис (1932 р.н., Київ, спортивна гімнастика) – заслужений майстер спорту, абсолютний чемпіон зі спортивної гімнастики 1960 року, володар 13 олімпійських нагород (зокрема 7 золотих) Ігор XVI, XVII і XVIII Олімпіад, багаторазовий чемпіон світу та Європи. Володар багатющої колекції олімпійських нагород з-поміж українських гімнастів та однієї із найбагатших в історії спорту загалом. Він виходив на найвищу сходинку п’єдесталу пошани на Іграх трьох Олімпіад, проте головною його вершиною був олімпійський Рим, де видатний спортсмен переміг у гімнастичному багатоборстві у складі команди, у вправах на брусах і в опорному стрибку.

Серед 153 українських спортсменів — володарів 210 золотих медалей — є й інші видатні майстри, що мають у своїх колекціях дві та більше золотих олімпійських медалей. Кожен такий спортсмен заслуговує на те, аби його прізвище було зазначене в почесному списку славетних імен олімпійців України. Ось ці неодноразові володарі чемпіонських титулів,

Астахова Поліна (спортивна гімнастика) — п’ятиразова олімпійська чемпіонка (1956, 1960, 1964), дворазова чемпіонка світу (1958, 1962).

Бєлоглазов Сергій (боротьба вільна) — дворазовий олімпійський чемпіон (1980, 1988), шестиразовий чемпіон світу (1981, 1982, 1983, 1985, 1986, 1987).

Бобрусь Людмила (гандбол) — дворазова олімпійська чемпіонка (1976, 1980).

Борзов Валерій (легка атлетика) — дворазовий олімпійський чемпіон (1972).

Бочарова Ніна (спортивна гімнастика) — дворазова олімпійська чемпіонка (1952), чемпіонка світу (1954).

Бризгіна Ольга (легка атлетика) — триразова олімпійська чемпіонка (1988, 1992) дворазова чемпіонка світу (1987, 1991).

Бяков Іван (біатлон) — дворазовий олімпійський чемпіон (1972, 1976)

Гороховська Марія (спортивна гімнастика) — дворазова олімпійська чемпіонка (1952), дворазова чемпіонка світу (1954).

Гуцу Тетяна (спортивна гімнастика) — дворазова олімпійська чемпіонка (1992), чемпіонка світу (1991).

Джигалова Людмила (легка атлетика) — дворазова олімпійська чемпіонка (1988, 1992), чемпіонка світу (1991).

Карлова Лариса (гандбол) — дворазова олімпійська чемпіонка (1976, 1980), дворазова чемпіонка світу (1982, 1986).

Колчинський Олександр (боротьба греко-римська) — дворазовий олімпійський чемпіон (1976, 1980), чемпіон світу (1978).

Ледньов Павло (сучасне п'ятиборство) — дворазовий олімпійський чемпіон (1972, 1980), шестиразовий чемпіон світу (1973-1975, 1978).

Лисенко Тетяна (спортивна гімнастика) — дворазова олімпійська чемпіонка (1992), чемпіонка світу (1991).

Макарець Тетяна (гандбол) — дворазова олімпійська чемпіонка (1976, 1980).

Морозов Володимир (веслування на байдарках) — триразовий олімпійський чемпіон (1964, 1968, 1972), триразовий чемпіон світу (1966, 1970, 1971).

Ніколаєва Маргарита (спортивна гімнастика) — дворазова олімпійська чемпіонка (1960).

Петренко Сергій (веслування на каное) — дворазовий олімпійський чемпіон (1976), триразовий чемпіон світу (1974, 1975, 1977).

Подкопаєва Лілія (спортивна гімнастика) — дворазова олімпійська чемпіонка (1996), дворазова чемпіонка світу (1995).

Поярков Юрій (волейбол) — дворазовий олімпійський чемпіон (1964, 1968), дворазовий чемпіон світу (1960, 1962).

Філатов Юрій (веслування на байдарках) — дворазовий олімпійський чемпіон (1972, 1976), дворазовий чемпіон світу (1970, 1971).

Чукарін Віктор (спортивна гімнастика) — семиразовий олімпійський чемпіон (1952, 1956), триразовий чемпіон світу (1954).

Чухрай Сергій (веслування на байдарках) — триразовий олімпійський чемпіон (1976, 1980), триразовий чемпіон світу (1978, 1979, 1982).

Шапаренко Олександр (веслування на байдарках) — дворазовий олімпійський чемпіон (1968, 1972), семиразовий чемпіон світу (1966, 1970, 1973, 1977, 1978, 1979).

Шаріпов Рустам (спортивна гімнастика) — дворазовий олімпійський чемпіон (1992, 1996).

Шерстюк (Тимошкіна) Наталія (гандбол) — дворазова олімпійська чемпіонка (1976, 1980).

3. Створення НОК України та особливості його діяльності.

В умовах так званої “перебудови” і нового піднесення національного відродження (кінець 80-х років) питання про самостійне представництво України на міжнародних змаганнях постало з новою силою. В 1989 році у Львові ефективно діяла ініціативна група за створення Українського національного олімпійського комітету, котра гостро ставила питання про надання українському спорту державницького і національного статусу. Після опублікування на сторінках газети “Львів спортивний” (спец. випуск газети “Ленінська молодь”) статті Євгена Бобка “Чому Україна не бере участі в Олімпійських іграх”, почалася ґрунтовна дискусія, яка з часом перейшла й на шпальти республіканської преси.

В деяких містах розпочався збір підписів за створення незалежного НОК України. В короткий термін лише у Львові спортсменами було зібрано десятки тисяч підписів. Водночас у Києві При Управі Народного Руху України за ініціативою тодішнього голови Республіканської федерації санного спорту Валерія Шутого розпочав діяльність Український національний олімпійський комітет (УНОК). УНОК розгорнув бурхливе листування з міжнародними спортивними організаціями, зокрема з МОКом, домагаючись свого визнання.

І хоч подібне визнання на той час ще було малоімовірним, заходи УНОКу дещо прискіпили події в тодішніх владних кабінетах.

Уже в 1990 році відповідними державними органами управління галуззю фізичної культури і спорту України було розроблено перший проект Хартії Олімпійського Комітету України (ОКУ). Цей проект було запропоновано обговорити в регіонах. Проект Хартії був недосконалим, відстав від тодішньої політичної ситуації, яка наближала Україну до незалежності. Ця Хартія ще передбачала повну підлеглість ОКУ НОК СРСР. Завданням ОКУ, згідно з планами авторів проекту, мало бути підготовка спортивних резервів для збірних команд СРСР, а не самостійний виступ на міжнародних змаганнях.

Другий варіант Хартії, який було представлено Генеральній Асамблеї засновників НОК України, суттєво відрізнявся від першого проекту. Цю Хартію було затверджено Асамблеєю засновників НОК України 22 грудня 1990 р. Асамблея того ж дня обрала персональний склад і першого президента НОК України. Ним став дворазовий олімпійський чемпіон з легкої атлетики Валерій Борзов.

Саме з грудня 1990 року розпочалася діяльність НОКу України, хоча до його офіційного визнання МОКом залишалося ще більше року. Офіційне визнання НОК України відбулося 9 березня 1992 року. Відразу після заснування НОК України, було створено Олімпійську Академію України (8 березня 1991 р.).

Процес офіційного олімпійського визнання України супроводжувався входженням Національних спортивних федерацій України в міжнародні федерації і повністю завершився у 1992 році.

Належність України до авторитетних спортивних держав світу було підкреслено членством у МОК президента НОК України, міністра Мінмолодьспорту Валерія Борзова у 1994 році. У 2000 році членом Міжнародного Олімпійського Комітету став ще один видатний український олімпієць - легкоатлет із Донецька Сергій Бубка.

В організаційних та фінансових справах НОКу України, Мінмолодьспорту, федераціям значну допомогу надає створений у діаспорі громадський комітет зі сприяння олімпійській підготовці і виступам спортсменів України. Очолює Комітет діяльна й енергійна Лариса Барабаш Темпл. Спортивні діячі та структури в Україні і в еміграції чи не вперше так дружньо і по діловому вирішують важливі галузеві справи.

Національний Олімпійський Комітет України (НОК України) є неурядовою громадською організацією, яка координує розвиток олімпійського руху в Україні. В своїй діяльності НОК керується законодавством України, Олімпійською хартією Міжнародного олімпійського комітету та власною Хартією. НОК України має виключне право представляти державу на Іграх Олімпіад та зимових Олімпійських іграх, в Міжнародному Олімпійському Комітеті, інших міжнародних олімпійських організаціях. НОК України має також виключне право на використання власної олімпійської символіки. Першим в історії членом МОК для України у 1994 р. було обрано Валерія Борзова, а в 2000 р. членом МОК став ще один відомий український легкоатлет Сергій Бубка. Держава сприяє діяльності НОК України, розвитку його матеріально-технічної бази, надає фінансову підтримку. Проте безпосереднє втручання будь-якого державного чи якогось іншого органу або особи у внутрішні справи НОКу є таким, що суперечать Хартії.

4. Особливості, проблеми та перспективи розвитку спортивного руху в сучасній Україні.

Спортсмени України, не враховуючи різноманітні міжнародні турніри, щороку беруть участь у понад 1 000 офіційних змаганнях. Проте перед українським спортом стоїть ціла низка складних проблем. Сформуємо їх за групами: організаційні, методичні, фінансово-матеріальні, морально-етичні.

Організаційні проблеми пов'язані з тим, що існуюча в нинішній Україні структура спорту майже повністю успадкована від колишнього Радянського Союзу. Ця структура залишається по суті авторитарною, вона зорієнтована значною мірою на переважно державне утримання спорту і вступає у протиріччя з економічними можливостями державного бюджету.

З іншого боку, негайна передача багатьох управлінських функцій громадським організаціям (федераціям) було б необачним кроком з огляду на їх фінансову і *організаційну неспроможність*. Окрім того, в Україні ще не прийшло нове покоління спортивних організаторів, здатних контактувати з

міжнародними спортивними організаціями, входити в їхні організаційні структури, мати особисті надійні зв'язки, необхідні для швидкого вирішення питань в інтересах українського спорту. Навіть на рівні суддівства міжнародних змагань Україна має недостатнє представництво.

В розвитку багатьох видів спорту порушено *матеріальну основу*, оскільки велика кількість колишніх радянських спортивних баз олімпійської підготовки залишилися поза межами України. Є серйозні проблеми із високоякісним інвентарем, обладнання, спортивною формою тощо.

Значна частина тренерів, що знаходиться нині при керівництві збірними командами України не має достатнього досвіду підготовки спортсменів до чемпіонатів світу і Олімпійських ігор, позаяк раніше займалася лише підготовкою резерву для збірних команд СРСР. До того ж доволі масового характеру набув *відплив кваліфікованих фахівців* спорту за межі України, де рівень їхньої оплати є значно вищим.

Існує і гостра *проблема національного порядку*, яка також залишилася Україні від імперії. Національні збірні команди України в етнічному, культурному і мовному плані переважно не є національними. А сам по собі високий рівень спортивних досягнень не обов'язково забезпечує спортові місце в культурі українського етносу і не робить його автоматично чинником національного відродження, якщо з нього вихолощені патріотизм і національна сутність. У цьому також криється одна із найскладніших морально-етичних проблем сучасного українського спорту.

Україна, в силу історичних причин, вступила в добу державотворення, коли національно-культурне піднесення не в однаковій мірі проявляється в різних її регіонах. Успішні виступи українських спортсменів на міжнародній арені впливають позитивно не тільки на світову громадську думку, але й сприяють консолідації й єднанню усієї української нації.

У найближчому майбутньому в галузі фізичного виховання та спорту України потрібно вирішити такі завдання:

- Реформувати систему фізичного виховання і спорту в Україні, фундаментально змінивши стосунки між державним органом управління галуззю і Національним Олімпійським Комітетом; між Федераціями з видів спорту і спортивними клубами; між особою, як суб'єктом фізичної культури і спортивними організаціями. покликаними служити людині.
- Повернути українському спорту національний зміст, бо по справжньому народним і значить масовим, він може бути лише на власному історичному, культурному, мовному і економічному ґрунті.
- Переглянути теорію і практику фізичної культури, виходячи з нових реалій сучасного життя в Україні, з врахуванням державотворчих завдань, які стоять перед фізкультурно-спортивним рухом.
- Поліпшити кадрову ситуацію в спортивних структурах України, залучивши до роботи в них фахівців з відповідним рівнем підготовки і належним рівнем громадської та національної свідомості.

- У процесі перебудови фізкультурно-спортивного руху, зберегти рівень спортивних досягнень, не допустити спаду результативності в різних видах спорту, по можливості утримати або й розширити матеріальну базу.

- Спорт із справи в основному державних структур, має стати психологічно, економічно і організаційно справою всіх і кожного особисто. Зберегти та примножити власне здоров'я і фізичну досконалість може лише свідомо, з активною життєвою позицією людина.

Питання для самопідготовки

1. Проаналізувати стан фізкультурно-спортивного руху на різних етапах історичного розвитку української держави та показати його основні проблеми та перспективи.

2. Проаналізувати історичні особливості розвитку фізичної культури в різних регіонах України.

3. Охарактеризувати НОК України та його основні завдання.

4. Визначити, внесок українців у розвиток сучасного олімпізму.

5. Проаналізувати проблеми розвитку фізичної культури в Україні

Рекомендована література:

Основна література

1. Вацеба О.М. Нариси з історії західно-українського спортивного руху. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. – 232 с.

2. Винничук О. Історико-педагогічні аспекти розвитку фізичної культури: Навчальний посібник. - Тернопіль: АСТОН, 2001. - 404 с.

3. Волошин А.П., Ксендзенко Ф.М. У олимпийской черты. - К.: Молодь, 1988. – 400 с.

4. Голощапов Б.Р. История физической культуры и спорта: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. - Москва: Издательский центр «Академия», 2001. - 312 с.

5. Золоті сторінки олімпійського спорту України / За ред. І. Федоренка. – Київ: Олімпійська література, 2000. – 192 с.

6. История Древней Греции: учеб. для студ. по спец. «История». – М., 1986.

7. История физической культуры и спорта: Учебник для институтов физической культуры / Под ред. В.В. Столбова. - Москва: Физкультура и спорт, 1983. - 359с.

8. Кордіяк Ю.Є. Чемпіони живуть у Львові. – Львів: Каменяр, 1980. – 176 с.

9. Кошева Л. В. Історія фізичної культури: Курс лекцій для студентів спеціальності 017 – Фізична культура і спорт/ Л. В. Кошева. – Краматорськ : ДДМА, 2021. – 224с. ISBN 978-966-379-979-7

10. Кулик Я.Л., Костюк С.А., Петренко М.І. Історія виникнення й розвитку фізичної культури та спорту на Україні. – Вінниця: Логос, 1997. – 133 с.

Додаткова література

1. Оликова В. Люди и игры: У истоков современного спорта: пер. с чешского. – Москва : Физкультура и спорт, 1985. – С. 35-37 .
2. Платонов В.Н.,. Олимпийский спорт: В 2 т/ В.Н.Платонов, М.М. Булатова, С.Н.Бубка [и др.]; под общ.ред.В.Н.Платонова. – К.: Олимп. л – ра,2009.- Т.1. – 736с.
3. Приступа Є.Н. Народна фізична культура українців. - Львів, 1995. – 254 с.
4. Степанюк С. І. Методичний посібник для вивчення дисципліни «Історія фізичної культури» за блоково-модульною системою / С. І. Степанюк, О. О. Гречанюк, І. В. Маляренко. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2006. – 236 с.
5. Степанюк С.І. Студентський спортивний рух: історія та сучасність. - Львів: Українські технології, 2003. - 60 с.
6. Трофим'як Б.Е. Фізична культура і спорт в Українській РСР. - Львів: Вища школа, 1987. – 159 с.
7. Украина: Полная энциклопедия /Авт.-составители В.М.Скляренко, Т.В. Иовлева, В.В. Мирошникова, М.А.Панкова; Худож.-оформитель Л.Д.Киркач – Осипова.- Харьков: Фолио, 2007.- 463с.
8. Физическая культура и спорт в цивилизациях и эпохах: Учебное пособие /Лабский В.М. и др./Под общ. Ред.В.М. Лабского. – Харьков :НТУ«ХПИ», 2005. – 180с.- На русск.яз.
9. Філь С.М., Худолій О.М., Малка Г.В. Історія фізичної культури: Навчальний посібник / За ред. проф. С.М.Філя. - Харків: “ОВС”, 2003. - 160 с
10. Шанин Ю. В. От эллинов до наших дней. – К. : Вища школа, 1980. – 183 с.

Міністерство освіти і науки України

Донбаська державна машинобудівна академія (ДДМА)

(повне найменування вищого навчального закладу)

фізичного виховання і спорту

(кафедра)

«ІСТОРІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ»

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ
ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ**

для студентів 1 курсу спеціальності

017 Фізична культура і спорт

Розробник: Кошева Л.В. канд.пед. наук,

доцент кафедри ФВС

Затверджено на засідання кафедри фізичного виховання і спорту,

Протокол № 21 від 30.08.2022 р.

2022

Мета проведення практичних (семінарських) занять – є формування системи фундаментальних знань, що визначають професійну діяльність в галузі фізичного виховання;

Внаслідок практичних (семінарських) занять студенти повинні :

- **знати:**
- історію виникнення і розвитку фізичних вправ;
- погляди гуманістів на фізичне виховання;
- гімнастичні та спортивно – ігрові системи фізичного виховання ;
- історію виникнення , відродження , хронологію Олімпійських ігор;
- виникнення видів спорту, розвиток професійного та аматорського спорту;
- який внесок у розвиток фізичної культури зробили видатні вчені, педагоги ХІХ –ХХ ст ;
- витоки фізичної культури України;
- участь України в олімпійському русі;
- вміти:**
- порівнювати фізичну культуру різних країн у різні періоди їх розвитку;
- аналізувати історичні події , які спричиняли умови для розвитку фізичної культури;
- використовувати знання у професійній діяльності.
-

Змістовий модуль 1 Всесвітня історія фізичної культури

Практичне заняття №1. Тема 1.1 Предмет, зміст і завдання історії фізичної культури та спорту. Витоки фізичної культури.

Мета заняття :

сформувати уявлення про предмет, завдання та зміст курсу історії фізичної культури та спорту, основні терміни й поняття дисципліни та еволюція їх розвитку, періодизацію, історіографію, джерела історії фізичної культури та спорту, основні фактори, що вплинули на зародження елементів фізичної культури

Задачі та зміст роботи:

I. Проаналізуйте зміст лекції. Дайте відповіді на такі запитання.

1. Що є предметом вивчення історії фізичного виховання і спорту?
2. Дайте визначення основних термінів із дисципліни.
3. Виникнення терміна «гімнастика» та еволюція цього поняття.
4. Які підходи використовують для періодизації історії фізичної культури?
5. Які джерела використовують для вивчення історичних матеріалів?
6. Назвати та охарактеризувати основні напрямки зародження фізичної культури в первісну епоху.

7. Які із засобів рухової активності використовувалися в обрядах посвяти первісної людини.

8. Виховний ідеал в епоху переходу від первіснообщинного ладу до класового.

II. Підготувати реферат на задану тему.

Література:[9,11,14,19-20]

Практичне заняття №2. Тема 1.2 Фізична культура в первісному суспільстві. Теорії походження фізичної культури

Мета заняття :

сформувати уявлення про передумови виникнення і розвитку фізичних вправ та ігор у первісному суспільстві, теорії походження фізичної культури.

Задачі та зміст роботи:

I. Проаналізувати зміст лекції. Дати відповіді на такі запитання:

1. Охарактеризувати основні напрями зародження фізичної культури в первісну епоху.

2. Визначити які із засобів рухової активності використовувалися в обрядах посвяти первісної людини.

3. Проаналізувати виховний ідеал в епоху переходу від первіснообщинного ладу до класового.

4. Охарактеризувати теорії походження фізичних вправ

II. Підготувати реферат на задану тему.

Література: [6,9,11,14,19-20]

Практичне заняття №3. Тема 1.3 Фізична культура Стародавнього світу Мета заняття :

сформувати уявлення про особливості, провідні форми та суспільне значення фізичної культури стародавнього світу, значення фізичного виховання в житті Стародавньої Греції, зміст античної гімнастики, особливості фізичної культури Стародавнього Риму, особливості фізичної культури у країнах Стародавнього Сходу та Америки..

Задачі та зміст роботи:

I. Проаналізувати зміст лекції. Дати відповіді на такі запитання:

1. Проаналізувати причини популярності військово-фізичної підготовки у період розшарування на класи.

2. Охарактеризувати фізичну культуру у Месопотамії

3. Охарактеризувати фізичну культуру у стародавній Індії

4. Охарактеризувати фізичну культуру у стародавньому Китаї

5. Охарактеризувати фізичну культуру у стародавньому Єгипті

6. Визначити головні напрями виникнення перших фізичних вправ і зародження елементів фізичної культури періоду дородового, родового суспільства і періоду утворення класового суспільства

II. Підготувати реферат на задану тему

Література [6, 9, 14, 19-20]

Практичне заняття №4. Тема 1.4 Фізична культура епохи середньовіччя

Мета заняття :

сформувати уявлення про особливості європейської фізичної культури в середні віки, особливості фізичного виховання у середні віки в країнах Сходу, лицарську систему фізичного виховання, розвиток фізичної культури серед селян та ремісників-міщан європейських країн, вплив християнської релігії на розвиток фізичного виховання, зародження науково-методичної думки в галузі фізичного виховання.

Задачі та зміст роботи:

I. Проаналізувати зміст лекції. Дати відповіді на такі запитання:

1. Охарактеризувати особливості фізичної культури в середні віки.
2. Охарактеризувати фізичну культуру у період виникнення феодалізму.
3. Охарактеризувати фізичну культуру в період розвинутого феодалізму (Лицарська система фізичного виховання).
4. Лицарські турніри.
5. Проаналізувати розвиток фізичної культури серед селян європейських країн.
6. Проаналізувати розвиток фізичної культури серед ремісників-міщан європейських країн.
7. Охарактеризувати фізичну культуру епохи Відродження і занепаду феодалізму.
8. Проаналізувати зародження науково-методичної думки в галузі фізичного виховання у працях вчених-гуманістів.

II. Підготувати реферат на задану тему.

Література [6, 9, 14, 19-20]

Практичне заняття №5. Тема 1.5 Фізична культура і спорт нового часу
Мета заняття :

сформувати уявлення про передумови створення національних систем фізичного виховання, німецьку систему фізичного виховання, гімнастичний рух в скандинавських країнах, шведську систему фізичного виховання, становлення та розвиток французької системи фізичного виховання, початки слов'янського сокільського руху. сокільську систему фізичного виховання.

Задачі та зміст роботи:

I. Проаналізувати зміст лекції. Дати відповіді на такі запитання:

1. Як формувались та розвивались національні системи гімнастики у новий час.
2. Виникнення та розвиток німецької системи гімнастики. Діяльність І.Гутс- Мутса, Ф.Яна, А.Шпісса.
3. Виникнення та розвиток шведської системи гімнастики. Діяльність П.Лінга і Я.Лінга.

4. Виникнення та розвиток французької системи гімнастики. Діяльність Ф.Амороса.
 5. Як зароджувалась науково-методична думка в галузі фізичного виховання у середні віки.
 6. Характеристика англійської системи фізичного виховання нового часу. Діяльність Т.Арнольда.
 7. Рух “арнольдизм” та його значення.
 8. Проаналізуйте передумови виникнення скаутського руху.
 9. Причини появи міжнародних спортивних об’єднань.
 10. Які відкриття та нововведення сприяли розвитку велоспорту
- II. Підготувати реферат на задану тему.
Література[2, 4, 7, 9, 12, 19]

Практичне заняття №6. Тема 1.6 Особливості розвитку спорту Нового часу

Мета заняття :

сформувати уявлення про англійську систему фізичного виховання, діяльність Томаса Арнольда, формування системи міжнародних змагань та організаційних структур міжнародного спорту, формування наукових основ розвитку спорту.

Задачі та зміст роботи:

- I. Проаналізувати зміст лекції. Дати відповіді на такі запитання:
 1. Охарактеризувати англійську систему фізичного виховання Нового часу. Діяльність Т.Арнольда.
 2. Проаналізувати рух “арнольдизма” та його значення.
 3. Визначити формування системи міжнародних змагань у кінці XIX на початку XX століття.
 4. Охарактеризувати формування організаційних структур спорту наприкінці XIX на початку XX століття.
- II. Виконати тести до змістовного модулю 1
Література[2,4,7,19]

Змістовий модуль 2 Історія міжнародного спортивного і олімпійського рухів

Практичне заняття №7. Тема 2.1 Олімпійські ігри Стародавньої Греції

Мета заняття :

сформувати уявлення про значення спорту у житті античних греків, передумови виникнення Олімпійських ігор у Стародавній Греції, програму, зміст, учасників Олімпійських ігор, спортивні споруди Стародавньої Греції, причини занепаду давньогрецьких Олімпійських ігор.

Задачі та зміст роботи:

- I. Проаналізувати зміст лекції. Дати відповіді на такі запитання:

1. Дати характеристику основним положенням організації Олімпійських ігор та схемі їх проведення.
 2. Охарактеризувати Олімпію, як місце проведення Олімпійських ігор.
 3. Визначити, хто міг приймати участь в Олімпійських іграх.
 4. Дати характеристику підготовці атлетів до Олімпійських ігор.
 5. Охарактеризувати Олімпійські ігри Римської Греції.
 6. Дати характеристику Немецьким іграм.
 7. Дати характеристику Істмійським іграм.
- II. Підготувати реферат на задану тему.
Література [2,4,7,12,19]

Практичне заняття №8. Тема 2.2 Відродження Олімпійських ігор у сучасності

Мета заняття :

сформувати уявлення про відродження Олімпійських ігор сучасності, діяльність П'єра де Кубертена

Задачі та зміст роботи:

- I. Проаналізувати зміст лекції. Дати відповіді на такі запитання:
 1. Визначити, що сприяло відродженню Олімпійських ігор сучасності.
 2. Визначити, який вклад вніс П'єр де Кубертен у відродження Олімпійських ігор сучасності.
 3. Дати загальну характеристику першого періоду Ігор Олімпіад (1896 – 1912р.р.).
 4. Охарактеризувати I Олімпійські ігри сучасності.
 5. Охарактеризувати II III Олімпійські ігри сучасності.
 6. Охарактеризувати III Олімпійські ігри сучасності.
 7. Охарактеризувати IV Олімпійські ігри сучасності.
 8. Охарактеризувати V Олімпійські ігри сучасності.
- II. Підготувати реферат на задану тему.
Література [9,12,18-19]

Практичне заняття №9. Тема 2.3 Особливості розвитку міжнародного олімпійського руху

Мета заняття :

сформувати уявлення про хронологію та аналіз Олімпійських ігор сучасності, діяльність Міжнародного Олімпійського Комітету та його президентів, олімпійська символіка та атрибутика, “Ода спорту” та її гуманістична цінність, параолімпійські ігри та їх значення.

Задачі та зміст роботи:

- I. Проаналізувати зміст лекції. Дати відповіді на такі запитання:
 1. Дати характеристику історичним причинам, що лежали в основі виникнення міжнародного спортивного та олімпійського руху.
 2. Назвіть основні види спорту і міжнародні спортивні об'єднання

кінця XIX та початку XX століття.

3. Що таке МОК? Коли він був утворений і в чому полягає його діяльність?

4. В чому полягали основні особливості Олімпійських ігор, що проходили до першої світової війни?

5. Як розвивався міжнародний робочий спортивний рух в період між світовими війнами?

6. Яка була політика МОК на кануні другої світової війни?

7. Які зміни відбулися у розвитку міжнародного спортивного руху після другої світової війни? Чим вони були викликані?

8. Які фактори свідчать про розширення міжнародного спортивного руху в післявоєнний період?

9. Які особливості Олімпійських ігор післявоєнного періоду?

10. Що входить у склад понять «олімпізм», «олімпійський рух», «Олімпійські ігри»?

II. Підготувати реферат на задану тему.

Література [2,4,15,19]

Практичне заняття №10. Тема 2.4 Особливості розвитку міжнародного спортивного руху сучасності

Мета заняття :

сформувати уявлення про міжнародний робітничий рух 20-30-х років, регіональні та континентальні ігри як складова частина міжнародного спортивного руху, міжнародний студентський спортивний рух, Універсіади, розвиток неолімпійських видів спорту, проблеми та перспективи розвитку сучасного міжнародного спортивного та олімпійського рухів.

Задачі та зміст роботи:

I. Проаналізувати зміст лекції. Дати відповіді на такі запитання:

1. Охарактеризувати історичні особливості розвитку міжнародного олімпійського руху.

2. Охарактеризувати особливості розвитку міжнародного спортивного руху сучасності.

3. Охарактеризувати методи боротьби із застосуванням допінгу в спорті.

4. Охарактеризувати проблеми аматорства в сучасному олімпійському спорті

II. Підготувати реферат на задану тему.

Література [2,4,14,17,19]

Практичне заняття №11 Тема 2.5 Проблеми та перспективи розвитку сучасного міжнародного спортивного та олімпійського рухів

Мета заняття :

сформувати уявлення про боротьбу із застосуванням допінгу в спорті, еволюцію уявлення про спортсмена-аматора, проблему аматорства в

сучасному олімпійському спорті. відкриті" ОІ та вирішення проблеми аматорства і професіоналізму в олімпійському спорті

Задачі та зміст роботи:

I. Проаналізувати зміст лекції. Дати відповіді на такі запитання:

1. Охарактеризувати історичні особливості розвитку міжнародного олімпійського руху.
2. Охарактеризувати особливості розвитку міжнародного спортивного руху сучасності.
3. Охарактеризувати методи боротьби із застосуванням допінгу в спорті.

Охарактеризувати проблеми аматорства в сучасному олімпійському спорті

II. Виконати контрольну роботу до змістовного модулю 2

Література [2,4,14,17,19]

Змістовий модуль 3 Історія фізичної культури і спорту в Україні

Практичне заняття №12. Тема 3.1 Витоки фізичної культури в Україні

Мета заняття :

сформуванню уявлення про зародження фізичної культури на українських землях у період первіснообщинного ладу, особливості фізичної культури скіфо-сарматської доби, розвиток фізичного виховання та спорту в античних державах Північного Причорномор'я, значення фізичних вправ у житті стародавніх слов'ян, особливості, провідні форми та напрямки фізичного виховання у Київській Русі, фізична підготовка запорізького козацтва.

Задачі та зміст роботи:

I. Проаналізувати зміст лекції. Дати відповіді на такі запитання:

1. З'ясувати витоки фізичної культури в Україні.
2. Проаналізувати особливості фізичної культури скіфо-сарматської доби.
3. Визначити особливості розвитку фізичного виховання та спорту в античних державах Північного Причорномор'я.
4. Розкрити значення фізичних вправ у житті стародавніх слов'ян
5. Охарактеризувати фізичне виховання козаків.
6. Охарактеризувати діяльність перших спортивних клубів, спортивних організацій в Україні.

II. Підготувати реферат на задану тему.

Література[2,9-10,13,19]

Практичне заняття №13. Тема 3.2 Фізична культура і спорт в Україні у XIX-XX століттях

Мета заняття :

сформувати уявлення про історичні передумови розвитку спортивного руху в Україні, особливості розвитку фізичної культури і спорту у Східній Україні у XIX-XX ст., особливості розвитку фізичної культури у Західній Україні (кінець XIX–30-і рр. XX ст.), зародження та розвиток спортивно-гімнастичного руху у Західній Україні, діяльність сокільських, січових, пластових, лугових та спортивних товариств Галичини, особливості спортивного руху в Закарпатті та Буковині у першій третині XX ст., роль Івана Боберського в розвитку західно-українського спортивно-гімнастичного руху, розвиток спорту за часів УРСР, зародження організаційних, програмно-нормативних та науково-методичних основ системи фізичного виховання.

Задачі та зміст роботи:

I. Проаналізувати зміст лекції. Дати відповіді на такі запитання:

1. Передумови становлення фізичної культури України в другій половині XIX – на початку XX ст.
2. Напрями та основні форми фізичного виховання у навчальних закладах.
3. Особливості розвитку фізичної культури і спорту в Східній Україні у XIX– XX ст.
4. Назвіть найпоширеніші види спорту в Східній Україні у XIX– XX ст.
5. Охарактеризувати напрями розвитку спортивно-гімнастичного руху за часів Російської імперії.
6. З якою метою було започатковано проведення Всеросійських олімпіад?
7. Охарактеризувати основні напрями та засоби поширення сокільського руху серед українців.

II. Підготувати реферат на задану тему.

Література[1,5,10,16]

Практичне заняття №14. Тема 3.3-3.4 Україна в олімпійському русі. Проблеми та перспективи спортивного руху в Україні.

Мета заняття :

сформувати уявлення про Україну в міжнародному олімпійському русі, виступи українських спортсменів у Олімпійських іграх, створення НОК України та особливості його діяльності, особливості, проблеми та перспективи розвитку спортивного руху в сучасній Україні.

Задачі та зміст роботи:

I. Проаналізувати зміст лекції. Дати відповіді на такі запитання:

1. Проаналізувати стан фізкультурно-спортивного руху на різних етапах історичного розвитку української держави та показати його основні проблеми та перспективи.
2. Проаналізувати історичні особливості розвитку фізичної культури в різних регіонах України.
3. Охарактеризувати НОК України та його основні завдання.

4. Визначити, внесок українців у розвиток сучасного олімпізму.
 5. Проаналізувати проблеми розвитку фізичної культури в Україні III.
- II. Підготувати реферат на задану тему.
Література[3,5,8,10,16]

Практичне заняття №15. Тема 3.3-3.4 Україна в олімпійському русі. Проблеми та перспективи спортивного руху в Україні.

Мета заняття :

сформувати уявлення про Україну в міжнародному олімпійському русі, виступи українських спортсменів у Олімпійських іграх, створення НОК України та особливості його діяльності, особливості, проблеми та перспективи розвитку спортивного руху в сучасній Україні.

Задачі та зміст роботи:

- I. Проаналізувати зміст лекції. Дати відповіді на такі запитання:
 1. Проаналізувати стан фізкультурно-спортивного руху на різних етапах історичного розвитку української держави та показати його основні проблеми та перспективи.
 2. Проаналізувати історичні особливості розвитку фізичної культури в різних регіонах України.
 3. Охарактеризувати НОК України та його основні завдання.
 4. Визначити, внесок українців у розвиток сучасного олімпізму.
 5. Проаналізувати проблеми розвитку фізичної культури в Україні.
 - II. Виконати контрольну роботу до змістовного модулю 3
- Література[3,5,8,10,16]

Міністерство освіти і науки України

Донбаська державна машинобудівна академія (ДДМА)

(повне найменування вищого навчального закладу)

фізичного виховання і спорту

(кафедра)

«ІСТОРІЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ

САМОСТІЙНИХ ЗАНЯТЬ

для студентів 1 курсу спеціальності

017 Фізична культура і спорт

Розробник: Кошева Л.В. канд.пед. наук,

доцент кафедри ФВС

Затверджено на засідання кафедри фізичного виховання і спорту,
Протокол № 21 від 30.08.2022 р.

2022

Під час самостійної роботи студенти вивчають як матеріал аудиторних занять курсу, так і питання винесенні на самостійне вивчення. Самостійна робота планується на кожен годину аудиторного часу і на питання винесенні на самостійне вивчення. Розподіл часу самостійної роботи виконується згідно плану навчального процесу та робочого плану дисципліни. Під час самостійної роботи студенти звертаються до літератури теоретичного курсу та допоміжної методичної літератури в разі необхідності.

Зміст самостійної роботи студента складається з таких видів:

- підготовка до аудиторних практичних занять.

вивчити лекцій матеріал та підготуватися до написання тестових завдань.

- виконання домашніх завдань впродовж семестру.

Самостійна робота передбачає виконання індивідуального навчально-дослідного завдання (підготовка реферату), яке виконується під час самостійної роботи.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання виконується кожним студентом протягом семестру і представляється викладачу до початку залікової сесії.

Тематика рефератів.

1. Особливості розвитку фізичної культури в Стародавній Греції.
2. Особливості фізичної культури Стародавнього Риму.
3. Гладіаторські бої (історія та розвиток).
4. Особливості фізичної підготовки середньовічних лицарів.
5. Президенти Міжнародного олімпійського комітету.
6. Міжнародна олімпійська система.
7. Урочисті церемонії та ритуали на Олімпійських іграх.
8. Міжнародні спортивні федерації.
9. Міжнародний олімпійський комітет і основи його діяльності.
10. Актуальні проблеми сучасного олімпійського спорту.
11. Національні олімпійські комітети.
12. Проблема допінгу в олімпійському спорті.
13. Олімпійський спорт і політика.
14. Участь спортсменів України у Параолімпійських іграх.
15. Боротьба з вживанням допінгу у спорті.
16. Всесвітні ігри.
17. Всесвітні Універсиади (історія та розвиток).
18. Участь спортсменів України в Універсиадах.
19. Виступи легкоатлетів України в першостях Європи і Світу (жінки, чоловіки).
20. Виступ спортсменів України з плавання на чемпіонатах Світу.
21. Виступ спортсменів України з важкої атлетики на чемпіонатах Європи і Світу.
22. Розвиток пауерліфтингу в Україні.

23. Виступ спортсменів України з пауерліфтингу на чемпіонатах Європи та світу.
24. Виступ чоловічої збірної команди України зі спортивної гімнастики на чемпіонатах Європи та Світу.
25. Аналіз виступів спортсменок з художньої гімнастики на європейських та світових чемпіонатах.
26. Розвиток професійного боксу в Україні.
27. Аналіз виступу спортсменів з вільної боротьби на чемпіонатах Європи та Світу.
28. Боротьба греко-римська (аналіз виступу українських спортсменів на міжнародних змаганнях).
29. Боротьба дзюдо (аналіз виступу українських спортсменів на міжнародних змаганнях).
30. Боротьба самбо (аналіз виступу українських спортсменів на міжнародних змаганнях).
31. Розвиток бадмінтону в Україні.
32. Виступ чоловічої збірної команди України з баскетболу на чемпіонатах Європи і Світу.
33. Виступ жіночої збірної команди України з баскетболу на чемпіонатах Європи і Світу.
34. Аналіз виступів українських баскетбольних команд у Євролізі.
35. Виступ чоловічої і жіночої збірної команди України з волейболу в міжнародних змаганнях.
36. Розвиток настільного тенісу в Україні.
37. Розвиток пляжного волейболу в Україні.
38. Виступи українських тенісистів на міжнародних змаганнях.
39. Виступ збірної команди України з футболу на міжнародних змаганнях.
40. Виступ українських клубних команд України у Європейських кубках.
41. Виступ збірної команди України з міні футболу на міжнародних змаганнях.
42. Розвиток зимових видів спорту в Україні.
43. Розвиток гірськолижного спорту в Україні.
44. Розвиток фігурного катання на ковзанах в Україні.
45. Розвиток фрістайлу в Україні.
46. Розвиток фітнесу в Україні.
47. Розвиток біатлону в Україні.
48. Розвиток нетрадиційних видів спорту в Україні.
49. Розвиток гирьового спорту в Україні.
50. Розвиток армреслінгу в Україні.

Міністерство освіти і науки України

Донбаська державна машинобудівна академія (ДДМА)

(повне найменування вищого навчального закладу)

фізичного виховання і спорту

(кафедра)

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ СТУДЕНТІВ

НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

«Історія фізичної культури і спорту»

для студентів 1 курсу спеціальності

017Фізична культура і спорт

Розробник: Кошева Л.В., к.п.н., доцент кафедри ФВС

Затверджено на засідання кафедри фізичного виховання і спорту,
Протокол № 21 від 30.08.2022 р.

2022

Рейтинг успішності студента — це загальний бал, який отримав студент під час виконання завдань, передбачених програмою дисципліни. Максимальний рейтинг за дисципліну — 100 балів. Складові рейтингу з дисципліни «Історія фізичної культури» наведені в таблиці. Першою складовою є проведення дидактичного тестування. Для оцінки тестових завдань використовується шкала запропонована В.П. Беспалько. 100—90 % вірних відповідей оцінюється як високий рівень знань, 89—70 % — допустимий, 69—50 % — критичний рівень, 49 % і нижче — недопустимий рівень. Тестування розраховане на 10—15 хв. І оцінюється в балах. Із десяти тестів відповіді на 9—10 (90—100 %) питань оцінюється 5 балами, 8—9 (80—90 %) — 4 балами, 6—7 (60—70 %) — 3 балами, 5—6 (50—60 %) — 2 балами, 0—5 (0—50 %) — 0 балами.

Тестування проводиться за темами Зм.М1. Максимальна сума 30 балів (див. табл. 1)

Навчальним планом дисципліни передбачено 2 контрольні роботи. Перша контрольна робота охоплює теми 2.1- 2.5. Її мета – перевірити знання студентів за змістовним модулем 2

Друга контрольна робота охоплює теми 3.1-3.4. Її мета – перевірити знання студентів за змістовним модулем 3

Контрольні завдання на тестування, кожен контрольну роботу та підготовку до екзамену додаються у Критеріях оцінювання.

Контрольне опитування на практичних заняттях оцінюється по 100-бальній системі та входить до загального рейтингу з коеф. 0.2

Таблиця 1 Рейтинг за поточні знання студентів

Контроль	Дидактичне тестування						К.р1	К.р.2	ІНДЗ	Контр.опит.	Всього
Зм.мод.	Зм.м. 1						Зм.м.2	Зм.м.3			100
Теми	T1.1	T1.2	T1.3	T1.4	T1.5	T1.6	T 2.1-2.5	T 3.1-3.4	–		
Кількість балів	5	5	5	5	5	5	20	20	–		
	30						20	20	10	20	
Коеф.	0.3						0.2	0.2	0.1	0.2	1

Наступною складовою є виконання ІНДЗ. Максимальна оцінка за захист ІНДЗ складає 10 балів.

Рівень виконання індивідуальної самостійної роботи оцінюється у розмірі 10 балів рейтингу наступним чином (Табл. 2).

Таблиця 2 – Рівень виконання та критерії оцінювання індивідуальної самостійної роботи

10 балів	У ході виконання реферату чітко дотримана структура його оформлення. Студент обґрунтовує вибір і актуальність теми. Зрозуміло сформульована мета і завдання дослідження. Зміст роботи відповідає змісту, меті і завданням. Послідовно розкриваються усі передбаченні планом питання, підкріплюється конкретними прикладами, фактами.
----------	--

	Студент може про аргументувати усі міркування, які викладенні в роботі. Дотримані правила посилань на джерела. У висновках дотримана ступінь досягнення мети і виконання завдань. Студент захищає реферат, заздалегідь підготувавши тези виступу (план).
9 балів	У ході виконання реферату дещо порушена структура його оформлення. Студент обґрунтовує вибір і актуальність теми. Зрозуміло сформульована мета і завдання дослідження. Зміст роботи відповідає змісту, меті і завданням. Послідовно розкриваються усі передбаченні планом питання, підкріплюється конкретними прикладами, фактами. Студент може про аргументувати усі міркування, які викладенні в роботі. Не дотриманні правила посилань на джерела, або відсутні. У висновках дотримана ступінь досягнення мети і виконання завдань. Студент захищає реферат, заздалегідь підготувавши тези виступу (план).
8 балів	У ході виконання реферату дещо порушена структура його оформлення. Студент обґрунтовує вибір і актуальність теми. Зрозуміло сформульована мета і завдання дослідження. Зміст роботи дещо не відповідає меті і завданням. Послідовно розкриваються усі передбаченні планом питання, не підкріплюється конкретними прикладами, фактами. Студент з труднощами аргументує міркування, які викладенні в роботі. Не дотриманні правила посилань на джерела, або відсутні У висновках дотримана ступінь досягнення мети і виконання завдань. Студент захищає реферат, заздалегідь підготувавши тези виступу.
7 балів	У ході виконання реферату дещо порушена структура його оформлення. Студент обґрунтовує вибір теми але не може визначити її актуальність. Зрозуміло сформульована мета і завдання дослідження. Зміст роботи дещо не відповідає меті і завданням. Передбаченні планом питання розкриваються не повністю, не підкріплюється конкретними прикладами, фактами. Студент з труднощами аргументує міркування, які викладенні в роботі. Не дотриманні правила посилань на джерела, або відсутні У висновках не дотримана ступінь досягнення мети і виконання завдань. Студент захищає реферат, заздалегідь підготувавши тези виступу.
6 балів	У структурі реферату допущенні грубі помилки при оформленні. Студент не може обґрунтувати вибір і не може визначити її актуальність. Не зрозуміло сформульована мета і завдання дослідження. Зміст роботи не відповідає меті і завданням. Передбаченні планом питання розкриваються не повністю, відсутні конкретними прикладами, фактами. Студент не може про аргументувати міркування, які викладенні в роботі. Відсутні правила посилань на джерела. У висновках не дотримана ступінь досягнення мети і виконання завдань. Студент з труднощами

	захищає реферат, з допомогою викладача.
5 – 0 балів (не зараховано)	Студент допускає грубі помилки при виконанні роботи. Не розуміє сутність її виконання. Не може обґрунтувати і визначити мету. Студент не здатен висловити думки викладені в роботі і захистити її.

Максимальна кількість балів (100) при оцінюванні знань студентів з навчальної дисципліни, яка завершується екзаменом, формується з двох частин, з коефіцієнтом 0,5 кожна:

- за поточну успішність 100балів (сума балів, зароблена студентом у семестрі, але не менше 55);
- на екзамені 100балів (мінімально необхідна кількість балів за екзамен 55).

Загальний бал за засвоєння дисципліни, що підлягає внесенню в заліково-екзаменаційну відомість, розраховується наступним чином:

$$\sum R = 0,5(П_y) + 0,5(ЕР)$$

(П_y) – підсумковий бал за тестову контрольну роботу та індивідуальне завдання(реферат);

(ЕР) – підсумковий бал за дистанційну екзаменаційну роботу.

Підсумковий контроль здійснюється за шкалою ECTS (табл. 3).

Таблиця 3 Система оцінки знань з курсу «Фізичне виховання»

Рейтинг студента за 100-бальною шкалою	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS
90-100 балів	відмінно	A
81-89 балів	добре	B
75-80 балів	добре	C
65-74 балів	задовільно	D
55-64 балів	задовільно	E
30-54 балів	незадовільно з можливістю повторного складання	FX
1-29 балів	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	F

Перелік основних питань які виносяться на семестровий контроль з дисципліни.

Тестові питання до зм.М1

1. Що є складовою частиною предмету історії фізичної культури?
2. Що вплинуло на появу фізичних вправ?
3. До якого віку діти виховувались в сім'ї в Афінах?
4. В яких стародавніх країнах існували школи, де дітей вчили фізичним вправам?
5. З скількох розділів складалась гімнастика в Стародавній Греції?
6. На честь кого проводили античні Олімпійські ігри?
7. Де відбувалися Олімпійські ігри Стародавньої Греції?
8. У якій частині Греції розташоване шановане греками святилище Олімпія?
9. У долині якої річки відбувалися Олімпійські ігри?
10. Біля підніжжя якої гори проводили стародавні Олімпійські ігри?
11. Який рік вважають датою проведення перших Олімпійських ігор Стародавньої Греції?
12. Як часто відбувалися Олімпійські ігри у Стародавній Греції?
13. Як довго тривали перші Олімпійські ігри Стародавньої Греції?
14. У якому виді спорту змагалися атлети під час проведення перших Олімпійських ігор Стародавньої Греції?
15. Хто мав право на участь в олімпійських змаганнях у Стародавній Греції?
16. Як були вдягнені учасники Олімпійських ігор?
17. Яке взуття використовували учасники Олімпійських ігор Стародавньої Греції?
18. Як називали в Стародавній Греції суддів олімпійських змагань?
19. Скільки суддів обслуговували Олімпійські ігри в період їхнього розвитку?
20. Як називали гімнастичну школу в Афінах?
21. Хто описав фізичні вправи папуасів Нової Гвінеї?
22. Як називали місце, де розташовувалися судді олімпійських змагань?
23. Гармонійний розвиток людини був основою виховання в Стародавній Греції. Чого не вміла людина, яку Платон називав «кульгавою»?
24. Як називали заклад, у якому розпочиналося навчання і виховання хлопчиків у Стародавній Греції?
25. Система античної гімнастики поєднувала три частини. Як вони називались?

Контрольні питання до зм.М.2

1. Особливості фізичної культури у Стародавній Греції.
2. Агоністика стародавніх греків. Істмійські, Піфійські, Немейські та інші атлетичні ігри Стародавньої Греції.

3. Спортивні споруди Стародавньої Греції.
4. Легенди та міфи про зародження давньогрецьких Олімпійських ігор.
5. Місце проведення, програма та учасники Олімпійських ігор Стародавньої Греції.
6. Причини занепаду давньогрецьких Олімпійських ігор.
7. Спроби відновлення Олімпійських ігор у XVII-XIX століттях. Археологічні розкопки Олімпії та їх значення для відродження Олімпійських ігор.
8. Передумови відродження Олімпійських ігор сучасності.
9. Діяльність та роль П'єра де Кубертена у відродженні сучасних Олімпійських ігор.
10. Міжнародний Атлетичний конгрес 1894 року та його значення.
11. Діяльність та роль О.Бутовського у відродженні сучасного олімпійського руху.
12. Ігри першої Олімпіади 1896 року в Афінах та їх значення.
13. Характерні риси Ігор Олімпіад до першої світової війни (Ігри I-V Олімпіад, 1896-1912 рр.).
14. Особливості проведення Ігор VII-XIV Олімпіад (1920-1948 рр.).
15. Особливості проведення Ігор XV-XXIV Олімпіад (1952-1988 рр.).
16. Особливості проведення Ігор XXV-XXVII Олімпіад (1992-2000 рр.).
17. Виникнення та проведення зимових Олімпійських ігор.
18. Значення та основні підсумки останніх зимових Олімпійських ігор.
19. Олімпійська символіка і атрибутика.
20. Діяльність президентів МОК.
21. МОК та особливості його діяльності.
22. Основні проблеми та тенденції у проведенні Олімпійських ігор сучасності.
23. Особливості формування структури сучасного міжнародного спортивного руху.
24. Особливості розвитку міжнародного скаутського руху.
25. Особливості розвитку міжнародного студентського спортивного руху. Виникнення та проведення Універсіад.
26. Особливості міжнародного робітничого спортивного руху кінця XIX - першої половини XX ст.
27. Континентальні спортивні ігри.
28. Регіональні, релігійні, професійні та інші спортивні ігри.
29. Зародження та розвиток параолімпійського руху. Особливості проведення Параолімпіад.
30. Особливості розвитку не олімпійських видів спорту.

Контрольні питання до зм.М.3

1. Зародження фізичної культури на українських землях у період первісно-общинного ладу.
2. Особливості фізичної культури на українських землях у скіфо-сарматську добу.
3. Особливості фізичного виховання в античних державах Північного Причорномор'я.
4. Проведення атлетичних змагань в північнопричорноморських полісах.
5. Особливості фізичної культури стародавніх слов'ян.
6. Особливості фізичної культури Київської Русі.
7. Особливості військово-фізичної підготовки княжого війська в часи Київської Русі.
8. Особливості військово-фізичної підготовки запорізького козацтва.
9. Особливості розвитку фізичної культури і спорту в Східній Україні до Першої світової війни.
10. Особливості розвитку фізичної культури і спорту в УРСР' в 20-30-і роки ХХ ст.
11. Особливості розвитку спортивно-гімнастичного руху в Західній Україні на початку ХХ століття.
12. Зародження та розвиток сокільського руху в Західній Україні в першій третині ХХ ст.
13. Зародження та розвиток січового руху в Західній Україні на початку ХХ ст.
14. Зародження та розвиток "Пласту" в Західній Україні на початку ХХ ст.
15. Зародження та діяльність лугових товариств в Західній Україні в 20-30 роки ХХ ст.
16. Особливості спортивного руху в Закарпатті та Буковині у першій третині ХХ ст.
17. Особливості діяльності спортивних товариств Західної України у першій половині ХХ ст. (КЛК, "Україна", "Черник" та ін.)
18. Роль І.Боберського у розвитку спортивно-гімнастичного руху Західної України.
19. Особливості розвитку спортивно-гімнастичного руху в Україні після II світової війни.
20. Виступи представників України в Олімпійських іграх.
21. Виступи спортсменів Донеччини в Олімпійських іграх
22. Дебют спортсменів України самостійними командами в міжнародному спорті.
23. Особливості виступів спортсменів України в останніх зимових Олімпійських іграх.

24. Проблеми та перспективи розвитку спортивного руху в сучасній Україні.
25. Роль олімпізму в розвитку сучасного спортивного руху в Україні.
26. Особливості утворення НОК України та розвиток спортивного руху в період розбудови української державності.
27. Особливості виступів спортсменів України в останніх літніх Олімпійських іграх.
28. Зародження та розвиток спортивного руху серед української діаспори.
29. Діяльність Української Спортової Централі Америки і Канади (УСЦАК).
30. Видатні діячі спортивного руху української діаспори.

Питання до іспиту

1. Предмет, завдання і значення навчальної дисципліни “Історія фізичної культури”
2. Періодизація історії фізичної культури
3. Джерела для вивчення історії фізичної культури і спорту.
4. Виникнення терміну “фізична культура” та еволюція цього поняття.
5. Виникнення терміну “гімнастика” та еволюція цього поняття.
6. Виникнення терміну “спорт” та еволюція цього поняття.
7. Теорії (гіпотези) походження фізичної культури.
8. Особливості розвитку фізичної культури у первісному суспільстві.
9. Особливості розвитку фізичної культури в країнах Стародавнього Сходу.
10. Фізичне виховання в системі освіти та виховання Стародавньої Греції.
11. Система античної гімнастики.
12. Особливості фізичного виховання в стародавніх Спарті та Афінах.
13. Фізична культура і змагання в Стародавньому Римі.
14. Особливості фізичної культури європейських країн у Середні віки.
15. Особливості фізичної підготовки середньовічних лицарів у європейських країнах.
16. Фізичне виховання та змагання у житті середньовічних міщан і ремісників європейських країн.
17. Фізичне виховання та змагання в житті селян у Середні віки в європейських країнах.
18. Особливості фізичного виховання у Середні віки в країнах Сходу.
19. Вплив християнської релігії на розвиток фізичного виховання у Середні віки в європейських країнах.
20. Зародження науково-методичної думки в галузі фізичного

виховання у Середні віки.

21. Формування та розвиток національних систем гімнастики у Новий час.

22. Виникнення та розвиток німецької системи гімнастики. Діяльність І.Гутс- Мутса, Ф.Яна, А.Шпісса.

23. Виникнення та розвиток шведської системи гімнастики. Діяльність П.Лінга і Я.Лінга.

24. Виникнення та розвиток французької системи гімнастики. Діяльність Ф.Амороса.

25. Виникнення та розвиток сокільської гімнастики. Діяльність М.Тирша.

26. Англійська система фізичного виховання Нового часу. Діяльність Т.Арнольда.

27. Рух “арнольдизма” та його значення.

28. Формування системи міжнародних змагань у кінці XIX на початку XX століття.

29. Формування організаційних структур спорту наприкінці XIX на початку XX століття.

30. Особливості фізичної культури у Стародавній Греції.

31. Агоністика стародавніх греків. Істмійські, Піфійські, Немейські та інші атлетичні ігри Стародавньої Греції.

32. Спортивні споруди Стародавньої Греції.

33. Легенди та міфи про зародження давньогрецьких Олімпійських ігор.

34. Місце проведення, програма та учасники Олімпійських ігор Стародавньої Греції.

35. Причини занепаду давньогрецьких Олімпійських ігор.

36. Спроби відновлення Олімпійських ігор у XVII-XIX століттях. Археологічні розкопки Олімпії та їх значення для відродження Олімпійських ігор.

37. Передумови відродження Олімпійських ігор сучасності.

38. Діяльність та роль П'єра де Кубертена у відродженні сучасних Олімпійських ігор.

39. Міжнародний Атлетичний конгрес 1894 року та його значення.

40. Діяльність та роль О.Бутовського у відродженні сучасного олімпійського руху.

41. Ігри першої Олімпіади 1896 року в Афінах та їх значення.

42. Олімпійська символіка і атрибутика.

43. Діяльність президентів МОК.

44. МОК та особливості його діяльності.

45. Основні проблеми та тенденції у проведенні Олімпійських ігор сучасності.

46. Особливості формування структури сучасного міжнародного спортивного руху.

47. Особливості розвитку міжнародного скаутського руху.
48. Особливості розвитку міжнародного студентського спортивного руху. Виникнення та проведення Універсіад.
49. Континентальні спортивні ігри.
50. Зародження та розвиток параолімпійського руху. Особливості проведення Параолімпіад.
51. Зародження фізичної культури на українських землях у період первісно-общинного ладу.
52. Особливості фізичної культури на українських землях у скіфо-сарматську добу.
53. Особливості фізичного виховання в античних державах Північного Причорномор'я.
54. Особливості фізичної культури стародавніх слов'ян.
55. Особливості фізичної культури Київської Русі.
56. Особливості військово-фізичної підготовки княжого війська в часи Київської Русі.
57. Особливості військово-фізичної підготовки запорізького козацтва.
58. Особливості розвитку фізичної культури і спорту в Східній Україні до Першої світової війни.
59. Особливості розвитку фізичної культури і спорту в УРСР' в 20-30-і роки XX ст.
60. Особливості розвитку спортивно-гімнастичного руху в Західній Україні на початку XX століття.
61. Зародження та розвиток сокільського руху в Західній Україні в першій третині XX ст.
62. Зародження та розвиток січового руху в Західній Україні на початку XX ст.
63. Зародження та розвиток "Пласту" в Західній Україні на початку XX ст.
64. Зародження та діяльність лугових товариств в Західній Україні в 20-30 роки XX ст.
65. Особливості спортивного руху в Закарпатті та Буковині у першій третині XX ст.
66. Роль І.Боберського у розвитку спортивно-гімнастичного руху Західної України.
67. Особливості розвитку спортивно-гімнастичного руху в Україні після II світової війни.
68. Виступи представників України в Олімпійських іграх.
69. Дебют спортсменів України самостійними командами в міжнародному спорті.
70. Проблеми та перспективи розвитку спортивного руху в сучасній Україні.
71. Роль олімпізму в розвитку сучасного спортивного руху в Україні.

72. Особливості утворення НОК України та розвиток спортивного руху в період розбудови української державності.

73. Зародження та розвиток спортивного руху серед української діаспори.

74. Діяльність Української Спортової Централі Америки і Канади (УСЦАК).

75. Видатні діячі спортивного руху української діаспори.

Приклад білету до іспиту

Донбаська державна машинобудівна академія (ДДМА)

Освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр
Напрямок підготовки 01 Освіта/ Педагогіка
Спеціальність 017 Фізична культура і спорт Семестр 1
Навчальна дисципліна Історія фізичної культури і спорту

Екзаменаційний білет № 1

1. Предмет, завдання і значення навчальної дисципліни “Історія фізичної культури”..
2. Особливості фізичної культури у Стародавній Греції
3. Зародження фізичної культури на українських землях у період первісно-общинного ладу.

Затверджено на засіданні кафедри фізичного виховання і спорту

Протокол № 21 від «30» серпня 2022 р.

В.о. зав. кафедрою Черненко С.О.
прізвище, ініціали, підпис

Екзаменатор Кошева Л.В.
прізвище, ініціали, підпис

Перелік рекомендованої навчальної літератури

Базова література

1. Винничук О. Історично-педагогічні аспекти розвитку фізичної культури / О. Винничук. –Тернопіль. : АСТОН, 2001. –404 с.
2. Золоті сторінки олімпійського спорту України / За ред. І. Федоренка. – Київ: Олімпійська література, 2000. – 192 с.
3. Кошева Л. В. Історія фізичної культури: Курс лекцій для студентів спеціальності 017 – Фізична культура і спорт/ Л. В. Кошева. – Краматорськ : ДДМА, 2021. – 224с. ISBN 978-966-379-979-7
4. Кошева Л.В. Предмет ІФКІС в галузі професійної підготовки фахівців з фізичної культури. Сучасна освіта – доступність, якість, визнання: збірник наукових праць XII міжнародної науково-методичної конференції, 11–13 листопада 2020 року, м. Краматорськ / під заг. ред. д-ра техн. наук.,

проф. С. В. Ковалевського і Hon.D.Sc., Prof. Dasic Predrag./ Л.В. Кошева, О.Н. Олійник – Краматорськ : ДДМА, 2020. – С 71-73

5. Кулик Я.Л., Костюк С.А., Петренко М.І. Історія виникнення й розвитку фізичної культури та спорту на Україні. – Вінниця: Логос, 1997. – 133 с.

6. Платонов В.Н., Олимпийский спорт: В 2 т/ В.Н.Платонов, М.М. Булатова, С.Н.Бубка [и др.]; под общ.ред.В.Н.Платонова. – К.: Олимп. л – ра, 2009.- Т.1. – 736с.

7. Солопчук М.С. Історія фізичної культури та спорту / М.С. Солопчук. –Кам.-Под.: Абетка, 2001. –136 с.

8. Солопчук М.С. Олімпійська освіта / М.С. Солопчук, А.О. Боднар –Кам’янець-Подільський : Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2013. –176

9. Степанюк С. І. Методичний посібник для вивчення дисципліни «Історія фізичної культури» за блоково-модульною системою / С. І. Степанюк, О. О. Гречанюк, І. В. Маляренко. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2006. – 236 с.

10. Степанюк С.І. Студентський спортивний рух: історія та сучасність. - Львів: Українські технології, 2003. - 60 с.

11. Украина: Полная энциклопедия /Авт.-составители В.М.Скляренко, Т.В. Иовлева, В.В. Мирошникова, М.А.Панкова; Худож.-оформитель Л.Д.Киркач – Осипова.- Харьков: Фолио, 2007.- 463с.

12. Физическая культура и спорт в цивилизациях и эпохах: Учебное пособие /Лабский В.М. и др./Под общ. Ред.В.М. Лабского. – Харьков :НТУ«ХПИ», 2005. – 180с.- На русск.яз.

13. Філь С.М., Худолій О.М., Малка Г.В. Історія фізичної культури: Навчальний посібник / За ред. проф. С.М.Філя. - Харків: “ОВС”, 2003. - 160 с

Додаткова література

1. Голощапов Б.В. История физической культуры и спорта / Б.В. Голощапов. –М.: Академия, 2004. –312 с.

2. Єрмолова В.М. Олімпійська освіта: теорія і практика: навч. посіб. /В. М. Єрмолова. –К., 2011. 335 с.

3. Платонов В.Н. Гуськов С.И. Олимпийский спорт: Учебник: в 2-х кн. –К.: Олимпийская литература, 1997. –Кн. 2. –384 с.

4. Платонов В.Н., Гуськов С.И. Олимпийский спорт: Учебник: в 2-х кн. -К.: Олимпийская литература, 1994. –Кн. 1. –496 с.

5. Столбов В. История физической культуры и спорта. –М.: Просвещение, 1984. –288 с.

6. Столбов В.В. История физической культуры. –М.: Просвещение, 1989.

7. Штейнбах В. Обратная сторона медали / Штейнбах В. –М.: Человек, 2008.

Електронні ресурси з дисципліни

1. <http://moodle.dgma.donetsk.ua/>
2. <http://moodle.dgma.donetsk.ua/course/view.php?id=1401>